

אספקלריא

אספקלריא לפרשת ויחי תשפ"א
פינת ההלכה מאת מרון הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

©

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת ויחי תשפ"א.....ז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר.....ז

ובתורתו יהגה יומם ולילה" – לחלום בלימוד!!.....ז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר

ירושלים.....ט

"בחרבי ובקשתי" – תפילה ובקשה כנגד עשו וישמעאל!.....ט

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים.....יג

"יִבְרַכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יֵת יְנוּקָא בְיוֹמָא דְמְהוּלְתָא לְמֵימְרֵי שׁוֹינְךָ ה' כְּאֶפְרַיִם

וְכַמְנֶשָׁה".....יג

זְבוּלָן לְחוּף יַמִּים יִשְׁכֵּן.....יח

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי.....כב

התורה היא העיקר.....כב

בואי שבת / הרב חיים שולביץ.....כו

הכל יודוך.....כו

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,

ירושלים.....לד

טעם הדבר שנוכר בתורה שיעקב אבינו ישב על המיטה.....לד

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל

קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים.....לח

גייסא אתי מגייסתיה והוא מגייס לה.....לח

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר.....מ

כבוד מלכות.....מ

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.....מג

בגדרי שותפות יששכר וזבולון.....מג

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב

זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק.....נג

"חיתוך מאכלים לצורות ואכילת מאכלים שיש עליהם ציורים או כיתובים"

.....נג

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' .. נז
פניני עיון בפרשת השבוע..... נז

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות וש"א"ס,
דומ"צ באשדוד..... סא
מי אלה..... סא

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"א"ס..... סו
טעם הזרקא הנאמר במחלת יעקב..... סו

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק..... סז
בדין ספרי קדש הכתובים בכתב ברייל אם טעונים גניזה..... סז

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים..... ע
יעקב רוב חייו בצער ומקצתם בשמחה, לכן רצה יעקב "לגלות את הקץ"
לישראל שידעו שעוד תאיר הגאולה..... ע

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו'
ו'שמועה טובה'..... עד
ביאורים בברכות יעקב לבניו..... עד

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב..... עט
הנה אביך חולה - דרך פרידת הצדיקים מן העולם..... עט

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים..... פד
שאלת יעקב 'מי אלה' ותשובת יוסף 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה'..... פד

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... צ
וירא מנוחה כי טוב - ואת הארץ כי נעמה..... צ

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער ... צג
אלו מצוות מקיימים עם השיניים חוץ מאלו התלויות באכילה?..... צג

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד..... צז
מהי הברכה שבירך יעקב את ראובן?..... צז

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
קא
הולך רכיל מגלה סוד הקץ..... קא

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס..... קד
רק בריאות" – איחול אסותא למתעטש..... קד

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קז
סוד ההצלחה להיות מתון..... קז

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד..... קיד
בענין קיווי לישועת ה' - הכל בקיווי'..... קיד

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' וש"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... קיח
משחק קלפים שיש בהם מלכים..... קיח

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'..... קיט
חנטה וחניטה..... קיט

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית..... קכא
נפילה – או רביצה..... קכא

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית..... קכט
מתורתו של הצפנת פענח בפרשת ויחי..... קכט

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קל
האספו ואגידה לכם - קורונה..... קל

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק..... קלב
"וחכיתי לה'... וקניתי לו"..... קלב

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק..... קלה
השראת השכינה במיטתו של חולה - מקום סגולה לקבלת התפילה.... קלה

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קלח
איך מצליחים לשרוד בגלות?..... קלח

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית..... קמ
דין אמירת ברוך שם כבוד מלכותו וכו' בקריאת שמע ובשאר מקומות... קמ

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר קמט
[סדר קבורת יעקב אבינו..... קמט](#)

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק קנב
[ניצוצות בפרשה..... קנב](#)
[יעקב ראה מדת הדין שולט, מ"י בגבורה לפני אל"ה בחסד..... קנה](#)

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד קס
[נשמח ונעלו בדברי תלמוד תורתך..... קס](#)

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה..... קסה
[גדר מקום הנס בברכת 'שעשה לי נס במקום הזה'..... קסה](#)

תובנות / הרב נחמן דרקסלר קסח
[כל מצוותיך אמונה..... קסח](#)

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף .. קע

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי קע
[החסון נגד הקורונה..... קע](#)

חינוך קעד

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קעד
[מלכות יהודה..... קעד](#)

חידות קעו

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ קעו
[שאלות בפרשת ויחי..... קעו](#)
[חידותא דאפטרטא ויחי \(מלכים-א ב\)..... קעו](#)
[תשובות לחידותא ויגש..... קעו](#)
[חידותא דאפטרטא ויגש \(יחזקאל לו\)..... קעח](#)

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ קעט.....

כתב חידה לפרשת ויחי..... קעט

פיתרון כתב החידה לפרשת ויגש: 'רוגז'..... קעט

פולמוס קפא

פולמוס / הרב מאיר גוטמן, ורבני ולומדי אספקלריא..... קפא

הזיק מוצרים שבמבצע אחד ועוד אחד..... קפא

פולמוס / הרב אליהו יהודה פלמן מח"ס 'טעמא דאורייתא', ורבני ולומדי

אספקלריא..... קפד

האם האבות הדליקו נרות חנוכה..... קפד

אספקלריא לדף היומי רח

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים..... רח

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים..... רח

חילופי דברים – שאלת הרב שמואל דוד בערקאוויטש, לייקווד..... ריא

מענה הרב אורי אהרן מוריוסף..... ריא

סיפור ריג

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק..... ריג

פרק מ"ט "במבוך התעותעים"..... ריג

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב..... רכב

יש מאין..... רכב

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"ובתורתו יהגה יומם ולילה" – לחלום בלימוד!!

זכינו לפנינה נפלאה מבית אוצרותיו של רבי יהודה החסיד מבעלי התוספות, וכה פירש בספר "גימטריאות" שלו (סימן י"ט):

"יהגה יומם ולילה" הכוונה שיהרהר בלילה בחלומו ממה שלמד. וזאת על ידי שילמד תמיד ביום, באותן שעות שבאפשרותו ללמוד.

סמך לכך מביא מהפסוק בספר קהלת (ה,יא): "והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון:" "והשבע" עולה כמנין (383) פרקי המשניות שיש עליהם תלמוד בבלי או ירושלמי.

הערת רי"י סטל שם: ישנם 382 פרקים, וחסרון אחד מן המנין אינו גורע (הערה 29, וביתר פירוט במילואים מאמר ד. [אינו "עם הכולל", אלא שחסרון אחד אינו מפריע].

יא"ק: יש להשוות דברי רבי יהודה החסיד הללו, עם מה שאנו מוצאים במדרש תנחומא (כי תשא ג) שפסוק "והשבע" מדבר על עשירי תורה.

*

גם אחרי שקנה את תורה חייב להגות בה יומם ולילה

המהרי"ץ דושינסקי זצ"ל גאב"ד ירושלים מפרש את פסוק "ובתורתו יהגה יומם ולילה" כך:

אפילו אם כבר הגיע לדרגה של "ובתורתו", שעמל בתורה וכבר "נקראת על שמו" כדברי הגמרא במסכת ע"ז (יט, א), עדיין חייב להגות בה יומם ולילה, א. כדי שלא ישכח, ב. כדי שהתורה תציל אותו מן היצר הרע. שהתורה היא התבלין היחידי נגד היצר הרע, כמאמר חז"ל (קדושין ל,ב) בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין. ואדם כזה הרי זקוק לשמירה יתירה, שכן "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו" (סוכה נב,א).

יש להשוות את דברי מהרי"ץ דושינסקי האלו למה שכתב הגר"ח מוולוז'ין בספרו "רוח חיים" על פרקי אבות (פ"א מט"ו), שפירש את לשון המשנה "עשה תורתך קבע": גם כשהיא כבר "תורתך" עשה אותה קבע.

*

גם כשאינו יכול ללמוד – לבו על התורה

בספר "חזקת אבות" על פרקי אבות (פ"ג מ"ב), מפרש את "ובתורתו יהגה יומם ולילה", שגם כשאינו יכול ללמוד מכל מקום הגיון לבו ומחשבתו הינם על התורה. (יא"ק:;) יבואר, ש"יהגה" אין הכוונה ללימוד עצמו. כמו "כי אם בתורת ה' חפצו" שהכוונה לרצון.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

"בחרבי ובקשתי" – תפילה ובקשה כנגד עשו וישמעאל!

וְאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שָׁכֶם אֶחָד עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי בְּחָרְבִי וּבְקִשְׁתִּי (מח, כב)
א) יעקב אומר ליוסף (בראשית מח, כב) "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" – ופירש האונקלוס "בצלותי ובבעותי". וכן איתא בגמ' בב"ב (קכג, א) וכי בחרבו ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר (תהלים מד, ז) "כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני"?! אלא "חרבי" זו תפילה "קשתי" זו בקשה.
א] ועלינו להבין מה ההבדל בין "תפילה" ל"בקשה". ומדוע ה"תפילה" מוגדרת ל'חרב' וזה "בקשה" מוגדרת ל'קשת'.

ב] הנה כנגד המקרא הנ"ל נתקן הנוסח ב'קדיש תתקבל' שאומרים אחרי כל תפילת שמו"ע "תתקבל צלותהון ובעותהון". ופי' האבודרהם (הקדיש ופירושו) שזה נתקן על שם המקרא הנ"ל "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" ומתרגמיהן "בצלותי ובבעותי". ומבואר שכל תפילת שמונה עשרה כוללת "תפילה ובקשה".

וראוי להבין מהו החלק בתפילת י"ח שמוגדר "תפילה" ומהו החלק בתפילת י"ח שמוגדר "בקשה".

ג] המהרש"א (ב"ב קכג, א) כותב שה"תפילה" מועילה ליעקב כנגד ברכת החרב שניתן לעשו שנאמר (בראשית כז, מ) "על חרבך תחיה" וכמו שנאמר (שם, כב. ועי' בגיטין נו, ב) "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו". ואילו ה"בקשה" מועילה לו כנגד ברכת הקשת שניתן לישמעאל שנאמר (שם כא, כ) "ויהי רובה קשת".

וראוי להבין מדוע באמת "עשו" מיוחס בלשון 'חרב' ו"ישמעאל" מיוחס בלשון 'קשת'. וגם מדוע ה"תפילה" היא כנגד כוחו של עשו וה"בקשה" היא כנגד כוחו של ישמעאל.

'תפלות אבות תקנום'

ב) ביסוד החילוק בין "תפילה" ל"בקשה" ביארו ה'משך חכמה' (בראשית מח, כב) ומרן הגרי"ז הלוי דבר נפלא (מובא בסוף ספר 'בית הלוי'), ואלו הן דבריהם.

הנה החילוק המציאותי בין חרב לקשת, ש'חרב' הוא בעצמו דבר שחותך והורג, לא כן 'קשת' שהחיצים בעצמם אין להם שום כח להזיק כי החיצים כשהן סמוכין אינן חדין שיזיקו, ורק ע"י הכח שבמרוצתן בחזקה עי"ז הן מזיקין. אבל חרב הוא חד ובנגיעה בלבד בה ניזוקין.

והמשל בזה שיש ב' מיני תפילות. א] התפילה שקבעו אנשי כנה"ג בתפילת שמונה עשרה. ב] התפילה שכל אחד ואחד מבקש על צרכיו מה שהוא צריך.

וסדר התפילה שזו עבודה קבועה אין הכוונה מעכבת בה (ואם כיון לבו באבות סגי) ובכוונה מועטת סגי, לא כן בחידוש שמבקש האדם צרכיו מחדש בעי כוונה יתירה. ולכן אמרו חז"ל (ב"ב קטז, א) כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים – כי רק חכם תפילתו נשמעת על תפילה פרטית ולא כל אחד ואחד שיבקש יענה, אבל תפילת שמו"ע וכדו' היא מיוחדת לכל אחד ואחד.

ולכן ה"תפילה" מוגדרת 'חרב' – כי צלותהון הוא התפילה הקבועה כמו תפילת שמונה עשרה, וזהו דומה לחרב שהתפילה בעצמה יש לה כח לפעול אל תכליתה ואינה תלויה בגברא שמתפלל והרי זה כ'חרב' שבעצמה היא מזיקה.^א

אך ה"בקשה" מוגדרת 'קשת' – כי בעותהון דהיינו בקשה הוא כמו חולה שמבקש רחמים וזה בקשת תפילה פרטית של יחיד, ולכן זה דומה ל'קשת' שכל כוחה תלויה במי שמותחה וזורקה, וכמו"כ בקשה רק אם המתפלל גדול תפילתו נשמעת.

וזהו מש"נ (תהלים ו, י) "שמע ה' תחינתי ה' תפילתי יקח". "תחינתי" – זה בקשה וצריכה כוונה מרובה, אבל "תפילתי יקח" – כי אין צריך כוונה כל כך עב"ד.

מבואר שיש חילוק מהותי בין תפילת שמו"ע שיסדוה אנשי כנה"ג שזה שוה לכל נפש, לעומת סתם בקשה שלא כל אחד יענה ולכן צריך לילך לחכם לבקש רחמים עליו.

ישמעאל 'אבות הטומאה' ועשו 'אבות נזיקין'

ג) ע"פ האמור נבוא לבאר מה שמבואר בדברי המהרש"א ש"עשו" מיוחס בלשון 'חרב' וכנגדו הוא כח ה"תפילה", ואילו "ישמעאל" מיוחס בלשון 'קשת' וכנגדו הוא כח ה"בקשה".

ונקדים בדברי הגר"א (ברכות נד, ב) שכתב לבאר מה שאמרו שם שארבעה חייבים להודות, ואלו הן: יורדי הים, הולכי מדברות, מי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, ומי שהיה חולה ונתרפא.

וביאר שב' הראשונים (ים ומדבר) הם חורבה בלא ישוב – והן נגד ישמעאל ועשו, שהגם ששניהם מוגדרים שלא בכלל הישוב, אבל יש חילוק שישמעאל שלא היה בקדושה כלל (שבא מהגר) מוגדר 'ים' שהוא מופקע ורחוק מישראל, לעומת עשו שהיה בקדושה (שבא בלידה אחת עם יעקב) והחמיץ אזי הוא קרוב יותר ולכן עשו מוגדר 'מדבר'. וערב רב

^א וזהו גם מה שמצינו לגבי 'קריאת שמע שעל המטה' שמובא בגמ' בברכות (ה, א) שכל הקורא קריאת שמע על מיטתו כאלו אחוז חרב של שתי פיות בידו שנאמר (תהלים קמט, ו) "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם". והיינו שיש בקר"ש שעל המטה כח של חרב (והוסיף ה'משך חכמה' כי על מיטתו איננה בכוונה מרובה).

^ב וכנראה זהו הענין להוסיף בקשות פרטיות ב'שומע תפילה' או עכ"פ בסוף התפילה קודם שפוסע (עי' שו"ע או"ח סי' קיט וסי' קכב) – שעי"ז יחול עליה חלות שם "תפילה". גם לגבי ה'יודוי' ביוה"כ אנו מוצאים שתקנו אותו דוקא בתוך התפילה (ומה"ט כ' השעה"צ (תרכ, ג) שהיודוי בערבית אחר התפילה לא נחשב לאחד מהעשרה היודויים כיון שאינו בתוך התפילה). וע"ע בגמ' בר"ה (יז, ב) לגבי י"ג מדות של רחמים "מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה 'סדר תפילה' אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם". ובעיקר המושג של "תפלות אבות תקנום" (עי' ברכות כו, ב) צ"ב מה הכוונה שהם תקנוה, הרי את נוסח התפילה תקנו אנשי כנה"ג (ומדינא יוצאים בבקשה אחת; עי' בהשג' הרמב"ן לסה"מ מצוה ה), ולגבי עצם התפילה הרי יכול האדם להתפלל כל היום, ומה שייך תקנה בזה, וביארנוהו במקו"א.

שהם קרובים לישראל – הם נגד חו"ל שקרוב לא"י והוא בישוב. וחולה שנתרפה הוא בביתו (א"י) ע"ש.

והוסיף הגר"א שישמעאל שלא היה בקדושה כלל מוגדר 'אבות הטומאה', אבל עשו שהיה בקדושה והחמיץ מוגדר 'אבות נזיקין'. – והיינו שישמעאל הוא טמא בעצם אבל עשו הוא בעצם תוך המחנה רק שהוא מזיק. וכמבואר בגמ' בקידושין (יח, א) שעשו מוגדר 'ישראל מומר' וביאר הג"ר צדוק הכהן ('דברי סופרים' אות לח) מחמת שבא מיצחק ורבקה.

ועל כן מתאים מאוד שעשו מיוחס "על חרבך תחיה" כי הוא נמצא בתוך המחנה ומזיק, והרי זה דמיון לחרב שלא צריך לזרוק אותו למרחוק רק מניחים אותו ומזיק. אך ישמעאל שנמצא חוץ למחנה מיוחס ל"ויהי רובה קשת" שכח הרע שלו נגד ישראל הוא זריקת חיצים, כי מאחר שהוא נמצא חוץ למחנה (תוך הים) בהכרח הוא צריך לזרוק מרחוק חיצים שיפלו לתוך המחנה (בבחינה של ים ליבשה).^ג

ולכן גם צד הקודש שכנגד פועל מעין אותו הדבר – זה לעומת זה עשה האלוקים. נגד עשו שמהותו "על חרבך תחיה" צריך תפילה שהוא כאמור כח של "חרבי". ונגד ישמעאל שמהותו "ויהי רובה קשת" צריך בקשה שהוא ענין של "קשתי" לזרוק עליו חיצים חזרה.

ועפ"ז יש לבאר מש"כ הגר"א (אבן שלמה יא, ו) שכנגד ישמעאל ועשו יבואו ב' משיחים שהם משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

ובאמת אנו מוצאים בגמ' בע"ז (כה, א) שכוחו של יהודה (שדוד הוא מזרעו) הוא 'קשת' שנאמר (שמואל ב א, יח) "ויאמר ללמד בני יהודה קשת כו". והיכא רמיזא? "יהודה אתה יודוך אחיך ירך בעורף אויביך" "ידיו רב לו" ואיזו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף וצריכה שתי ידיים? הוי אומר זו קשת. ולפיכך 'משיח בן דוד' שהוא זרעו של יהודה הוא הצד שכנגד ישמעאל.

ואילו יוסף שהוא הצד שכנגד עשו כוחו 'חרב', ולכן אנו מוצאים אצל יהושע שהיה מזרע יוסף (עי' במדבר יג, ח) שנאמר בו (שמות יז, יג) "ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב".^ד

^ג ראה בליקוט מאמרי רבי אברהם החסיד אחי הגר"א (אות ט; מובא בסוף ספר 'מעלות התורה' הוצאת 'פנינים') שהובא שם שעשו מיוחס ל'חרב' אך ישמעאל מיוחס ל'קשת' ולא ל'חרב' כי אין בו עוז להמית בקרוב. ונראה שהן הן הדברים דכיון שהוא 'אבות הטומאה' ומופקע לגמרי מהישוב אינו מעיז לעלות ליבשה ולפיכך הוא זורק חיצים מרחוק.

^ד הענין עם יהושע הוא מדברי רבי אברהם החסיד אחי הגר"א (מובא בליקוט מאמרים אות ט; בסוף ספר 'מעלות התורה' הוצאת 'פנינים') – וע"ע ברמב"ן (שמות יז, ט) שכתב שעמלק הוא מזרע עשו (כמש"נ בראשית לו, יב) על כן פחד משה פן יתגבר בחרבו מפני היותו עם נוחל החרב מברכת הזקן שאמר לו "ועל חרבך תחיה". **וכל אשר עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם זרעם באחרונה** ("ועלו מושיעים כו' לשפוט את הר עשו") **על כן התאמץ משה בדבר עכ"ד**. וע"ע בספר 'חוסן יהושע' לרבי יהושע הלר זצ"ל (מובא בהוצאת 'קעסט' ניו יורק תש"ט בסוף הספר; מתוך 'הספד' לאחיו בעל ה'אור גדול') שהאריך בענין זה שמלחמתו של יהודה היא ב'קשת' ומלחמתו של יוסף הוא ב'חרב'. ושם ביאר שרק אחרי שזרע יוסף יעשו את תחילת המפלה אז ישלטו בו ידי יהודה. ומוסיף שזהו מה שמובא בגמ' במגילה (טז, א) שאמרו להמן אם מרדכי משאר שבטים יכלת ליה אבל אם הוא משבט יהודה ובנימין ואפרים ומנשה לא יכלת ליה. יהודה דכתיב "ידך בעורף אויביך" (ואיזו היא מלחמה שצריכה

והביאור הוא, שנגד עשו שהוא כאמור מלחמה פנימית צריך חוזק פנימי שהוא כוחו של יוסף. וכנגד ישמעאל שהוא מלחמה חיצונית צריך את כח המלוכה של יהודה.

"כי א'ל שומע תפילות ותחנונים אתה"

(ד) עתה נבוא לבאר מהו חלק ה"בקשה" שיש בתפילת שמו"ע.

ונקדים בדברי הג"ר אברהם בן הגר"א (בפירוש התפילה על 'כי א'ל שומע תפילות ותחנונים אתה') שכותב וז"ל ההבדל בין תפילה לתחינה הוא, כי "תפילה" הוא לשון מחשבה וחשבון שעושה האדם עם קונו כמו "ראה פניך לא פללתי" (בראשית מח, יא), וכמו כן סדר כל הברכות מפני ש'אתה חונן לאדם דעת' לכן 'וחננו מאתך כו'. וכן אתה 'רוצה בתשובה' לכן 'השיבנו'. וכן 'כי גואל אתה' לכן 'ראה בענינו וגאלנו' וכן כל הברכות. ומ"מ גם כשבאנו בטענה צריכים אנחנו להתפלל בקול תחנונים כמ"ש שלמה (מלכים א ח, לג-לט) "והתחנונו אליך בבית הזה"; "ויהיו דברי אלה אשר התחנונתי לפני ה' קרובים אל ה' כו". גם כששומע התפילה הוא מעיין אם יצא בתחנונים ולא כשהוא מעיין בתפילה ובוטח בטוב טענותיו וזכויותיו עכ"ד.

מבואר מדבריו שעצם נוסח ה"תפילה" מוטל על האדם לעשות אותה בצורת "בקשה" ואם לא הרי זה בכלל 'עיון תפילה' שסומך שתתקבל תפילתו.^ה

וראה במהרש"א בגיטין (נו, ב) שמבאר שזהו הכונה "הקול קול יעקב" שכפל תיבת 'קול', להורות מה שאמרו חז"ל שהיה קולו של יעקב בלשון תחנונים "קום נא שבה כו", וזהו סימן לבניו שכך יהיה קול בניו בצרה.

נמצא שעצם כח ה"תפילה" שמיוחס ל'חרב' (נגד עשו ש"על חרבך תחיה") שכותב המהרש"א (בב"ב קכג, א) שנלמד ממש"נ "הקול קול יעקב והידים ידי עשו", הוא כולל גם בקשה דהיינו לומר את התפילה בלשון תחנונים.

ולכן מי שמתפלל תפילת שמו"ע כדבעי הרי זה כולל גם "בקשה". וזהו הנוסח שתקבל "צלותהון ובעותהון".

לתגובות: 5322906@gmail.com

יד כנגד עורף הוי אומר זו 'קשת'. אינך דכתיב בהו "לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך" – כי אחרי אשר הכילות לנפול לפניו (ע"י זרע יוסף) לא תוכל (גם לזרע יהודה) ע"ש. וע"ע היטב במהרש"א בסנהדרין (יב, א בח"א) ובמלבי"ם (שמואל ב א, כב; זכריה ט, יג).

^ה וע"ע בשו"ע (צח, ג) שכתב שיתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח כו' ויעו"ש במשנ"ב (ס"ק ח) ובביאו"ה (ד"ה יתפלל). וע"ע בתוס' בברכות לב, ב ד"ה כל ובשו"ע או"ח צח, ה.

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"יְבָרְכוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל יְת יְנוּקָא בְּיוֹמָא דְמַהוּלְתָּא לְמִימְר יִשׁוּיְנָךְ ה' כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנֶשֶׁה"

וְיְבָרְכֶם בְּיוֹם הַהוּא לְאִמּוֹר בְּךָ יְבָרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאִמּוֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹקִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנֶשֶׁה וְגו' (מח, כ)

-א-

בתרגום יונתן בן עוזיאל (שם): וּבְרִיכִינוּן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמִימְר בְּךָ יוֹסֵף בְּרִי יְבָרְכוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל יְת יְנוּקָא בְּיוֹמָא דְמַהוּלְתָּא לְמִימְר יִשׁוּיְנָךְ יְי כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנֶשֶׁה וְכו' ע"כ.

מה שכתב בך יברך וכו' ישימך כאפרים וכמנשה, צ"ב מה המעליותא בהם יותר משאר השבטים, דהרי הם נתברכו "כראובן ושמעון יהיו לי" (שם ה).

גם מה שכתב בתרגום יונתן דברכה זו קאי על יומא דמהולתא, יש להבין שייכות ברכה זו ליום המילה.

כמו"כ לא חזינן לנהוג לברך ביום המילה ישימך אלקים כאפרים וכמנשה, וצ"ע.

-ב-

והנה בלבוש (יו"ד סימן רסה סעי' א) יש מתמיהין למה יברך האב [פ'י] להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, שהרי המוהל הוא שלוחו ושלוחו של אדם כמותו, וכיון שהמוהל מברך על המילה מה צריך האב לברך להכניסו כו', שהרי המילה היא הברית של אברהם אבינו, והרי מברך שתי פעמים למה וכו'. ויש מפרשים הברכה דלהכניסו שאינה כלל על המילה, רק האב משבח ומברך לשם יתברך, שמהיום והלאה מוטל עליו לעשות בבן הזה עוד מצות אחרות הנגררות אחר המילה, והם שמצווה לפדותו אם הוא בכור, וללמדו תורה ולהשיאו אשה (קידושין כט א), ולכך אין חילוק בין אם אחר מוהל או הוא, וזה נראה לי עיקר, דלפי זה אתי שפיר טפי מה שהקהל עונין אחר ברכה זו כשם שהכנסתו לברית כן תכניסנו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, שזה נופל על הברכה הזאת לפי זה הפירוש, מפני שכל אלו הם המצות המוטלות על האב לעשות לבנו, וכו' עכ"ל.

ומבואר שהאב מודה ומשבח להקב"ה שמהיום והלאה מוטל עליו לעשות בבן הזה עוד מצות אחרות, ועל זה מברכים אותו הקהל העומדים שם שיזכה לזה.

ובערוך השולחן (שם סעי' ח) ואח"כ מברכין על מה שצוה הקדוש ברוך הוא להכניס ילד ישראל מיום שנולד תחת כנפי השכינה, ולא ככל המצות שלא נצטוה האדם בה עד שנעשה גדול, ולא על עצם המילה מברכין ברכה זו אלא שע"י מצוה זו נכנס נפש זה תחת כנפי השכינה ונכנס בברית כלל ישראל שזהו בריתו של אברהם אבינו שהקב"ה ברת עמו ברית זה. ולכן משיבין העולם כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה וכו', כלומר

שעיקר ההכנסה תחת כנפי השכינה הוא תורה ומעשים טובים, לכן מברכין אותו שיגיע לכלל זה ואגב אומרים לחופה ג"כ וגם זהו מצוה, עכ"ל.

והוא על דרך שנתבאר בדברי הלבוש שברכה זו אינה על המילה, אלא על מה שע"י מצוה זו נכנס נפש זה תחת כנפי השכינה ונכנס בברית כלל ישראל שזהו בריתו של אברהם אבינו.

-ג-

בספר עוללות אפרים (מאמר שצב) סמך מילה לבראשית בג' מקומות. "בראשית ברא אלקים" (בראשית א א) דורשי רשומות אמרו שמלת בראשית אותיות אש ברית, רמז לתורה שנמשלה לאש ולמילה שנקראת ברית אשר בעבורה ברא הקב"ה שמים וארץ, שנאמר "אם לא בריתי יומם ולילה" (ירמיה לג כה) וגומר. בגמרא (נדרים לא ב - לב א) מצינו פעם אחד נדרש מקרא זה על התורה, ופעם א' דרשוהו על המילה, ונוכל לומר שתרווייהו איתנהו ביה וכו', ובזכות חק המילה שמתי חקות שמים וארץ. ושמים וארץ הוא בעצם תיקון החומר והשכל, כי החומר מן הארץ מוצאו והשכל מן השמים. והתורה יש בה אש שחורה על גבי אש לבנה דהיינו הנגלה והנסתר, הנגלה תיקון החומר והנסתר תיקון השכל. וכן המילה יש מילה פנימית וחיצונית כנגד תיקון החומר והשכל כמבואר למעלה (במאמר שץ) ע"ש. זה"ש "בראשית" בשביל התורה שנקראת "ראשית דרכו" (משלי ח כב), ועוד שהיא באה ראשונה לאדם בהיותו במעי אמו שמלמדין אותו שם כל התורה כולה (נדה ל ב). ובשביל המילה שהיא מצוה ראשונה לאברהם, ומצוה הבאה לכל אדם ראשונה בצאתו לאויר העולם, בשביל ראשיות אלו ברא הקב"ה שמים וארץ. ובפרקי אבות דרבי נתן (פרק ב) אדם הראשון נברא מהול שנאמר "ויברא אלקים את האדם בצלמו" (בראשית א כז) ויש לדקדק מאי משמע האי בצלמו שנברא מהול. ונ"ל ע"ד שנאמר "בצלמנו כדמותינו" (שם כו) פי' רש"י להבין ולהשכיל והוא הצורה הפנימית, וכבר אמרנו שמילה חיצונית זו היא סיבה למילה פנימית מערלת הלב כשימול ערלת לבבו אז יהיו חדרי לבו רחבים והמה פתוחות להבין ולהשכיל כד"א "ולבי ראה הרבה חכמה" (קהלת א טז). וכו' עכ"ל.

-ד-

בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורא קמא סי' מב) זיוותר נראה דבאמת מילה ותורה שייכים להדדי, וכמ"ש בעוללות אפרים (מאמר שצב) שמילה חצונית היא סיבה למילה

¹ שם: שאם היה מדבר במילה לבד, א"כ מהו שאמר יומם ולילה הלא אין זמנה בלילה, שנאמר "וביום השמיני ימול" (תזריע יב ג), אלא שהוא מדבר בתורה שנא' בה "ובתורתו יהגה יומם ולילה" (תהלים א ב). ואם מדבר בתורה לבד, למה אמר בריתי הרי נאמר ובתורתו יהגה יומם ולילה, אם כן ההוגה יומם ולילה בתורה התורה נקרא על שמו, והו"ל ג"כ למימר בריתו, אלא שגם במילה הוא מדבר כד"א "זאת בריתי אשר תשמרו" (לך לך יז י), כי המילה היא חלק גבוה שהאדם מפריש מעשר לשם ה' כי ראש הגויה הוא אחד מעשר שליטים שבעיר קטנה, והוא נחשב כקרבן הבא לשם ה' לכך נאמר בריתי. ועוד שאמר "חקות שמים וארץ" (ירמיה לג כה) כי המילה נקראת חק, וכמו שאנו אומרים 'וחק בשארו שם'. עכ"ל.

¹ שם: גם י"ל דבהכנסת ברית עצמו שייכות יותר על אבי האב מעל אחר, כי מצינו במתני' סוף פ' ג' דנדרים (לא ב) גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקדוש ברוך הוא עולמו, שנא' "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ

פנימית מערלת לב, כשימול ערלת לבבו אז יהי' חדרי לבו פתוחים להבין ולהשכיל עיין שם, א"כ מילה מבוא למילת הלב להבין ולהשכיל בתורה ומצות, א"כ יש לומר ד"אם לא בריתי" (ירמיה לג כה) היינו ג"כ מילה, דעיי"ז בא לשערי תורה להגות יומם ולילה. ומומתק בזה יותר דברי הלבוש דלהכניסו היינו על הגרירה ממצוה זו ללמוד תורה דזה נגרר מתוך המילה, דיזכה למול ערלת לבבו להשכיל בתורה ומצות וכו"י עכ"ל.

ולפי מה שנתבאר יתפרש ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ומה שהקהל עונים 'כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה וכו' - היינו דמאחר שעל ידי שנכנס לברית מילה על ידי כך נפתחים חדרי לבו, לכן מברך להכניסו בבריתו שזה קאי על התורה, ומברכים אותו הנאספים כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה.

-ה-

בשפת אמת (ויחי תרלב) סוד"ה ויברך, וכתב ישימך כו', כאפרים כו', וקשה כי רק כראובן ושמעון יהיו כו', ואמאי נתייחד בברכה כאפרים ומנשה. אך לאשר היה דור שאחר השבטים, ומ"מ נתעלו להיות בכללם וזה ע"י הברכה כנ"ל, להיות דבוק בשורש אף שהם למטה במדרגה, ובאופן זה יוכל להיות נמשך ברכה, לכל איש ישראל מאבות הקדושים, אף עד אלף דור כי השורש מהם וכו', עכ"ל.

ומבואר דאפרים ומנשה אף שהיו בדור שאחר השבטים, נתברכו שיכנסו בדרגת השבטים. ויש לפרש לפי זה הברכה שמברכים 'ישמך אלקים כאפרים וכמנשה', הוא ג"כ על דרך זה היינו שכמו שאפרים ומנשה זכו להיכנס לדור הקודם, גם הבן הזה יהיה בדרגה של הדור הקודם פי' של האב, והיא המעליותא בהם יותר משאר השבטים.

ויש לפרש דזו היא ג"כ כוונת הברכה שמברכים את התינוק 'כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה וכו'', והוא על פי מה שנתבאר דמילה החיצונית היא סיבה למילה פנימית מערלת הלב, ומכיון דמעשה המילה החיצונית נעשה על ידי האב, פי' לפי מדריגתו של האב, ולכן עונים אחר ברכה זו 'כשם שנכנס לברית' וכו', פי' שכפי גודל המדריגה שזכה האב בקיום מצות המילה, כך יהיו חדרי לב התינוק פתוחים להבין ולהשכיל כפי מדריגתו של האב. ומכיון דבברכה זו נכלל שיהיה במדריגת האב, א"כ הוא כולל ג"כ ענין ברכת ישמך אלקים.

*

לא שמת"י (ירמיה לג כה), ואמרינן (שם לב א) גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר "אם לא בריתי", משמע דאם לא בריתי קאי אתרוויהו על מילה ועל התורה, והנה על התורה הפשט פשוט בריתי יום ולילה דכתיב בו "והגית יומם ולילה" (עי' יהושע א ח), אבל על המילה אינה נוהגת בלילה, ובתוס' יום טוב נדרים (שם) כ' דפסקיה לקרא, אם לא בריתי, אזי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת"י, דהיינו את הכל לא שמת"י, והוא דחוק וכו' עכ"ל.

פ" שם: וכיון דהחיוב גמור על אבי האב ללמדו תורה ממילא שייכות הברית יותר עליו, שזהו הגורם לבא לשערי התורה, עכ"ל.

"בְּךָ יְבָרְךָ יִשְׂרָאֵל"

"וְיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמּוֹר בְּךָ יְבָרְךָ יִשְׂרָאֵל לְאִמּוֹר יְשָׁמְךָ אֱלֹקִים כְּפִאֲפְרִים וְכַמְנֶשֶׁה וְגו' ע"כ", ע"כ (ויחי מח כ).

בתרגום יונתן בן עוזיאל (שם) וּבְרִיכִינוּן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר בְּךָ יוֹסֵף בְּרִי יְבָרְכוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל יְת יְנוּקָא בְּיוֹמָא דְמַהוּלְתָּא לְמֵימַר יְשׁוּיְנָךְ יְי כְּפִאֲפְרִים וְכַמְנֶשֶׁה וְכו' ע"כ.

גם נוהגים לברך את התינוק הנימול ביום המילה בנוסח זה: זה הקטן גדול יהיה כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים, וצריך ביאור כוונת ברכה זו.

-א-

ונראה בזה בהקדם מה שמבואר בשבת (לא א) מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. **אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא זיל גמור, ע"כ.**

בפי' רש"י (שם) דעלך סני לחברך לא תעביד "ריעך וריע אביך אל תעזוב" (משלי כו י) זה הקדוש ברוך הוא, אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאווי שיעבור חבירך על דברך, לשון אחר חבירך ממש, כגון גזלה גנבה ניאוף ורוב המצות: אידך שאר דברי תורה: פירושה דהא מילתא הוא, לדעת איזה דבר שנאווי זיל גמור ותדע. עכ"ל.

-ב-

בספר לויית חן ואור יקרות (קדושים יט יח) בד"ה ואהבת לרעך כמוך. בפרק במה מדליקין (שבת לא א) מעשה בגוי אחד שבא לפני הלל א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה על רגל א', א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד. **צריך ביאור השאלה של גר ותשובה של הלל. ונראה לפ' דאיתא בכוונת האר"י** (דף נח) **דכל א' מישראל צריך לקיים תרי"ג מצות, ואם לא בא לידו איזה מצוה כגון יבום או שלוח הקן או מעקה שאין לו בית, או צדקה שאין לו ממון, צריך להתגלגל בכמה גופים עד שיקיים כל המצות וכו"ס.** לזה שאל אותו גוי מהלל שיגיירו ע"מ שילמוד כל התורה על רגל אחד היינו על גוף אחד, שלא יצטרך לבא לידי צער גלגול בגופה אחרת לקיים המצות, **והשיבו הלל על זה דעלך סני כו' דאיתא בספר עוללות אפרים** בסופו בדרוש המתחיל אתם נצבים היום דע"י שלום יקיים כל אחד מישראל כל המצות אף מה שלא בא על ידו, לפי כיון שיש לו שלום עם כולם הרי הוא עם כולם נפש אחת וכל המצות שמקיימן כולם הרי כאילו קיימן גם הוא. **לפי זה מה שהשיב לו הלל דעלך סני לחברך לא תעביד, למדו היטב בזה שיקיים כל**

^ט **שם:** והנה ריש חלק (סנהדרין צא א) אמר אנטינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כו', א"ל אמשול לך משל למלך שהיה לו פרדס והושיב בו שומרים א' חגר וא' סומא כו', מה עשה הרכיב חגר על סומא ודן אותם כאחד, כך הקב"ה מביא הנשמה וזרקה בגוף ודן אותם כאחד כו'. **וכתב על זה בספר תורת חיים** (שם) המשיל הנשמה לחגר והגוף לסומא, נראה דזה היא הא דכתיב "כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי" (תהלים קטז ח), רמז לגוף שיש לו רגלים ואין לו עינים ולנשמה שיש לה עינים ואין לה רגלים, **שנתן דוד הודאה על שהציל השם מן גיהנם, הרי דרגל הוא כינוי לגוף שהוא רגל ונושא לנשמה כמו רגל לגוף.**

התורה על רגל אחד על גוף אחד, דאחר שיאהב לחבירו כמותו יחשב כל המצות שיקיימו הם כאלו הוא קיימן, ולא יצטרך לבא בגלגול משום קיום מצות, עכ"ל.

-ג-

בספר בית שמואל אחרון (ריש פר' שמות) בד"ה ואמרתי הרבה טעמים ע"ז, וטעם א' אמרתי דהנה כתבו ס' מוסר דכל אדם צריך לקיים כל תרי"ג מצות, ואם אין מקיים כל תרי"ג מצות צריך לגלגל עוד הפעם. והנה כמה מצות שאין כל אדם יכול לקיימו כמו מצות יבום וחליצה ומצות מילה למי שאין לו בן ולמי שלא מת אחיו בלא בנים, וא"כ איך ניצל מגלגול. אך אם מקיים מצות ואהבת לרעך כמוך א"כ כל ישראל נחשבים כגוף אחד, ויוצא מי שאין מקיים את המצוה במה שמקיים חבירו. ובוזה אמרתי לפרש גמרא מסכת שבת (לא א) האי אחד דאתי לקמיה שמאי גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולו על רגל א', דחפו באמת הבנין, בא לפני הלל גיירו אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד ופי' רש"י שיקיים ואהבת לרעך כמוך ובוזה מקיים כל התורה ועיין בפ"י רש"י ז"ל שנדחק. ואני אמרתי לפרש ע"פ הנ"ל דאם אין אדם מקיים תרי"ג מצות מוכרח לגלגל עוד, והגר הזה ירא שלא יגלגל עוד, ורגל הוא לשון פעם כמו שנאמר "שלש רגלים" (בלק כב כח). ואמר לו האחר גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולו על רגל אחד שאקיים בפעם אחד ולא אצטרך לגלגול. אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד, ובוזה תוכל לקיים את התורה בפעם אחת דאף אם אתה לא תקיים אתה מוציא במה שישראל אחר מקיים וכו', עכ"ל.

-ד-

בספר ישמח משה (שמות) עה"פ "וייטב אלקים למילדות" (שם א כ) וכו', והנראה לי דהנה בבית שמואל אחרון (פרשה זו) כתב לפרש הא דאיתא (שבת לא א) באחד שבא לפני שמאי וכו', והנה לדבריו אינו מובן מה שסיים 'ואידך פירושא היא זיל גמור'. ונראה לי כי בודאי צריך לקיים כל המצוות שאפשר לו לקיים, דאז אף שיש מצות שלא היה יכול לקיימן לא נחשב חסר משום זה, דמשלימין לו מצד האחדות, אף שאינו מקבל שכר על מה שלא עשה מכל מקום שלם הוי, דכיון שהיה מקיים כל מה שהיה יכול לקיים הרי הם מפרשין דעתו דאלו היה יכול לקיים גם השאר היה מקיימן ואנוס הוא, ולכך משלימין לו מצד האחדות. מה שאין כן כשאינו מקיים מה שיכול, אם כן אין לו פירוש וביאור על דעתו, דדלמא גם בהשאר גם אם היה יכול לקיים לא היה מקיימן, לכך אין משלימין לו מצד האחדות. וזה דברי הלל 'ואידך' ר"ל שאר המצות שאתה תוכל לקיים, 'פירושא היא' ר"ל שהם יפרשו דעתך במה שלא תוכל לקיים דהוא מצד אונס וישלימו לך מצד האחדות, על כן 'זיל גמור' כדי שתקיים כל מה שבכחך, כן נראה לי להוסיף נופך על דבריו וכו' עכ"ל.

¹ שם: והנה ראיתי בספר סמא דחיי (דרוש ח) שכתב בשם החסיד מו"ה אברהם הכהן ז"ל לפרש האי דאחד שבא לפני שמאי וכו' ממש כמו שפירש הבית שמואל (אחרון) רק שהחסיד הנ"ל פירש 'ואידך זיל גמור' באופן אחר, דהנה יש עוד תקנה לקיים כל התרי"ג מצות על ידי לימוד התורה, דהנה אמרו רז"ל (מנחות קי א) כל העוסק בתורת עולה

ומבואר שכל אחד ואחד חייב לקיים כל התרי"ג מצוות והוא צריך להיות ע"י גילגול, אמנם אם הוא באחדות עם כלל ישראל כל מצוה שכל אחד ואחד מישראל מקיים נזקף אליו, ובזה נחשב כאילו קיים כל התרי"ג מצוות.

ולפי מה שפירש בישמח משה הוא רק באופן דקיים מה שהיה בידו לקיים, שזה יפרשו דעתו במה שלא יוכל לקיים דהוא מצד אונס וישלימו לו מצד האחדות.

והנה תיבת 'גדול' עולה בגמטריא מ"ג, ועם מילוי עולה תרי"ג. והוא רמז שחלק מהתרי"ג מתקיים ע"י מעשה וחלק ע"י מילוי כשהוא באחדות עם כלל ישראל, שכל מצוה שכל אחד ואחד מישראל מקיים נזקף לזכותו כאילו הוא קיים.

ויש לפרש לפי זה מה שאומרים - זה הקטן גדול יהיה כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה וכו', הכוונה דכמו שמצות מילה הוא מקיים בגופו כך יזכה לקיים כל המצוות שיכול לקיים בעצמו, ואז נחשב כל המצוות שאינו יכול לקיים כאילו קיימם כמו שנתבאר בישמח משה.

*

זבולן לחוף ימים ישפן

זבולן לחוף ימים ישפן והוא לחוף אגנית וירכתו על צידו. יששכר חמר גרם רבץ בין המשפטים (מט, יג-יד)

ובפי' רש"י (שם) 'לחוף ימים' על חוף ימים תהיה ארצו חוף כתרגומו ספר מרקה"א בלע"ז [גבול]. והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אגניות, במקום הנמל שאגניות מביאות שם פרקמטיא, שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה, הוא שאמר משה "שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך" (דברים לג יח), זבולן יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים (תנחומא פסקא יא), עכ"ל.

-א-

במדרש תנחומא (שם) "זבולן לחוף ימים" קדם זבולן ליששכר, ולמה שזבולן עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה, עשו שותפות ביניהם שיהא פרקמטיא של זבולן ליששכר, יב שכן משה ברכן "שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך" (דברים לג יח), שמח זבולן בצאתך לפרקמטיא משום דיששכר באהליך עוסק בתורה, למה "עץ חיים היא

כאלו הקריב עולה, וכן כל המצות יכול לקיים על ידי עסק התורה בהלכה של אותה מצוה (עי' בשל"ה בתושב"כ בהקדמה). וזה הוא הפירוש 'ואידך' ר"ל ועוד תקנה אחרת יש, 'זיל גמור' ועל ידי עסק התורה תוכל לקיים הכל עכ"ד. והנה זה הפירוש היה נכון אם הוא אומר 'ואידך זיל גמור', אבל באמת לשון הגמרא הוא 'ואידך פירושא היא זיל גמור', אם כן לא יתכן פירוש זה, ולמה שכתבתי אתי שפיר בס"ד.

^א גם תיבת 'חכמה' עולה בגימטריא ע"ג, ועם המילוי עולה תרי"ג (עי' פענח רזא פר' ויקהל), וחכמה היינו התורה כמו שנאמר "והחכמה מאין תמצא" (איוב כח יב) ופי' רש"י והחכמה תורה, והוא רמז שחלק מהתרי"ג מתקיים ע"י מעשה וחלק ע"י מילוי.

^ב וע"ע במדרש רבה ויצא (עב ה) ויחי (צט ט) קדושים (כה ב). ובמדרש רבה (נשא יג יז) שלולי זבולן לא היה יששכר יכול לעסוק בתורה, שהוא היה מאכילו ונותן לתוך פיו, ע"כ.

למחזיקים בה" (משלי ג יח), לפיכך הקדים זבולן ליששכר שאלמלא זבולן לא עסק
יששכר בתורה וכו' עכ"ל.^{יג}

-ב-

"מטה זבולן ונשיא לבני זבולן אליאב בן חלון" ע"כ (במדבר ב ז).

בבעל הטורים (שם) "מטה זבולן" ולא אמר ומטה זבולן כדרך שאמר באחרים, לפי
שזבולן היה מפרנס ליששכר, וראיתי בתנחומא הטעם שלא אמר ומטה זבולן כמ"ש בכולן
וכו', לפיכך לא רצה הכתוב לעשותו טפילה לו, לומר ששכרו גדול כמותו, וכן הוא אומר
"עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" (משלי ג יח), וכתוב "כי בצל החכמה בצל
הכסף" (קהלת ז יב) לכן חשוב הכל כמטה אחד, וכאילו אמר יששכר מטה זבולן, עכ"ל.
ומבואר דמש"כ "מטה זבולן", ולא ומטה זבולן, דבא ללמדנו דאין מטה זבולן טפל למטה
יששכר, אלא חשוב הכל כמטה אחד, וא"כ עדיין צ"ב מה שמקדים מטה זבולן למטה
יששכר בפרשתנו (מט יג) ובפרשת וזאת הברכה (לג יח) וצ"ע.

-ג-

סוטה (כא א) מאי "בוז יבוזו לו" (שיר השירים ח ז), אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה,
ולא כר' יוחנן דבי נשיאה, אלא כהלל ושבנא. דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי
הו, הלל עסק בתורה, שבנא עבד עיסקא, לסוף אמר ליה תא נערוב וליפלוג, יצתה בת
קול ואמרה "אם יתן איש את כל הון ביתו" וגו' (שם) ע"כ.^{יד}
מבואר שהשותפות היא דוקא באופן שנותן לו קודם הלימוד, שעל ידי נתינתו יוכל
הת"ח לעסוק בתורה, ורק אז נעשה שותף עמו.

ובשו"ת ברכת חיים (סי' קיג) גם ביארתי ענין הקדימה עפ"י דברי הש"ס סוטה (כא א)
דמועלת התמיכה רק כשתומכו קודם הלימוד כדי שיוכל ללמוד וכו', עכ"ל. מצאנו עוד
טעם מה שמקדים זבולן ליששכר, וא"כ אף דשניהם חשובים כמטה אחד מ"מ הוא רק אם
הקדים נתינתו קודם לימודו של הת"ח.

-ד-

בספר תולדות יצחק (עה"ת שם) בד"ה זבולן לחוף ימים, ראוי היה שיקדים ליששכר
שנולד ראשונה, והקדים לזבולן לומר שהמחזיק יד לומדי תורה יש לו שכר יותר מהלומד,
עכ"ל.

הנה מש"כ שהמחזיק יד לומדי תורה יש לו שכר יותר מהלומד, צ"ב הטעם אמאי יהיה
שכרו של התומך גדול משכרו של הלומד עצמו.

^{יג} במדרש לקח טוב (פרשת ויחי מט סי' יג) לפיכך הקדימו יעקב אבינו קודם ליששכר, שאלמלא זבולן אין יששכר
עוסק בתורה. במדרש שכל טוב (ויחי מט סי' יג) ולמה הקדים את זבולן ליששכר, והלא יששכר גדול בלידה
מזבולן, ועוד ששבט יששכר בעלי תורה יותר מזבולן. אלא לפי שזבולן הולך ועוסק ומביא ונותן לתוך פיו של
יששכר, לפיכך יששכר יושב ועוסק בתורה, שאם אין קמח אין תורה.
^{יד} עיין ויקרא רבה (קדושים כה ב).

ונראה בהקדם מה שאמרו בברכות (יז א) גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים, שנאמר "נשים שאננות קמנה שמענה קולי בנות בטחות האזנה אמרתי" (ישעיה לב ט) ע"כ.

(שם) אמר ליה רב לר' חייא נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן, ע"כ.^ט

-ה-

בדרשות חת"ס (ח"ב נצו"י) בד"ה ואמר וכו', הא דשאל נשי במאי זכיין, ר"ל במאי זכיין יותר מאנשים, דאמרינן גדולה הבטחה וכו', ואמר בזכות שמחזיקים ידי בעליהם ומגדלים בניהם לתורה, כי הבעלים בעצמם ומכל שכן הבנים אפשר שיקלקלו ויקופח שכרם, אבל הנשים עושות את שלהם להחזיק וכו', שכר האשה לא יקופח כאלו היתה מגדלת "בעל ובן" צדיקים גמורים וכו', עכ"ל.^י

בספר ארץ חמדה להמלבי"ם (ברכות שם) גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים וכו', י"ל כי הלומד מתנאי הלימוד שיהיה לשם שמים, ואם לאו אינה תורת ה' שיקבל עליו השכר השלם, אבל נשים הם בקבלת שכר בעבור שמחזיקות בידי בעליהם ובניהם שילמדו, א"כ אף אם בעלה ובניה לומדים שלא לשמה מ"מ היא עשתה את שלה לשמה ומקבלת שכרה תמיד, וע"ז גדולה הבטחה של הנשים יותר וכו' עכ"ל.

-ו-

ולהמתבאר במעלת הנשים המחזיקות ידי בעליהן לומדי התורה, מבואר שפיר מש"כ בתולדות יצחק, שהמחזיק ידי לומדי התורה יש לו שכר יותר מהלומד, והוא: א. משום דהלומדים לפעמים אפשר שיקלקלו ויקופח שכן- וכמו שכתב בחת"ס. ב. דאפשר שילמדו שלא לשמה ואין שכרם שלם וכמו שכתב בספר ארץ חמדה להמלבי"ם. משא"כ מחזיקי תורה שכן כאלו מגדלים צדיקים גמורים העוסקים בה לשמה וא"כ שכרם לא יקופח, עד"ר שנתבאר לענין הנשים, ודו"ק.

ולהמתבאר יש לנו עוד טעם בהקדמת זבולן לישכר, והוא לומר שהמחזיק יד לומדי תורה יש לו שכר יותר מהלומד.

-ז-

בספר שפתי צדיק (שבועות אות לח) וכתוב "שמח זבולון בצאתך" וגו' (וזאת הברכה לג יח), וכל איש ישראל יוכל להיות בחינת יששכר וזבולון, דהיינו אף שיעסוק במסחר כ"ג

^ט ומה דנקט קודם דאקרויי בנייהו אף דאתנויי גברייהו ונטרן לגברייהו הוא קודם, אפשר דעיקר הקושי רק לאחר חינוך הבנים. או משום דקרויי בנייהו שייך אצל כו"ע גם באינם בני תורה [עי' בבן יהוידע סוטה כא ב] ולכן נקט דבר ששייך אצל כו"ע קודם, ואח"כ מה שנוסף אצל התלמידי חכמים.

^י ועי' מרומי שדה (יז א) שכתב עדר"ז: גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים. היינו משום דזכיין במה דמקרו בנייהו ומתני גברייהו, ואף על גב שהמה בטלים כמה שעות ונענשים על זה, מכ"מ האשה מקבלת שכר על השעה שלומדים, ואינן נענשין על שעה שמבטלים, שהוא שלא מרצונם של הנשים, עכ"ל.

שעות ביום ושעה אחת יעסוק בתורה יחשב כאילו עסק כל היום בתורה, אך שהמבוקש בהמסחר יהיה רק למען יוכל לעסוק בתורה, עכ"ל.¹⁷

ולפי דבריו נראה דגם באדם עצמו שייך ענין ישכר וזבולון, והוא כשלומד חלק מהיום וחלק מהיום עוסק בשאר צרכיו כדי שיוכל ללמוד בשאר חלקי היום, יקבל שכר עבור עמלו כזבולון, ויתכן שחלקו בעסקו כל היום הוא גדול יותר מחלקו בלימודו וכמו שנתבאר בדרשות חת"ס ובספר ארץ חמדה.

בשפת אמת (מטות תרל"ה מאמר א) בד"ה במדרש (רבה שם כב א) "ונשבעת חי ה' באמת במשפט ובצדקה" וגו' (ירמיה ד ב), "ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד" (עקב י כ) אין לך עבודה אחרת כו', "ובו תדבק" (שם) וכי אפשר אלא עוסק בפרקמטיא ומהנה ת"ח מנכסיו כו'... וז"ש "ובו תדבק" ומפרש שמהנה ת"ח מנכסיו. ואף שמדבר בכאן מזה שהוא ירא שמים כאברהם ואין לו עבודה אחרת כו' א"כ הוא צדיק נפלא, עכ"ז אינו יכול לבוא לדביקות רק באמצעיות שמהנה לת"ח מנכסיו. גם כי יוכל להיות גדול מאותו ת"ח. ועי"ז עצמו בא לדביקות ע"י שיודע ומבין שמצד מעשיו א"י לזכות לדבק בו ית', ועושה מעשים טובים לצרף עבודת אנשים אחרים בזכותו והוא חסיד המתחסד עם קונו וכו' עכ"ל.

ביערות דבש (דרוש א) ד"ה וזהו וכו', כי אין לנצח ליצר הרע רק בתורה (קידושין ל ב) ונשים לאו בני תורה וכו', וע"ז משני הואיל ועל ידם נלמד כי מסייעים לגברייהו ללמוד והן מתעגנות בעבורם וכן מדריכים בניהם לתורה, הרי כאילו הן לומדות התורה וכו' עכ"ל. פי' דיש להן זכות התורה לנצח היצה"ר.

בשם עולם (ח"א פט"ו) והמחזיקים ע"י החזקתם קונים הדברי תורה וכו', וגם שיפקח ה' את עיניו לעתיד וירחיב אור שכלו, עד שיזכה לישוב בישיבה של מעלה, עכ"ל. ומבואר כאן עוד מה שזוכים המחזיקים בתלמידי חכמים.

לתגובות: a0527677650@gmail.com

¹⁷ הנה מש"כ שיעסוק במסחר כ"ג שעות ביום, נראה לכאורה כונתו שבא לכלול גם ההכנות הנצרכות להמסחר, כגון השינה האכילה ושאר צרכיו, אף שעושה אותם למען צורך המסחר [דהא לא שייך שיעסוק במסחר כ"ג שעות ביום]. אבל מכיון שכל עסקו הוא עבור השעה שעוסק בתורה, נחשב כאילו עסק כל היום בתורה, נמצא שמכשירי הלימוד נדונים כלימוד עצמו, ומעלה עליהם הכתוב כאילו למדו כל היום.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

התורה היא העיקר

וַיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאֹמֹר בְּךָ יְבָרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹקִים פְּאֶפְרַיִם וְכַמְנֶשֶׁה וַיִּשֶׂם
אֶת אֶפְרַיִם לְפָנַי מְנַשֶּׁה (מח, כ)

כבר עמדו כאן המפרשים על מספר שאלות:

א', לעיל (מ"ח ה') אמר יעקב ליוסף "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", הרי שכבר
הקדים את אפרים למנשה, ומדוע לא העיר יוסף לאביו דבר שיש להקדים את מנשה
הבכור, ורק כשביקש לברכם העיר לו.

ב', לאחר שברכם יעקב ואמר "בך יברך ישראל" וגו', כתוב שוב "וישם את אפרים לפני
מנשה", ומקשים שזה לכאורה מיותר, כי זה כבר מובן מהפסוקים דלעיל. מלבד אם
נסביר שזהו המשך הברכה, שאפרים תמיד יוקדם למנשה גם בעתיד, [עיין רש"י], אך
עדיין יש להבין מהו הטעם וההבנה בזה.

ג', מהי הסיבה והטעם שהיה כל כך חשוב ליעקב אבינו להקדים את אפרים לפני
מנשה, הרי מי כמוהו יודע שלעורר כזו קנאה בין האחים עלול להביא לתוצאות הרות
אסון. [ואמנם לגבי הנחת יד ימינו על ראש אפרים ענה יעקב אבינו "גם הוא יהיה לעם"
וגו', אולם עדיין צריך ביאור מדוע מקדימו בברכה לדורות "בך יברך ישראל ישימך
אלוקים כאפרים וכמנשה", מדוע יוקדם אפרים תמיד].

ד', עוד הקשו המפרשים על הפסוק דלעיל (מ"ח ט"ז) "המלאך הגואל אותי מכל רע
יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק", איך מתאים שיעקב
יקדים את שם עצמו לפני שם אבותיו, והלא אמרו חז"ל (קידושין לא:): מכבדו בחייו
מכבדו במותו, וא"כ היה לו לומר "ויקרא בהם שם אבותי ושמי".

אפרים קודם כי התורה היא העיקר

והנה כבר כתבו המפרשים, כי אפרים ישב אצל יעקב אבינו ולמד תורה, וכמו שכתב
רש"י לעיל (מ"ח א') מהתנחומא, שאפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד. ואילו מנשה,
לעומתו, עזר ליוסף בניהול המדינה במצרים, וכדאיתא בב"ר (פ"ו ד') "דלאשר על ביתו"
זה מנשה בנו, "שכל תשמישי אביו נעשים על ידו ונעשה שליט ומושל על כל הבית".
ע"כ. ומבואר שאפרים היה עמוד התורה, ואילו מנשה היה עמוד החסד.

לפי זה שואל ה"כתב סופר", מדוע סדר הברכה לדורות הוא אפרים לפני מנשה, הלא
הסדר צריך להיות מלמטה למעלה, דכיון שכבר אמר 'כאפרים' איך יברך אח"כ 'כמנשה'.
וביאר, כי אף שבאמת שניהם נצרכים, גם תורה וגם חסד, שזה כבחינת יששכר וזבולון,

מ"מ גם מי שלא הצליח בלימודו להיות אפרים, תמיד יוכל להיות מנשה, אבל מי שכבר נהיה כמנשה, שוב לא יוכל להיות כאפרים אח"כ, ועל כן מברכים תחילה שהבן יזכה להיות כאפרים, ורק אם לא יזכה לתורה אז לכל הפחות יהיה כמנשה, עכ"ד. [ועיי"ש מה שהוסיף לבאר על פי זה את דברי התרגום יב"ע ד"בך יברך ישראל" קאי על יום המילה].

מהתורה מגיעים גם לחסד

ויש להוסיף בנוסח אחר קצת, שבאמת אנו מברכים את הבנים שיהיו גדולים גם בתורה וגם בחסד, אולם הסדר הוא ראשית לגדול בתורה, ורק אח"כ בחסד. כי מהתורה אפשר להגיע לחסד, [וכן אמרו חז"ל (ברכות סד. ועוד) תלמידי חכמים מרבים שלום וכו'], אבל מחסד אי אפשר להגיע לעסק התורה, וכדלהלן.

לא שייך חסד בלי תורה

זאת ועוד, דלעולם יש להקדים את התורה לחסד, כי לולי תורה אז גם החסד אינו חסד והדין לא דין, וכמו שכתב ב"רוח חיים" באבות (פ"א ב') בדברי המשנה על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, דלכאורה צ"ב הסדר, דהרי עבודה וגמילות חסדים היו כבר קודם מתן תורה, דאדם הראשון הקריב שור פר (שבת כח: ע"ז ח., חולין ס.), וכן קין והבל ונח, וכן גמ"ח עשה נח עם כל הבריות. [ובפשוטו י"ל דכוונת התנא שהקדים תורה, כי היא קודמת להכל, וכדאיתא בפאה (א' א') ות"ת כנגד כולם]. ותירץ וז"ל: אולם לאחר מתן תורה אין העבודה והגמ"ח של קודם מ"ת כלום, הקרבנות יהיו שחוטי חוץ ויתחייב עליהם כרת, וכן גמ"ח שקודם מ"ת, הנה להלוות בריבית ג"כ טובה היא, וכמו שכתב הט"ז ביו"ד (סי' ק"ס ס"ק א'), כי סוף סוף ממונו מסייע לחבירו להתפרנס, ולפני מתן תורה היה זה בכלל גמ"ח, אולם לאחר מתן תורה לא רק שאי"ז חסד, אלא שהמלוה בריבית אינו קם לתחיה"מ (תוס' סוטה ה. ד"ה כל). וכן מצינו גבי גזל, שבלי תורה לגזול ע"מ להשביח את נכס הנגזל זהו חסד, [וכמו שמצינו גבי איוב (בב"ב טז.) שהיה גזל שדה מיתומים ומשביחה ומחזירה להם]. אולם ע"פ תורה אפי' גזל ע"מ להשיב יותר זהו ג"כ גזל (ב"מ סא:).

וכן הוא בכל הפרטים, יכול אדם לעסוק כל ימיו בעבודה וגמ"ח ואם זה לא יהיה ע"פ התורה לא רק שאין בידו מצוה אלא אף עבירה, וכמו דאיתא על ר"ע (מס' שמחות פ"ד י"ט, ומס' דרך ארץ פ"ז י'), והובא בתוס' מגילה כט. ד"ה מבטלין, ובתוס' כתובות יז. ד"ה מבטלין) שבתחילת הליכתו ללמוד מצא מת מצוה ונשא אותו כמה מילין, ולא ידע כי מת מצוה קונה מקומו, וחשב שעשה מצוה גדולה, ובהוודעו ידע כי אשם וכאילו שופך דמים, כי כן דרך כל המתחסד ולא ידע דין תורה, וכמש"כ (אבות ב' ה') ולא עם הארץ חסיד וכו', עיי"ש עוד ברוח חיים.

ומבואר שרק התורה קובעת מה נקרא עבודה ומה נקרא חסד, כי ללא תורה אפשר לחשוב ש"המתת חסד" זה גם חסד, וכן לקרבן במקום כבש קטן יחשוב שעדיף להביא פיל גדול... וזה הביאור גם במה שאנו מתפללים בתפילת שמונה עשרה, "כי באור פניך נתת

לנו תורת חיים ואהבת חסד" וכו', קודם לכל זה "תורת חיים" ורק לאחר מכן אפשר להגיע ל'אהבת חסד וצדקה' וכו'.

עוד מצינו בעירובין (ק:; א"ר יוחנן אילמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה וכו', אומר הגר"ש שבדרון זצ"ל (לב שלום פרשת נח עמ' צ"ד), שאע"פ שכתוב שהיה אפשר ללמוד, אבל מאחר וזה בלי תורה זה כמובן סוג אחר לגמרי של צניעות וגזל וכדו', כי אם נתבונן נראה שהכל זה זהירות מזוייפת, ולדוגמה הוא מביא לגבי הצניעות מחתול, שאמנם שכשעושה צרכיה היא צנועה, אולם מאידך גיסא היא לא בושה להיכנס לך מתחת למטתך ויכולה לעשות צרכיה אף בתוך מנעלך, וה"ה לגבי גזל מנמלה, אמנם מחברותיה אינה לוקחת, אולם מבני אדם אין לה בעיה לגזול, ואם נשאר על השולחן איזה פת או עוגה מיד יתמלא נמלים. והרי זה כמו שמבארים (בשם הרבי מקוצק) בטעם שהחסידה היא עוף טמא אע"פ שעושה חסד, משום שעושה חסד רק עם חברותיה (חולין סג.), ורק התורה היא הקובעת מהו בכלל גזל וצניעות וכו'. וא"כ למדנו שכדי להיות בגדר אדם חייבים את התורה.

בסוטה (יד.) דרש ר' שמלאי תורה תחילתה גמ"ח וסופה גמ"ח וכו'. אומר הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שיש הבדל גדול בין חסד שהתורה מתחילה ופותחת בו, לבין חסד שאין לו כל קשר עם התורה. דהנה במד"ר (בראשית ח' ה') בשעה שבא הקב"ה לברא את אדה"ר נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא, הה"ד (תהילים פ"ה י"א) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים.

ולכאורה צריך ביאור טענת האמת, כי אם מידת החסד כדאית שהעולם יברא ויתקיים עבורה, וכמו שכתוב (תהילים ס"ט ג') עולם חסד יבנה, מה בכך שכולו שקרים, מכל מקום הרי החסד ישנו. אלא ללמדנו, שאם החסד לא קשור לאמת, הרי שהחסד הוא מזויף מעיקרו, וכמו שכתוב (משלי י"ד ל"ד) חסד לאומים חטאת, פעם הוא מתאכזר על רחמנים ופעם מרחם על אכזרים, וזו היתה טענת האמת אל יברא שכולו שקרים, גם החסד שלו הוא שקר, ואי"ז חסד שעל ידו נבנה העולם. רק כאשר חסד ואמת נפגשו, יחד עם תורה, זהו חסד שעליו עומד העולם.

יעקב הוא עמוד התורה

ובזה מבארים (בספר "בית ישראל השלם", וכן הביא הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו "קול יהודה") את הפסוק בפרשה, "המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק" (מ"ח ט"ז). שכבר הקשו המפרשים, כיצד יעקב אבינו הקדים את שמו לשם אבותיו?!

אלא, כי ידוע, ששלושת האבות מסמלים את שלושת העמודים שעליהם עומד העולם, אברהם רומז לחסד, "חסד לאברהם", יצחק לעבודה (שמסר נפשו בעקידה), ויעקב הוא עמוד התורה, כמו שנאמר "ויעקב איש תם יושב אוהלים" (כ"ה כ"ז) באוהלו של שם ועבר. וכמו שכתוב (מיכה ז' כ') "תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם", דאמת היינו תורה

[וכדאמרין בברכות ה: וע"ז ד: מדכתיב (משלי כ"ג כ"ג) אמת קנה ואל תמכור], ולכן גם שרו של עשו לא בא להלחם אלא עם יעקב, משום שהיה עמוד התורה, וכמבואר בזוה"ק (ח"א קמו:): על ג' דברים העולם עומד, התורה זה יעקב, העבודה זה יצחק וגמ"ח זה אברהם. כי התורה הוא התבלין החזק ביותר שפועל כנגד הס"ם שהוא שרו של עשו. [וע"ע בסו"ס קובץ הערות להגרא"ו זצ"ל בביאורי אגדות סי' ו' אות ו' בזה].

ומעתה מובן שיעקב בירך את הנערים "ויקרא בהם שמי", שתחילה יזכו לתורה שאני מכונה בה, ורק אח"כ "שם אבותי", היינו חסד ועבודה, כי כמו שנתבאר שמהתורה אפשר להגיע לחסד, אבל מחסד לא שייך להגיע לעסק התורה כידוע. וכנ"ל.

ועל דרך זו יש ליישב גם מה שיש לשאול על הפסוק במיכה הנ"ל (ז' כ') "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", דלכאורה לא מובן הסדר מדוע הקדים את יעקב לאברהם. אמנם להנ"ל ניחא מאוד, כי אברהם הוא עמוד החסד ואילו יעקב הוא עמוד התורה, וכנ"ל.

יישוב השאלות

ועכ"פ לפי המבואר, שהתורה היא היסוד והבסיס לכל שאר המעלות. ממילא מובן היטב מדוע יעקב אבינו הקדים את אפרים למנשה, וכמש"כ "וישם את אפרים לפני מנשה", כי בעוד שמנשה היה עמוד החסד, הרי שאפרים היה עמוד התורה, וכמש"כ המפרשים, והרי לא שייך חסד ללא תורה, וכנ"ל.

ומעתה לפי"ז נראה לבאר גם מדוע בתחילה כשיעקב אמר ליוסף "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" לא העיר יוסף לאביו דבר שיש להקדים את מנשה הבכור, ורק כאן העיר לו.

ולהנ"ל אפשר לומר, שאת היסוד הבסיסי הזה גם יוסף עצמו ידע, שאפרים חשוב ממנשה מפאת שיש בו עמל התורה יותר ממנשה, אולם כעת כשיעקב מברכם לדורות, סבר יוסף שלענין זה כבר אין צריך להיות נפ"מ מה שאפרים חשוב יותר, כי כלפי דורות הבאים יש לדאוג לכל הדורות בשוה, ועל כן יש להקדים את הבכור כנהוג וכמקובל, וע"ז ענהו יעקב שבכל זאת גם לדורות תמיד "בך יברך ישראל וגו' כאפרים וכמנשה", שזה יהיה היסוד והבסיס, שהברכה לעולם צריכה להיות קודם על תורה, כאפרים, ורק אח"כ על חסד כמנשה.

ומעתה יש לפרש דזהו מה שמסיים "וישם את אפרים לפני מנשה", היינו כי לאחר שביארנו שהברכה של ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, אפרים היינו תורה, ומנשה היינו חסד, יש אח"כ להוסיף ולהדגיש את עיקר החידוש כאן, שהתורה צריכה להיות תמיד לפני החסד, ממילא זה המשך הברכה שה"אפרים" יהיה לפני ה"מנשה".

לתגובות: z5102244@gmail.com

¹⁷. ובזה יתכן לבאר ע"ד צחות גם את נוסח הברכה בברית מילה "כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים", שלכאורה לא מובן מדוע מזכירים את המעשים טובים לבסוף, והרי שייך שיזכה לזה עוד לפני שיזכה לתורה. אולם להנ"ל מובן, כי גם למעשים טובים אין ערך כשאינם ע"פ תורה.

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

הכל יודוך

יהודה אַתָּה יוֹדוּךְ אַחִיךָ (מט, ח)

בכתבי רמב"ן (האמונה והבטחון פי"א) כתב, 'הלך יעקב אצל לבן ולקח לו בנותיו ויצא ממנו יהודה. והוא היה רביעי כמו כן לאברהם. והוא היה שביעי למספר נפשות, אברהם יצחק ויעקב, ראובן שמעון לוי ויהודה, כנגד ז' ימי השבוע. נמצא שהוא כנגד השבת. ונאמר ביהודה 'ותעמוד מלדת', ונאמר בשבת 'וישבות ביום השביעי', כלומר שבת ועמד ממלאכה. ונאמר ביהודה 'אתה יודוך אחיך', ובשבת אומר 'מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה'.

הרי שעניינו של יהודה עומד כנגד השבת, והצד השווה בשניהם הוא, ששלימות כל המעשים ניכרת בעת השביתה מהמשך העשייה, ומתוך השלימות נובעת ההודיה, וכשם שבעת שעמדה לאה מלדת אז הגיעה עת ההודיה, כך שורש מלכות יהודה, עניינה הוא ההודיה.

ברם, יש מקום להתבונן, שהרי אף שיהודה היה שביעי לאבות, ומצד זה הוא מורה על שלימות, כי בכל בריאה בת ששה קצוות יש צד פנימי שהוא היכל הקדש, הלא מכל מקום סדר לידת השבטים נמשך אחריו, ואדרבא, מלכות יוסף ומשיחו קודמים לו, אף שיהודה נולד והתברך קודם יוסף, וסדר הדברים דורש טעם, למצא היכן מונחת השלימות, והאם ניתן להוסיף עליה.

בכורת יוסף וברכת השבטים

ברכת יעקב לבניו, ובכללה המלכת יהודה עליהם, באה אחר שהשתחוה יעקב ליוסף, ויישב דעתו על קבורת רחל בדרך, ועשה את בניו לשבטים, וקבע חלקו בארץ ישראל כחלק בכורה 'שכם אחד על אחיך', ויש להתבונן בפרטי הדברים וסמיכותם, ובעיקר קדימותם לברכת הבנים.

^ט וכן מבואר במדרש (שו"ט צא) שיש בתהלים אחד עשר מזמורים שלא נזכר בהם שם המשורר, ואותם אמר משה כנגד י"א שבטים שבירך, וביניהם 'מזמור שיר ליום השבת' שהוא כנגד יהודה, שנאמר בו 'הפעם אודה את ה', וראה רד"ק שם שביאר סדרם.

^ב ראה רמב"ן שם שהשווה את האמור ביהודה עם האמור בשבת בכמה מקומות, א. ביהודה כתיב 'גור אריה יהודה מטרף', כלומר טרף מזון, כלומר הסתלק עצמו מלעשות אפילו אוכל נפש. ובשבת כתיב 'לא תעשה כל מלאכה'. ב. ביהודה כתיב 'כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו'. ובשבת כתיב 'שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו'. ג. ביהודה כתיב 'אסרי לגפן עירה', כלומר יאסור אותם ממלאכה. ובשבת כתיב 'למען ינוח שורך וחמורך'. ד. ביהודה כתוב 'כבס ביין', רמז לקידוש היום על היין. ה. ביהודה כתיב 'חכלילי עינים מייך', רמז לפסיעה גסה שנוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ומהדר ליה בקידושא דבי שמי. ו. יהודה נקרא על שם השבת שהיא מצוה ראשונה שנתנה לישראל וכתוב בה 'טוב להודות'. והיא מצוה ד' לעשרת הדברות. וכן יהודה ד' בלידה.

סדר הדברים מורה לימות עולם, כי בטרם העמדת י"ב שבטי יה סביב מטתו כ'בית' של כנסת ישראלכא, השתחוהו יעקב על ראש המטה, להמשיך כוחו ליוסף, שירד לבין אומות העולם ועמד בצדקו, ובכך המשיך את דרכו של יעקב בגילוי הנהגת השי"ת עד למקומות הרחוקים ביותר, ובוזה הוא ראש המטהכג.

והנה צדקו של יוסף בירידתו למצרים, היא תחילת כל הגלויות, עליהם אמר ירמיה (איכה ב א) 'השליך משמים ארץ תפארת ישראל', ודרשו (איכה רבתי ב), 'כלום הם מכעיסין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד, הדא היא מקלקלא לאפיהון', וכתבו הרמב"ן (האמונה והבטחון יח) ורבנו בחיי (דברים כט) שעל כך נאמר (דניאל ח יב) 'ותשלך אמת ארצה', הוא איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד. והיינו שהשלכה היא המשכת כח האמת של יעקב עד מקום המתנגד לאמת, בו יתברר חוסר היכולת של כל השתדלות בארץ, עד אשר יקו אל ה'.

אמנם לעתיד יהיה החושך סיבת האורה, וכפי עומק הירידה יהיה גילוי הייחוד, כמו שכתבו מהר"ל (ח"א שבת קד.) ורמח"ל (תקטו תפילות, ב, שצג) שעל ימות המשיח נאמר (תהלים פה יב) 'אמת מארץ תצמחכד, והיינו כי צמיחת קרן ישועה באה בכח הקיווי, כאמור (תהלים שם) 'וצדק משמים נשקף', וביאר רמח"ל (מאמר הקיווי) שהשפע נשקף מלמעלה וממתין לתקוה שתצמח מלמטה מן הארץכה. תקות אמת שהוא הבטחון של אמת שבוטחים בהשגחה, וצדק זה הוא כוחו של יוסף הצדיקכז.

ולכך כאשר השלים יעקב ללדת י"ב שבטי יה, ומתה רחלכז, קברה יעקב בדרך, במקום שיצאו ישראל לגלות, כי לה נאמר (ירמיה לא טז) 'יש תקוה לאחריתך נאם ה'כח, והיא

^{כא} כמובא לעיל פר' ויגש מדברי האר"י, שי"ב שבטים כוחם הוא כמו י"ב גבולי אלכסון, שהם תוחמים מקום, שבו יתגלה השפע, וזו עניינה של המלכות הנקראת 'בית'.

^{כב} וכבר האריך בזה השל"ה (בפרשיות אלו ובווי עמודים), והענין הוא כי המשך מדת האמת של יעקב הוא במה שעמד ב'צדקו', כי גוף וברית חד הוא. אלא שאין בכח האמת להמשיך כחה לארץ אלא ע"י צדקו של יוסף, וכדלהלן.

^{כג} כמבואר לעיל (פר' מקץ) שיש צד 'ראש' גם ביוסף, כי בו נמשך השפע ממקורו לכנסת ישראל, והרי הוא ראש המטה'.

^{כד} שורש מהלך זה, של ירידה לצורך עליה, נטבע בבריאת האדם, כאמור (ב"ר ח ה), בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים, מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה. מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ, דכתיב 'ותשלך אמת ארצה', אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך, תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב 'אמת מארץ תצמח'.

^{כה} וכן מצינו (תענית ח.) שאין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה, שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. והוא עבודת האדם לחיבור שפע השמים לארץ, כאמור 'כי לא המטיר ה' א' על הארץ, והאדם אין לעבוד את האדמה'. ורק בעבודתו מתקיימת העלאת מ"ן כאמור 'ואד יעלה מן הארץ'.

^{כז} והיינו הכנת כסא דוד, כי כאשר 'אמת מארץ תצמח' בצמיחת קרן דוד, אזי 'צדק משמים נשקף' להמשיך לו חיים, כמבואר לעיל פר' מקץ, וכדלהלן. ואמנם הקיווי נמשך גם אחר מילוי התשוקה, כפי שביאר רמח"ל במאמר הקיווי ש'ראשית הבריאה בתקוה', והיינו שהקב"ה ברא את העולם בתקוה שיהיו הנבראים מקוים ומייחלים לחסדו, והוא כל ענין צמצום הארתו, להעמיד מקום לקו גילוי וייחודו, וזה יתקיים ביותר בימות המשיח, וראה להלן שאחר כינון מלכות ב"ד, אזי יהיה עולם השכר של דוד מצורף אל סדר עבודת יוסף.

^{כח} הטעם שרחל מתה בדרך ולא לאה, התבאר בוזהר (ח"א קנח:) שהמלכות היא בי"ב שבטים [כמבואר לעיל פר' ויגש, שהם י"ב גבולי אלכסון התוחמים מקום שבו יתגלה השפע, וזו עניינה של המלכות הנקראת 'בית'], ושלמותה

השתוקקות מדת המלכות הקרויה 'אחרית', ומצפה לכלול את כל כנסת ישראל, ולצרפם עם שפע צדקו של יוסף בבית לחם, כאמור (מיכה ה א) 'ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה, ממך לי יצא להיות מושל בישראל, ומוצאתיו מקדם מימי עולם, לכן יתנם עד עת יולדה ילדה, ויתר אחיו ישובון על בני ישראל, ופירש רש"י, שיצא דוד משם, שנאמר בו (שמואל א יז) 'עבדך ישי בית הלחמי, ובעת לידת משיח, יתחבר יהודה עם שאר השבטים, והיו לממלכה אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות^{לא}.

רק אחר הקדמה זו אמר יעקב לבניו 'האספו ואגידה' 'הקבצו ושמעו', ובמדרש (ב"ר צח ב) אמרו 'האספו מעשרת השבטים, והקבצו לשבט יהודה ובנימין', והיינו שציום על הנהגת תרי משיחין, שיתאספו באגודה אחת בהנהגת יוסף, עד אשר תתגלה הנהגת יהודה^{לב}, ואז יקבצו 'והיו לאחדים בידך', ונבאר מעט, עם נגיעה לשבת קודש.

הנה יעקב קרא לבניו בשתי לשונות, בתחילה אמר 'האספו ואגידה' ואחר סילוק שכינה חזר ואמר 'הקבצו ושמעו', ובשפת אמת ביאר שהם שני אופני התאחדות, האחת של משיח בן יוסף והשניה של משיח בן דוד, ועל שני אלו אמרו (שבת קיח:): אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד הם נגאלים, כי יש שבת שנתן ה' במתנה, והיא בחינת יוסף, שהוא 'נזיר אחיו' נבדל מעוה"ז, וזה מורה על התאחדות של ביטול אל השורש^{לג}. ויש בחינת שבת הבאה ע"י יגיעת העבודה בחול, והיא מציאת המנוחה ע"י היגיעה, והיא בחינת משיח בן דוד מיהודה, שבו גמר הגאולה, כי דבר הבא ע"י עבודת האדם מתקיים לעד. ונמצא ש'האספו ואגידה' הוא מצד בחינת יוסף, ואילו 'הקבצו ושמעו' מצד השומע, שהוא בחינת יהודה.

חל בארץ הקודש, ולכן אחר שנולד בנימין, ונשלם הבית והתקשרו בשכינה, עלתה רחל למקומה, ונטלה השכינה את מקומה, כי היא הצריכה לתיקונם, אך לאה ששרשה מבינה, לא הוצרכה למות, ואף עצם מיתתה לא הוזכר בתורה, כי היא מעלמא דאיתכסיא. ואילו רחל שהיא מעלמא דאתגליא נקברה בפרשת דרכים, וזו בכלל תשובת יעקב ליוסף, וראה מש"כ הגר"א (ספד"צ פ"א סד"ה מלך השמיני).

^{כה} וכבר ביאר השערי אורה (בשערי צדק א) ש'תקודה' מלשון 'קו', ולכן נאמר בבנין ירושלם (זכריה א טז) 'וקו ינטה על ירושלים', וכן 'נטה קו לא השיב ידו מבלע' (איכה ב ח), והוא הת"ת המשפיע לירושלים של מעלה.

^{כט} שמעתי מגיסי הרה"ג ר' אליהו סוסבסקי, שהפרשיות היחידות שלא נאמר בהם שם הוי"ה בכל התורה כולה, הם מתחילת מקץ עד הפס' 'לישועתך קויתי הוי"ה', והוא רמז על הסתר הארת השכינה בגלות, שכל קיומם אז יהיה ע"י הקיווי אל השי"ת.

^ל הרמח"ל (אגרת יד) האריך לבאר שבנימין ניתן ביד יהודה כדי להביאו ליוסף, כי בו תלוי החיבור בין יוסף ליהודה, וזהו 'גוי וקהל גויים' 'ומלכים'. והיינו שאמנם יוסף הוא בעל המעשים, אך כדי שיועילו מעשיו לייחוד, הוא צריך שיהיה עליו רצון העליון, כמבואר בהרחבה בדע"ת (קנח), ולעומק הענין ראה דברי הגר"א (ספד"צ פ"א ד"ה מלך השמיני). נזכר שזו נקודת המחלוקת עם בני יוסף, כי אמנם מחד מצינו שעם ירדת הדורות נמשך התיקון הכללי לכל הקומה, וימשך הקו אף תחת תחתית העשייה, ובו סוד האחדות השלימה, והוא תכלית תיקון האחרון, כפי שלוקט בשערי הלשם ח"א סי' יח. אולם כל זאת ברצון העליון, וא"א לבחור לרדת אל מקום זה כדי להמשיך בו התיקון כמבואר בבעש"ט פ"ר יתרו.

^{לא} וברכת אפרים ומנשה התבארה ברע"מ (ח"ג רמז): שהן כנגד תרי משיחין, מימין משיח ב"ד ומשמאל משיח בן יוסף, וראה בביאור הגר"א (שם) ש"ב שבטים הם י"ב תחומי נוק', ואחריהם באו מנשה ואפרים, כאשר אפרים הוא בימינו של יוסף, כי מצדו הוא העיקר, כי עניינו פו"ר, כמדתו של יוסף, אך לימין יעקב העמיד את מנשה, כיון שמצד היה העיקר להתחבר עם יהודה, ובו נאמר (ב"ר צל ח) 'לא יסור שבט מיהודה, זה מכיר בן מנשה' 'וממנשה נפלו על דוד'. וכן במדרש (במדב"ר יד א) 'לי גלעד זה אליהו, לי מנשה, משיח העומד מבניו של מנשה', ברם יעקב שיכל את ידיו, ונטל מכוחו של אפרים, לחזק את מנשה, וראה מש"כ הרמח"ל (רוזן גניזין עמ' קפז).

^{לב} והקבצו לשבט יהודה ובנימין, הוא כנ"ל, שהחיבור בין כל השבטים ליהודה הוא ע"י בנימין.

^{לז} וראה באור החיים (ויקרא יט ג) ש'שבת שלום' היא כנגד יוסף, כי 'שלום' הוא ביסוד.

ויש בנותן טעם להוסיף, כי בעוד ה'קיבוץ' הוא ליכוד הפרטים, והעמדתם ככלי אחד לשמוע ולקבל, הרי ה'אסיפה' עניינה הוא חיבור לדבר קיים, כאמור 'האסף אל עמך', 'האסף מרים'¹⁴, והאסיפה נותנת כח להגיד ולהמשיך, ובימי האבות כאשר שם הוי"ה לא נודע, היתה עבודת ה' נחלת יחידים, שהם רצו לפני הקב"ה כסוסים בבצעי המים, כל אחד ביחודו עם הקב"ה, ולא הוצרכו לקיום מצוות, אלא כאשר נפרדו ונעשו 'בני ישראל', ויעקב רצה לאחדם לעבודת ציבור, הכוללת כל פרטי העבודה יחד, וכאשר הסתלקה ממנו שכינה, ואמרו 'שמע ישראל', התקיים 'הקבצו ושמעו', שהתקבצו כל החלקים להיות אומה אחת, אך באופן מוגבל לפי כח המקבלים לשמוע מצד עצמם, והיא צד העמדת המלכות ככלי לקבץ, ובה עדיף יהודה על יוסף¹⁵, ועדיין צריך צירוף אל שורש שפע עליון, שהוא רק ב'האספו ואגידה', והיא האחדות בדרגת האבות, התלויה ביוסף, כי ברית וגוף חד הם, ו'איסוף' זה יבא רק אחר העמדת הכלי לקבל¹⁶.

שתי דרגות בהודיה

והנה בבחירתו של יהודה, ניתן טעם הקשור להצלת יוסף¹⁷, כי 'אתה יודוך אחיך', ויש ליישב את פשוטו של מקרא 'ש'יודו' אחיו לדרכו, עם מדרשו הנ"ל, שהעמידו על לשון הודיה.

מקרא מפורש הוא ששתי מעלות הן בהודיה, כאשר אמר דוד (תהלים קטז) 'מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא', הרי שהקדים ואמר שאי אפשר להשיב גמול לעליון, אלא כל קבלת טובה, מחייבת בקריאת שמו ית', והיינו גילוי הנהגתו וטובו, ולקריאה זו יש שני אופנים, א. על כוס ישועות. ב. על זבח תודה. וכן הוא אומר (תהלים נו יג) 'עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך', ודרשו (ויק"ר ט ז) 'תודה' אין כתיב כאן, אלא 'תודות' ההודאה וקרבת תודה, וכן הובא שם הכתוב (ירמיה פרק לג יא) 'קול אומרים הודו את ה' צבאות כי טוב ה' כי

¹⁴ מקור לזה בדברי הגר"א (ישעיה יא יב) 'אסיפה הוא מחוץ הבית אל הבית, או אל העיר או אל המדינה, וקיבוץ הוא המפוזרים אפילו בבית אל מקום אחד'.

¹⁵ אף זה כלול בהמשך דברי הגר"א שם 'עשרת השבטים שגלו למקום אחד, אינם חסרים אלא אסיפה מחו"ל לארץ, אבל יהודה הנפוצים בארבע כנפות הארץ צריכים קיבוץ גם כן, והיינו, כי עשרת השבטים הם בעץ יוסף (יחזקאל לו), שכוחו הוא להמשיך ולצרף את כל השבטים אל שורש אחד, ואילו יהודה כוחו לקבץ את הנפרדים. וראה במדרש (ב"ר עג ו) 'יוסף ה' לי בן אחר, אחר לגלות, א"ר יהודה ב"ר סימון לא למקום שגלו עשרת השבטים גלה שבט יהודה ובנימין, עשרת השבטים גלו לפני מן נהר סמבטיון, שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות'.

¹⁶ ואכן מצינו בזהר (ח"א קסח). על הכתוב 'חיים שאל ממך', שאף שאדה"ר נתן שבעים שנה לאברהם, כיון שחטא ונאחז בו המוות, הוצרכו חיים חדשים לדוד, ונתן לו אברהם חמש שנים, יעקב כח שנה, ויוסף לו שנה, ומבואר שיוסף נתן יותר מכלם כיון שהוא צדיק, ומאיר למלכות. הרי שיוסף הוא הנותן חיים לדוד. ואילו בזהר (ח"ג רג): מבואר שבעת הגאולה יעלה משיח בן דוד לבינה ויקבל משם חיים, ומשיח בן יוסף יהיה במלכות, וכיון דלית לה מגרמה מידי, ימות משיח בן יוסף, עד שתקבל המלכות חיים מבינה, ואז יקום שוב משיח בן יוסף, הרי שחיי יוסף תלויים בדוד ולא להיפך. ברם, דעת לנבון נקל כי החיים אשר יוסף הצדיק נותן למלכות, הם בהיותה בבחינת רחל, ובחיים אלו אחוזה מיתה, שתכליתה לתיקון השלם, אולם לע"ל כשמלכות עולה לבינה, הרי דוד ממשיך ממנה חיים ליוסף, והוא התיקון השלם הבא מרחל ולאה אשר בנו את בית ישראל, כי כאשר יתגלו כל עניינה של לאה ברחל, יהיה עולם השכר מצורף אל סדר העבודה, ובוה תאיר המלכות את כל העולם בכבוד ה', וראה רמ"ע מפאנו (חקור דין ד יז) שבני רחל הקטנה יושיבו באפריון את בני לאה הגדולה.

¹⁷ בתוספתא (ברכות פ"ד ה"ח), מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה במעשה תמר, או מפני שהציל את אחיו מן המיתה שנאמר, ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו'.

לעולם חסדו, מביאים תודה בית ה' כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה, הרי שבכל מקום הכתוב מעמיד שתי דרגות בהודיה.

ובאמת דרגות ההודיה חלוקות הן ביסודן, כי ההודיה בעת הישועה 'כי טוב ה' כי לעולם חסדו', באה מכח הארת הנהגת הייחוד בתוך חשכות העולם, ועיקרה הוא הודאה שזכה להכיר באמיתות מקור ההטבה, אולם ההודיה ב'הבאת תודה בית ה', יש בה צירוף לעליון, המגלה את ההכרה איך הכל מתנהל בהנהגת הייחוד שכולה לטובה, והרי זה תפיסה בתכלית התיקון השלם, וזוכה בכך 'להשיב שבות הארץ כבראשונה', כפי שהיתה קודם החטא, ובטרם נפרד עץ הדעת מעץ החיים^{לח}.

והנה על משיח בן דוד נאמר (תהילים מה ג) 'יפיית מבני אדם', ומצינו (ילקו"ש בראשית מא) שכשראה אדם הראשון שדוד המלך חקוקין לו שלש שעות חיים, נתן לו שבעים שנה מחייו, ואמר אדם 'רבש"ע, יפיות זו מלכות וזמירות הללו נתונות לו במתנה, שבעים שנה שיחיה ויהא מזמר לפניך', ולהאמור, הרי שחוץ ממתנת שבעים שנה שהוא בנין קומת המלכות^{לט}, ניחן דוד גם בכח ה'זמירות', שהוא תכלית הברואים, להמשיך שפע ע"י שירה וזמרה^מ, ולכך ה'יפיות' כוללת 'מלכות וזמירות', כי מהות היופי הוא בשילוב ומיזוג נכון, כאמור (תהילים נ ב) 'מציון מכלל יופי, אלקים הופיע^{מא}.'

השבת יום השביעי להודיה

ככל האמור בהודית מלכות דוד, מצינו בשבת קודש, כפי שהביאו התוספות (סנהדרין לז: ד"ה מכנף) מתשובת הגאונים, שבני ארץ ישראל אינם אומרים קדושה אלא בשבת, דכתיב (ישעיה ו) על חיות הקודש 'שש כנפים לאחד' וכל כנף אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום, רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה, שנאמר 'מכנף הארץ זמירות שמענו', הרי שתכלית הודית ישראל בעולם היא להעלות אף את הארץ התחתונה לייחוד, והעלאה משמיעה 'זמירות', שאינן בכח המלאכים, כי הם 'עושי דברו', וכיון שלא שייך בהם חסרון, הרי שהודיתם היא כהשבת גמול מצד הכרת טובה, אולם תכלית ההודיה היא בגילוי שלימות הנבראים, והיא שייכת רק באלו שנבראו בחסרון עד שיש

^{לח} ובוזה יש ליישב את לשון הרמב"ם (תפלה פ"א ה"ד) 'שלש אחרונות הודיה', וכבר העיר בשו"ת רדב"ז שהרי ההודיה רק במודים, ואילו לפני רצה בעבודה ואחריה שים שלום. אכן להאמור, הרי שלבי ההודיה האמורים ב'מה אשיב', הם, תחילה לבא לחצרות השי"ת [ברכת רצה], ושם לקרא בשמו, כי טוב ה' [ברכת מודים], ואחר כך לצרף את כל ההוי"ה, להארת פניו ית', ואכן זו היא כוונת 'שים שלום' (שעה"כ עמידה ו) להשים יסוד דדכורא ביסוד נוק'.

^{לט} כאמור בוזהר (ח"א רנז). 'דרגא דצד"ק, מלכות דלעילא דלית לה נהורא מדילה אלא מה דאתייהיב לה ע"י דצדיק ובג"כ דוד לתתא עני ואביון אחיד בה ואצטריך לאוספא ליה יומין ושנין והא אוקימנא שבעים שנה דייקא'. והנה בזה מתקיים 'צדק משמים נשקף' להמשיך לו חיים, כמבואר לעיל.

^מ כאמור ב'שירת דודי לכרמו' (ישעיה ה) 'זיקו לעשות ענבים', ופירש רש"י (להלן שם) 'שישב ויודה לפניו', הרי שזו תקות השי"ת מהבריאה. וראה בלקוטי תורה (תהלים פט) ובפתחי שערים (לאה ורחל ח) שספר תהילים הוא בסוד נוק', ובסוד דוד נעים זמירות ישראל שהוא מעלה מ"ן של ישראל למעלה ע"י השירה. והרמח"ל כתב בראש מאמר הקיווי ש'כל התחתונים מצפים לשפעת עליונים על ידי תפלה או שיר'.

^{מא} וראה של"ה (פר' ואתחנן) ש'יוסף' בגימטריא 'ציון', והוא נקרא 'יפה תאר ויפה מראה' (בראשית לט ו), ולהאמור הוא כמין חומר, כי שם נקודת חיבור יסוד דוכ' בנוק'.

להם צד יכולת לכפור, ולכך אחר כל 'שירת' המלאכים, עדיין הארץ תלויה ב'זמירות'
עבודת האדם ש'לוקח מן האדמה', והוא המגלה את כבוד ה' בגוף הארץ^{מב}.

שני חלקי 'יום השביעי'

והנה כבר יסד לן הגר"א (שלהי מס' תמיד) ששני חלקים הם ב'יום השביעי', וכך כתב
על לשון המשנה 'בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לעתיד לבא,
ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים', וביאר שהוקשה לתנא כפל הלשון ב'מזמור'
וב'שיר', ולכך פירש שמדובר על לעתיד לבא. וסבר כמ"ד (ר"ה לא). שית אלפי שני קיימא
עלמא, ותרי חרוב, והיינו שלעתיד לבוא יהיו 'שני ימים', יום אחד, שהוא 'יום שכולו
שבת ומנוחה', והיום השני הוא 'לחיי העולמים', לאחר תחיית המתים^{מג}.

והרמח"ל הרחיב בביאור הדברים (דע"ת צב): 'חז"ל הורונו שהעולם מתקיים שיתא
אלפי שנין, ובאלף השביעי הוא חרוב, ואח"כ הקב"ה מחדש עולמו (סנהדרין צו:). ועוד
מצאנו (שם צב). על אלף השביעי, 'צדיקים מה עושים, הקב"ה עושה להם כנפים ושטים
על פני המים, שנאמר (ישעיהו מ, לא), וקוי ה' יחליפו כח'מ"ד. הרי ששלשה זמנים יש, א.
שיתא אלפי שנין העולם עומד כמו שהוא עתה. ב. אלף השביעי עדיין לא נתחדש
העולם, והצדיקים הם כמו שחיו בתחיית המתים, אלא שהקב"ה עושה להם כנפים. ג.
חידוש העולם, שהקב"ה יחדש את העולם חידוש גמור. ואמנם, העולם כמות שהוא
עתה, הגוף יש לו כל השליטה כאיש שורר בביתו, כי זה מקומו ולא אחר. אך באלף
השביעי הצדיקים מתעלים מן הארץ, ונשאר הגוף חוץ ממכון שבתו, ואינו אלא כאיש
נודד ממקומו, וכאורח נטה ללון. ולא תשאר לו שליטה אלא כמשה רבנו ע"ה בעלותו
ההרה, שכיון שנתעלה מן הארץ לא הלך עוד בדרך יושבי הארץ^{מה}. וכן לאלף השביעי

^{מב} וכן ביאר מו"ר זיע"א (ימלא פי תהלתך, ח"ב עמ' רצב ואילך) את האמור בסנהדרין (צד), ביקש הקב"ה לעשות
חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, רבונו של עולם ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה
שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח,
לכך נסתתם, מיד פתחה הארץ ואמרה לפני רבונו של עולם אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח,
פתחה ואמרה שירה לפני שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו'. ותמה מו"ר זיע"א מה הועילה שירת
הארץ תחת חזקיהו, והלא הוא לא קיים חיובו לשיר. והעלה מכך, שמהות חיוב ההודיה הוא להתעלות ובכך
להעלות את העולם עמו, ככתוב בפתיחת המסילת ישרים, ואמנם אחר שהתקבלה תפילת חזקיהו היה 'שמנו של
חזקיהו דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות' עד שלא מצאו תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בהלכות טהרה, וכיון
שהחל תיקון זה בארץ, הרי שהשתים עבודת התיקון בארץ, עד שהיא עומדת לומר שירה תחתיו.

^{מג} רבינו בחיי (בראשית ב ג) כתב ש'חיי העולמים' הוא אחר ימות המשיח ותחית המתים, ובני תחית המתים יזכו
אליו ויתענגו בגוף ובנפש תענוג שאין לו סוף, וכן משמעות דברי הגר"א (שה"ש ב ח, הגש"פ בהא לחמא עניא)
שארבע עולמות הן, עולם הזה, ימות המשיח, עולם הבא, ותחיית המתים, ולכך יסדו ביוצר לשבת אין כערכך
בארבע לשונות, וכן הוא בסידור ר"ש מגרמיזא (יוצר אור של שבת עמ' קנז). אכן מדברי הגר"א במס' תמיד נשמע
ששני חלקים הם באלף השביעי, כי ימות המשיח קודמים ל'שבת ומנוחה', ואחר 'שבת ומנוחה' יש עוד זמן 'לחיי
עולמים' שהוא לאחר התחייה, ובסמוך יבואר.

^{מז} והיינו שכוונת הגמ' לשאול כיצד יחיו הצדיקים בעולם חרוב, כאשר עדיין הגוף קיים, ועל כך אמרו ש'חרוב'
משמעו שלא יתקומו בו כללי הקיום של שית אלפי שנין, שהיתה לגוף שליטה גמורה על הנשמה, ובאלף השביעי
ישתלבו הגוף והנשמה, עד שתרום אותו מכבודות חומרו, וחיותו תהיה מרוחניות, ובוזה 'יחליפו כח'.

^{מח} כאמור במדרש (שמו"ר מז פ ה) 'לחם לא אכל' אלא מאין היה אוכל, מזיו השכינה היה ניזון, ואל תתמה החיות
שנושאות את הכסא מזיו השכינה הן ניזונות, והיינו כאמור, שודאי יה' למשה גוף והיה צריך לאכול, אלא שבעלותו
ההרה, שוב לא היתה אכילתו כשל יושבי חלד, אלא נידון מזיו השכינה כמלאכים, וכמו שאמרו (שמו"ר) 'אזלת
לקרתא, הלך בנימוסיה'.

קראוהו חז"ל 'יום שכולו שבת מנוחה לחי העולמים', כי שובתים בו מכל המלאכות הגופניות שהם החול, אך הגוף לא סר עדיין ממציאותו, כי לא ניתן חידוש עדיין לבריאה. אבל מחידוש העולם והלאה, שהוא (עירובין כב.) 'למחר לקבל שכרם', אין צריך עוד לשליטת הגוף כלל, כי אינו צריך אלא לצורך העבודה בזמנה, אבל יהיה מציאותו טפל לנשמה, להתעדן בטוב העליון לנצח נצחים.

השבת היא דוגמא לשני חלקי 'עולם חרוב' של אלף השביעי, כי יש בה שביתת מלאכה, וכנגדה נשמה יתירה, והיינו שחל בה ניתוק מסדרי העולם, אך נותר בה צורך באכילה כדי ליישב את הגוף עם הנשמה. ועל כך נקראת 'יום שבת ומנוחה'. וכן כתב הגר"א (ספד"צ פ"ה ד"ה יהי רקיע) שה'חרוב' באלף השביעי הוא בביטול אחיזת הס"א, כשיבטלו טרדות סדר העולם שתכליתם היתה ליתן מקום לבחירה, ובקדושה יחזרו כלם לשרשם אל הבינה, והיינו שהנשמה תצורף לשרשה, וממילא ימשך הגוף אחר כוחהּ.

הנה כי אחר 'יום שכולו שבת ומנוחה', שעניינו גילוי הייחוד על מדת המלכות, עדיין יש עליה 'לחיי העולמים', וכמבואר בשערי אורה (שער ה) ש'חי העולמים' היא מידת יסוד, בה החיים שמושך עץ החיים מן הבינה, וחיבורו הן לעולם הבינה העליון, והן לעולם המלכות התחתון, נקרא 'חיי עולמים', והוא ענין השבת שבה כנסת ישראל נמצאת מעין עולם הבא, בו עולם השכר של דוד מצורף אל סדר עבודת יוסף.

סיום ספר בראשית

והנה אחר לידת יוסף, כשהלך יעקב לארץ להשלים בה את העמדת י"ב שבטי יהו"ו, נאבק עמו שרו של עשו, ולא רצה לגלות את שמו, וידוע בשם הגר"א (נדפס בקול אליהו מהדו"ק), שמהותו שמו ס"מ היא לאמר: סיום מסכת אין לעשות, ובספרי חסידים כתבו שמהותו היא סעודת מצוה אין לעשות^מ, ומה שנקבע הדבר בשמו מורה שזו מהות עבודתו, שאינו מונע מהאדם לעמול ולהתייגע במצוה, אלא שמשדל שלא יסיימנה, וודאי לא ישמח בסיומה, כי אז לא יהיה בכוחו להתחיל מצוה חדשה, כי הסיום והשמחה בשלימות מצוה, מביא כפלים לתושיה למצוה הבאה אחריה^{מט}.

והנה המקור לשמחה בעת סיום, הוא מדאמר אביי (שבת) 'תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, עבידנא יומא טבא לרבנן'. ובנימוקי יוסף (ב"ב נג:מדה"ר) כתב

^מ שני חלקים אלו כלולים ב'תרי חרוב', אכן, עניינו של 'עולם הבא' הוא עולם אחר, שיתחדש אחר היות העולם חרוב, כלשון רמח"ל הנ"ל, 'מחידוש העולם והלאה, אין צריך עוד לשליטת הגוף כלל', וכמו שהרחיב לבאר (דרך ה' ח"א פ"ג) שהוא זמן קיבול השכר, אחר התחיה, בעולם שיתחדש, והאדם יהנה בו בגופו ובנשמתו, בהיות גופו מזוכך על ידי נשמתו, ומוכן על ידה להיות נהנה בטוב ההוא. ורק יום הכפורים הוא בדרגה זו, המאירה לש"ק, כמובא בסוף פר' ויגש.

^מ כמובא לעיל מהזהר (ח"א קנח:).

^מ וכל חד נקט כפי שורש עבודתו, וכבר אמרו שאף זו תוצאת חילוק העבודה בין בני יוסף, העושה משתה, לבני דוד שאינו בא אל הלחם.

^מ בגמ' סיום מסכת – יומא טבא לרבנן, והח"ח הביא 'יורא מנוחה כי טוב', והוא בחינת שבת, וצ"ל דתרוויהו איתנהו, היו"ט הוא המעשה, ואילו השבת היא התכלית במנוחה, בעה"ב בשבת ילמד, ות"ח ינוח, כי הוא מעלה עליונה, והוא מעין לע"ל שיגיע הכל לתכליתו, לאל אשר שבת מכל המעשים, ביום השביעי התעלה וישב על כסא, היינו שהמעשה הוא גילוי חוץ לכסא, ורק במנוחה ניכר שנשלם הכל, וכו'.

שמקור הנהגה זו הוא ממה שאמרו שם שיום ט"ו באב נחשב יום טוב, כי אז סיימו את מצוות כריתת העצים למערכה. וביאר, שמפני שבאותו יום היו משלימים ומסיימים המצוה היו עושים שמחה גדולה, והוא מנהג לשמוח בענין מצוה עד שכשהשלימה עושים שמחה ומשתה ויום טוב. וכתב הרמ"א (יו"ד סי' רמו סע' כו) 'כשמסיים מסכתא מצוה לשמוח ולעשות סעודה, ונקראת סעודת מצוה', וציין למימרא דאביי ודברי הנימוקי יוסף.

ברם, הבית יוסף הביא מקור אחר לסעודה זו, והוא ממדרש שיר השירים 'ויעש שלמה משתה לכל עבדיו', אמר רבי יצחק מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה, והעיר ידידי הג"ר ירוחם דגני, שהרי שם לא סיים שלמה דבר, אלא רק נודע לו שזכה בחכמת ה'. וביותר, שהבית יוסף כתב שלכן עושים 'משתה ושמחה ויום טוב לסיומה של תורה ולהתחלתה'^א, ולכאורה לא מצינו בשלמה שעשה שמחה אלא לסיום הבנין, ואף אם ניתן ללמוד ממנו לעשות שמחה לגמרה של תורה, מנין על שמחה בתחילתה, ומאי שייטא זה לזה.

אמנם להאמור הדבר פשוט, כי כל הצורך בסיום והשמחה בו, עיקרו הוא לצורך המשך קיום עוד מצוה, ונתינת חיל להתחלת דבר חדש, וזהו הנלמד משלמה, שכיון שראה שזכה בחכמה, שמח שיוכל להתחיל בהתחלה חדשה, וזו גם שיבת השמחה בסיום כריתת עצים, שאינה על עצם הסיום, אלא כי אז היו פנויים ללימוד התורה, ומכאן מקור לכל שמחה בסיום שיש לה עתיד להתחלה חדשה.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^א והיינו שבדברי אביי הובא שיש שמחה בסיום מסכת, ובנימוקי"י מבואר טעם השמחה, שהיא ככל גמר מצוה שעשייתה מתמשכת. אך שם לא התבאר שהיא טעונה סעודה, כי בט"ו באב אין חיוב לעשות סעודה. ולכך הוצרך להביא גם את מימרא דאביי, שהיה עושה 'יומא טבא' לרבנן, ומשלימים זה לזה.

^ב וכן פסק להלכה בשו"ע בהלכות שמיני עצרת (סי' תרסט) ש'קורין יום טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה, ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות וקוראים לאחרים לעשות משתה', הרי שנקט דין אחד למסיים ולמתחיל.

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

טעם הדבר שנזכר בתורה שיעקב אבינו ישב על המיטה

וישתחו ישראל על ראש המטה (מז, לא)

רבנו הקדוש גלגול יעקב אבינו | הטעם שאראלים אחזו במיטתו של רבנו הקדוש |
הטעם שנזכר ענין המיטה אצל יעקב אבינו דווקא | הטעם שנקרא ק"ש שעל המיטה |
דווקא

בגמ' כתובות (קד.): ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה,
עליונים מבקשין את רבי והתחתונים מבקשין את רבי, יה"ר שיכופו תחתונים את
העליונים. כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא, וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער,
אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. ולא הוה שתקי רבנן מלמיבעי רחמי,
שקלה כוזא שדייא מאיגרא לארעא, אישתיקו מרחמי ונח נפשיה דרבי. בר קפרא אמר,
אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש, נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש.

ולכאו' יש להבין מה הוא הענין של אראלים ומצוקים אוחזים בארון הקודש, ומשמע,
שהיה כח טענה להאראלים ליטול נשמתו של רבי, ויש להבין באיזה טענה באו, דלא
יתכן לומר שהיו אלו מלאכים רעים, דהלא ברבנו הקדוש עסקינן, וע"כ שהיו אלו
מלאכים טובים, וצריך להבין א"כ, למה רצו ליטול נשמתו הקדושה, והלא אמרו רבותינו
דיפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז יותר מכל חיי העוה"ב, ולמה להם
להיכנס לפנים ממחיצתם לעוה"ז וליטול נשמתו קודם זמנו.

וע"ד הפשט י"ל, דכיון שראו האראלים את גודל יסורין הנוראים של רבנו הקדוש,
וכמ"ש שם בגמ', וראו שכבר הגיע זמנו להיפטר מהעולם, ורק שהתפילות העצומות
שהיו כאן בעוה"ז ע"י תלמידיו המה השאירוהו כאן בזה העולם, לכן רצו ליטול נשמתו
ולגואלו מיסוריו. ונמצא שלא רצו להענישו, אלא רצו שיפטר מהעולם לטובתו. ושורש
לזה מצאנו בד' הר"ן בנדרים (מ.) שכ', שחולה הסובל יסורים גדולים מותר להתפלל עליו
שימות. ורמז לזה בגליון הש"ס מהגרע"א שם. והדברים ארוכים בד' האחרונים, עי' בס'
תורת העובר (פרק כג ה"ח), מש"כ בזה. ואכ"מ.

ואפשר לומר בזה, ועיקרי הדברים מצאתי למרן הגראי"ל שטיינמן זלה"ה בס' ימלא פי
תהלתך ח"ב (עמ' תקצו מהדו"י) ע"ש בנועם אמריו הראוים אליו, ואבאר בתוספת נופך
לפי סגנוני.

והנה כבר האריכו בסה"ק, שמכל מצוה שאדם עושה, נברא מלאך טוב, ומכל עבירה
שעושה, נברא מלאך רע, ויתר על כן, העוה"ב של האדם המה המצוות והמע"ט מעשה
ידיו בעצמו, מהמצוות והעבירות שעשה בעוה"ז.

וז"ל הנפה"ח (ש"א פי"ב): וענין שכר העוה"ב שהוא מעשי ידי האדם עצמו, שאחר פרידת נפשו מהגוף, הוא העולה להתעדן ולהשביע נפשו בצחצחות האורות והכחות והעולמות הקדושים שנתוספו ונתרבו ממעשיו הטובים, וזהו שאמרו רבותינו ז"ל, כל ישראל "יש להם" חלק לעוה"ב, ולא אמרו "בעולם הבא", שמשמעו היה שהעוה"ב הוא מוכן מעת הבריאה, אבל האמת, שהעוה"ב הוא מעשה ידי האדם עצמו שהרחיב והוסיף והתקין חלק לעצמו במעשיו, לכך אמר שכל ישראל "יש להם", לכל אחד חלק הקדושה והאורות והצחצחות שהתקין והוסיף לעוה"ב ממעשיו הטובים. וכן עונש הגיהנם ענינו גם כן שהחטא עצמו הוא עונשו, וכו', ומשם ממשיך גם על עצמו רוח הטומאה שמלפפתו בעת עשיית העוון, ואחר עשותו הרוח טומאה מסתלק למקומו והוא בחייו בגיהנם ממש המקיפו בעת עשיית החטא, רק שאינו מרגיש עדיין עד אחר פטירתו שנלכד אז ברשת אשר הכין, הן כחות הטומאה והמוזיקין שנבראו ממעשיו. זהו שאמר הכתוב (איוב לד יא): כי פועל אדם ישלם לו, שהפעולה עצמה הטובה היא אם רעה ח"ו היא היא עצמה התשלומין שלו כנ"ל (כן דרשו בזוה"ק (פ' קרח דף קעו. והוסיפו המפרשים (עי' במ"מ שם) דזה ביאור הכתוב: תיסרך רעתך (ירמיה ב' ט') שהרעה שברא היא עצמה תיסרנו. ע"ש.). עכ"ל בקיצור.

ומש"כ הנפה"ח: "שהחטא עצמו הוא עונשו", יש לפרש דבריו, כמש"כ בספה"ק שהמוזיקים שנבראים ממעשה האדם המה הרודפים אחריו להענישו ולהזיקו, ומהאי טעמא ראינו לרבותינו גדולי הדורות שהזהירו את זרעם שלא יצאו אחר מטתם. ובטעם הדבר עפמ"ש המקובלים, שהפוגם בברי"ק ואפילו באונס, אותן שיורי הטפות היוצאות לבטלה, אע"פ שאינן ראויים להוליד, עכ"ז נבראים מהם מוזיקים ומשחיתים רעים, וצריך להמיתם ע"י אמירת ק"ש שעל המטה, וכמ"ש בשעה"כ (דנ"ו ע"ב). ע"ש. ולד' רבנו האר"י שבקריאת ק"ש מבטל את המוזיקים הללו יש לבאר מדוע ק"ש זו נקראת ק"ש 'שעל המיטה', ולא ק"ש שקודם השינה וכדומה. כיון שזה עיקר התיקון. והבן.

והנה בפטירת מולידם של המוזיקים הללו, ויוצאים אחריו בניו ובנותיו, נלויים אליהם המוזיקים הללו ומלפפים אותו ומצערים אותו מאד. ולכן מכריזים בחרם ששום זרע מהנפטר לא ילך אחריו ללוותו, למנוע מהנפטר הצער הגדול הזה. וכמ"ש בגשר החיים ח"א (עמ' קיב). ועי' בזה בשו"ת יבי"א ח"ד (יו"ד סי' כז). וזה הביאור במש"כ הנפה"ח, שהחטא עצמו הוא עונשו, ר"ל הוא בורא בעצמו את העונש שיעניש אותו לעת"ל.

וכיון שנתבאר, שהמלאכים הנבראים מהמצוות שעשה האדם המה מלוין לו בשעת פטירתו, לפ"ז מובן הדבר, דכיון שמידה טובה מרובה, דגם המלאכים הנבראים מהמצוות ומעשים טובים של האדם, המה רודפים אחריו להטיב לו באחריתו, וכיון שהמה נבראו ממנו, וכל חיותם ממנו, והם הגן עדן שלו, א"כ המה מתאמצים לרדוף אחריו לענגו בכל מיני עידונין ששייך.

ובאמת שיש מקור לדברים אלו כבר בש"ס ע"ז (ה.): כל העושה מצוה אחת בעוה"ז, מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, שנאמר: והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך. וכל העובר עבירה אחת, מלפפתו ומוליכתו ליום הדין, שנאמר: ילפתו ארחות דרכם וגו'.

ע"ש. ונמצא דגם המלאכים שנבראים מהמצוות המה מלוין את האדם בשעת פטירתו ומקדמים אותו לג"ע.

ונראה שזה הביאור במה שהיו האראלים אוחזים במיטתו של רבנו הקדוש, כיון שהיו מצפים ומיחלים לפטירתו כדי שיוכל להיכנס למחיצתו בגן עדן, ולהתעדרן בעידון הגדול ביותר ששייך, ויש לפרש שהאראלים הללו המה אלו המלאכים שנבראו ממעשיו הטובים של רבנו הקדוש, ורצו להכניסו כבר למחיצתו בגן עדן.

ויתבאר בזה המשך ד' הגמ' בכתובות שם, בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה, צדיק פלוני בא, אומר להם: יבואו צדיקים ויצאו לקראתו, ואומרים לו: יבא בשלום, ינוחו על משכבותם. אמר ר' אלעזר: בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, שלש כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו, אחת אומרת לו: בא בשלום, ואחת אומרת: הולך נכחו, ואחת אומרת לו: יבא שלום ינוחו על משכבותם. בשעה שהרשע נאבד מן העולם, שלש כיתות של מלאכי חבלה יוצאות לקראתו, וכו'. ולמה שנתבאר יש לומר, דלפיכך נקבע ענין זה כאן, כי כך היה המעשה אצל רבנו הקדוש, ולכן אחזו האראלים במיטתו. (ועי' בפרקי דר"א (סו"פ כ') שדרשו את הפסוק יבא שלום ינוח על משכבותם על האבות הקדושים). ע"ש.

ונראה דבדווקא השמיעונו חז"ל שכך היה המעשה אצל רבנו הקדוש, שהיו אראלים ומצוקים אוחזים במיטתו, כיון שרבנו הקדוש היה מיוחד במינו במידת הקדושה, וכמו שהעיד על עצמו בגמ' (שבת קיח:): אמרו ליה לרבי, מאי טעמא קראו לך רבינו הקדוש, אמר להו, מימי לא נסתכלתי במילה שלי. ברבי מילתא אחריתי הוה ביה, שלא הכניס ידו תחת אבנטו. וע"ע בכתובות שם שהעיד על עצמו שלא נהנה מהעוה"ז אפי' באצבע קטנה. ונמצא שרבנו הקדוש היה מיוחד ומסוים במידה זו, ולפיכך מובן מאוד מה שהאראלים היו אוחזים מיטתו להכניסה לג"ע, כיון שהיה צדיק גמור ולא היה אצלו אפשרות של מזיקים שנבראו מחמת העוון, ולא היה מי שיעכב בעדם.

ויתבאר בזה המשך ד' הגמ' בכתובות שם, בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה, צדיק פלוני בא, אומר להם, יבואו צדיקים ויצאו לקראתו, ואומרים לו, וכו', בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, שלש כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו, וכו', בשעה שהרשע נאבד מן העולם, וכו', ולמה שנתבאר י"ל, דלפיכך נקבע ענין זה כאן, כי כך היה המעשה אצל רבנו הקדוש, אשר מלאכי השרת יצאו לקראתו ללא מפריעים, ולכן אחזו האראלים במיטתו.

ויתבארו הדברים היטב לפמש"כ הרמ"ע מפאנו והמקובלים שרבנו הקדוש הוא גלגול נשמו של יעקב אבינו, ולכן היו לו ב' שמות ר"י הנשי"א ר"ת נשמתו של יעקב אבינו, וכן רבנו הקדוש, כיון שיעקב אבינו נקרא קדוש, ולכן חותמים ברכה שלישית האל הקדוש, דזה מכוון כנגד יעקב אבינו.

והנה כ' לעיל דמטעם זה נהגו שאין הבנים הולכים אחר מיטת הנפטר, וגוזרים בחרם ע"כ, ולכאן מנהג זה נסתר מפרשה שלימה בתורה, במיתתו יעקב אבינו שהלכו בניו

אחר מיטתו ועלו לקוברו בא"י. אמנם למה שנתבאר הדברים מאירים, דהלא יעקב אבינו היה מושלם במידה זו וכמ"ש ביבמות (עו.) שאמר על ראובן: כחי וראשית אוני. ולפיכך לא היה חשש שילכו בניו אחר מיטתו. (ובסה"ק כ' לפרש בזה את הפסוק (משלי כ'): מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו, והיינו שמי שמושלם במידת צדיק היא מידת היסוד, יכולים בניו להלך אחר מיטתו, ע"י אברהם אנכי למהר"א פאלג'י ח"ב סי' כג. ועוד). ומתאימים הדברים עם גלגולו הוא ר"י הנשיא, שהאראלים אחזו במיטתו, להכניסו למחיצתו בלא מפריעים.

ולזה אמרו בגמ' שהיו אוחזים ב'מיטתו', של רבנו הקדוש, להורות מעלתו וקדושתו, דכפי שנתבאר שזה ענין הק"ש שעל 'המיטה'. ולכן קראו עליו את הפסוק: יבא בשלום, ינוחו על 'משכבותם', להורות על מעלת קדושתו העצומה. וזה מכוון מאוד עם מה שאמרו על יעקב אבינו שהיתה 'מיטתו שלימה', שלא נמצא פסול בזרעו (שהש"ר רבה ג' ח'). ולא מצאנו אצל שאר האבות שיוזכר ענין המיטה בדקדוק, כפי שמצאנו אצל יעקב, וכמ"ש (פ' ויחי) ויתחזק ישראל וישב על 'המיטה', וישתחו ישראל על ראש 'המיטה', ויאסוף רגליו אל 'המיטה'. ולכן אמרו עוד בגמ' כתובות (קג.): ת"ר: בשעת פטירתו של רבי, אמר לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו. אמר להם: הזהרו בכבוד אמכם, נר יהא דלוק במקומו, שולחן יהא ערוך במקומו, 'מיטה' תהא מוצעת במקומה, ויש לומר שהשולחן מורה על שלימות הקדושה בעניני אכילה וכמו שאמר רבי מימי לא נהניתי מהעוה"ז, והמיטה מורה על שלימותו של רבנו הקדוש במידת הקדושה. (שו"ר מה שרמו לזה מרן הגראי"ל באילת השחר עה"ת פ' ויחי).

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד

הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט

שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

גייסא אתי מגייסתיא והוא מגייס לה

גְּד גְּדוּד יְגוּדְנוּ (מט, יט)

איתא בירושלמי סוטה פרק ח' הלכה י':

גְּד גְּדוּד יְגוּדְנוּ (בראשית מט, יט), גַּיִסָּא אֶתִי מְגַיִסְתִּיָּא (הגייס יבא לאסוף חיל ולגייס עליו) וְהוּא מְגַיִס לָהּ (והוא יגוד עליהם ויביא גדודיו בארצם).

הנה רש"י פירש הפסוק גְּד גְּדוּד יְגוּדְנוּ על דרך האונקלוס, "גד גדוד יגודנו" גדודים יגודו הימנו, וגדודים אלו יעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ, 'והוא יגד עקב' כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם, שלקחו בעבר הירדן, ולא יפקד מהם איש.

אבל הרמב"ן מפרש כי גדוד יגודנו תמיד, שיהיו לו מלחמות רבות ופשט גדוד עליו בארצו, והוא יגוד אותו על עקיבו, שיתגבר עליו וירדוף אותו והם ישובו על עקב בשתם. שבח אותם בגבורה ונצוח כל הבאים עליהם למלחמה.

וכותב הרמב"ן על פירושו זה: 'זוה פירוש נאה למדתיו מן הירושלמי שאמרו במסכת סוטה: (פ"ח ה"י) "גד גדוד יגודנו גייסא אתי מגייסתיא והוא מגייס לה", לומר כי הגייס יבא לאסוף חיל ולגייס עליו, והוא יגוד עליהם ויביא גדודיו בארצם.

יצויין בקשר לזה מאמר הרה"ק מקוצק (הובא ברמתיים צופים) בדקדוק בהבדל לשונות הפסוקים כאשר מחד נאמר וְכִי תָבוֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּרֵר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְם בְּחֻצְרוֹת וּבְנִזְבָּרֵיכֶם לְפָנַי ה' אֶלְקֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם (במדבר י, ט), ומאידך בפרשת כי תצא כתיב: כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיְבֵיךָ וְנָתַנּוּ ה' אֶלְקֵיךָ בְיָדְךָ וְשִׁבִיתָ שְׁבִיּוֹ (דברים כא, י) ושם לא נזכר שתוקעים בשופר אלא "כי תצא למלחמה" ומיד "ונתנו ה' אלקיך בידך" ומאי שנא מהכתוב כאן שצריכים לתקוע בשופר?

ואמר הרה"ק מקאצק בביאור הענין שקל לאדם יותר לנצח במלחמה אם הקדמת והתקפת את האויב בארץ אויב משא"כ אם השונא קדם אותך וחדר לתוך ארצך ואתה צריך לגרשו אז קשה ביותר לנצחו, ולכן "כי תצא למלחמה על אויביך" שאתה הקדמת והתקפת אותו אז "ונתנו ה' אלוקיך בידך ושביט שביו", בלי שום פעילות, אבל אם הגיעו הדברים לידי כך שנתקיים "וכי תבואו מלחמה בארצכם" אז יש צורך בהתאמצות מיוחדת ובפעולות נמרצות "והרעות בחצוצרות", וכן הדבר במלחמת היצר, אם מתגבר האדם על יצרו ואין נותן לו לחדור לתוך לבו ונפשו, אז המלחמה קלה והנצחון קרוב לודאי אבל אם נתת ליצר הרע דריסת רגל בך, ועומד לכבוש אותך, אז זקוק אתה

להתעוררות מיוחדת ולמעשים תקיפים, וידוע מזהר הק' שפרשה זו מרומז על מלחמה היצר, ובפירוש אמר הרה"ק מקאצק בשם הרבי רבי בונם מפרשיסחא זי"ע: "שבזמן הזה הרמז הזה הוא פשט גמור".

כמו"כ יצויין מה שקישר הכהן רבינו אליהו מאיזמיר בספרו חוט של חסד את הפסוק 'גד גדוד יגודנו' דמיירי במלחמות להפסוק 'מאשר שמנה לחמו', וכה ביאר: ואם תאמר מהיכן תאכל (אם יתעסק במלחמות) לזה אמר "מאשר שמנה לחמו" והוא יזון להם משום שאשר הוא ותרן מאד ובעל צדקה, וזהו אומרו "מאשר שמנה לחמו" כלומר אוכל מאכלים טובים, אמנם "והוא יתן מעדני מלך" כלומר אף על פי שאוכל מאכלים טובים אמנם כשנותן לאחרים נותן יותר טוב ממה שהוא אוכל שנותן מעדני מלך.

*

לע"נ אא"ז ר' אליעזר ליבער ב"ר ארי' הכהן ליבערמאן ז"ל נלב"ע י' טבת תרמ"ה ומנו"כ בווארשא / לע"נ גיסי הגדול הרב ישראל ביבלחט"א הרב אליעזר וזו' האשה החשובה חיה מרים בת יבדלחט"א יצחק מתתיהו. ת.נ.צ.ב.ה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

כבוד מלכות

וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמָּטָה (מז, לא) וברש"י: וישתחו ישראל - תעלא בעידניה סגוד ליה.

מקור דברי רש"י במגילה (טז:), ובזבחים (קב:). איכא למ"ד שיעקב כיבד ליוסף מחמת מלכותו אע"פ שהוא בנו.²¹

ומצינו בהרבה מקומות בחז"ל שיש הלכה לכבוד המלכות, אפילו לנכרים או לרשעים, דבע"ז (י:). מבואר דאנטונינוס היה משמש לרבי כל יום, מאכילו ומשקהו, וכשרבי רצה לעלות למטה גחן ואמר לרבי שיעלה עליו למיטתו, והשיב רבי "לאו אורח ארעא לזלולי במלכותא כולי האי", והיה קודם שהתגייר דהביא על עצמו פסוקים הנאמרים גבי עשיו, הרי שאף במלכי עשיו סבר רבי שאין לזלול כך במלכות, מלבד שיתכן דלפי הבבלי כלל לא התגייר רק להירושלמי, עי' תוס' שם (ד"ה אמר). ואף שרבי תלה זה ב"אורח ארעא" דהיינו דרך ארץ ומנהגו של עולם, משמע דכך יש לנהוג בפועל.²² וכן הוא בתנחומא (וישלח ג) שיעקב חלק כבוד לעשיו - לימדה תורה דרך ארץ לחלוק כבוד למלכות.

ושם בתנחומא (תולדות יב) איתא עוד, שירבעם בן נבט עמד על המזבח להקטיר לע"ז, ועידו הנביא קרא על המזבח בדבר ה' ובין דבריו אמר "ועצמות אדם ישרפו עליך (מלכים א יג), ודייקו בגמ' "עצמות ירבעם אין כתיב כאן אלא אדם, מכאן שחלק כבוד למלכות", הרי שאפילו על ישראל העובד ע"ז באמצע ובתוך עבודתו לא זללו מן השמים במלכותו. ואליהו כיבד לאחאב אף שהיה עובד ע"ז, הובא ברש"י בויחי (מח ג). ובפסיקתא (בא פר' יג) מחנניה מישאל ועזריה ומדניאל, וע"ע בשמות רבה (ה טו) ובתנחומא (בא ז) ורש"י שם (ו יג) שחלקו כבוד לפרעה, ובמלכים (א יח מו) ודניאל (ג כו). ובבראשית רבה (פ"ט ט) שיוסף התגלח ויחלף שמלותיו, י"ל שהמצרים ציווהו כן לכבודם, אבל לא שמצד האמת מחוייבים בזה.

והרבה מבארים בזה דמלבד כבוד ה"מלך" יש גם כבוד ה"מלכות", ומדייקים כן מלשונות הרמב"ם שיש הלכות שתלה בכבוד המלך ויש בכבוד המלכות. ועד כדי כך שהמלך עצמו מחוייב בכבוד המלכות (קוב"ש כתובות סוף סקמ"ז). וממילא גם אם מצד המלך אינו ראוי לכבוד, שאינו עושה מעשה עמך או אינו מישראל, מ"מ מצד המלכות

²¹ וראיתי מעוררים שיוסף לא היה מלך כי אם משנה למלך, ומכאן שגם למשנה למלך צריך לכבד, ומבארים דהכבוד הוא ל"מלכות" ולא לגברא, ולכך גם למשנה צריך לכבד. אך י"ל דשאני יוסף שנאמר ב"י מלכות בקראי, לכך חייבים בכבודו כמלך, משא"כ שאר משנים, וצ"ע.

²² ואמנם אנטונינוס חזר והשיב לרבי "מי ישימני מצע תחתך לעולם הבא", אבל לא מפורש שם אם רבי קיבל דבריו, ואדרבה מהמשך הסוגיא שאמר שיש לו עוה"ב אולי הכונה שאייצ שרבי יעלה עליו בשביל שיזכה לעוה"ב.

"דרך ארץ" הוא לחלוק לה כבוד, וכך באמת מדוייק גבי פרעה ואחאב שהכבוד האמור גם הוא כבוד ה"מלכות".

אך באמת גופא דמילתא צ"ב, למה מלכות הוא ענין של כבוד ושררה, ועובר בירושה, ואינו רק גזברות בעלמא שאצלו מתאגדים ומתקבצים צרכי המקום.⁷¹ ואמנם אמרו (ברכות נח.) מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא (זה"ק מקץ קצו. ועוד), וכיון שמלכותא דרקיעא אינה רק גזברות גם מלכותא דארעא כך הוא. וכ"כ התוס' רא"ש בסנהדרין (יט.) והמרדכי בגיטין (אות תא), דהא דמלך אינו יכול למחול על כבודו, משום כי לה' המלוכה ומלכותא דארעא מעין מלכותא דרקיעא ואין בידו למחול. אך הא גופא צ"ב למה יש צורך שמלכותא דארעא תהיה בדוגמא של מעלה. [ועוד צ"ע מהאור החיים (בראשית מז כט) והמקנה (קידושין לב.) דבמלך עכו"ם מהני מחילה, כאנטונינוס שמחל על כבודו, ואטו לגבייהו אין מלכותם כעין רקיע, והא מברכין עליהם שחלק מ"כבודו", מלבד דחזינן שרבי לא התיר לו לבזות עצמו לגמרי].

ואולי הוא מטעם שאמרו באבות (פ"ג מ"ב) דאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעהו, ואם לא היה זה שררה וכבוד לא היה ממנה מורא, ולא היה בה התועלת של המלכות. וכך גם ידועה דרשת חז"ל "שתהא אימתו עליך" (כתובות יז. וש"נ), הרי שהעיקר במלכות היא ה"אימה" שמשרה. ועי' ברש"י בישעיה (לב א) על הפסוק "הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישרו", שפירש "הן אין משפט מלך למלוך כי אם לעשות משפט צדק", הרי שזה כל מטרת ומהות המלוכה. [ולא קשה מהמצוה למנות שופטים ושוטרים, הרי שמהם יש לפחוד ולא מהמלך, דהם ממונים על שמירת התורה והמצוות ולא על צרכי הציבור. וצ"ע].

אך צ"ע שגם בבעלי חיים תיקנו מלוכה, כדאמרו (חגיגה יג:) מלך שבחיות ארי, מלך שבבהמות שור, מלך שבעופות נשר, ושם א"א לומר שהוא בשביל צדק ומשפט. ובמדרש תנחומא (ויחי ג) איתא: "מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה את הארי, ואמר לו אי מלך חלש לא השבעתיך שלא תראה בארץ ישראל, מיד ברח. רץ אחריו רבי חנינא, אמר לו נעניתי לך שקראתיך חלש, ומי שבראך קראך גבור, שנאמר ליש גבור בבהמה (משלי ל ל)".

⁷¹ ואמנם גם גזברות גרידא יתכן שעוברת בירושה, ככל שררה דעלמא, אך י"ל דכ"ז החל בירושת המלוכה, שממנה למדו לשאר שררות. ולא דמי לכהונה גדולה שעוברת בירושה, דשם י"ל שהיא עבודה רוחנית לפני ד' ולא ענין של שררה על הציבור. ובפרט במלכות ישראל שצריך להיות דוקא מורע דוד ושלמה, מוכרח מזה שמלכות אינה רק גזברות בעלמא.

ואמנם יש בזה כבוד שמים, דבחגיגה שם איתא דהנך בעלי חיים הם הגאים שבמינם, והם חקוקים בכסא כבודו והקב"ה מתגאה עליהם, א"כ נימא דכל מה שניתנה להם מלכות הוא כדי להראות ולגלות שהקב"ה גאה על גאים.^{יה} אך עדיין זהו דוחק שבשביל זה נברא ענין המלכות, דכבוד זה אינו ניכר בפועל בעולם התחתון, וגם א"כ תרתי איכא, מלכות בני אדם לצדק ומשפט ומלכות בעלי חיים לכבוד שמים. נמצא שעדיין הדברים צריכים ביאור ובירור.

^{יה} ולפ"ז אפשר לבאר משמעות קצת אחרת ב"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא", דהיינו שמלכות כאן בארץ מגלה פרטי המלכות ברקיע. וכן נראה מאמרם לגבי דומה המלאך הממונה על המתים, שקודם היה שר של מצרים, וכשיצאו ישראל משם הלך כמה פרסאות, והיינו שירד מגדולתו.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

בגדרי שותפות יששכר וזבולון

זבולן לחוף ימים ישפן והוא לחוף אגנית וינרבתו על צידן (מט, יג)

ופירש"י שהיה זבולון עוסק בפרמקטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים התורה, והוא שאמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך, זבולן פקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים, ומבואר דאי"ז שותפות או איזה הסכם אלא שרק פרנסו, אלא שבדברי רש"י בפרשת וזאת הברכה (דברים לג כח) כתב, שעשו שותפות ביניהם, וכן מבואר במדרש תנחומא (ויחי אות יא) וז"ל: קדם זבולון ליששכר ולמה שזבולון עוסק בפרמקטיא ויששכר עוסק בתור עשו שותפות ביניהם שתהא פרקמטיא של זבולון ליששכר."

וראה עוד במדרש בראשית רבה (פרשת ויצא פרשה עב אות ה) מאתים ראשי סנהדראות היה יששכר מעמיד וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב להם הלכה כהלכה למשה מסיני, וכל השבח הזה מנין היה לו ליששכר, משל זבולון שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה. הדא הוא דכתיב "זבולן לחוף ימים ישכון". וכשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולן לברכת יששכר "שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך", שמח זבולן בצאתך ממה שיששכר באהליך, ויש אומרים יש שכר באהלי זבולן. ע"כ לשון המדרש.

אלא דמדברי הטור יו"ד סי' רמו ס"א, ומי ש"א לו ללמוד או מפני טרדות הזמן, יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שדרשו חכמים בפסוק שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך, ובבית יוסף כתב שם, ומ"ש רבינו ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן יספיק לאחרים הלומדים וכו' הוא בספרי: ב"ה (וכתב רבינו ירוחם בנ"ב העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלמודו כמו יששכר מזבולון אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו וכו' וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא פ' היה נוטל (כא.) ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו כ"כ המפרשים עכ"ל, שהנה שם בגמ' במסכת סוטה איתא אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו לא כשמעון אחי עזריה ולא כר"י דבי נשיא אלא כהלל ושבנא דשבנא נתן כסף להלל לחלוק עם הלל במה שכבר למד ולכן בוז יבוזו לו, וזה שכתב רש"י שם שהלל למד תורה מתוך עוני רב ורק אח"כ רצה שבנא לקנות ממנו כיותיו אבל עזריה פרנס את שמעון כדי שיכול ללמוד וכמו שכתב רש"י בזבחים דף ב' ע"א שלמד תורה ע"י אחיו והנשיא פירנס את ר' יוחנן כדי שילמוד תורה ולכן יש תוקף ושבח במעשיהם עכ"ד.

וכתב בשו"ע שם ס"א וז"ל: כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזור על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו

יומם ולילה". ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, 'לא ימוש מפיק' קרינת ביה. ומי שאי אפשר לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. עכ"ל.

וכן בשו"ע כתב שמי שאינו יכול ללמוד יתן לאחרים הלומדים. ומדברי רש"י בזבחים משמע שהיה בגדר תנאי, אולם ברש"י בסוטה משמע שהוא כדי שיחלוק, והנה לענ"ד אי"ז סתירה דהכוונה שיחלוק הוא על תנאי, אלא דסו"ס רש"י בסוטה לא כתב כן, אלא דאיכא בהא נפק"מ עיין בשו"ת טוב טעם ודעת להגאון רבי שלמה קלוגר (ח"א סימן רי"ז) כתב לדון במי שקנה מחבירו שכר התורה והמצוה ושוב חזר בו המוכר והלוקח אינו חפץ לבטל המקח ולקבל את כספו בחזר, והעל שם שבוז יבוזו לו ואין תוקף לזה כיון שמתייחס לשעבר, וכתב בשם בנו הגאון רבי חיים יהודה זצ"ל שאמר בדרך רמז שמשום כך הקדים שכר זבולון ליששכר ללמדך שהזבולון צריך להקדים לפרנס את יששכר לפני תלמידו ולא להיפך יעו"ש.

אולם ברמ"א כתב לפרש שם, וז"ל: ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר עכ"ל. וכתב בש"ך שם סק"ב ויחלוק עמו השכר כלומר שכר תורה ושכר מה שירויח זה יהיה בין שניהם יחד, ומשמע שהלימוד מתחלק חצי חצי, מחמת שמחלקים מן השכר, ומשמע דאכן שכרו מופסד בזה, אכן אם מחלקים ביניהם את השכר שהוא מרויח, וכן משמע ממש"כ בשו"ת אבקת רוכל לבי"י סימן ב' יעו"ש שכתב מבואר דכל ענין יששכר זבולון אינו אלא בהתניה עם היששכר שמפרנסו כדי ליטול שכר בתורתו ואינו נותן לו אא"כ יעסוק בתורה ולכן עדיף מהמפרנס חבירו סתם וחבירו עוסק בתורה ע"י הפרנסה שממציא לו, וכתב שם דמותר לת"ח ליטול פרנסה מחבירו בתנאי זה אף אם אין נכון לעשות כן ללא תנאי זה,

וכן מבואר גם בכתר ראש להגר"ח מוואלוין (סימן סד) וז"ל: שאלתיו עוד על קבלת פרס מלימודי לחלק כיששכר זבולון, או שנראה שלומד על מנת לקבל פרס, והשיב: אם עינו צרה ליתן לאחר חלק מלימודו הוא מראה בעצמו שרוצה ליקח כל השכר לעצמו ולמעט רצון הבורא ית"ש כדי לעשות רק רצונו. אבל צריך שיהיה רק רצונו לעשות רצון הבורא ומינה יתקלס עילאה. ואם מקבל פרס מאחר ובעבור זה יוכל ללמוד כל היום אם כן יעשה רצון הבורא יום שלם, אבל אם לא יקבל פרס ויצטרך לעסוק במשא ומתן אם כן לא יעשה רצון הבורא רק מקצת היום. עכ"ד.

וכן כתב במשך חכמה (ויחי פרק מט פט"ו) על הפסוק ויהי למס עובד, שיששכר משלם מס לזבולון מתורתו, וכן מבואר לדינא בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סימן לו) שכיון ששותפין הם ודאי חלקו של יששכר ממתעט חצי חצי כדין של שותפות יעו"ש. וז"ל: שדין זה הוא אף שליכא מצוות צדקה כלל, כהא דיששכר שלא היו עניים, שמצד מצוות צדקה ליכא. אלא הוא דין אחר שאיתא רק בתורה, שהוא אפילו במי שאינו עני. דהרי עניין זה הוא גם במי שיש לו נכסים ויכול לעסוק בהן וירוויח כמו שאר אינשי. ומצד מצוות צדקה מסתבר שליכא באיש כזה אפילו אם אירע שמחמת חשקו בלימוד התורה אינו רוצה להתעסק בנכסיו אלא ללמוד תורה ולהתפרנס מצדקה, אין מחוייבין ליתן לו

עכ"פ הא לימוד התורה כולה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה הוא כמעט אי אפשר אף לאנשים חכמים גדולים ביותר אף בזמן חכמי התלמוד, ואף לדורות הנביאים ויהושע וזקנים לא היה לרובא דרובא, וגם כמעט לכולם, שיוכל איש אחד ללמוד כל התורה כולה כשיצטרך גם לעבוד לפרנסתו בשדות וכרמים וכדומה. ואף שהם אנוסים, מ"מ הא עכ"פ לא היה שייך ידיעת כל התורה באיש אחד, רק להצדיקים שבדור המדבר שלא הוצרכו לעבוד לפרנסתם לא בשדות וכרמים וכדומה ואף לא בבית, אבל לא משבאו לארץ. ולכן עשו בשביל זה יששכר זבולון שותפות. שיששכר שהיה נפשו חשקה בתורה ביותר יעסוק רק בתורה, וזבולון יעסוק בפרנסה, שהוא בכל עבודת שתי הנחלות של יששכר ושל זבולון, וגם בפרגמטיא משום שלא היו הרבה שדות וכרמים בנחלתו, ושיחלקו שווה בשווה בהשכר שיש לשניהם בין בשכר הגשמי שבא ממעשיו דזבולון ובין בשכר לימוד התורה כל הימים שבא מיששכר, כדי שיששכר שלומד תורה יהיה בכוחו ללמוד כל התורה כולה שבכתב ובעל פה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה, שע"י שניהם שייך שתתקיים המצווה דלימוד וידיעת כל התורה ע"י שנים, אחד משבט יששכר ואחד משבט זבולון. יעו"ש, וראה עוד בפלא יועץ ערך חיזוק מש"כ בזה.

וכן נראה מדברי מרן החיד"א בספרו במדבר קדמות (מערכת מ אות לו) וז"ל: מחזיק לתלמיד חכם להנותו מנכסיו שיוכל לעסוק בתורה, לעולם הבא אף אם הוא עם הארץ מלמדין אותו. ילקוט ראובני סדר ראה דף קס"ה ע"ג. והרב מופת הדור מהר"ח אבולעפיה ז"ל בספר עץ החיים כתב דמהני ליה למחזיק התורה שלומד הת"ח להצילו מיצה"ר. ואע"ג דאמרו רז"ל דנשי הת"ח פלגן בהדייהו וא"כ השתא יהיה הלב מהסס כיצד יהיה דין הת"ח החצי לאשתו והחצי למחזיק והוא נשאר נקי, ויש לצדד צדדים. וכבר ראיתי בספר דרשות לר"ש מולכו בהקדמת המביא הספר לדפוס ששמע מהרב הגדול ר' משה גלאנטי שהיה מצטער על זה ע"ש. אמנם אני בעניי מצאתי במפרשים שהקב"ה נותן מתנת חנם לאשת ת"ח שכר שיעור החצי מתורת הת"ח ולא ינוכה מהת"ח מאומה. עכ"ד.

והנה מצינו שכתבו בפוסקים לדון האם האשה לוקחת שכר מבעלה, ובתורת חיים (סנהדרין ק. ד"ה עתיד) דאשה נוטלת חצי משכר בעלה, וכתב ע"כ מאמר ר' יהשוע בן לוי בסוף עוקצין ובסהנדרין שם, שאמר עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, וכתב לבאר שמכיון שעשרת הדברות יש בהפ תר"ך אותיות כנגד תרי"ג מצוות ועוד ז' מצוות בני נח במספר כת"ר עליון נראה שכנגדם יש לו לאדם תר"ך עולמות, אלא לפי שהאדם נברא שני הפרצופים זכר ונקבה, וכן כל הנשמות זכר ונקבה נבראו וע"י שניהם ונעשה האדם במלואו וטובו לשמור ולעשות את כל מצות ה', ולכן גם אותם תר"ך עולמות יחלקו בניהם הזכר והנקבה ולכן יש לשל אחד ש"י עולמות. עכ"ד, ובשו"ת חתם סופר (ח"ז סימן לד) שכתב שנסתפקו המפרשים לפי דברי התורת חיים במי שהיו לו כמה נשים איזה עמו תעמוד לעתיד לבוא, וכתב שלכאורה היה מן הראוי שיזדווג האיש והאשה אשר היתה מיוחדת לו מתחילה קודם ביאתו לאורי העולם לפי גזירת חכמתו העליונה וכתב שלפי"ז יתכן

שיזדווגו שנים שלא היו יחד כלל בעולם הזה רק שבתחילת בריאתם הית מיועדת לו וכאשר חטא לא נשאב בעולם הזה עכ"ד, והנה בעיקר ד"ז ראה בשער הגלגולים להרמ"ע מפאנו זיע"א יעו"ש. וע"ע בזה בס' מריח ניחוח אוצר הגלגולים, יעו"ש, וראה עוד בגליון דברי שיח (ויגש תשפ"א) שנשאל שם מרן שר התורה הגר"ק שליט"א בזה"ל: אשה שהיתה נשואה לת"ח ונפטר והיא לא רוצה להנשא שנית מחמת שבתחיית המתים לא תהיה עם בעלה הראשון הת"ח האם טוב עושה, וענה בזה"ל: בזה"ל איתא שתחזור לבעלה הראשון, (וא"כ אין למה לדאוג ולא יפריע לה שום דבר בזה שנשאת לשני עכ"ל.

ומ"מ לשיטות שזבולן נוטל את שכרו מחלקו של יששכר, וכמו"כ אשת יששכר נוטלת גם שכרה של בעלה, הקשה מרן החיד"א בס' ראש דוד (פ' קדושים דף פג בד"ה אבל ראיתי) כיצד נחלק השכר כאשר יששכר עושה הסכם עם זבולן בעוד שהוא נשוי הרי גם אשתו תובעת חצי, וא"כ ליששכר הלומד לא ישאר מאומה, וכתב מרן החיד"א בזה"ל: לא מן השם הוא זה דעיקר תורה הוא החכם בחכמתו יום ולילה טרח ועסק בה ואיך יתכן דבעל תורה מבחוץ והעשיר ואשתו יציגו אותו ככלי ריק, ע"כ, וע"כ כתב שם שיש ג' אפשריות, א' אפשר שהעשיר יטול מחצית והאשה ובעלה יחלקו את הנשאר כך שלכל אחד מהם ישאר רבע, ב' או שהאשה תטול מחצית ואת הנותר יחלקו יששכר וזבולן בניהם, ג' שנחלק בין שלושתם את השכר ולכל אחד יהיה שלישי. ולמעשה הסיק שם זקני מרן החיד"א בשם מהר"ש פרימו שלמרות שזבולן נוטל חצי משכרו של יששכר מ"מ אשת יששכר למרות שהיא מסייעת לבעלה בלימודו ובלא עזרתה לא היה יכול ללמוד ומעלתה גדולה כמעלתו של זבולן אעפ"כ אין היא מקבלת את שכרה אלא מאוצרותיו של הקב"ה, ואינה נוטלת מחלקו מאומה וכך שהוא מתחלק עם יששכר חצי חצי.

ולפ"ז כתב שם לבאר דברי ריב"ל בסוף עוקצין שאמק שעתידי הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, וביאר שהרי המקיים את כל התורה מקיים תר"כ מצות, תרי"ג מצות מהתורה, ועוד ז' מצות דרבנן וכך שביחד יש תר"כ ומי שזוכה לכך מגיע לכתר עולמות כפי מספר המצוות, וכשחולקים יששכר וזבולן כל אחד מקבל חצי נמצא שחצי מתר"כ הוא שי וא"כ נמצא שלכל אחד יש ש"י עולמות שהם שלשו מאות ועשר עולמות וזהו ביאור דבריו של ריב"ל עכ"ד. וכן משמע מדברי מרן החיד"א בס' מדבר קמות (מערכת מ' אות לו).

ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן נח) כתב שמצא בשם המהר"ם גאלאנטי זצ"ל שכתב בזה"ל: אוי ואבוי לתלמידי חכמים שבזמן הזה שנהנים מבעלי הבתים, שנמצאו בסוף ימיהם בידיים ריקניות ואין מאומה בידיהם, לפי שמחציתם חולקים עם נשותיהם ומחצית הנשאר נוטלים מי שמחזיק בידם נמצא הרי זה תם לריק כוחם עכ"ד, ומבואר מדבריו שהאש נוטלת חצי מהבעל והבעל והעשיר חולקים בנייהם את הנותר, וראה שם שכתב לדון מה הדין עם עשה את ההסכם יששכר וזבולן לפני שנשא אשה ואח"כ נשא אשה האם נאמר השעיר כבר זכה במחצית והאשה ובעלה יחלקו או דלמא שכבר שמור חלקה של האשה, ולכן מעיקרא זה רבע רבע, אלא דכתב שם שדברי המהר"ם גאלאנטי מחודש ביותר ונשאר שם בצ"ע.

אלא שבשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' קא) נשאל על הסכמים אלו וכתב להביא בזה תשובת רב האי גאון וז"ל התשובה: עוד שאלת אם יש ממש באותן שמוכרין זכויותיהן זה לזה אם זכה הקונה או הפסיד המוכר ואם פעולה זו יש לה עיקר. תשובה: לא מצאתי מקום לדבר זה כי אם בתשובת שאלה לרבינו האי גאון ז"ל וראיתי להעתיק אותה לך ומשם תבין עקרון של דברים. שאלוהו ז"ל מי שהוא נוהג להתענות שני וחמישי ובסוף אותו הזמן אמר קבול שכר התענית הזה יהיה לפלוני מתנה. וכן אם יאמר מכרתי תענית זו השנה בכך וכך לפלוני, וקנו קנין על זה. היש מזה כלום הנאה לאותו שניתן לו כלום? וכן מי שנתן לאדם זהב על מנת שיקרא התורה ותהיה זכות הקריאה לו וכו'. תשובה: כך ראינו כי דברים אלו דברי הבל שאין לסמוך עליהן ואיך יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה - לזה? והלא הכתוב אומר "צדקת הצדיק עליו תהיה" וכן אמר "ורשעת הרשע עליו תהיה". כשם שאין אדם נתפס בעון זולתו כך אין אדם זוכה בזכות זולתו. היחשוב כי מתן שכר של מצות דבר שישאהו אדם בחיקו וילך כדי שיתן זה מתן שכרו לזה? אילו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה... אבל ודאי מי שנותן שכר למלמד ללמד מה שהן צריכין ומלמדין יש לו שכר גדול בכך, והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר פעמים אין לו שכר. וכן מי שמאכיל עני או חכם לברכו יש לו שכר על כך ויש לו הנאה בכך כברכת אותו עני או אותו חכם, וכן המסעד מקיימי מצות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם, וביותר מי שעוזר עסוקין בתורה ובמצות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר והשכר שיש לו על פעלתו הוא. וכו' עכ"ל, הרי לך מדבריו שאין אדם לא יכול למכור ולא לתן את תורתו.

וכדבריו כתב להוכיח שר התורה הגאב"ד רבי אשר וייס שליט"א במנחת אשר עה"ת (מהדו"ח בראשית סימן קה אות ב) מדברי המאירי בסוטה שם, שכתב בזה"ל: וכלל הדברים, תורה ויראת חטא ערבים זה בזה וכו', וכל שלא למד תורה ומשתדל להיות אחרים לומדים על ידו חולק בשכר ולא עוד אלא שהתורה נקראת על שמו כמו שאמרו בשמעון אחי עזריה שמתוך שהיה אחיו מתפרנס ממנו בשעה שהיה לומד הוזכר אחיו בהלכותיו ונעשה הוא טפל לו, וכו', וכל שהוטל עליו לסומכו ולעזרו ולא עשה, אפילו היה חולק לו מנכסיו אחר כן אינו חולק בשכר, דרך הערה אמרו וכו' אם יתן איש כל הון ביתו בוז יבוזו לו, ובכל דבריו לא הזכיר כלל שיש בזה ענין של הסכם ותנאי בשותפות ומבואר להדיא דאין זה ענין תנאי כלל אלא סגולה מיוחדת של המפרנס ת"ח כדי שיוכל לעסוק בתורה. עכ"ד.

אלא שראה בס' אמרי בינה להגאון מקאליש זצ"ל (ח"א חלק השו"ת סימן יג) שנשאל בזה והביא דברי המרה"ם אלשקאר ועוד, וכהאריך למצוא דרך שלא יהא מחלוקת בדבר, והעלה, א' שכר הסגולי הדבק בפועל הסוד שמושך על עצמו שפע אלוקי וחיות רוחני חיי עולם בעשיות המצוות לשמן לשפ פועלן והן קישוטין דנפש הישראלי ולבושי יקר דנשמתא כמבואר בזוה"ק וכו', ב' בלבד מה שמתעלה עי"ז שכר מצוה מצוה והוא שכר סגולי הדבק בפועל אשר אין קץ ועין לא ראתה אלקים זולתיך יש כמו כן שכר מצוה גמולי אשר הקב"ה משלם שכרו כיד ממ"ה הקב"ה כאילו עשה לו כב"י עבודות וכו'.

ומסכם שם וכתב דא"כ יש מקום לומר שודאי עצם שכר התורה והמצוה הדבק בפעולה בלתי אפשרות להשתתף בהם כי כין לא ראתה ואין מי שיראה רק הפועל והעושה ואם אחד ירצה לשתות לרוות צמואונו ויאכל לשבוע נפשו וכי אחר יוכל לאכול בשבילו, אבל מ"מ השכר הגמולי דבק בפעולה וע"ז יכול להשתתף יעו"ש.

אלא שיש להקשות בכ"ז מדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה י וז"ל: כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. ועוד צוו ואמרו "אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן", ועוד צוו ואמרו "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות", "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון", וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות. עכ"ל, וי"ל דהתם לא מיירי שהיה הסכם ושותפות, וכל לימודו הוא בשביל הממון משא"כ הסכם בשביל הפרנסה, ויש להכריח כן מכמה דוכתי.

א' יש להביא ראיה לכ"ז מדברי הגמ' בפסחים דף נג ע"ב רבי יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנ' כי במל החכמה בל הכסף, וכתב שם רש"י מיל מלאי נותן סחורה לתלמיד חכמים להשתכר בה, בצל החכמה במחיצת החכמה יכנס זה שהנהו מנכסיו, עכ"ד.

ב' וכן ניתן ללמוד מדברי הגמ' בברכות דף לד ע"ב א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאין כולן לא נתבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרמקטיא לת"ח ולמהנה מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלקים זותך יעשה למחכה לו, ופירש"י עין לא ראתה לא נראית ולא נגלית לשום נביא עכ"ד, ומבואר גדולת המהנה ת"ח, ומוכח שאין מתחלק השכר חצי חצי דאל"ה לא יהיה שום חילוק בין הת"ח לעשיר, אלא די"ל דשם לא מיירי בהסכם יששכר זבולון, אבל מ"מ יותר מוכרח כדברי המרה"ם אלשקר שאי"ז תנאי אלא ענין סגולי במעלתו של התמכין דאורייתא.

וידוע שיטת ההפלאה בכתובות בפתחא זעירא (אות מג) שכתב ויש מן המשפיעים במדה גסה שסוברים שקונין מן התלמיד חכם חלק מתורתו כדרך שאר משא ומתן, אמנם חלילה מחשוב כן וכי ימכור תלמיד חכם אפילו שעה אחת בעוה"ב בכל חיי העוה"ז כמו שאמרו חז"ל וכ"ש שעה אחת בתורה שהיא חשובה מכל חיי עולם הבא וכמו שאמרו חז"ל בפסוק אורח חיים פן תפלס שלא תהא נושא ונותן בתורה ובמצוות וזהו פשטיה דקרא רחוק מפנינים מכרה שא"א לקנות אותה אפילו בעולם הבא שנקרא פנינים אלא הענין הוא שכל אחד מקבל שכרו משלם וכמו שאמרו המשל מנר שמלדיק ממנו ואין מחסר אורו, כן המחזיקים נוטלים שכרם מאת ה' מן השמים ואינם נוגעים ח"ו בחלקן של התלמיד חכם, וע"ש שכתב עפ"י לפרש השמנה האומר שלי שלך ושלי עם הארץ שאומר לתלמיד חכם מעות שלי שלך ותורה שלך שלי זהו מדת עם הארץ שאין אתו יודע עד מה וכבר כתב לרמוז על מאי דאיתא במשנה בפסחים הממנה עמו אחר בחלקו

רשאים בני חבורה ליתן לו חלקו הוא אוכל משלו והן אוכלין משלהם ר"ל שא"א לו לעסוק בחלק תורתו שהיא חלקו לעוה"ב וממנה עמו אחרים שהם ילמדו עבורו והוא יפרנסם ואין בזה גריעותא ח"ו לתלמידי חכמים לומר עליהם שמוכרים תורתם בשביל פרנסת עולם הזה ויכולים בני חבורה הם העסוקים בתורה ליתן לו חלקו כי הוא אוכל בעוה"ב וכו' עכ"ד, אלא די"ל דסו"ס הוא לא מיירי היכא דעושה הסכם יששכר זבולון דאז אפשר דשאני ויל"ע עוד.

וכן באהבת חסד (ח"ב פרק כ' סימן ד) שכתב שכמה שהיששכר תומך יותר כך יש לו שכר יותר יעו"ש, ומשמע דאינו הסגם, וכן רנאה ממש"כ בס' שמירת הלשון שער התורה פ"ה שעיקר המעלה של זבולון ויששכר הוא שטורח לצאת לפקמטיא כדי שע"ז יוכל לשבת יששכר באהלה של תורה ולא ממה שזוכה בלימוד שלו יעו"ש.

בקונ' עץ פרי (סימן כז) כתב שא"צ להתנות וכתב שאע"ג בכמה מקומות בחז"ל מבואר שיששכר זבולון עשו שותפות בניהם אין הכוונה שהתנו כדי שיהיה שותפות אלא זבולון מפרנסים את יששכר וממילא חשיב כשותפות.

וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סימן פ' סוד"ה וכ"ת) שא"צ להתנות בין היששכר לזבולון ע"ש, וכן כתב בס' דרכי נועם (דרך העץ החיים ריש דרוש א' בד"ה וממוצא), בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן ק) כתב לתמוה ע"ד הדברי מליכאל שהביא תשובת רבי האי גאון שלא שייך להתנות וביאר דברי רש"י בריש זבחים שעזריה התנה משום שחשב שמועיל אבל באמת אינו מועיל יעו"ש, וכתב לתמוה שהרי בפירוש איתא במדרש רבה (קדושים פרק כה אות א) ר"ה ור"י בשם רחב"א עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי המצוות אצל בני תורה בגן עדן וכו' שמעון אחי עזריה אמו משמו והלא שמעון היה גדול מעזריה, אלא שע"י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו עכ"ל, ומבואר שזוכר לשבח ולפירש"י ש"מ שטוב עשה יעו"ש, וכן כתב באגרות החפץ חיים (אגרת עה) שהתומך נוטל חלק כחלק מלימודו של הנמתך אע"ג שלא עושים תנאי יעו"ש.

וראה עוד בדברי מרן החבי"ף בס' תוכחות חיים (פ' בלק בד"ה ואל תשביני) שכל תומך ונתמך נעשים ממילא כשותפים בתורת יששכר זבולון, עכ"ד, וכן כתב הגר"י פישר בהסכמתו לספר שמח זבולון.

וכשיטת ההפלאה כן מצינו דעת מרן החזו"א זצוק"ל וכמו שמבואר בקובץ אגרות חזו"א (ח"א אגרת מו), כתב, ההנו חוזרים לפרש שזה שהשתמשנו בלשון מקנים אין כותנו מעין הקנאה של חפצים הגשמיים שאין התורה ומצוות בכלל נכסי שיצאו מרשות לרשות, אלא כוונתנו שמשרשרי התורה הקדושה שזה שמחזיק את לומדי התורה ושע"י הונו ורכושו יכולים התלמידים להשאר ולהתקיים בבית מדרשם ולהגות בתורה, יש לו להמחזיק הזה זכות התורה, ונעשה שותף עמהם והתורה שהם לומדים נקראת שמו על שמו כמו שבא דברי חז"ל שמעון אחי עזרי' ויששכר זבולון עכ"ד, וכן ראה עוד בסימן מז יעו"ש, וכן ראה שם בסימן מט, ואין ראוי לנהוג צרות עין שלא ליהנות עזריה זבולון

עכ"ד. ועוד בדעת החזו"א ראה באילת השחר עה"ת חומש דברים פ' וזאת הברכה (לג יח) באריכות יעו"ש, וראה עוד בשו"ת להורות נתן (ח"ב סימן קא) שכתב לדון בהא קצת יעו"ש ויש להאריך עוד. וראה עוד בשו"ת נהרות איתן (ח"ב סימן סא בד"ה ועל) שכתב עפ"י דברי מרן החזו"א שגם אם המצא תמצא במקצת הפוסקים שהשתמשו בלשונות של קנין או מכירה וכיו"ב לענין הסכם יששכר זובולון מ"מ אי"ז בגדר מכירה וקנין כלל אלא יותר סגולי יעו"ש באריכות. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (חיו"ד סימן קלז אות ב) דאינו יורד מהשכר.

וראה עוד בס' דרך שיחה (עמ' רז) שנשאל מרן הגר"ח האם מיששכר זובולון יורד חצי, כי הרי גם אשתו זה חצי, והשיב יש שאלה גדולה בזה, אחד חיבר ספר שלם ע"ז, ואמרו בשם החזו"ן איש זצ"ל שאמר מה נפק"מ אם יורד חצי או לא, העיקר צריך לעשות רצון ה', יעו"ש, וראה עוד בס' יד מלכים (עמ' תעא) שהביא דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבאופן שהעשיר תומך בתלמיד חכם בלי לעשות הסכם יששכר זובולון אין לחוש שיגרע משכרו של יששכר.

בדעת האוה"ח הקדוש - והנה מצינו להאור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (יו"ד רמו סעיף כא) שכתב בזה"ל: דיש הרבה חילוקים בצד ההיתר בענין זה. האחד הוא דמותר לגמרי כהא דמשתתפין שניים, האחד יוצא להכין טרף, ואחד לומד ומשתתפין, כל אחד חולק עם חברו כל ריוח שיהיה לו, וזה כשמעון ועזריה. והשני הוא שלומד ומתפרנס מן הצדקה כדרך העניים מצד כי לא מצא אופן שיתפרנס וילמוד אפילו חלק מהיום. זה יותר טוב הוא לו שילמוד ויתפרנס מהצדקה ועכ"פ לא שיטיל עצמו על הצבור לומר פרנסוני ויבא עליהם בכח תורתו, דבאופן זה אסר הרמב"ם כל מציאות שיהיה. והחלק השלישי הוא שיש לפניו שתי דרכים: האחד, שיכול להתפרנס משלו וללמוד חלק מהיום, והשני שיקח מאדם, מיחיד או מרבים שנדבה רוחם לתת לו פרנסתו ללמוד כל היום לקיים "עץ חיים היא למחזיקים בה". הי מינייהו יבחר האדם? - על זה אמרו גדולי הנהגה מיגיע כפיו יותר מירא שמים, שיותר יבחר לו האדם שיהנה מיגיעו וילמד חלק מהיום מליהנות מהזולת וללמוד כל היום. עכ"ד.

אלא שהקשו בזה גם סתירה בדברי האור החיים הקדוש שבאור החיים הקדוש (פ' כי תשא ל יג) מבואר מדבריו שאין נגרע משכרו של הלומד, טז"ח: שקל הקודש כפול היה ובא להודיע כי מה שיטול מהקודש בעד מחצית מכספו, לא שינתכה מחלק הלומד וכל אחד בידו מחית שכר, לא כן הוא כי שקל הקודש כפול היה ונמצא כל אחד בידו שקל שלם עכ"ל, וי"ל דהתם כתב כן ע"ד הדרש, אבל לדינא הוא כמ"ש בספרו עהשו"ע, אלא דראה עוד בספרו חפץ ה' (ברכות דף ח) שכתב שיששכר חולק את שכרו עם זובולון.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ' סימן לד) עמד בסתירה באור החיים הקדוש, ובתחילה כתב ליישב שהמדובר בספרו ראשון לציון הוא בשהתנו על כך ולכן כל אחד חולק עם חברו ואילו באור החיים על התורה מדובר כשתומך בו סתמא ולא התנו כל תנאי ולכן לא מתנה מחלק הלומד והקב"ה נותן מתנת חינוך לעשיר שתומך בו, אבל כתב שהדברים באו בדבריו סתומים ביותר וקשה לחלק ולומר שזאת הכוונה הדברים, ולכן כתב ליישב

בזה ע"פ מש"כ בשו"ת אמרי בינה והבאנו דבריו לעיל, וע"ע במנח"א עה"ת מש"כ בזה. וע"ע במש"כ בשו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן לה. וע"ע עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן ק, ובשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סימן ז') כתב, וע"ע בשו"ת מבשרת ציון (יו"ד ס"ז). ובשו"ת תו"ה ח"ה סימן רפו. יעו"ש.

האם יששכר משייר לעצמו זמן - בס' הלכות הגר"א ומנהגיו (ס' רטז) כתב שבכל הסכם יששכר זובולון צריך יששכר לשייר לעצמו שש שעות לכל הפחות.

ויעיון גם בספר יוסף אומץ סדר הלימדו בעצמו ששיך יששכר זובולון על שתי שעות עו"ש, וכן כתב בס' שלום לעם להגר"ש הדאיה (ח"ג פרק יז) שסגי בזה, וראה עוד בס' שמח זובולון עמ' מג, והביאו שהגרא"ז מלצר זצ"ל עשה הסכם עבור הוצאת ספריו בלבד שיחלוק חלק עם המוציאים לאור, יעו"ש, ומאידך מסופר על מרן רה"י הגרא"ל שטינמן זצוק"ל דלא הסכים שיתנו אחרים את הוצאות כספו וי"ל דטעמו משום דרוצה את הזכויות לעצמו.

האם אפשר לתתו מכ"מ - ולענין אם אפשר לתת מכספי מעשר הביאו בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל והו"ד בס' אורח צדקה (עמ' שסו) כתב שהיום שלא רגילין לתת ליששכר את חצי מהכנסותיו של הזובולון כי אם הכסף הנצרך להחזקת היששכר אין זה שותפות גמורה ואשר ע"כ ניתן שפיר להחזיק את הישר ממעשר שני שזה יקרא תמיכה ולא שותפות יעו"ש, וראה עוד בזה בס' צדקה ומשפט בלוי (פ"א סוף ס"ק פה) שכתב שכן אפשר לתת מכספי מעשר רק שצריך לתת בשעת הפרשה יעו"ש. וראה עוד בקובץ בית הלל חלק מג עמ' מט במאמרו של הגר"א בחבוט שליט"א, ובמנח"א עה"ת (שם) נקט דתלוי אם זה שותפות או רק חלק, יעו"ש דאם הוא רק מתחלק עמו שפיר דמי לתת מכספי מעשר.

וראיתי שהביאו בשם מרן הגריש"א זצ"ל שהסכם יששכר זובולון שייך רק באופן שאילולא תמיכת זובולון לא היה יכול יששכר ללמוד, אבל אם בכל מקרה היה יששכר לומד אין זה שותפות אלא מצות החזקת תורה שזו גם מצוה גדולה.

להעדיף בן אר"י - בקובץ אוצרות ירושלים (חלק טז עמ' קד) הובאה תשובת מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א ושם כתב, שכשמציעים לו לעשות הסכם עם בן חו"ל שהוא גר במקום הגביר או עם אברך בן אק"י יש לו להעדיף לעשות הסכם עם בן אר"י כיון שמקיים בזה מצות ישוב אר"י דהרי עצם זה שנותן לו כסף שיוכל לגור באר"י יש בזה תמיכה בזה, ועוד ביאר עפ"י מש"כ בשו"ת תו"ה (ח"ג סי' רפח) שכיון שהיום באים ללמוד תורה מכל פינות העולם בא"י וקיום חיי התורה בחו"ל תלוי בהמשך ישוב התורני בא"י וא"כ החזקת ת"ח באר"י זה למען הרוחניות של חו"ל.

הסכם יששכר זובולון במצוות - בדרך שיחה (ח"א עמ' רה) ענה מרן הגר"ק שכ"ז הוא דוקא בתורה ולא במצוות, יעו"ש, אולם הגר"ג רבינוביץ שליט"א כתב להסתפק בזה, והביא תשובת הגרמ"ר שעיו שליט"א בעמח"ס שו"ת מחקרי ארץ דה"ה במצוות. וראה עוד במנח"א שם מה שמאריך בזה ומביא ראיות מדברי הפוסקים יעו"ש.

בדין לומד לרפואת חולה - בשו"ת כת"ס (חיו"ד סימן קיב) כתב לדון לענין שחפצים לשלם לכמה ת"ח ללמוד לרפואת הנדיב וכתב שלימוד לרפואה הוי כיששכר וזבולון יעו"ש.

המחזיק בלומדי תורה אומרים שמועה משם המוחזק כאילו משמו - בספר נחל יצחק (ח"א אות ח' ואות יח בפתיחה) כתב שכשם שהחכם שאומרים שמועה בשמו שפתותיו דובבות בקבר כן גם המחזיק בלומדי התורה ע"ש. בשו"ת משיב דבר (ח"ג סימן י"?) שכתב לחלק אחרת מדוע שבחו חז"ל את שמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה ומאידך גינו את עניין הלל ושבנא וכתב שהלל היה שקידתו כה רבה עד שכלל לא היה העוני מפריע לו בלימוד ע' יומא לה ולכן לא התרצה לקחת הכסף משבנא לא כן שמעון ויוחנן שידעו בעצמם כי אם יהיו מצויים בדאגת הפרנסה יפריע אותם מלימודם וכדאיתא בעירובין סה דאמרי אביי ורבא דאי היה להם טרדה קלה לא היו שונין כראוי ע"ש ולכן נתרצו עכת"ד וע"ש עוד ודפח"ח וע"ע במעשה שהביא ר' אליעזר זלמן גראיוסקי ז"ל בקונטרס קדיש לעלם יב ועמ"ש"ב לפלפל בדבריו ר' אליעזר ולדנברג בשו"ת ציץ אליעזר חט"ו סימן לה ד"ה אולם ולפי זה יוצא כי מי שמכיר בעצמו שתתרחב דעתו אם יקבל סיוע כספי ויהיה לבו פנוי מטרדות הזמן ראוי לו לעשות כן וכהא דאמרינן בירושלמי מס' תרומות סופ"ח כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס ע"ש והרי הלב מוכרח להיות פנוי יעו"ש.

וראה עוד בשו"ת מכ"א ח"ה סימן מ' אות ח' שהקשה לשיטה שמלמדים אף את זבולון כל התורה שלמד יששכר בזמנו צ"ע מכח מה עתיד לדעת זבולון את אותה תורה הרי בפועל הוא למד אותה מעולם, וכתב ששמע שאומרים שידיעתו נובעת מכח המלאך שמלמד אותו תורה עוד במעי אמו כמבואר בנדה דף ל' ע"ב א"כ נמצא שבזכות שהחזיק את אותו בממונו רק מזכירים לו כעת מה שלמד במעי אמו, וראה מה שיישב עוד לפי"ז מש"כ לתמוה בשו"ת משנה הלכות (ח"א סימן תנ) מה הכוונה שאומרים הדרן עלך וכו' יעו"ש.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"חיתוך מאכלים לצורות ואכילת מאכלים שיש עליהם ציורים או כיתובים"

שאלה: [א] האם מותר בשבת לעשות צורות בתוך מאכלים. [ב] וכן האם מותר לחתוך בשבת מאכלים שיש בהם צורות (כגון ביסקויט ומטבע שוקולד)?

תשובה: [א] אסור לחתוך מאכל (כגון עוגה או ירק) בצורה מיוחדת, אבל מותר לחתוך בצורה פשוטה (כגון עיגול או מרובע).

[ב] מותר לעשות צורות או סימנים בתוך המאכל עצמו, ולכן ביסקויט או מטבע שוקולד שיש בהם צורות מותר לחתכן בשבת, אבל אם יש עליהן צורות מדבר חייוני (כגון קרם וכדומה) אז אסור לחתכן בשבת.

*

ה ר ח ב - ד ב ר :

סריקין המצויירים

[א] בגמ' בפסחים (לו, א) אשר נלמד השבוע בסדר הלימוד בדף היומי, מובא: "תנו רבנן יוצאין בפת נקיה ובהדראה ובסריקין המצויירין (מצות המצויירות, רש"י) בפסח, אף על פי שאמרו אין עושין סריקין המצויירין בפסח כו' מפני שהאשה שוהה עליה ומחמצתה, אמר להם אפשר יעשנה בדפוס ויקבענה, כיון אמרו לו יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין".

ובהמשך הגמ': "אמר רבי אלעזר בר צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית רבן גמליאל והביאו לפניו סריקין המצויירין בפסח, אמרתי אבא לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח, אמר לי בני לא של כל אדם אמרו אלא של נחתומין".

והרא"ש (סי' טו) מביא שהרי"ף פסק כאיכא דאמרי לחלק בין בעה"ב לנחתומין, ומבאר הרא"ש: "והא דלא פסק כחכמים דלא מפלגי בין נחתומין לשאר כל אדם, לפי שנראה לו לומר מעשה רב. ולכאורה היה נראה כחכמים דלעיל (סי' יג) לא פסק רב אלפס ז"ל כר"ע אף על פי שעשה מעשה אי לאו דמסייע ליה עובדא דריב"ל שהוא אמורא".

ובהגהות אשרי שם מביא בשם הריב"א דקי"ל כר' יוסי דאמר עושין סריקין כעין ריקין, דאז אין לחוש לחימוץ, ועל זה סומכין העולם לצייר המצות מפני שעושין אותן כעין ריקין".

וכותב השו"ע (תס, ד): "אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף; אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח, וכן מה שמנקבין המצות, מותר, ומ"מ טוב למחר לעשותן שלא להשהות בהם. הגה: ויש לעשות המצות ריקין, ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממהרין להחמיץ".

והמשנ"ב (שם ס"ק יד) כותב "ואפילו רוצה לעשות הציור ע"י דפוס שאינו שוהה כלום אעפ"כ לא חילקו חכמים ואסרו הכל, לפי שהרואה שנאפו מצות אינו יודע שנעשו ע"י דפוס ויבוא להתיר אף בלא דפוס. וכן אין חילוק בין סריקין של בע"ב ובין של נחתומין אף דנחתומין קבועין ומורגלין בזה ואין שוהין בעשייתן אעפ"כ אסור" – וזה כדעת הרא"ש הנ"ל.

אולם הרמב"ם (פ"ה מהל' חמץ ומצה הט"ו) פוסק כאיכא דאמרי בדעת רבן גמליאל שמותר לנחתום לעשות ציורים, ואלו דבריו: "אין עושין סריקין המצויירין בפסח מפני שהאשה שוהה עליהן ומתחמצין בעת עשייתן, לפיכך הנחתומין מותרין לעשותם מפני שהן בקיאים באומנותן וממהרים לעשותם, אבל בעלי בתים אסורים ואפילו צרו אותן בדפוס, שמא יבואו אחרים לעשות שלא בדפוס וישהו בעשייתן ויחמיצו".

והטור (שם) מביא שדעת הרי"ף שלא אסרו אלא בעלי בתים שאינן בקיאים בציורין ויבאו לשהות עליהם אבל נחתומין מותרין, וכותב שהרבינו יונה מתיר לנחתומין גם בלא דפוס ולבעלי בתים אסור אפילו בדפוס (כדעת הרמב"ם), ובסוף מביא שדעת הרא"ש שגם לנחתומין אסור – וכאמור כ"ה הכרעת השו"ע עפ"ד המשנ"ב הנ"ל.

איסור של ציורים וצורות במאכלים

[ב] ויש להעיר מדוע הנידון בכל זה רק מצד חשש חמץ, ומדוע אין בזה חיסרון מצד עשיית ציורין באוכל.

וכפי שכותב המשנ"ב (תק, יז): "אבל אותיות [וציורים] אסור לעשותן בבשר דרך סימן ביום טוב". ובשעה"צ (שם אות כ; מובא גם בחיי"א צב ג) מביא בשם הרוקח שרושם שהוא כמין צורה בודאי אסור גם ביום טוב.

וכך כותב החיי אדם (שם): "אע"פ דמותר ללוש ולאפות ביום טוב כל מה שצריך, אבל אסור לחקוק בדפוס בעיסה איזה צורה. וזה לשון רוקח סימן ר"פ, יש שחוקקין עץ אחד בחקיקה צורה או עוף אחד, אף על גב דלענין גט קיימא לן "וכתב" ולא חקק, אבל ביום טוב אסור, לא מיבעיא לר' יוסי דמחייב משום רושם, אלא לדברי הכל לא גרע מקומוס וקנקנתום ובאבק דרכים שאסור וכו' עד כאן לשונו. ולפי זה אסור לעשות "לעקק" [ריקקים] בדפוס שיש בו איזה ציור. ונראה לי דאפילו ביד, אסור לעשות מן העיסה כמין צורת עוף או שאר צורה".

וממילא צ"ב, מדוע הגמרא והפוסקים מתייחסים רק לנידון מצד חמץ ולא מצד עשיית צורה של חשש כותב, וכ"ש לראשונים הנ"ל שמתירין למעשה לנחתום לצייר המצות.

כשהוא לא מדבר אחר

ג] והנה המג"א (שמ, ו) מביא בשם מהר"ש הלוי: "דדוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי ולכן אוכלים העוגות שיש עליהם ציורים עכ"ל וצ"ע". והובאו הדברים במשנ"ב (שם, טו) שכותב לגבי שבירת אותיות בשבת: "ודוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר, אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי דאין שם כתיבה עליה, וממילא לא שייך בזה מחיקה".

וכבר כותב הדגול מרבבה (שם) שמוכרחים אנו לחלק כן מכח הסוגיא של סריקין המצויירין בפסח, שודאי מיירי בלילה הראשון שהוא יו"ט ואסרו רק מצד לתא דחמץ. וראה בחזו"א (או"ח סא, א ד"ה ואמנם) שרוצה לדחות מצד דפס"ר בתרי דרבנן מותר, ושוב כותב: "דצורה על הלחם לא חייל עליה שם צורה אלא זהו תמונת הפת".

אלא שאם באמת כללא הוא שלא נאסר רק כשזה מדבר אחר ולא מהדבר עצמו, א"כ מדוע אסר המשנ"ב הנ"ל בסי' תק לעשות סימן בבשר.

ד] ולכן בהכרח שגם בגוף הדבר לעשות בדפוס ריקק באיזה צורה וכדומה אסור, ורק אם עושה איזה סימן בתוך גוף הדבר שזה מותר (כשזה לא מדבר חיצוני).

דהנה באמת יש להבין על איזה צורה מדברים כאן, דהנה לשון השו"ע הוא "דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף; אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח, וכן מה שמנקבין המצות, מותר". ובמשנ"ב (ס"ק טו) "אע"פ שנעשה כעין ציור על המצה מ"מ שרי דכיון שאינו מכויין לצייר לא יבוא עי"ז לידי שהיית שיעור חימוץ".

ומלשון השו"ע שכותב "לצייר בפת" משמע שהמקרה אינו כמו בסימן תק ששם הוא עושה צורה מהבשר או מהעוגה, אבל כאן הוא עושה איזה צורה בתוך הבצק.

וע"ע בריטב"א (ד"ה יאמרו) שכותב בשם הרי"ט: "ומ"מ לא אסרו אלא סריקין מצויירות צורת עופות וחיות, אבל מה שעתה עושין ליכא צורה דקפידא ואין הכונה אלא להדק הפת ויכנס בו האור ותאפה מהרה וליכא חשש שהיה דנגזור בה דלא קפדי אצורה". והנה לא שייך "להדק הפת" אא"כ עושה צורה בתוך הבצק (ע"י נקודות או חריץ), וזה גם דברי השו"ע: "אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח, וכן מה שמנקבין המצות מותר" – וכל זה הוא פעולה בתוך הבצק.

וזה לא נחשב בכלל איסור עשיית צורות שמבואר בסימן תק. וכן בנידו"ד לעשות בדפוס או ביד בתוך הבצק אי"ז כתיבה, אבל לעשות צורה מעצם המצה אסור כמבואר בחיי אדם. וכן דברי המשנ"ב בסי' תק שכותב "אבל אותיות [וציורים] אסור לעשותן בבשר דרך סימן ביום טוב" – צ"ל שהכונה לעשות מהבשר ציור, וכדברי החיי אדם בשם הריב"ש שציין שם בשעה"צ.

ה] אך גם לעשות מהבשר עצמו צורה שכאמור נתבאר שאסור, זה רק בצורה מיוחדת, אבל בסתם צורה כגון עיגול או משולש אין חיסרון, וכמבואר במשנ"ב (תק, יז): "איתא בגמרא (ביצה כח, א) דרבה בר רב הונא מחתך אתלת קרנתא [כשהיה משלח הבשר לביתו היה רגיל לעשות כל חתיכה בעלת שלש קרנות ובביתו היו יודעין שזה היה סימן שלו תמיד".

ולכן אסור לחתוך ירק או עוגה וכדומה בצורה מיוחדת, אבל בסתם חיתוך עגול או משולש מותר. ולעשות צורות בתוך העוגה וכדומה מותר – וה"ה שמותר לחתוך עוגיה שיש בו ציורים אם הוא עשוי מגוף הדבר – כפי שמצוי בביסקויט ומטבעות שוקולד. ובמשנ"ב (סי' שמ) מבואר שהתיר גם באותיות ולא רק בציורים וראה בחזו"א (סי' סא) מש"כ בזה.

ו] ויש להעיר מדברי הרמ"א (תעה, ז) שכותב: "ונהגו לעשות שלש מצות של סדר מעשרון, זכר ללחמי תודה, ועושים בהם סימן לידע איזה ראשונה או שנייה או שלישית". וכותב המשנ"ב (שם, מז): "ואין לעשות אותיות להכירא שכשוברין אותה הוי מוחק ביום טוב" – ומשמע שהיכר בתוך הבצק ואעפ"כ סתם בזה לאיסור, ודוחק לפרש השכונה שמדביק סימן חיצוני (עי' שבה"ל ט, עז).

והנה מקור דברי המשנ"ב הוא בשו"ת הרמ"א (סי' קיט) וז"ל: "ולא דמי לעוגה שכתובים עליה אותיות דאסור לשוברן כו". ומשמע מהלשון שזה על העוגה ולא מתוך העוגה, וצ"ע.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

מז, לא: וישתחו ישראל על ראש המיטה.

פירש"י תעלא בעידניה סגיד ליה [מגילה טז, ב]. פירש הרא"ם אפילו השועל שהוא השפל שבחיות בעת שאתה צריך לו תשתחוה לו, ולכן השתחוה יעקב ליוסף מפני שהיה צריך לו, ולא מפני שהיה מלך וצריך לחלוק לו כבוד כדלקמיה, דא"כ כשבא לפניו מיד היה ראוי להשתחוות לו, ולא אחר שביקש ממנו צורכו ונתרצה ונשבע לו עכ"ל. משמע דבלי הריצוי לא היה חולק לו כבוד ומשתחוה לו.

וצריך עיון מאי שנא מבסמוך [מח, ב] ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך בא אליך, ויתחזק ישראל וישב על המיטה, ופירש"י אמר אע"פ שהוא בני, מלך הוא אחלק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות עכ"ל.

והראוני באוזנים לתורה שעמד בזה וחילק דאב לבנו אע"פ שהוא מלך אין לו להשפיל עצמו כל כך ולהשתחוות לפניו, אבל להתחזק ולשבת על המיטה שזה כבוד של קימה והידור יש לו לחלוק לו כבוד. [ועיין רא"ש פ"ק דקידושין סימן נז]

*

מח, ז: בדרך בעוד כברת דרך לבוא אפרתה.

כתב במשך חכמה דמכאן רמו למה שאמרו ז"ל בירושלמי (נזיר פ"ז ה"א) דמת מצוה קנה מקומו דוקא כשהוא חוץ לתחום, אבל אם הוא תוך תחום העיר מביאו לבית הקברות, ולכן אמר כי היה עוד כברת ארץ תחום שבת ולכן לא הביאה לבית הקברות רק ואקברה שם עכ"ד.

והנה רש"י כותב שעל פי הדיבור קברתיה שם שתהא עזרה לבניה וכו', ואין זה סותר להנ"ל, כיון דמה דמת מצוה קונה מקומו חוץ לתחום היינו שאין בני העיר יכולין לעכב עליו שיביאנו לבית הקברות דוקא, משא"כ תוך התחום יכולין לעכב, וכאן שהיה חוץ לתחום היה לו רשות לקברה במקומה, אבל עדיין היה תרעומת ליוסף עליו למה לא הכניסה למערת המכפלה מקום קבורת האבות והאמהות דעדיפא טפי, ועל זה תירץ רש"י דעל פי הדיבור נעשה כן.

וראיתי מי שהבין דבעוד כברת ארץ וכו' פירושו שמתה בתוך התחום לבית לחם ולכן היתה ליוסף תרעומת על כך שלא הביאה לבית לחם כיון שהיה זה תוך התחום [ולא היה כאן הדין דמת מצוה קנה מקומו], והשיבו יעקב שפיר כי זה היה על פי הדיבור עכ"ד.

אמנם בפסיקתא רבתי [פרק ג'] מפורש שלא כדבריו וז"ל שאמר לו יוסף למה לא נכנסה לקבורה עמך [כך הגיה בזרע אברהם במקום אמך] שהיה יוסף מיצר על הדבר מאד, אמר לו יוסף גזור עכשיו ואני מעלה אותה וקבורה, אמר לו יעקב אין אתה יכול בני שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור, שאף אני ביקשתי להעלותה ולקבורה ולא היניחני הקב"ה שנאמר ואקברה שם, מהו שם שעל פי הדיבור עכ"ל.

וכתב שם בזרע אפרים מזה מבואר כדברי המפרשים שבאמת נקברה בארץ ישראל אלא שהיה מקפיד שלא הכניסה למערת המכפלה עכ"ל. ומבואר שרצה יוסף שתיקבר עמו רחל במערת המכפלה ועל זה אמר לו יעקב דעל פי הדיבור קברה שם, ומה שדרש מהו "שם" על פי הדיבור נראה שדרש גזירה שוה דכתיב כאן שם וכתיב במשה [דברים לד, ה] וימת שם משה וכו' על פי ה', מה התם על פי ה' אף הכא על פי ה' כעין שדרשו במו"ק כח, א עיין שם.

ולפי זה מה שפרש"י ואני לא הולכתיה אפילו לבית לחם וכו' וידעתי שיש בלבך עלי וכו', היינו להגדיל התרעומת שלא רק שלא הכניסה למערת המכפלה אלא אפילו לבית לחם לא הכניסה וכו', אבל עיקר התרעומת היה לכבוד אמו למה לא נכנסה ליקבר עם יעקב במערת המכפלה שהיא בת זוגו.

ודע דמה דפרש"י והפסיקתא הנ"ל ד"קברה שם על פי הדיבור שתהא עזרה בגולה", כתב בפרדס יוסף כאן שזה חולק על מה שהביא רש"י בפרשת ויצא [ל, טו] מבראשית רבה [עג, ב] דלפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו עכ"ל. דמשמע דרחל גרמה לכך.

*

מח, ז: מתה עלי רחל בארץ כנען וגו', ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם.

לשון רש"י ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ ישראל עכ"ל, משמע דרחל נקברה בחוץ לארץ, וקשה דהפסוק אומר "מתה עלי רחל בארץ כנען". והרא"ם נדחק דמה שפירש"י להכניסה לארץ פירושו לעיר כלומר לארץ נושבת עכ"ל. מושאל ממה שכתוב שמות יז, לה, ושם פירש החיזקוני אל ארץ מיושבת. אמנם לכאורה אין זה פשיטות לשון רש"י.

ובתוספות השלם כתב דמקום קבורתה של רחל נקרא בכתוב "ארץ כנען", אבל אינה ארץ ישראל ממש אלא הוי מן המובלעות שבארץ ישראל.

*

מח, טז: המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק.

יש להקשות א. למה הזכיר יעקב שמו [שמי] קודם אבותיו. ב. למה בכלל זכר שמו. בקובץ דברי תורה ומוסר מהגאון רבי מרדכי פגרמנסקי זצ"ל תירץ שכוונת יעקב אבינו שאמר יקרא בהם שמי, לא היתה כוונתו שאפרים ומנשה יקראו על שמו של יעקב, רק

להיפך שיעקב אבינו יהא נקרא על שמו של אפרים ומנשה, שאפרים ומנשה יהיו כל כך חשובים כשיראו אנשים את יעקב זה הסבא של אפרים ומנשה והיינו מה שנאמר ויקרא בהם שמי... שיעקב נקרא על שם נכדיו, והזכיר גם אבותיו אחר שמו לומר שלא רק אני אקרא על שמם של אפרים ומנשה אלא גם אבותי אברהם ויצחק יקראו על שם אפרים ומנשה.

*

מט, א: ויקרא יעקב את בניו ויאמר האספו ואגידה לכם.

פירש"י ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים. בתוספות השלם כתב ולמה נסתם מיעקב לגלות הקץ, יש לומר כדי שלא יאמרו פושעי ישראל מאחר שיאריך כל כך הקץ אז נלך ונשוב אצל עשיו שהוא בשלוח עד שיבוא עת קץ ואז נעשה תשובה, לכך לא רצה הקב"ה לגלות, כי אמרו חכמים [יומא פה, ב] האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אבל בדרך זו אנו מצפים יום יום על התשובה ועל הגאולה.

עוד כתב שם פרש"י ביקש לגלות להם את הקץ ונסתלקה שכינה ממנו, וקשה לי דהא אנו רואים שאמר עתידות, א"כ לא נסתלקה ממנו שכינה. ונראה לי כי בתחילה רצה לגלות הקץ וכן היה דעתו ועל כן אמר "את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" ונסתלקה ממנו שכינה, והרגיש יעקב אבינו כי לא רצה הקב"ה שיתגלה, ועל כן התחיל לברכם כדכתיב אחריו והכל להמשיך הרצון אליו וישרה עליו שכינה כדי לברכם ברצון שלם, אמנם לא יגלה הקץ ועל כן חזרה שכינה ושרתה עליו לאותו הכוונה עכ"ל.

*

מט, ח: יהודה אתה יודוך אחיך.

בספר הרמזים לרבינו יואל כתב בזה"ל בברכתו של יהודה שברכו יעקב כאן לא תמצא זי"ן מפני שהוא מדבר במלך המשיח שעתיד להיות בימיו שקט ושאנן ואין שם מלחמה ולא חרב ולא כלי זיין שנאמר [ישעיה א, ד] וכיתתו חרבותם לאיתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, אבל בברכתו של משה רבינו שברכו בפרשת וזאת הברכה פתח באות זי"ן שנאמר וזאת ליהודה מפני שהוא מדבר בדוד שכל ימיו מלחמה בחרב וכלי זיין, והמלך המשיח יהיה משבט יהודה.

*

מט, טו: וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד.

ידועה השאלה אם מנוחה זה טוב, לכאורה הטיית השכם לסבול עולה של תורה בקושיות ותירוצים ונידוד שינה מעיניו זו סתירה ממש למנוחה!

אבל האמת היא כמו שכתב בתלמידי רבינו יונה [ברכות ג, ב מדפי הרי"ף ד"ה היוצא מבית הכנסת אל יפסע פסיעה גסה] מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה, והוא הפך שבית הכנסת הוא בית התפילה היא המנוחה ויש לו לשמוח בישיבתו בה וכן

אמרו [מגילה י, א] כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, מנוחה שזו שילה נחלה זו ירושלים, הנה המקומות שהיו מקריבין בהן הקרבנות ומתפללין בהם נקראין מנוחה ונחלה עכ"ד.

הנה מבואר "מנוחה" אין פירושו הנאות בעלמא שהגוף נהנה בהן לפי שעה, אלא סיפוק ותענוג נפשי של תפילה במקום קדוש, זה מביא מנוחה לנפש, והוא הדין לכאורה כשאדם עמל בנפשו ומשיג דביקות בו יתברך ומתענגת נפשו בזה זה מביא מנוחה בנפש האדם, וא"כ על ידי שהשכיל כמה מנוחה לנפש ותענוג זה דבר טוב לכך ויט שכמו לסבול שעל ידי העמל ישיג המנוחה האמיתית אחר השגת העמל. [שמעתי מהג"ר יאיר עיני שליט"א]

*

מט, כא: ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלקים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם.

בחידושי מהרא"י לבעל התרומת הדשן כתב [לעיל מז, כט] כתיב ויקרבו ימי ישראל, כשתדקדק תמצא בכל מקום שהזכיר בו מיתה אצל יעקב לא כתיב יעקב אלא ישראל, כאן כתיב ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת, ולהלן [נ, טו] כתיב ויראו בני ישראל כי מת אביהם, מתיישב בזה מה שפרש"י מה דאמרו רבותינו [תענית ה, ב] יעקב אבינו לא מת משום דכתיב ויכל יעקב לצוות את בניו וגו' ויגוע ויאסף, אבל מיתה לא הזכיר דיעקב לא מת אבל ישראל מת, מספיק למבין עכ"ל.

יש לעיין בדבריו דרש"י בתענית [שם ד"ה אף הוא בחיים] הביא דרשת חז"ל כמו שמצינו במצרים על הפסוק וירא ישראל, ודרשינן ישראל סבא ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה עכ"ל. משמע דגם השם ישראל חי הוא.

*

מט, כו: ברכות אביך גברו על ברכות הורי עד תאוות גבעות עולם תהיינה לראש יוסף ולקודקוד נזיר אחיו.

צריך ביאור למה ברכות אלו מה שנתברך מהקב"ה ומהוריו מעביר לראש יוסף דוקא ולא לשאר אחיו.

שוב ראיתי במשך חכמה שביאר דכל בניו של יעקב היו מצערין את אביהם במה שלא הגידו לו ממכירתו, אולם יוסף היה מצער עצמו כל הכ"ב שנה שלא שתה יין וכמאמרם [שבת קלט, א] נזיר אחיו שהיה נזיר מן היין, וזה שאמר ברכות אביך וכו' לראש יוסף ולקודקוד נזיר אחיו ולא לבניו הנותרים שלא נזהרו בכבוד אביהם עכ"ד.

וצריך ביאור דבנימין לא היה במכירת יוסף ונזהר בכבוד אביו כדאיתא בחז"ל ולא זכה לברכות אלו וצריך עיון.

ובעקידת יצחק ותלמיד הר"ן כתבו דמחמת הצער שהופרש והובדל מאחיו והיה פרוש יותר מהן וסבל יסורים לשמור דרך ה' לפיכך גם נתברך יותר מהם.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

מי אלה

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה (מח, ח)

שואלים כל המפרשים ראשונים ואחרונים, לפי פשוטו של מקרא מה השאלה 'מי אלה?' הלא הכיר אותם, ולמדו אצלו תורה, ומדוע עכשיו פתאום תמה עליהם.

ויש ראשונים שהוסיפו להקשות, כי מתחילה אומר 'וירא ישראל', ובפסוק אח"כ נאמר 'ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות'.

באמת כבר הקשו כן חז"ל במדרש תנחומא וז"ל: וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה, א"ר יהודה בר שלום וכי לא היה מכירן? והלא בכל יום ויום יושבין ועוסקין בתורה לפניו, ועכשיו הוא אומר מי אלה? לאחר ששמשו אותו שבע עשרה שנה שעמד במצרים לא הכירן? אלא שראה לירבעם בן נבט ולאחאב בן עמרי שעומדין מאפרים עובדי עכו"ם, ונסתלקה רוח הקודש ממנו. כשראה יוסף כך, מיד נשתטח בקרקע ובקש רחמים לפני הקב"ה, ואמר: רבון העולם, אם הן ראויין לברכה, אל תחזירני היום בבושת פנים. מיד הכניס הקב"ה רוח הקודש ביעקב, וחזר וברכן.

וכן מובא ברש"י, בקש לברכם, ונסתלקה שכינה ממנו, לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים, ויהוא ובניו ממנשה. ויאמר מי אלה, מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה.

יש שהסבירו את הכתוב לפי פשוטו של מקרא

כבדו עיניו מזוקן

כתבו ר"א אבן עזרא והרשב"ם, לפי הפשט שלא ראה אותם ולא הכירם, כי כבדו עיניו מזוקן, אלא שראה דמות אנשים, ולא הכירם מי היו, ולכך שאל "מי אלה".

והרד"ק אומר שעמדו מרחוק, ולכבודות עיניו לא ראה רק מקרוב.

כעין זה מבאר האברנאל שראה יעקב בדברו הדברים האלה, אנשים ניצבים עליו, ולא הכירם, כי קמו עיניו משיבו. ולכן שאל את יוסף: "מי אלה" העומדים אצלנו ושומעים סודותינו.

לראשונה ראה אותם בלבוש מצרי

הגאון המלבי"ם מבאר שמלבושי העברים היו משונים ממלבושי המצרים, ויוסף שהיה קרוב למלכות, וכן בניו היו לובשים כמלבושי שרי מצרים, וכמ"ש (עי' סוטה מט, ב) של בית ר"ג היו משנים מהלכתן משום כבוד מלכות. וע"כ תמה יעקב ואמר מי אלה, ויאמר

יוסף בני הם, והם צדיקים ויראי ה', ומה שאתה רואה אותם משונים במלבושיהם, מפני אשר נתן לי אלקים בזה, שנולדו בזה המקום, והמקום והמצב מחייב זאת.

כעין זה היה רגיל לומר הרבי הבית ישראל בשם הרה"ק ר' יצחק מוורקי, לפי שמנשה ואפרים בהיותם בני המשנה למלך גדלו בארמון המלך, לכך נאלצו להתלבש כבני מלכים במלבושים מצריים, וכאשר באו לפני יעקב אבינו התלבשו במלבושי ישראל. אבל כיון שקראו ליוסף בפתאומיות 'הנה אביך חולה', הוכרח לבוא בבהלה מארמון המלכות, והביא את בניו לבושים כמצריים בלבושי בני מלכים. לכן יעקב אבינו לא הכירם ושאל: מי אלה? על זה ענה יוסף, בני הם אשר נתן לי אלקים בזה, לפי שנולדו בזה במצרים נאלצו ללבוש כדרך הארץ. ענהו יעקב, קחם נא אלי ואברכם - תנם אלי ואני אעמידם על מקומם כראוי, שיתלבשו כראוי, שהרי נגאלו ממצרים בזכות שלא שינו את לבושם.

הוסיף הבית ישראל זצ"ל, כי יעקב אמר ליוסף, הרי באת לידי נסיון בגין היותך מסלסל בשערך (ראה רש"י לט, ו), אי לכך, אל תנהיג את בניך בדרך זו. אלא קחם נא אלי ואברכם, שילבשו כמוני בלבוש יהודי, זו שמירה נגד נסיונות מצרים - טומאת הארץ. (כמו שפירש הר"ב מפרשסיחא על מאמר חז"ל 'נראתה לו דמות דיוקנו של אביו', אחר שראה כי על ידי שסלסל בשערו הגיע לידי נסיון, 'נראתה לו דיוקנו של אביו', ראה שדרכו של אביו נראית לו, כלשון חז"ל 'רואה אני את דברי אדמוני', מצאה חן בעיניו דרכו ודיוקנו של אביו).

ועי' עוד בספר קהילת יצחק שהאריך לבאר כעין זה בדרך הדרוש.

רצה לעורר את אהבתו אליהם

באור החיים הק' כותב שיתכן שרצה לעורר אהבתו אליהם, שתהיה הברכה בתגבורת האהבה והחיבה, לכן רצה לשמוע מבנו החביב לו שיאמר בני הם, ותתעורר אהבתו אליהם. וכן מאריך הגאון הנצי"ב בהעמק דבר, שיעקב רצה להמשיך עליו רוה"ק כדי לברכה, והרוצה להמשיך רוה"ק לברכה לאהבה, עושה פעולות להרגיל אהבה למתברך. והרבה מועיל לזה הבטה בעין חודרת לאהבה. ועוד מועיל לזה הזכרת שם המתברך (והוא פי' הכתוב ירמיה ל"א. הבן יקיר לי אפרים וגו' כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד. הכונה בזה דמי שמדבר עם חבירו על דברת איזה אדם. אם הוא לא שונאו ולא אוהבו. מזכירו בשמו בתחילת הענין, ואח"כ אומר בלשון נסתר הוא. וכבר מובן על מי הוא מדבר. אבל כשהנדבר הוא שונאו אינו מזכירו באיזה כנוי. כמו שהזכיר שאול את דוד במן בן ישי. ושלמה אמר לאביתר ענתות לך על שדיך. קראו בשם ענתות ע"ש עירו. ובפי' הר"ן במס' ר"ה. ולהיפך אם הנדבר הוא אוהבו מזכירו בכל רגע בשמו. אע"ג שאינו לפי צורך הספור. והיינו דבר הכתוב בס' ירמיה. כי מדי דברי בו. ולא היה נצרך לפי הענין להזכיר שמו מכ"מ זכור אזכרנו עוד. והוא לאות על אהבה ושמחה לי בהזכירי שמו. וכן כתיב ה' זכרנו יברך. בשעה שמזכיר את שמנו מברך). ולכן כשרצה יעקב להעיר אהבה אליהם ביקש שיזכיר יוסף אותם בשמם.

*

לפי דרשת חז"ל יש להבין מדוע דווקא כעת אמר עליהם 'שאינם ראויים לברכה'.
ועוד הקשה **האמרי אמת**, הלא כבר בירכם קודם ועשה אותם חשובים כמו השבטים,
ומדוע כעת אינם ראויים לברכה.

האמרי אמת (תר"צ תרצ"ב) תירץ שהיא הנותנת, לפי מה דאיתא שכשאדם מגיע
למדריגה יותר עליונה מתעורר עליו קטרוג, כשעולים למדריגה יותר גבוהה צריך שוב
בירורים, ודנים בשמים עוד פעם, ואז פוגם גם חטא מרחוק שמקודם לא פגם, וזהו דאיתא
תלמידי חכמים אין להם מנוחה וכו', שכפי מה שמתעלים מתעורר עליהם פגמים קטנים.
כיון שנעשו חשובים כשבטים עמדו כנגדם מקטרגים, והתעורר פגם הרשעים שהיו
עתידיים לצאת מהם, ירבעם ואחאב מאפרים ויהוא ובניו ממנשה, וצריך אדם לתקן פגם
הרשעים שיצאו ממנו. ועל זה כתוב 'קחם נא אלי', היינו שיעקב הרים אותם למקום יותר
גבוה ששם לא יכול להגיע פגם.

כעין זה ביאר הגר"ז **סורוצקין זצ"ל באזנים לתורה**, 'מי אלה' שאינן ראויים לברכה
רש"י, מה קרה שדווקא עכשיו הרגיש שאינם ראויים לברכה, הרי כבר למדו אצלו שבע
עשרה שנה, ועד היום לא ראה בהם שום עוון.

אלא יש מעשים שרצויים ומתאימים לאיש פשוט, ואינם רצויים לאיש המעלה, למנהיג
הדור, אשר צריך לשמש מופת ודוגמא לדור במעשיו.

וזה שאנו אומרים בזכרונות לראש השנה "מעשי איש ופקודתו", כשהקב"ה דן את
האדם הוא מביא בחשבון את "פקודתו" מעמדו ועמדתו.

בני יוסף כל זמן שהיו אנשים פשוטים, היו מעשיהם רצויים בעיני יעקב, אבל כשהתעלו
למדרגת שבטי יה "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", אז ראה אותם באספקלריה
אחרת, ואמר "מי אלה" שאינם ראויים לברכה במעמד שבטי אל.

סמוך להסתלקותו לא הכיר אנשי העולם הזה

בספר 'קדושת ציון' להרה"ק רבי בן ציון מבאבוב זי"ע הי"ד מבאר לפי מה ששמע
מאביו, שבשנה האחרונה לחיי זקינו הרה"ק בעל ה'דברי חיים' מצאנו זי"ע עלי אדמות,
היה אומר שנחלש כח ראייתו עד שכבר אינו מכיר עוד בני אדם, וביכולתו לעיין רק
בספרי קודש. כשהרגיש בתמהון העומדים עליו, סיפר שהרה"ק בעל ה'אוהב ישראל'
מאפטא זי"ע בהיותו רב ואב"ד במעזיבוז היתה דירתו בעלית הגג, וכדי לבוא אל ביתו היו
עולים אליו במעלות. פעם אחת באו שני אנשים גרועים פחותי ערך להתדיין בפניו, סידר
כל אחד את טענותיו והרה"ק מאפטא פסק להם הדין והדרך אשר ילכו בם כשהוא אינו
מביט לעברם כל שעת הדין. ויהי אך יצאו מחדרו וירדו במדרגות הבנין, הבחין בהם
הרה"ק מאפטא, ובתמיהה ובתדהמה פנה אל אנשי ביתו ושאלם בתמימות "איך יתכן
שבהמות יעלו וירדו במדרגות העליה..." נתפלאו השומעים ושאלוהו "וכי אין הרבי
מכירם, הלא הם פלוני ואלמוני מבני העיר?! נענה הרה"ק מאפטא שלא הכיר אותם כי
היו נדמו בעיניו כבהמות השדה מאחר שחטאו במעשיהם. וביאר הרה"ק מצאנו,
שה'אוהב ישראל' מרוב קדושתו זכה להשיג מדרגה זו שלא יראה בעיניו רק דברים

שבקדושה, לכן כאשר באו לפניו אינשי דלא מעלי ולא הכיר עליהם את הצלם אלקים, היו נראים בעיניו רק בצורתם הבהמית.

[בספר מפי ספרים וסופרים (אבות פ"ה) מוסיף, שהרבי ר' אלימלך מאס בשנותיו האחרונות באויר העולם הגשמי, ולא היה יכול לסבול אנשים שהיו שקועים בתאוות העולם וכ"ש בעלי עבירות, לפיכך עמד בנו רבי אלעזר ליד הפתח ושמר שלא יכנסו אל הקודש אלא בני עלייה ויחידי סגולה. וכך איתא ב'עבודת ישראל' (פרשת חיי שרה) "וכמו ששמעתי מרבינו הצדיק מורינו אלימלך זכר צדיק לברכה, שכל תשוקתו היתה להפרד מעולם הזה החומרי ולעמוד במקור הקדושה מבלי לבוש החומר העב". וכעין זה ב'תפארת שלמה' (פר' וילך ד"ה ה' אלוקיך) "יש צדיק אשר קדושתו בוערת כ"כ, עד אשר מי שפגם מעט בעוונותיהם ולא תיקן כראוי אי אפשר להתקרב אליו, וכידוע מאדומ"ו הרב איש אלקים מו"ה אלימלך זלה"ה, שלעת זקנותו היתה קדושתו גדולה מאד שלא היה באפשרי לדבר עם המסתופפים בעילו, ואורייתא היא דקמרתחא ליה"].

לפי זה, כותב הקדושת ציון, נוכל להבין, כי יעקב אבינו ע"ה בראותו שנסתלקה הימנו שכינה, הבין מזה שאינם ראויים לברכה. והיה סבור שזה מצד מעשיהם, לכן תמה, אם מעשיהם אינם הגונים מדוע הוא רואה אותם. וזה פירוש הפסוק, וירא ישראל את בני יוסף, ויאמר מי אלה, שאינם ראויים לברכה, ואעפ"כ אני רואה אותם, שני הפכים בנושא אחד. ויאמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלקים בזה, במקום הזה שהוא ערות הארץ, הרבה נסיונות עברו עלי ועליהם שלא ילכו בחוקות הגוי ולא ילבשו מלבוש נכרים רק יתנהגו כראוי לבית יעקב, והמה צדיקים גמורים, ומה שנסתלקה ממך השכינה, מחמת בני בניהם שעתידין לעמוד מהם. ולאחר שהתפלל יוסף עליהם, מיד אמר קחם נא אלי ואברכם.

והכתוב השני בא לפרש מה הייתה תמיהתו, ואמר ועיני ישראל כבדו מזוקן, ומתרגם אונקלוס יקרן מסיבו, כי סמוך לפטירתו, שכבר קידש וטיהר עצמו וזיכך כל אבריו בשלימות, היו עיניו יקרות ומקודשות עד שלא ראו עיניו רק דבר שבקדושה. לכן תמה כיצד יתכן שאני רואה אותם ואינם ראויים לברכה. וכיון שנתברר לו שאין המניעה מצד מעשיהם, ויגש אותם אליו וישק להם. (גם בשפע חיים דרשות חומש רש"י ויחי תשמ"ג כתב בדרך דומה לזה, שלכן לא הכירם, שפגם קטן בצאצאיהם גרם שלא יוכל להכירם, ועיי"ש שכתב עוד דרך דומה לזה).

*

הצדיק לפני פטירתו רואה כל הנסתרות

חשבתי שיתכן להסביר לפי המובא בשם הרה"ק ר' שר שלום מבעלזא זצ"ל שאמר: כי כל ימיו של יעק"א לא ידע מן המכירה, כי יוסף לא אמר לו, והם ג"כ לא אמרו לו, אבל קודם פטירתו ידע, דשמעתי בשם אבי זקני מו"ה ר' אלעזר ז"ל שאמר, כי הצדיק קודם פטירתו מזה העולם אין שום דבר נעלם ונסתר ממנו, ורואה באספקלריא המאירה, לכך קודם פטירתו של אבינו יעקב ראה וידע הכל.

ואם כן כעת לפני פטירתו ראה את כל הדורות העתידיים לצאת מהם [ירבעם וכו'], ולכן
שאל 'מי אלה'?

תשובת יוסף 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה'

האלשיך הק' מבאר לפי מה שאחז"ל שצפה יעקב שעתידים לצאת מהם ירבעם ואחאב
שאינם ראויים לברכה. לכן חשש אולי הם מצד עצמם בלתי כשרים, על כן שאל מי אלה,
כלומר הטובים הם אם רעים.

והשיב יוסף ואמר בני הם, כלומר בני דומים אלי, כי צדיקים הם, ומה שתראה חלאה
מעכבת, יהיה על כי נתן לי אלקים בזה, במקום אדמה טמאה הזאת יותר מיתר מקומות
כי ערות הארץ היא, ודבקה בם חלאת טומאת המקום.

לכן אמר יעקב ליוסף קחם נא אלי וכו'. כדי להכינם לברכה בשני דברים. א. שיקחם
אליו יוסף בידיו באשר ה' אתו, ובקיחתו יושפעו להיות מוכנים לקבל ברכה מיעקב. ב.
שכאשר יברכם יכוין להריק ברכה אליהם בהשתלשלות יוסף אביהם. והוא כי למה
שמדרגת יעקב גדולה מאד ממדרגתם, ואיזה הדרך יוכנו לקבל ממנו, על כן התחכם
להריק להם ברכה בהשתלשלות יוסף אביהם, כמריק דרך צינור וזהו אומרו ויברך את
יוסף וגו'.

'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה'

הכלי יקר מבאר שיוסף השיב, בני הם, מכל מקום הם בני, ומצדי הם ראויין לברכה, ומה
שיצאו מהם אחאב וירבעם, לפי שנתן לי אלקים בזה, פה במצרים ואמם מצרית בת
פוטיפרע כהן און דהיינו כהן לעבודה זרה, על כן יצאו ממנה לעתיד בנים כאלו עובדי
עבודה זרה, אבל מצדי ראויים הם לברכה. שאם לא כן, למה ברך ה' את יצחק, והלא
יצאו ממנו עשו ויעקב מצד שהיתה רבקה בת בתואל הארמי, אלא ודאי שאין הקדוש
ברוך הוא חושש אל זרע המקולקל וברכו בעבור הזרע הקדוש הראוי לברכה, כך תברכם
גם אתה שהרי מצדי ראויים הם לברכה כי באשר הוא שם, כולם זרע ברך ה'.

ויאמר קחם נא אלי. מלת נא מלשון עתה, רצה לומר הנני מברכם כפי הזמן של עכשיו,
שהרי עכשיו כולם צדיקים ולא אחוש אל העתיד. ויברכם ביום ההוא לאמר, כפי מה
שהיו ביום ההוא, ולא היה חושש אל העתיד מה שיבוא מזרעם, כי אין דנין את האדם כי
אם לפי מעשיו של עכשיו.

הרבי הבית ישראל זצ"ל, הוסיף שיתכן לומר כי יוסף התעקש על כך, שידע כי על ידי
ברכת יעקב ימעט מרשעות צאצאיהם, ואכן הועיל כמו שאמרו חז"ל שעתידים לחזור.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

טעם הזרקא הנאמר במחלת יעקב

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת (מז, כט)

יש לדקדק ולדרוש, מה טעם הובא טעם "זרקא" כאן על תיבת ישראל, המורה על דבר המתארך והולך.

נראה לבאר עפ"י דברי הגמרא {ב"מ פ"ז ע"א}: "עד יעקב לא הוה חולשא, אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא, שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חלה" ע"כ.

מדברי הגמרא מבואר, כי לפני זמנו של יעקב היו האנשים מתים מיד ללא הודעה מוקדמת, ויעקב אבינו ע"ה ביקש רחמים שיפטרו בשלבים, מתוך מחלה, כדי שיוכלו להיפרד כראוי מבני משפחתם, והוא זה הראשון שנהיה חולה טרם מותו, ונפרד כראוי מבניו.

מעתה מובן מדוע נכתב טעם הזרקא כאן, כיון שבא טעם זה להורות לנו, כי עצם הענין ש: "ויקרבו ימי ישראל למות" בדרך אריכות הענין, בדרך שהאדם נהיה חולה ונוטה למות, ולא מת תיכף ומיד, הוא דבר נפלא ומחודש שלא היה מקודם.

ולכן נאמר טעם זה ביעקב, שהנה כעת טרם מותו הוא הראשון שאין הוא נפטר מן העולם בבת אחת, אלא מתוך מחלה, וקרבים ימיו למות, ומתארך ענין מיתתו עד שיפרד כראוי מכל בניו כפי בקשתו על כל בני האדם.

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בדין ספרי קדש הכתובים בכתב ברייל אם טעונים גניזה

וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִזְקֵן לֹא יוּכַל לְרְאוֹת וַיִּגַּשׁ אֲתָם אֱלֹוֵי וַיִּשַׁק לָהֶם וַיַּחַפֵּק לָהֶם (מח, יב)
כהן שדעתו יפה, יקר רוח איש תבונה, רב הפעלים לתורה ולתעודה, עמו עוז ותושיה, להגדיל תורה ולהאדירה, ה"ה ידידי הדגול הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. הנני בזה על דבר שאלתו בדין ספרי קדש הכתובים בכתב ברייל (לעוורים), אם טעונים גניזה, או שיכול לזרקם לאשפה. ואכתוב בקצירת האומר, ויאמר לקוצרים ה' עמכם.

אם כתב ברייל דומה לספרים הכתובים בכל לשון

א) בשבת דף קטו תנן כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה, בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן, אע"פ שכתובים בכל לשון טעונים גניזה, ומפני מה אין קורין בהם מפני ביטול בית המדרש. ע"כ. ומבואר שגם כתבי הקדש שכתובים בכל לשון, טעונים גניזה. וא"כ לכאורה גם כתב ברייל טעון גניזה, שהרי הוא כתב של העוורים. ואמנם הפוסקים כתבו דקלטת שהקליטו בה חידושי תורה, אינה טעונה גניזה. וכ"כ בס' גנזי הקדש (עמ' צד) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א. ע"ש. וע' בתשו' חלקת יעקב (ח"ג סי' צח) ובתשו' באר משה (ח"ז קונטרס עלעקטריק סי' קסח) ובתשו' יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' כ). אולם אין מזה ראייה לנידון דידן, דשאני התם דהכתב נמצא בתוך הקלטת, ואינו ניכר כלל, ואין שום אדם בעולם שיודע לקרוא מתוך כתב זה, אלא המכשיר לבדו, ולכן אין עליו קדושה ואינו טעון גניזה. ומשא"כ בנ"ד, שיש הרבה עוורים שלמדו לקרוא מתוך כתב זה, י"ל דשפיר נוהגת בו קדושה, וטעון גניזה. אמנם לכאורה יש לעיין, מה הטעם שכתבי הקדש הכתובים בכל לשון, טעונים גניזה, אם הטעם הוא משום שהמילים בלשון לועזית רומזים למילים בלשון הקדש, ולכן חייבו לגנום. או שהטעם הוא משום שיש בזה תוכן של דברי תורה, ולכן הם חייבים בגניזה. ומעתה נראה, דאם הטעם הוא משום שהם רומזים למילים בלשון הקדש, והיינו שאות מסוימת בשפה לועזית רומזת לאות א' בלשון הקדש, ולכן הם טעונים גניזה, וכן על זה הדרך, א"כ י"ל שגם ספרי קדש בכתב ברייל, טעונים גניזה, שהרי סימנים אלו רומזים למילים בלשון הקדש. ואע"פ שאין כל האנשים יכולים להבין כתב זה, מ"מ הרי גם לשון לועזית לא כולם יכולים להבין, ואעפ"כ טעון גניזה, וא"כ י"ל שגם כתב ברייל טעון גניזה. אבל אם הטעם הוא משום שיש בהם תוכן של דברי תורה ופסוקים, א"כ י"ל דהיינו דוקא בספר שכתוב בלשון לועזית, שהוא כתב ממש, אלא שאינו בלשון הקדש, ולכן הוא טעון גניזה, כיון שיש בזה דברי תורה. ומשא"כ בספרי קדש בכתב ברייל, הרי אין בזה תוכן של דברי תורה, אלא יש בו סימנים שרומזים לפסוקים ודברי תורה, וא"כ י"ל שאינם טעונים גניזה. אולם לכאורה נראה פשוט,

שהטעם הוא משום שיש בזה תוכן של דברי תורה, ולכן אע"פ שכתובים בלשון לועזית טעונים גניזה. וא"כ נראה, שכתב ברייל אינו טעון גניזה, שהרי אין בזה תוכן של דברי תורה אלא רק סימנים למילים בעלמא. תדע שהרי נראה פשוט שאם אדם כתב פסוקים בגימטריא, והיינו שכתב מספרים בעלמא, אינו טעון גניזה, והיינו משום שאין בזה תוכן של דברי תורה, אע"פ שמספרים אלו רומזים לפסוקים. וא"כ כ"ש בנ"ד, שכתב ברייל אינו טעון גניזה, שהרי כתב זה אינו אלא סימנים בעלמא שקבעו להם, ואינו נקרא אלא למתי מעט מן העוורים, ולכן נראה שאע"פ שיש אנשים שלמדו להבין סימנים אלו, מ"מ אין זה סיבה לחייבו גניזה, כיון שאינו בכלל כתבי הקדש כלל. ועוד נראה, שאינו דומה לכתבי הקדש הכתובים בלשון לועזית, דשאני התם דהוי כתב ממש, אלא שאינו בלשון הקודש, ולכן כיון דס"ס יש בו תוכן של דברי תורה, חייב בגניזה. ומשא"כ בנ"ד, שאינו כתב אלא סימנים המורים על אותיות, ולכן י"ל שאינו טעון גניזה. וכן יש להוכיח קצת מהא דתנן בשבת דף קד ע"ב כתב אות אחת נוטריקון רבי יהושע בן בתירה מחייב וחכמים פוטרים. ומבואר דאע"פ שכתב נוטריקון הוא רמז וסימן למילה, מ"מ ס"ל לחכמים דלא חשיב כותב, ולכן פטור. ואפילו לריב"ב י"ל דשאני התם שכתב ממש אות אחת, ולכן כיון שעשה עליה סימן שרומז לתיבה שלימה, חשיב ככותב, כיון שחשב על תיבה שלימה. ומשא"כ בנ"ד, שכל הספר אינו אלא סימנים בעלמא ואינו נחשב כתב. ויש עוד לפלפל בזה. וע' בתשו' יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' כ אות ג). ובר מן דין יש לומר, דכתב היינו מה שדרך אנשים מסוימים לכתוב בכתב זה, ומשא"כ כתב ברייל, הרי העוורים אינם כותבים בכתב זה, אלא שהמציאו בשבילם איזה שיטה כדי שהם יוכלו לקרוא, אבל הם עצמם אינם כותבים בכתב זה, וא"כ י"ל דלא חשיב כתב כלל.

אם אפשר להקל משום שכתב זה אינו נקרא ע"י ראייה אלא במישוש

ב) **ולכאורה יש מקום בראש לומר עוד, דכיון שכתב זה אינו נקרא באמצעות העיניים אלא באמצעות המישוש, אינו נחשב כתב כלל, ולכן אינו טעון גניזה.** וכן שמעתי מהגאון רבי פנחס שוב שליט"א. וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"ב עמ' תשצב). ע"ש. וכן צדד מו"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א, שאינם צריכים גניזה מטעם זה. [אבל למעשה לא רצה להכריע בשאלה זו]. אולם לפע"ד א"ז מוכרח, כי אע"פ שהעוורים קוראים בכתב זה בדרך מישוש, מ"מ הרי כתב זה ניתן לקריאה גם בראיה, אלא שהעוורים קוראים בו בדרך מישוש, ולכן י"ל דשפיר חשיב כתב, כיון שאדם רגיל שילמד לקרוא כתב זה, יוכל לקרוא גם בראיה ולא דוקא במישוש. ומ"מ נראה דלא חשיב כתב מהטעמים שכתבנו. וע' בתשו' חלקת יעקב (ח"ג סי' צח) ובתשו' באר משה (ח"ז קונטרס עלעקטריק סי' קסח, עמ' קסו). ולפי דבריהם יש להחמיר גם בנ"ד. אולם אין דבריהם מוכרחים. ואכמ"ל. וע' בתשו' מנחת אלעזר (ח"ד סי' ד). ויש לחלק כמו שיראה המעיין. גם מה שכתב בתשו' הר צבי (יו"ד סי' רל), דכתב שאינו ניכר, ויש לו תקנה ע"י שיפליטו האותיות ע"י האש, ויהיו נראים לעין, חשיב כתב, ולכן יש בו איסור מחיקת ה'. ע"ש. אין מזה ראייה לנ"ד, דשאני התם שיש שם מציאות של כתב, אלא שאינו ניכר, ולכן יש עליו דין כתב, שאינו אלא מחוסר מעשה של הקרבתו לאש. ומשא"כ בנ"ד, אין עליו שם כתב כלל, כיון שאין זה אותיות אלא סימנים.

ואמנם נראה, דכיון דס"ס לומדים ומתפללים מתוך כתב זה, כיון שהוא סימן לדברי תורה ותפילה, לכן אין לנהוג בו מנהג בזיון, מ"מ אינו טעון גניזה. והן אמת כי בס' הסומא (רודריגו עמ' 267) הביא בשם ספר פסקי הלכות לעוורים (עמ' קיא) בשם הגאון רבי משה שטרן (בעל באר משה), שיש להחמיר לגנוז. וכ"כ בס' גנוזי הקדש (פי"א ס"ו בהערה) בשם הגרי"ש אלישיב. וכ"כ בקונטרס ביכורי יוסף חיים (עמ' 45) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, דאע"פ שמצד קדושת אותיות אין בזה, אבל מצד התוכן של הכתוב, לכאורה ראוי לגנוז אותו, כיון שיש אנשים בעולם שיודעים לקרוא את הכתב הזה, ולהם זה דברי קדש. עכ"ד. וכ"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א בס' חשוקי חמד בסנהדרין דף כא ע"ב (עמ' קכב). [וי"ל ע"ד]. וכ"כ בס' צדקה ומשפט (בלויא פט"ז הערה פג). וכן הסכים בתשו' מעשה אפוד (שניאור ח"א יו"ד סי' קכב). ע"ש. וע"ע בס' וישמע משה (עמ' ססד) ובס' פסקי תשובות (סי' קנד הערה 111). אולם מסברא נראה יותר כמו שכתבנו. וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"ב עמ' תשצג) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, שאינו נחשב לכתב, אלא דמ"מ יש ליזהר בכבודו, כיון שהוא סימן לד"ת. ע"ש. וכן שמעתי מהגאון רבי פנחס שוב שליט"א, שכתב ברייל אינו טעון גניזה. וכ"כ בקונטרס ביכורי יוסף חיים (שם) בשם הגאון רבי יהודה סילמן שליט"א, דכיון שאין לזה צורת אותיות, אינם טעונים גניזה. והביא שם שכן דעת עוד כמה מפוסקי זמנינו. ע"ש. וכן שמעתי מהגאון רבי צבי כהן שליט"א (מח"ס טבילת כלים, ועוד ספרים). וע' בתשו' חות יאיר (סי' קט) ובתשו' מנחת יצחק (ח"א סי' יז אות יד והלאה). ודו"ק.

ג) **ותצא** דינא שכתבי הקדש הכתובים בכתב ברייל, אינם טעונים גניזה, אלא שלא ינהג בהם מנהג בזיון. והמחמיר לגנוזם תבא עליו ברכה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דיין

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

יעקב רוב חייו בצער ומקצתם בשמחה, לכן רצה יעקב
"לגלות את הקץ" לישראל שידעו שעוד תאיר הגאולה

הַאֲסַפּוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם (מט, א)

לפני מותו "אוסף" יעקב את בני ביתו (בראשית מט, א): האספו ואגידה לכם. וכתב רש"י
והגידה לכם "בקש לגלות את הקץ ונסתלקה שכינה ממנו".

וצריך להבין מדוע יעקב הוא זה שרוצה לגלות את קץ הגלות לבניו ולא אברהם אבינו.
אכן במדרש (בראשית רבה פרשה צו) נאמר: זהו שאמר הכתו במסיר שפה לנאמנים
(איוב יב כ) זה יצחק ויעקב ששניהם ביקשו לגלות מיסטירין של הקב"ה. יצחק קרא לעשו
בקש לגלות לו את הקץ, וגנזו הקב"ה ממנו שנאמר ויקרא את עשו בנו הגדול (בראשית
כז א), ואף יעקב ביקש לגלות את הקץ לבניו שנ' האספו ואגידה לכם וגו'

ומבואר שמלבד יעקב גם יצחק רצה לגלות את הקץ, וצריך להבין מדוע דווקא יצחק
ויעקב רצו אלו לגלות את הקץ.

ובמהר"ל (דרך חיים - פרק ה משנה ד) כתב דברים יסודיים על היחס שיש בין של עם
ישראל אל האבות וכן להפך ובדבריו מתבאר גם ענין זה.

וכתב שם "כי היה אברהם סימן לבניו", ולפי הנראה "כי בניו ירשו מאברהם שהיה
אביהם". עוד כתב שם "כי ראוי שיהיה דומה התחלת ישראל לאברהם שהיה התחלת
האבות כלם".

ומתבאר שהואיל ועם ישראל יצאו מן האבות אין זה סתם שהם "תולדות" של האבות,
אלא המציאות שקורא עם האבות ראוי שתקרא צאצאיהם ויבואר להלן בהרחבה, ולכך
כל מה שקרה עם האבות הוא בבואה למה שיקרה עם הבנים, והואיל ואברהם הוא
ההתחלה של האבות, אם כן ראוי שאף מה שקרא לישראל בתחילתם יהיה דומה למה
שקרא לאברהם וכדלהלן.

וכונת המהר"ל לדברי המדרש (תנחומא לך לך סימן יב): אמר ר' יהושע דסכנין בשם ר'
לוי סימן מסר הקדוש ברוך הוא לאברהם שכל מה שאירע לו אירע לבניו, וכשם שאברהם
הוציא אותו הקדוש ברוך הוא מאור כשדים אחר שהיה נרדף מן נמרוד, כך הוציא הקדוש
ברוך את ישראל ממצרים.

ומשום כך ביאר, שלפי שאברהם הוא התחלת האבות, ומשום כך הראה לו הקדוש
ברוך הוא לאברהם את שעבוד מצרים והגאולה בברית בין הבתרים. ומאידך, יעקב הוא
סוף האבות ומשם הראה לו את סוף עם ישראל בזמן הגלות, ומאידך יעקב הוא הסוף של

האבות וז"ל: וזה כי יעקב הוא סוף אבות, שכשם שאברהם היה התחלה מן האבות כך
היה יעקב בתכלית האבות וסוף שלהם, ולפיכך מן יעקב יורשים ישראל תכליתם
ואחריתם כי יעקב בסוף ותכלית האבות וירשו הבנים ענינו.

וכונת דבריו שכמתבאר שמעשה אבות הוא סימן לבנים. וביאר המהר"ל שאין זה סימן
גרידא אלא כתב כי בניו ירשו מאברהם שהיה אביהם וכן כתב על יעקב "וירשו הבנים
ענינו".

והביאור בדבריו, שלושת האבות אברהם יצחק ויעקב הם השורש והיסוד שעליו נשען
כל בית ישראל, אברהם הוא "הראשית" ואחר כן יצחק בא הוסיף את מדתו ונוספו בו
כוחותיו שלו של יצחק, על כוחותיו של אברהם אבינו, ויעקב האחרון מבין האבות והוא
"התכלית" של האבות, וכונתו שביעקב נשלמה הצורה והמהות של בית ישראל כי בו היו
כוחות שלושת האבות כולם.

והכונה שנשלמה ביעקב כוחות האבות הוא על פי המדרש (ויקרא רבה פרשה לו):

וזה"ל: מלמד שהייתה מיטתו שלאבינו יעקב שלימה. אברהם יצא ממנו פסולת, ישמעאל
ובני קטורה. יצחק יצא ממנו פסולת, עשו וכל אלופיו. יעקב הייתה מיטתו שלימה שנולדו
לו כל בניו צדיקים.

ומעתה הוא כונת המהר"ל שיעקב "תכלית האבות וסוף שלהם, ולפיכך מן יעקב יורשים
ישראל תכליתם ואחריתם כי יעקב בסוף ותכלית האבות וירשו הבנים ענינו.

ואחר שיעקב הוא "תכלית האבות", והיינו שבו נשלמו כוחות האבות כולם, שוב ירשו
עם ישראל את כוחו של יעקב שכלל בתוכו את כוחות האבות כולם.

ובמשמעות ירושת כח האבות, כתב אדונינו מרן הגר"ח מוולאוזין זצ"ל בספרו רוח חיים
על הפסוק (משלי כ ז): מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. וביאר וז"ל כי כמה מדות
שהצדיק טרח ויגע להשיגם לבניו אחריו המה בטבע מוטבע ובקצת יגיעה יגיעו לזה.

ומכח זה ביאר שהיהודים מסרו את נפשם במשך כל הדורות על קידוש ה'. וביאר,
שירשו כח זה מאברהם אבינו שהשליך את עצמו לכבשן האש, ולכך ירשו צאצאיו
היהודים ואף הם מסרו את נפשם.

אלא שלזה סייג הגר"ח מוולאוזין, "ובקצת יגיעה יגיעו לזה". שאף שיורשים ישראל כח
האבות ומשום כן קיים בהם השורש של מדות האבות, מכל מקום צריכים לזה "קצת
יגיעה", והיינו שכל מעלה בדרכי הקדושה אינה יכולה להיות ללא עמל ויגיעה. ומ"מ אין
צריך ליצור כח חדש כי קיים בהם הכח אלא "קצת יגיעה.

ואחר כל הקדמה זו יבואר המשך דברי המהר"ל שם.

וכאמור מתבאר, שבכל אחד מישראל נמצאים כוחותיהם של האבות הקדושים. אחר
הקדמה זו יבוארו היטב דברי המהר"ל שם

ושם ביאר, שהאבות חיהם היו שונים זה מזה מהקצה על הקצה.

אברהם אבינו, תחילתו הוא בצער שנרדף מנמרוד ואחר כך היה כל ימיו בטוב ובברכה רק בעת ילדותו היה בצער קודם שלקח השם יתברך את אברהם, אבל מזמן שלקח השם יתברך את אברהם היה בטוב כל ימיו.

מעתה הואיל וישראל ירשו מן אברהם שהוא ה"ראשית" יש בחיי ישראל את זמן "אברהם", וז"ל, לפיכך היו ישראל בהתחלה קודם שלקח השם יתברך אותם לעם כאשר היו במצרים בצער אבל כאשר לקח השם יתברך אותם לעם היו ישראל בברכה כל זמן התחלה שלהם.

מאידך יצחק ראשית חייו התחלתו בטובה וברכה ובסוף ימיו היה סומא ולא יכל לראות. ובמדרש נאמר "יצחק חדש יסורין שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו וגו'. ומעתה כנגד זה ישראל יש בהם את "זמן יצחק", שמתחלה היו בטובה ולבסוף חשכו עיניהם מכח הגלות והשעבוד תחת האומות. וביאר שם עוד, שיצחק שהיה אמצע האבות מורה על אמצע ישראל ויצחק היה בטוב בתחלתו ולבסוף כהו עיניו והגיע לו יסורין, ומורה דבר זה על חושך הגלות והסרת האור מן ישראל גם כן בית המקדש נקרא אור כמו שאמרו ז"ל הוא כבה נרו של עולם כדאיתא בפרק קמא דבבא בתרא (ד', א').

וכתב ויעקב שהיה תכלית וסוף האבות מורה על סוף ותכלית ישראל, ומאידך יעקב אבינו הוא הקצה השני מאברהם אבינו, היפך אברהם רוב ימיו של יעקב בצער, אך בסוף ימיו כאשר בא אל יוסף כבר היה נח מכל צרותיו.

וביאר המהר"ל, ויעקב היה ההפך כי היה כל ימיו בצרה שהיה נרדף עד בסוף שהיה נח מצרתו וממנו היה דומה לזה תכלית ואחרית ישראל.

וכתב שכנגד זה אף בישראל יש תקופת "יעקב", שיהיה הגלות ארוך מאד ורק באחרית הימים "הסתלק הגלות ויהיו בטובה".

וכתב שם המהר"ל דבר יסודי ביותר, והקשה שם שאם ישראל מתייחסים בעיקר לתקופת "יעקב", והקשה, והרי לא היה הטוב של יעקב בסוף רק מעט שאף מעט ואין זה דומה אל תכלית ישראל שיהיה נצחי.

ולזה ביאר אבל לכך אמרו (תענית ה', א') "יעקב אבינו לא מת" והנה הוא בטובה נצחית אשר לא יסולק כלל. וכתב וזה מורה על טוב ישראל שיהיו נצחיים. ומפני כי יהיה העולם הכל רוחני כמו שמבואר בכמה מקומות, ולפיכך מורה על זה מה שאמרו רבותינו ז"ל שיעקב לא מת ואין ספק כי חיי יעקב עתה הם רוחניים לא כמו חיים האלו שהם טבעיים.

וכונת דבריו, שיש הבדל בין חיים הגשמיים שבהם הטוב הוא מוגבל ומשום כן יעקב לא ראה טוב אלא בסוף ימיו, אמנם לעתיד לבא החיים יהיו רוחניים ויהיו נצחיים וללא גבול בהצלחת ובשלות ישראל.

ומעתה לפי זה יבואר היטב מדוע דווקא יצחק ויעקב דווקא הם הרוצים לבשר את היציאה מן הגלות ולגלותה. שלפי שיצחק אבינו ויעקב אבינו שניהם מסמלים את הגלות,

יצחק במקצת חייו ויעקב ברוב ימיו. משום כך היה כמיהה לשניהם לספר את הסוף של
הגלות כדי שידעו שיום יבוא ויפציע אור מתוך חשכת הגלות.

והסיבה שנסתלקה ממנו שכינה, שכאמור יעקב הוא זה ש"חי" את הגלות, ולכך רצה
לגלות את הקץ, כדי שלא יתיאשו ישראל מאורך הגלות ו"יחיו את הגאולה". ומה
שנסתלקה שכינה ממנו. היתה בדיוק מאותו סיבה שרצה יעקב לגלות. שאם ידעו ישראל
סיום הגלות, ירדו התיאשו באותו הדור כי ידעו שאין הדבר קורה בימיהם ושוב ירדו
ברוחניותם.

ושמעתי עוד לבאר בזה, שברש"י (ויקרא כו מב): על הפסוק "וזכרתי את בריתי יעקוב".
כתב רש"י שם "בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל
אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו:

ויבואר שלפי שיעקב הוא סוף הגלויות לכך דווקא הוא יעקב לקח מאליהו ערבון שיבוא
ויבשר את הגאולה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

ביאורים בברכות יעקב לבניו

אז חללת יצועי עלה – היא השכינה שהיה דרכה להיות עולה על יצועי

רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עָז. פָּחֹז כְּמִים אֶל תּוֹתֵר פִּי עָלִית מְשַׁכְּבִי אָבִיךָ אִז חֲלַלְתָּ יְצוּעֵי עֲלָה (מט, ג-ד)

פרש"י כי עלית משכבי אביך אז חללת אותו שם שעלה על יצועי והיא השכינה שהיה דרכה להיות עולה על יצועי וכו', יצועי לשון משכב, על שם שמציעים אותו על ידי לבדין וסדינים, והרבה דומים לו אם זכרתיו על יצועי, אם אעלה על ערש יצועי עכ"ל.

ובשבת נה: אחרים אומרים שתי מצעות בלבד אחת של שכינה ואחת של אביו, והיינו דכתיב אז חללת יצועי עלה, ופרש"י אחת של שכינה, כך היה יעקב עושה בד' אהלי נשיו מעמיד מטה לשכינה ובאותו אהל שהוא רואה בו השכינה הוא בא ולן באותו לילה, חללת, אותו שם שעלה על יצועי דהיינו שכינה כו', טעם אחר עד שלא נבנה אהל מועד היתה שכינה מצויה באהלי צדיקים עכ"ל.

ומעתה לא בכדי הביא רש"י הוכחה דיצועי לשון משכב מקרא אם זכרתיו על יצועי (תהלים סג, ז), דבהאי פרקא דוד המלך משתוקק להתקרבות השכינה ואמר אלקים קלי אתה אשחרך צמאה לך נפשי כמה לך בשרי (שם, ב) וגו', אם זכרתיו על יצועי באשמורות אהגה בך.

עוד הביא רש"י האי קרא, שאמר דוד בהשתקקותו לבניית בית המקדש אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב: אם אבא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי: אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה: עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב: (תהלים קלב, ב – ה), ויש לפרש דזה מה שאמר דוד עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב דזאת פעל יעקב לדורות עולם שתהיה השכינה שרויה באהלי ובמטתם של צדיקים, ומקדושה זו זכו לבית המקדש.

*

בסודם אל תבא נפשי - מדוע התאונן יעקב על ההתאספות ולא על עצם העבירה

שְׁמַעוֹן וְלוֹי אֲחִים כָּלִי חָמָס מִכְרַתִּיהֶם. בְּסֻדָּם אֶל תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקֶהְלָם אֶל תִּחַד כְּבֹדִי כִּי בְּאֶפְסֵי הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצָנָם עָקְרוּ שׁוּר (מט, ה - ו).

פרש"י בסודם אל תבא נפשי זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה, ואמרו לו זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך, אל יזכר שמי בדבר, שנאמר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני, ולא כתב בן יעקב עכ"ל, ולדבריו פירוש תיבת בסודם היינו אסיפתם.

ויש להבין וכי זה היה עיקר החטא, הלא עיקר החטא הוא מעשה זמרי שלקח את המדינית, ומדברי יעקב נראה דעיקר קפידתו היה על מה שנתקבצו לדון עם משה רבינו בענין זה.

ויש ליישב בכמה פנים –

א. דכל עבירה חמורה היא עד מאד, ויש אשר יצרו תקפו ולרגע נכשל ועבר עבירה, אבל עבירה הבאה ע"י הכנה והתנצחות חמורה שבעתיים, ועל זה התאונן יעקב.

ב. בגמרא יומא כט. הרהורי עבירה קשין מעבירה ופרש"י תאות נשים קשים להכחיש את בשרו יותר מגופו של מעשה עכ"ל, וכאן שהיה ע"י הרהור והכנה קודם לזה חמיר שבעתיים.

ג. העושה עבירה מחמת עצת היצר ויודע שעובר עבירה יש לו תיקון ויכול לחזור בתשובה, אבל אם אומר מותר ומטהר את השרץ בק"נ טעמין חמירא טפי, והוא כמו שפירש הבעש"ט (הובא בבעל שם טוב עה"ת בראשית אות קמ"ז) פירוש הש"ס (שבת עה.) שוחט משום מה מיחייב משום צובע, וחד אמר משום נטילת נשמה, ופריך משום צובע וכו' אלא אף משום נטילת נשמה, כי היצר הרע נידון לעתיד (סוכה נב.) וקשה הא לכך נברא, וצריך לומר שבשביל זה נענש שעושה עצמו ליצר טוב יעו"ש, ועל זה היתה הקפידא של יעקב שעשו עבירה מחמת שאמרו מותר.

ד. עוד י"ל דע"י התקהלותם ופירסום הדברים היה חילול ה' גדול החמור מכל העבירות וכמבואר ביומא פו.

ה. ואבי מורי שליט"א אמר דהפגם היה במה שאמרו בת יתרו מי התירה לך והיה כאן חטא באמונת חכמים, ובמסכת עבודה זרה לה. אמרינן עה"פ (שה"ש א, ב) טובים דודיק מיין אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עריבים עלי דברי דודיק יותר מיינה של תורה ע"ש, וראה עוד בירושלמי ברכות (פ"א הל' ה'), והעובר על דברי חכמים חמירא טפי ומתחייב מיתה.

ו. ויש לפרש עוד עפימ"ש התרגום אונקלוס בסודם ברזיהון, ולדבריו יש לומר דבאמת היה לזמרי בן סלוא מחשבות נעלות במעשהו וכמו שפירש השפתי צדיק פינחס אות ט"ו, ועל זה התאונן יעקב ואמר דבסודם היינו במעשה עבירה זה שבמחשבה ובסוד היתה כונתו רצויה אל תבא נפשי.

*

אסרי לגפן עירה - כח התורה חשוב כבית המקדש

יְהוּדָה אֲתָה יוֹדוּךָ אַחִיךָ יְדָךְ בְּעָרְךָ אֵיבִיךָ וְשִׂתְחוּ לָךְ בְּנֵי אָבִיךָ. גֹּיִר אֲרִיָּה יְהוּדָה מְטָרְךָ בְּנֵי עֲלִית פְּרַע רַבֵּץ פְּאֲרִיָּה וּכְלָבִיא מִי יְקִימְנוּ. לֹא יְסוּר שִׁבְט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵךְ מִפִּיִן רַגְלָיו עַד כִּי יָבֵא (שׁוּלָה) שׁוּלוֹ וְלוֹ יִקְהֵת עַמִּים. אֲסָרִי לְגַפֵּן (עִירָה) עִירוֹ וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֲתָנוּ כְּבֵס בֵּינָן לְבָשׁוּ וּבָדָם עֲנָבִים (סוּתָה) סוּתוֹ. חֲכָלִילִי עֵינַיִם מֵיָיִן וּלְבָן שְׁנַיִם מִחֶלֶב. (מט, ח – יב).

האי קרא אסרי לגפן עירה בתרגום אונקלוס מפרשו בב' אופנים –

א. יסחר ישראל לקרתיה עמה יבנון היכליה, ופרש"י ואונקלוס תרגם במלך המשיח גפן הם ישראל, עירה זה ירושלים, שורקה אלו ישראל ואנכי נטעתוך שורק (ירמיה ב, כא), בני אתונו יבנון היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל (מ, טו).

ב. יהון צדיקיא סחור סחור ליה ועבדי אורייתא באולפן עמה, וכתב רש"י ועוד תרגמו בפנים אחרים גפן אלו צדיקים, בני אתונו עבדין אורייתא באולפן על שם רוכבי אתונות צחורות ע"ש עוד.

ולכי תידוק תראה דהני ב' פירושים ענין אחד הם דבזמן שבית המקדש קיים היתה השכינה שרויה בבית המקדש, ומיום שחרב בית המקדש אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד כמבואר בברכות ח. .

ולכי תידוק עוד תראה נפלאות דלגבי לימוד התורה פירש אונקלוס יהון צדיקיא סחור סחור ליה, ומה כונתו במה שפירש סחור סחור ליה והיינו כפילות ההיקף, דהנה בספר התניא פרק ה' גילה לנו רזין רזין וז"ל הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג בשכלו איזה מושכל הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו והמושכל נתפס ומוקף ומלובש בתוך השכל שהשיגו והשכילו, וגם השכל מלובש במושכל בשעה שמשיגו ותופסו בשכלו, דרך משל כשאדם מבין ומשיג איזה הלכה במשנה או בגמרא לאשורה על בוריה הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלובש בה באותה שעה, והנה הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה כו' הרי כשאדם יודע ומשיג פסק זה כהלכה הערוכה במשנה או גמרא או פוסקים הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה דלית מחשבא תפיסא ביה כו' כי אם בהתלבשותם בהלכות הערוכות לפנינו וגם שכלו מלובש בהם והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה, ע"ש דברים נפלאים ומלהיבים.

ומעתה יש להעמיס כן בפירוש סחור סחור ליה והיינו שע"י לימוד התורה בעיון נעשים ב' הקיפים, והרי הוא מקיף התורה והתורה מקפת אותו נמצא שהוא מקיף את התורה מבחוץ ומבפנים.

ואתה תחזה דאיירי בתורה כזו המביאה דביקות בהשי"ת וזה מש"כ ועבדי אורייתא באולפן עמה והיינו דהלימוד הוא עמיה עם השי"ת, וכדברי הבעש"ט (בעש"ט עה"ת משפטים אות ט"ו) לפרש מאמר רז"ל (חגיגה ט:) אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד שזה קאי על היחיד ומיוחד יחידו של עולם, ולימוד התורה באופן זה הוא נחשב כבית המקדש ממש.

*

ברכת יהודה רמז לשבת – ומחקק מבין רגליו רמז לברכי דשלהי דיש להם רפואה בשבת
ברבנו בחיי כתב יהודה הוא כנגד יום שביעי של שבת, ועל כן הזכיר בו יודוך אַחִיךָ כי כן תמצא בשבת (תהלים צב, ב) טוב להודות לה', והזכיר מְטַרְף בְּנֵי עֲלִיַת מְלִשׁוֹן (משלי ל, ח) הטריפני לחם חוקי, והכונה יש לך לסלק עצמך בשבת אפילו ממזון אוכל נפש, וכענין שכתוב (דברים ה, יד) לא תעשו כל מלאכה, ואמר פָּרַע רָבֵץ פְּאֲרִיָה וּבְלָבִיא מִי

יְקִימוּנוּ כַּשֵּׁם שֶׁכָּתוּב בַּשַּׁבָּת (שמות טז, כט) שבו איש תחתיו, וּמְחַקֵּק מִבֵּין רִגְלָיו רִמּוֹ לְמִילָה שֶׁהִיא דוּחָה אֶת הַשַּׁבָּת, וְאָמַר אֶסְרֵי לֶגְפָן (עירה) עִירוּ וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֲתָנוּ שֶׁכֵּן כָּתוּב בַּשַּׁבָּת (שמות כג, יב) לְמַעַן יִנוּחַ שׁוֹרֶךְ וְחִמּוֹרֶךְ, כִּבְּסֵי בֵּינֵינוּ לְבָשׂוּ רִמּוֹ לְקִידוּשׁ הַיּוֹם בַּשַּׁבָּת, וְאָמַר חֲכָלִילִי עֵינַיִם מֵיָמֵינוּ מִמָּה שֶׁמְצִינֵנוּ בַּשַּׁבָּת (קיג): שֶׁדָּרְשׁוּ רַז"ל פְּסִיעָה נוֹטֶלֶת אֶחָד מִחֲמַשׁ מֵאוֹת מִמֵּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם וּמֵהַדָּר לִיהָ בְּקִדּוּשֵׁי דְבֵי שְׁמַשֵּׁי עַכ"ל.

וְעַפ"י דְּרַכּוּ יֵשׁ לְהוֹסִיף נוֹפֶךְ וּלְפָרֵשׁ הָאֵי קָרָא וּמְחַקֵּק מִבֵּין רִגְלָיו דְּבַכּל בּוּ סִי' ל"ה כָּתוּב דְּנִהְגּוּ לְעִמּוּד בַּשַּׁבָּת שֶׁמִּקְדָּשִׁין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאַרְז"ל דְּמַעֲלֵי לְבָרְכֵי פִירוּשׁ עֵיפוֹת הַרְגָלִים עַכ"ל, וְהִבִּיאוּ הַדְּרָכִי מִשֵּׁה סִי' רַס"ט ס"ק ב', וְעַה"פ לֹא יִסּוּר שְׁבֵט מִיְהוּדָה פִּרְש"י אֵלּוּ רֵאשִׁי גְלוּיּוֹת שֶׁבַבֵּל שְׂרוּדִים אֶת הָעַם בַּשַּׁבָּת, וְעַפ"י דְּרַכּוּ אֲנִי נִמִּי נִימָא דְּשַׁבֵּט מוֹרָה עַל כַּח וּמִמְשַׁלָּה, וְלִרְמֹז דְּע"י הַקִּידוּשׁ בַּשַּׁבָּת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לֹא יִסּוּר הַכַּח מִבֵּין רִגְלָיו לְהַנִּי בְּרַכֵּי דְשַׁלְּהֵי.

*

תורה טוב סחרה מכל סחורה

יִשְׁשַׁכֵּר חֶמֶר גָּרָם רִבִּץ בֵּין הַמְּשַׁפְּתִים. וַיִּרְא מִנְחָה בִּי טוֹב וְאֶת הָאָרֶץ בִּי נִעְמָה וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסַבֵּל וַיְהִי לְמִסַּע עֶבֶד (מט, יד – טו).

פִּרְש"י יִשְׁשַׁכֵּר חֶמֶר גָּרָם, חֶמֶר בַּעַל עֲצָמוֹת סוֹבֵל עוֹל תּוֹרָה כַּחֲמוֹר חֹזֵק שֶׁמְטַעֲנִין אוֹתוֹ מִשָּׂא כְבֵד עַכ"ל, וּבִתְרַגּוֹם אוֹנְקְלוֹס פִּירֵשׁ יִשְׁשַׁכֵּר עֲתִיר בְּנִכְסִין, וּבִדְרָךְ רִמּוֹ י"ל דְּלֹא פְּלִיגֵי דַּאֲיִן לָךְ עֲשִׂיר בְּנִכְסִין יוֹתֵר מִמִּי שֶׁסוֹבֵל עוֹל תּוֹרָה, כִּי לְכָל הַנִּכְסִים שִׁיךְ אֲבָדוֹן מִשָּׂא"כ בַּתּוֹרָה, וְכַדְבְּרֵי הַגְּמָרָא (בְּרַכּוֹת ח.). וְהִזְהִירוּ בּוֹזֵקֵן שֶׁשֶׁכַח תְּלַמּוּדוֹ מִחֲמַת אוֹנְסוֹ דַּאֲמַרִּינֵן לּוּחֹת וְשַׁבְרֵי לּוּחֹת מוֹנַחֹת בְּאֶרֶץ, וּמִקְרָא מְפֹרֵשׁ הוּא טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלֵפֵי זֶהָב וְכֶסֶף (תְּהִלִּים קִיט, עב).

*

בברכת יוסף נרמז דאין אשמה על יוסף והשבטים בשנאה שהיה ביניהם

בֵּן פָּרַת יוֹסֵף בֵּן פָּרַת עָלִי עֵין בְּנוֹת צְעָדָה עָלִי שׁוּר. וַיִּמְרָרְהוּ וְרָבוּ וַיִּשְׁטַמְהוּ בְּעָלֵי חֲצִים. וַתִּשָּׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתוֹ וַיִּפְזוּ זְרַעֵי יָדָיו מִיָּדֵי אָבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רָעָה אָבֵן יִשְׂרָאֵל. מֵא-ל אָבִיר וַיַּעֲזֹרֶךְ וְאֶת ש-ד-י וַיִּבְרַכְךָ בְּרַכַּת שְׁמַיִם מֵעַל בְּרַכַּת תְּהוֹם רִבְצַת תַּחַת בְּרַכַּת שְׁדִים וְרַחֵם. בְּרַכַּת אָבִיר גָּבְרוּ עַל בְּרַכַּת הוֹרֵי עַד תְּאֹת גְּבַעַת עוֹלָם תְּהִינֵן לְרֵאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָּקֵד נְזִיר אָחִיו. (מט, כב – כו).

פִּרְש"י בֵּן פָּרַת בֵּן חָן וְכו', בֵּן פָּרַת עָלִי עֵין חָנוּ נְטוּי עַל הָעֵין הַרּוֹאֵה אוֹתוֹ עַכ"ל, וַיִּמְרָרְהוּ וְרָבוּ נַעֲשׂוּ לוֹ אַחִיו אֲנָשֵׁי רִיב וְכו', וְלִשׁוֹן שְׁמוֹ רִמּוֹ רָבוּ מֵאֲלֵיהֶם הוּא, מִשׁוּמְמִים אֶת עַצְמָם נִתְרַוְּמוּ מֵעַצְמָם, נַעֲשׂוּ אֲנָשֵׁי רִיב וְכו' עַכ"ל.

יֵשׁ לְפָרֵשׁ הַכּוֹנֵה שֶׁלֹּא הִיָּה בְּיוֹסֵף אֲשֶׁמָּה בְּמָה שֶׁאֲחִיו הָיוּ שׁוֹנְאִים אוֹתוֹ כִּי הוּא מִחֲמַת עַצְמוֹ חָנוּ נְטוּי עַל הָעֵין, וְהֵם מֵעַצְמָם נַעֲשׂוּ אֲנָשֵׁי רִיב.

ובמדרש רבה וישב (פד, יח) רבי יהושע בן ביתוס בשם רבי יהודה בר סימון כתיב למה
ה' תתענו מדרכיך כשרצית נתת בלבם לאהוב וכשרצית נתת בלבם לשנוא עכ"ל, והיינו
דגם על השבטים אין אשמה בשנאתם ליוסף כי נטלה מהם הבחירה.

וזה מה דמסיק תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש
ולקדקדה דגברא דהוה רב ושליט במצרים וזהיר ביקרא דאחוי, והיינו דגם יוסף ידע כי
אין על אחיו אשמה בשנאתם אותו והיה זהיר בכבודם.

*

היכן צוה יעקב לפני מותו שא נא פשע אחיך וחטאתם

ובהקדמה זו יבואר מה דכתיב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף
והשב וישב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו. ויצונו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו
לאמר. פה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם פי רעה גמלוך ועתה שא נא
לפשע עבדי אלקי אביך ויבך יוסף בדברם אליו (ג, טו - יז).

וברש"י (טז) כתב שינו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו
עכ"ל.

ולדברינו הוא נרמז בברכת יוסף במה שאמר יעקב וימררהו ורבו שנעשו מעצמן אנשי
ריב והיינו שלא היה כאן עילה לשנאה אם לא כי ניטלה מהם הבחירה, ויעקב שיבח יוסף
על מה שהוא זהיר בכבוד אחיו, וברשב"ם עה"פ ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה
לטבה למען עשה פיום הזה להחית עם רב (ג, כ) כתב אלקים חשבה לטובה הקב"ה גרם
לכם ואתם לא פשעתם בי כי לטובתכם נתכוין הקב"ה עכ"ל, ודו"ק בכל זה.

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב

הַיָּה אָבִיךָ חוֹלָה – דרך פרידת הצדיקים מן העולם

השמועה פשטה כאש בשדה קוצים.

דבר מסתורי קורה בביתו של יעקב הזקן.

המונים צבאו על דלתות הבית לשמע התופעה המוזרה שלא נראה לה תקדים, בקרנות הרחוב התאספו קבוצות לברר מה אירע והשמועה עשתה לה כנפיים בכל העיר.

לפני זמן קצר יעקב הזקן והקדוש השתחווה לשכינה שבראש מיטתו ומאז הוא איננו מסוגל לרדת מן המיטה! מדוע הוא איננו יורד ממתנו? תמהו כולם. מה מונע ממנו לרדת? זה נראה כאילו כוח עלום ולא ידוע אינו מאפשר לו לעשות זאת, מעולם לא נשמעה תופעה כזו של אדם שנחלשו כוחותיו בעודו בחיים והוא איננו מסוגל מחמת חולשתו לרדת ממיטתו... (ע"פ מהרי"ל דיסקין)

אולי הוא הצטנן מחמת הקור או שמא נפל ונחבט ונשברה רגלו?...

לא, שללו יודעי דבר את ההשערות. הוא היה בריא לחלוטין ופתאום זה קרה.

ודאי חולי שבידי אדם צינים ופחים היה גם קודם אך לא היה חולי בידי שמים (שפת אמת ליקוטים)

אל הבית התקבצו חכמים וחוקרים כדי לחקור את פשר התופעה המשונה... הם לא ידעו מה מבשרת התופעה הזו ולקראת מה הדברים הולכים, האם מעתה ישכב יעקב במיטתו עוד שנים ארוכות, או שזה אמור להפסק בזמן הקרוב ונראה אותו קם ועומד על רגליו.

אולי זה סימן המבשר על כך שיעקב עומד לעזוב את העולם? אמר אחד הנוכחים בחשש.

לא! פסלו כולם על הסף בנחרצות את דברי האיש. כך לא עוזבים את העולם, כל אחד מאתנו יודע שעייטוש מזדמן באמצע השוק נוטל את חייו של כל אדם בהפתעה וללא הכנה מוקדמת, לא שמענו על אדם שמתכוון למותו באמצעות תופעות אזהרה מקדימות.

מאן דהוא הוסיף כי לדרך המקובלת למוות יש גם הגיון, כשם שהנשמה ניתנה באדם בנפיחת רוח על ידי הקדוש ברוך הוא כך היא יוצאת באותה המידה, לפניך הגיון צרוף ואין סיבה שישתנה... (הרד"ל)

אז מה קרה לו? תמהו הכל.

הס הושלך בקהל.

אחד מבני יעקב הגיע למקום וביקש את רשות הדיבור.

זה עתה שמענו מפי אחד מבני המשפחה ששמע במו אזניו לפני זמן רב את יעקב אבינו הישיש מתפלל לפני בוראו תפילה חדשה שלא התפלל אדם מעולם, השומע חידד את אזניו ושמע את נוסח התפילה ההיא, וזה לשון התפילה:

רבונו של עולם! מיום שנבראו שמים וארץ אין אדם מתעטש וחי, אלא כל מקום שהוא או בדרך או בשוק הוא עוטש ונפשו יוצאת! הרי אני מבקש רחמים מלפניך, רבונו של עולם, אל תקח נפשי ממני עד שאצוה אל ביתי את בני ואת בְּנֵי בְּנֵי... (פרקי דרבי אליעזר נב)

עכשיו הכל מובן, אמרו כולם. השאלה האם זה מתחיל ומסתיים ביעקב שהתפלל על התופעה הזו לבדו או שמעתה זו תהיה תופעה נפוצה? ובכלל, מה מרגיש האדם כשזה קורה לו זה טוב לו או רע לו?

לא יודעים. משכו כולם בכתפיהם. התופעה התגלתה רק עכשיו ולא יודעים להגדיר אותה, הספק הוא גם בקשר לתחושות שחש מי שזה קורה לו, כשהשאלה המרכזית האם זו תופעה חד פעמית שתקרה ליעקב לבדו או שזו התחלה של תופעה כלל עולמית מכה גלים בכל העולם והסטרייה איומה אוחות בכל בני האדם...

שמעו כל מלכי הארץ רגזו וחלו שלא היה כמוה מיום שנברא העולם... (פרקי דרבי אליעזר שם)

לפתע, צווחת הפתעה נשמעה בקהל.

מאן דהו התעטש!!!... הנוכחים הפנו במהרה את ראשם שלא לצפות בגופת האיש הצונחת על הקרקע... מסכן, הפטירו, רק עתה השתתף עמנו בשיחה וכבר הסתלק מן העולם ממש באמצע המשפט...

אך לא, למרבה ההפתעה האיש הנדהם תפס את ליבו בתדהמה כשפיו פעור כאילו מצפה ליציאת נשמתו... אך לא, לא יצאה הנשמה, הוא נשאר עומד חי וקיים על קרקע יציבה.

חיים! חיים! קראו כולם בשמחה! האיש חי!...

אסותא! לרפואה! הכריזו אחרים... (ברכות נג, ב)

לפניך חייב אדם בשעת עטושו להודות להקב"ה שהפכו ממות לחיים שנאמר: עֲטִישְׁתִּיו תְּהִל אור' (שם)

לא יאומן! התפעלו הכל, עכשיו הכל מובן, מעתה נגמר הסיוט המלוה כל אחד מעמנו בעת לכתו ברחוב העיר, המתח הסמוי המלפף את לב כל חי מהמוות המחכה לו בפינה הסתיים... מעתה החליף יעקב הצדיק את המוות הפתאומי בתופעה הזו שאליה נחשפנו רק לפני זמן קצר...

אפרים הנכד המסור שלומד עם סבו כל יום נשלח בבהילות להודיע לאביו יוסף במצרים את התופעה החדשה שהתגלתה לראשונה אצל הסב, אשר לפי הנשמע מנוסח התפילה ההסטורית היא מוכיחה על קיצו הקרב של הסב הדגול. (תנחומא ויחי ו)

מה אספר לאבא? שאל אפרים. איך קוראים למה שקרה לסבא? שאל.

האחים עיינו בשרשי לשון הקודש העליונים והשיבו לאפרים: אמור לאביך כי אביו 'חולָה'... שם התופעה בלשון הקודש הוא 'חולָי', וטעם הדבר כי האדם הלוקה בה אוחזו 'חיל' וחרדה מהבאות והוא שב בתשובה ומתפלל לפני הקדוש ברוך הוא מלשון 'חילוי', על כן נקרא שמו 'חולָה' (אברבנאל שמות לב).

וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה...'

בדרך אל בית יעקב התפלפלו יוסף ואפרים בענין המושג 'מחלה' שהפציע עתה לחלל העולם, למה הוא נועד, מה ניתן ללמוד ולהפיק ממנו לעבודת השם ומה הוא אומר לגבי התקופה המתחילה זה עתה עם מחלתו האנושה של יעקב אבינו ואילך.

אני חושב, אמר יוסף. שלא לחנם ביקש בתפילתו יעקב אבי הוא ולא אחר את הבקשה הזו, ביעקב אבי התגלה בעולם סוג חדש של מלחמת היצר והחולי הוא הסימן המעיד עליו, אבאר לך את דברי.

אצל אברהם זקני היו הרשעים מצד אחד והצדיקים מצד אחר, היה אברהם והיו אנשי אור כשדים, גם אצל בנו יצחק היו שתי צדדים, צד הַרְשָׁע וצד הצדקות, יצחק מצד אחד וישמעאל מהצד השני. אנו יודעים שהצדק וההליכה הדרכי השם הם מקור החיים וְהַרְשָׁע והנטייה מדרכיו הם שורש המוות, ולכן עד עתה הייתה חלוקה ברורה וחדה בין חי למת כשם שנחלק הצדיק מן הרשע, כל אחד היה חי לחלוטין וברגע אחד הוא הפך למת!

יעקב אבי, אמר יוסף, הוא הראשון שנולד כתאום עם עשו, כל חייו הוא עמל להתנקות מאותה קרבה פנימית לְעִשָׂוִיתוֹ של אחיו, אחיו רדף אותו כי הוא רצה להכנס בתוכו ולטמא אותו, ויעקב אחז בעקבו והדף אותו החוצה, את הנסיון הזה של מאבק פנימי בין הרע לטוב חשתי גם אני בנו בנסיון שעברתי עם אשת פוטיפר...

זו הסיבה שמעתה יש מצב בינים שבין חיים למוות שבו המוות מנסה להכנס לתוך גבולם של החיים, האדם עומד באמצע לא חי ולא מת אלא 'חולה'. במצב זה עליו להגביר את חייו הפנימיים על המוות החיצוני המנסה להתגבר עליו, לחזור בתשובה, לצוות את בניו ללכת בדרכי השם, להרבות בתפילה ובתחנונים, ואז גם אם וכאשר יבא המוות המחוייב מחמת חטא אדם הראשון הוא יהיה מוות אחר, הוא יהיה פטירה מתוקה מן העולם הזה ולא 'מוות' שורש הרשע והטומאה... (מהר"ל חידושי אגדות ב"מ פז)

יש לי פירוש נוסף, אמר אפרים.

הרי למדתני שהכוח ההורג ונוטל את חיי בני האדם הוא השטן המחטיאם והוא מלאך המוות (ב"ב טז, א). אני חושב שעד זמנו של יעקב אבינו הקדוש היה כוחו של השטן כה רב עקב מעשיהם הרעים של בני האדם, שהוא יכל ברגע של עיטוש קל אחד להשתלט על חיי האדם ולקחת אותם. אמנם, לאחר שטיהר וזיכך יעקב אבינו את העולם במעשיו

העצומים מתקשה השטן לעשות את מלאכתו ברגע אחד והמאבק בינו לבין חיי האדם נמשך ימים שבועות או חדשים ושנים, בדיוק מסיבה זו יעקב הוא זה שהתפלל על תופעת החולי כי הוא ידע שמעתה מציאות זו תתכן בעולם (רמ"ק אור יקר ויקהל קצו, ב).
יש לי מהלך נוסף. אמר יוסף לבנו.

הרי סיפרת לי שלפני שנעשה אבי חולה ולא הצליח לקום ממיטתו, הוא השתחוה על ראש המיטה שם שרתה השכינה, מכך הסיקו כולם שהשכינה שרויה למראשותיו של החולה (רש"י). יש בדבר מסר עצום מן השמים! הרי אבי הצדיק כל חייו סבל יסורים רבים שאיני צריך למנותם לפניך כי הם גלויים וידועים לכל. היו שאמרו שאדם הסובל יסורים כאלו הוא שאין הקדוש ברוך הוא נמצא עמו, הם לא הכירו במושג יסורים של אהבה' והיה בדבר משום חילול השם!

עתה, כאשר ראו כולם שבעת היסורים הקשים ביותר של אבי כאשר הוא נחלש בדרכו האחרונה, דוקא אז מתקרבת השכינה קרוב קרוב עד לראשו ממש, הוכח לעין כל כי אדרבה, היסורים של הצדיק הם מאהבת ה' אותו ואינם לרעתו חלילה, לדעתי, זה מה שרצה יעקב להוכיח ברגעיו האחרונים ולכן התפלל על כך (אמת ליעקב לבעל הנתיבות ב"מ פז).

*

גדולי ישראל הוכרו בהבדל התהומי שבינם לעולם הסובב אותם דוקא באותם רגעים נעלים לפני הפרדם מן העולם הזה, בעת שכבם על ערש דוי. באותו זמן בו דעתם של בני האדם נטרפת עליהם מחרדה ויסורים, בלטו גדולי הדורות באצילות נפשם המרוממת ובקדושתם היתרה.

בעיר פריז בחדר שכור שבפרברי העיר שכב על מיטתו גאון המוסר רבי ישראל סלנטר כשהוא קודח מחום ומלופף ביסורים... הוא חש כי אלו רגעי האחרונים. בנדודיו מקניגסברג לפריז כדי להשיב לב ישראל לאביהם שבשמים ביסוד בתי מוסר ויראה במקומות פזוריהם, חלה רבי ישראל ושכב בודד ורחוק מכל תלמידיו ובני משפחתו כשהוא מתכונן להשיב את נשמתו ליוצרה בארץ נכריה...
עמו בחדרו היה בחור צעיר ופשוט שנלוה עמו לשמשו.

ניכר היה על הבחור שלא עמד עדיין על שעומד לקרות, הוא לא תפס את קושי המצב וחומרותו.

רבי ישראל סימן לו לגשת אל מיטתו ושאל:

ראית פעם מת?

לא, השיב הבחור בבעתה.

אם תראה מת, התפחד? שאל ברוך.

כן, אפחד מאוד, הצטמרר הבחור.

דע לך, לחש ר' ישראל, מת אינו מפחיד כלל, הוא אינו נראה אלא כאדם ישן ותו לא, אין סביבו רוחות ולא שדים ואין השהיה במחיצתו מזיקה כלל.

דמיין לעצמך שעכשיו שוכב כאן מת, ותנסה להרגיל את עצמך להתגבר על הפחד... עבודת המידות של ר' ישראל בכל ימי חייו הייתה כדי להגיע לרגע המרום הזה, לדאוג בעת יציאת נשמתו לבחור מישראל שלא ירא ולא יפחד (תנועת המוסר ח"א עמ' 376).

גם בעת פטירתו של הרבי ישעיל'ה מקרסטיר כאשר המה הבית מתלמידיו ומעריציו שהתאספו לזעוק עם רבם שמע ישראל בקדושה ובסילודין, ביקש הרבי שיואילו עתה לבשל קדירה מלאה בתפוחי אדמה מהבילים וחמיצת סלק להשביע נפש העם השבים ממסע ההלוויה שלא ירעבו ולא יצמאו... (קול אמונים)

בשעה שהצדיק נפטר מן העולם באין עליו שלוש כתות של מלאכי השרת! כת אחת אומרת: הַצְדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב, כת שניה אומרת: וְבָא שְׁלוֹם וְנוחוּ עַל מְשֻׁכְבוֹתָם, כת שלישית אומרת: וְהֵלֵךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָךְ... (אוצר המדרשים)
(מקראי קדש)

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים

שאלת יעקב 'מי אלה' ותשובת יוסף 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה'

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּהָ. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֶם נָא אֵלַי וְאַבְרָכֶם (מח, ח-ט)

פירש"י וירא ישראל את בני יוסף, ביקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה. ויאמר מי אלה, מהיכן יצאו אלו שאינם ראויים לברכה. בזה, הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקודש.

נשאלת השאלה: אם נכדים רשעים גורמים שזקינם לא יהיה ראוי לברכה מה עזר כשיוסף הראה שטר אירוסין ושטר כתובה?

ששה מהלכים בפירש"י

א.

אי' בר"ה (טז:): דאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר (בראשית כא, יז) כי שמע אלקים את קול הנער באשר הוא שם. וקשה ע"ז הרי בבן סורר ומורה מצינו שנידון ע"ש סופו כמ"ש במשנה בסנהדרין (עא:)^י. ואחד מהתירוצים הוא דשאני בן סו"מ שבא מביאה אסורה כמ"ש בגמ' (סנהדרין קז). כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה^י. ולפי"ז י"ל דמנשה ואפרים הלא היו צדיקים וכשבא יעקב לברכם וראה שנסתלקה ממנו שכינה מפני שעתיד לצאת מהם ירבעם ויהוא ואחאב, הוקשה הדבר ליעקב שהרי מדתו של הקב"ה לדון באשר הוא שם, ולא מצינו שנידון ע"ש סופו אלא בן סו"מ שבא מביאה אסורה, ומעתה נפל ספק על הורתם ולידתם. ולזה שאל 'מי אלה' שאינם ראויים לברכה, דמוכרח שיש בהם פיסול, ע"ז השיב יוסף 'אשר נתן לי אלקים בזה' והראה שטר אירוסין וכתובה שנישואיו היו כדת וכדין. וע"כ בירכם יעקב כי נידונו באשר הוא שם^{יב}.

^י קושיא זו הקשה הרא"ם שם, הביאו המהר"ל ב'גור אריה' שם, וכן המהרש"א בר"ה טז:; עשרה מאמרות (מאמר ח"ד פכ"ג) הו"ד בדברי דוד להט"ז (וירא כא, יז ד"ה לפי מעשיו)

^{יב} כן מצאתי 'בדבש לפי' להחיד"א ז"ל (מערכת ב אות ח). וכעת לא מצאתי מקור יותר קדום לזה.

^{יג} תירוץ זה מצאתי בכמה ספרים ובראשם בספרי החיד"א זצ"ל, נצוצי אורות ח"א רכזב, וביתר אריכות בראש דוד ד"ה ויתכן לפרש עוד, ועיי"ש איך שמפרש בזה עוד כמה דברים. וכן כתב בספר 'שני המאורות' (לרבי הירש מקאמינקא ונכדו רבי שמואל קאמינקער זי"ע) בשם רבי משה מזאסלאב. וכן כתב בפרדס יוסף כאן מדיליה, (וקצת יש להתפלא על בקי גדול כמוהו שלא ציין לדברי החיד"א). וכ"כ בספר אמרי בנימין (שהיה מגיד מישרים בערים ברדיטשוב ובראד).

ובספר 'מורשת חיים' (פאבר) הוסיף בזה נופך, די"ל עוד חילוק בין ישמעאל לבן סו"מ דישמעאל בכה והתפלל על הדבר ולכן שמע ה' בקול הנער ודן אותו באשר הוא שם מצד מדת הרחמים, ולפי"ז י"ל דמקודם הראה יוסף שטר

אמנם יש להקשות ע"ז, דא"כ סוכ"ס אמאי נסתלקה ממנו שכינה.

ועוד יש להקשות דחילוק יש בין עונש לראיות של ברכה, דאף שאין דנים את האדם אלא באשר הוא שם מ"מ להיות ראוי לברכה יתכן שנדרש יותר.^ט

ב.

אי' בסוף גיטין (צ.) ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר וב"ה אומרים אפי' הקדיחה תבשילו. ולכאורה קשה על עניו כהלל שיסבור שבשביל קדיחת תבשיל יגרש אדם את אשתו, אלא די"ל שהכוונה היא ע"ד דאי' בסוף פ"ב דברכות (יז:) עה"פ אלופינו מסובלים וגו' ואין צוחה ברחובותינו שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים, שהפירוש הוא שאינו הולך בדרך הישר. וא"כ גם בגיטין אפשר לפרש שהקדיחה תבשילו היינו שמגדלת בניה ע"ד לא טוב, וע"ז אומרים ב"ה שמחוייב לגרשה. ולפי"ז י"ל דיעקב ידע שיוסף הוא צדיק עכ"ז בראותו שאינם ראויים לברכה חשב שאמם מגדלת אותם בדרך רע, והא דלא גירשה יוסף דסובר כב"ש דבעי שימצא ערות דבר, לכן הראה יוסף הכתובה ומזה ראייה דלאו דווקא בערות דבר מגרשין דאל"כ למ"ל כתובה כלל שתקנו על שלא יהיה קלה בעיניו לגרשה, אלא ודאי דסובר כב"ה דאפי' הקדיחה תבשילו מגרשין ואם לא גירשה ודאי הבנים צדיקים והולכים בדרכיו.^ט

ג.

יש לפרש דכיון דפסק הרמב"ם (פ"ד מה' מלכים ה"ד) דמלך מותר בפלגש א"כ חשב יעקב דאולי הם מפלגש שהם בלא כתובה ובלא קידושין כמבואר בסנהדרין (כא.), ע"ז אמר יוסף 'נתן לי בזה' פי' באותו גדולה מה שאני עכשיו וא"כ היה מותר לי לישא פלגש אעפ"כ הראה לו שטר כתובה שנשאה נישואין גמורים.^ט

אירוסין להראות שנולדו מביאה כשירה ואח"כ ביקש רחמים על הדבר, עפ"י התירוץ השני שיהיה נידון באשר הוא שם מצד מדת הרחמים.

^ט כן העיר בקיצור החיד"א בניצוצי אורות שם, 'ואולי יש לחלק דאינו מעניש ע"ש סופו אבל לברכה לא'. אמנם שפיר העיר ע"ז הג"ר יצחק קריימן שליט"א דהרי ישמעאל נתברך אח"כ ג"כ שהמלאך א"ל 'כי לגוי גדול אשימנו'.

^ט כן כתב הגה"ק רבי צבי יחזקאל מיכלזאהן אבד"ק פלונסק זצ"ל בסוף 'קונטרס בית צדיקים' הנלוה לספר 'נפלאות היהודי'. וציון לזה מש"כ החי' הרי"ם באבהע"ז (סי' קיט אות ז') שהביא קושיא מבנו הרה"ג ר' אברהם מרדכי ז"ל (אביו של השפת אמת זי"ע), לב"ש דלא יגרש רק בערות דבר א"כ למה תיקנו כתובה שלא יהיה קלה בעיניו לגרשה הא בלא"ה אין מגרשין רק בערות דבר, ועי' תשובתי בס' כנסת חכמי ישראל סי' רכ"ז. הו"ד בפרדס יוסף כאן.

ובענין קושית הרא"מ ראיתי בידף על הדף' גיטין שם שציון לחת"ס גיטין דף עא בשם רבו ר' נתן אדלר זצ"ל שקדמו בקושיא זו.

^ט צידה לדרך, מהרי"ל דיסקין. וביצידה לדרך' הוסיף דבכוונה רצוייה קידש יוסף את אסנת בשטר דווקא ולא בכסף או בביאה כדי שיוכל להראות ראייה ברורה לאביו יעקב שלקחה לאשה ולא לפלגש, לפי שהיה חכם הרואה את הנולד.

ובענין זה שקידש אותה בשטר דווקא ולא בא' משאר הקנינים ראיתי בפרדס יוסף שהביא מש"כ בהמאסף (תרע"ג כרך א' חוברת ו' סי' ע"ו אות ג') ר' משה קרעטש, דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושו אבל בשטר כיון דהדין הוא כתב בכתב ידו ואין עליו עדים דכשר הגט, ואתקיש הויה ליציאה, ע"כ קידשה בשטר, כיון שבמצרים לא הי' לו עדים כשרים.

והנה דבר תמוה מאד מצאתי בספר דברי שאול, שכתב דכיון שיוסף לא היה לו עדים עבריים במצרים ע"כ לא היתה רק פלגש ועל כן אמר יוסף 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה' היינו במעמד ומצב הלז שהיה מושל בארץ

ד.

י"ל עפ"י מה שפירש"י עה"פ (מטו) בקהלם אל תחד כבודי, כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן, אל תחד כבודי, שם אל יתיחד שמי שנאמר בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל כשנתייחסו על הדוכן נאמר בן לוי בן ישראל, ולכאורה מה נפק"מ כ"כ אם נזכר שמו או לא וכי אין נודע לכל שלוי הוא בן יעקב. אלא הפירוש פשוט שיעק"א חשש שלא יגיע הפגם אליו ואם הי' ח"ו מגיע הפגם עד השורש הי' ממילא מגיע הפגם לכל הענפים, וזה שביקש שלא יגיע הפגם אליו. אמנם עדיין קשה אמאי לא ביקש שגם עד לוי לא יגיע למען לא יגיע הפגם לכל הלויים, וצ"ל שזה אי אפשר באשר כל החטא של קרח נצמח מפאת שהיה לוי ומטועני הארון היה והי' אדם גדול ובעל רוה"ק ואי' במדרש שהיה שוה לאהרן זה שוחט וזה זורק, א"כ מה שהיה בן לוי זה הביאו לחטוא, ע"כ בהכרח הגיע שמה הפגם. אבל על הדוכן יזכר שמו, היינו שהטוב והזכות יגיעו עד השורש.

וכענין הזה יש לפרש גם כאן, שבקשת הרחמים של יוסף היתה שלא יגיע הפגם לאבותיהם של החוטאים למען לא יתפשט הפגם לכל ענפי השבט שהוא וישאר כל השבט נקי מחטא הזה, ע"כ אין חטאו של היחיד מעכב ברכת כל השבט.

וזה הפירוש שהראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה כלומר שלא נצמח חטאם של אלו מפני שהיה פגם בשורש ח"ו.³⁰

ה.

י"ל דרך רמז, דאי' במשנה (סנהדרין צ). ירבעם ואחאב אין להם חלק לעוה"ב, ומ"מ אי' בגמ' (שם קד:) דורשי רשומות היו אומרים כולם יש להם חלק לעוה"ב שנאמר לי גלעד ולי מנשה ואפרים גלעד זה אחאב אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים. ופירשתי משום דעכ"פ נשאר רושם שלא נתקלקל עדיין, היינו הנקודה הפנימית של כל בר ישראל. וי"ל שזה נצמח ממה שכתוב (הושע ב, כא) וארשתוך לי לעולם, שהקב"ה אירס את ישראל אירוסין לעולמים שא"א שישתנו ויתקלקלו, ונטע בתוכם רוח זה שהנקודה הפנימית לא תתקלקל, ומכח זה יש תקנה לכולם גם לאחאב ולירבעם. ולפי"ז י"ל דזה שכתב רש"י 'שטר אירוסין הראה לו' היינו שטר אירוסין של הקב"ה לישראל, שנטע בתוכם נקודה שלא תתקלקל לעולם כמ"ש וארשתוך לי לעולם.

ומש"כ שטר כתובה י"ל דקאי על התורה שהיא שטר כתובה לישראל, כדאי' בזה"ק דאע"ג דיש חטא שלא מהני לו תשובה מ"מ תורה מועילה, וכן היא בגמ' (ר"ה יח.) בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה. ה"נ אע"ג דירבעם ואחאב בפשיטות אין להם חלק לעוה"ב מ"מ יש להם תיקון ע"י התורה, כי ירבעם היה בו תורה כמשאחו"ל

מצרים והותר לו פלגש, וע"כ הראה לו שטר אירוסין וכתובה שזה פלגש כתובה בלי קידושין, עכ"ד. וצ"ע דלכ"ע אין כתובה לפלגש, ולא נחלקו בזה הראשונים אלא אם יש לה קידושין, עי' רש"י סו"פ חיי שרה וברמב"ן שם. ומצוה ליישב דברי הגאון זצ"ל.

³⁰ שם משמואל (תרע"ב ד"ה וירא ישראל, עמ' שכד), וכע"ז שם (תרע"ד ד"ה וירא ישראל, עמ' שלו). תרפ"ב ד"ה וירא ישראל, עמ' שעז).

(סנהדרין קב.) תורתו של ירבעם לא היה בו שום דופי, וכן אחאב היה מחזיק ת"ח כדאי שם (קב:) שהיה ותרן בממונוסי.

ו.

יל"פ ע"ד דרוש, דמצינו בדרז"ל דהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה בישראל ולא באוה"ע. והנה הרמב"ן כתב דהאבות לא קיימו התורה אלא בא"י ולא בחו"ל ולכן נשא יעקב ב' אחיות. והיה סבור יעקב דמסתמא גם יוסף לא שמר תוה"ק רק בא"י ולא במצרים וכיון שכן אין לו דין ישראל ובבן נח גם מחשבה רעה דלעתיד חשבינן כאילו כבר היה ע"כ אינן ראויין לברכה מפני שעתיד ירבעם ויהוא לצאת, וע"ז הראה לו יוסף שטר אירוסיין וכתובה דאפי' מילי דרבנן מקיים ממילא י"ל דין ישראל ובישראל לא מצרפינן מחשבה רעה דלעתיד, ע"כ אמר לו קחם נא אלי ואברכם^{טו}.

ששה מהלכים בפירוש הפסוקים מלבד פירש"י

א.

יעקב שאל 'מי אלה' שאינן ראויין לברכה כי אמר מבטן מי יצא 'אלה' ר"ל שיאמרו 'אלה אלהיך' על העגל שעשה ירבעם, והשיב יוסף 'בני הם' מ"מ הם בני ומצידי הם ראויין לברכה ומה שיצאו מהם אחאב וירבעם לפי 'שנתן לי אלקים' אותם בזה פה במצרים ואמם מצרית בת פוטיפרע כהן און דהיינו כהן לע"ז על כן יצאו ממנה לעתיד בנים כאלו עובדי ע"ז, אבל מצידי ראויים הם לברכה. דאל"כ למה בירך ה' את יצחק והלא יצא ממנו עשיו מצד שהיתה רבקה בת בתואל הארמי אלא ודאי שאין הקב"ה חושש אל זרע המקולקל וברכו בעבור הזרע הקדוש הראוי לברכה, כך תברכם גם אתה שהרי מצידי ראויים הם לברכה כי באשר הוא שם כולם זרע ברך ה'^{טז}.

ב.

'וירא ישראל' מלבושי העברים היו משונים ממלבושי מצרים, ויוסף שהיה קרוב למלכות וכן בניו היו לובשים כמלבושי שרי מצרים, וכמ"ש של בית ר"ג היו משנין מהלכתן משום כבוד מלכות^{טז}, וע"כ תמה יעקב 'ויאמר מי אלה'. 'ויאמר יוסף בני הם' והם צדיקים ויראי ה', ומה שאתה רואה אותם משונים במלבושיהם מפני 'אשר נתן לי אלקים בזה', שנולדו בזה המקום והמקום והמצב מחייב זאת^{טז}.

ג.

הטעם שאמר 'מי אלה' דווקא הוא לפי שהוא רצה לברכם בבחינת אלקים, וכאשר אמר לבסוף 'האלקים אשר התהלכו אבותי וגו', וע"כ כשנסתלקה שכינה נעשה מאלקים בחינת מי אלה שהם אותיות אלקים לשאול עליהם מי אלה שאינם ראויים לברכה, ולכך

^{טו} המהלך הנפלא הזה העתקתי מספר ארץ צבי להגה"ק מקוה"קלוב זצ"ל.

^{טז} ויגד יעקב.

^{טז} כלי יקר.

^{טז} עי' ב"ק פב.

^{טז} מלבי"ם.

'ויאמר יוסף בני הם וגו' ' בזה הגביר אותיות ה"ם מאלקים שיחולו על ראש בניו. ולזה הביט יעקב 'ויאמר קחם נא אלי וגו' ' והגביר אותיות אל"י מאלקים וחברם לה"ם ונעשה אלקים וברכם באלקים לומר שגם אלקים שהוא מדה"ד יסכים בברכתם, ואין לך ברכה גדולה מזו^{סח}.

ד.

יעקב ידע מעיקרא שבני יוסף עומדים לפניו שהביאם לברכם, אך מרוב דביקותו בשכינה ורה"ק לא ראה בגשמיות כדרך הנביאים, אך כשנתן דעתו לברכם ולעיין בהם נסתלקה הימנו שכינה ומיד ראה אותם בעיני גשמיותו, והיינו 'וירא ישראל את בני יוסף' זהו גופי' סילוק שכינה, 'ויאמר מי אלה' שע"י עיוני בהם נפתחו עיני גשמיותי. 'ויאמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלקים בזה' במצרים ערות הארץ והמקום מקום לידתם גורם להם חלאה וזוהמא.

והנה יוסף היה מסוגל ומלומד יותר לקרוע מסך טומאת מצרים ע"כ אמר יעקב ליוסף 'קחם נא אלי' פי' ע"י תפלתך קחם אלי אל מדרגתי שאוכל לברכם, מיד התפלל יוסף ומכיון שהתפלל מיד חזרה שכינה ומיד 'ועיני ישראל כבדו מזוקן' זקנת חכמת רוה"ק ולא יכל לראות עוד הנערים בגשמיותם^{סט}.

ה.

יש לפרש למעליותא שאל יעקב 'מי אלה'. דהנה חז"ל דרשו עה"פ (ירמי' ב,ז) ותבואו ותטמאו את אדמתי על המתים בחו"ל ומעלים עצמותיהם לא"י, והקשה בזה"ק (רכו). על יעקב"א שאמר וקברתני בקבורתם והרי נפטר בחו"ל, ועיי"ש מה שתירץ. וי"ל עוד עפי"מ שכתב בספר ברכת דוד להגה"ק מבוטשטש זי"ע דלכן קיפל השי"ת את כל א"י תחת יעקב אבינו, רמז רמז לו שיהא בכח הצדיקים להמשיך חלק קדושתם שבא"י גם לחו"ל בכל מקומות מושבותם. והנה כשהרגיש יעקב שבא עת פטירתו עלה מורא על ראשו שמא תצא נשמתו בחו"ל, ע"כ התאמץ להמשיך אצלו בחינת ארץ ישראל. והנה אמרו"ל (כתובות עה). חד מינייהו עדיף כתרי מינן וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, והנה כל השבטים כבר טעמו טעם מאורא דא"י משא"כ מנשה ואפרים דמעולם לא היו בא"י, ומעתה שיעקב אבינו המשיך אצלו בחינת א"י ובאו אליו אפרים ומנשה נתעלו על חד תרין מהשבטים וממילא כאו"א נתעלה במדריגה ד' פעמים נגד מה שהיה מכבר. והיינו טעמא שהתפלא יעקב 'ויאמר מי אלה' לשון חשיבות ע"ד שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, 'ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלקים בזה' דייקא דהיינו בחו"ל ממילא כיון שבאו עתה לבחי' ארץ ישראל הו"ל כתרי מינייהו וע"ז שפיר השיב יעקב א"כ קחם נא אלי ואברכם^ע.

ו.

^{סח} באר מים חיים. ועי' ש"ך עה"ת, פנים יפות (ד"ה ויש לפרש), אך פרי תבואה (ד"ה עי"ל וד"ה א"י).
^{סט} חתם סופר.
^ע ערוגת הבשם.

י"ל עפ"י דאי' דארץ ישראל פלטרין של מלך הוא בחי' ברכה וחוץ לארץ הוא בחי' הצלחה, וז"ש יעקב ליוסף מי אלה שאינם ראויין לברכה דייקא, והשיב יוסף 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה' שנולדו כאן במצרים בחו"ל. וע"ז א"ל יעקב 'קחם נא אלי ואברכם' קח אותם אלי לבחינתי בחי' ארץ ישראל שהיא בחי' ברכה ואז ואברכם, שע"י שיקחם אליו יהיו בני ארץ ישראל וממילא ואברכם^{עא}.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

וירא מנוחה כי טוב - ואת הארץ כי נעמה

יִשְׁשַׁכֵּר חֲמֹר גֶּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמְּשַׁפְּתִים, וַיִּרְא מְנוּחָה כִּי טוֹב, וְאֶת הָאָרֶץ כִּי נְעֻמָּה, וַיֵּט
שְׁכָמוֹ לְסִבּוֹל, וַיְהִי לְמַס עֹבֵד (מט, יד-טו)

"יששכר חמר גרם רובץ בין המשפתיים. וירא מנוחה כי טוב, ואת הארץ כי נעמה, ויט
שכמו לסבול ויהי למס עובד". ולכאורה לשון הפסוק צריך ביאור, שאם ישכר ראה
שהמנוחה היא טוב, וגם הארץ נעמה, מדוע ויט שכמו לסבול, הלא אדרבא היה צריך
להיות שיהנה מהעולם?

וביאר האלשיך עפ"י דברי הגמרא (ברכות ה.). אמר רשב"י שלש מתנות טובות נתן
הקב"ה לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורים, ואלו הן: תורה, וארץ ישראל,
והעולם הבא. ומבואר בגמרא שכל מי שחפו אפילו באחד מהמתנות, לא יתכן שימלט מן
היסורים, וכ"ש אם יחפוץ בשנים מהם, שיוכפלו יסוריו. ואם יחפוץ בשלשתן כאחת,
בוודאי צריך להיות חפץ בייסורים ממש.

וישכר בחר בשלש המתנות כאחת, ולכך היטה שכמו לסבול צער היסורים בכדי שיכול
לזכות בהם. ונרמזו ג' מתנות אלו בלשון הפסוק. "ישכר חמור גרם". דהיינו שהיה עוסק
בתורה בהתמדה. "רובץ בין המשפתיים". כמאמר התנא (אבות ו, ד). כך היא דרכה של
תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה. "וירא
מנוחה כי טוב". היינו מנוחת עוה"ב, כמו שכתוב "וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל
אלקים בין האור ובין החושך". (בראשית א, ד). ודרשו חז"ל ראהו שאינו כדאי להשתמש
בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא. "ואת הארץ כי נעמה". זה ארץ ישראל שאינה
נקנית אלא על ידי יסורים.

וסיים הכתוב "ויהי למס עובד". שאף שישכר קיבל על עצמו לסבול ייסורים בשביל ג'
מתנות אלו, מכל מקום לא הפסיד בזה מאומה, שהרי אמר הכתוב "אדם לעמל יולד".
(איוב ה, ז). ואין לך אדם שאין לו יסורים, אבל הלומד תורה זוכה שמחליף את יסורים
עוה"ז בעמל התורה. וכמו שאמרו במדרש (תנחומא מקץ סימן טז) אשרי הגבר אשר
תיסרנו יד ומתורתך תלמדנו, אמר ר' ביסנא אין אדם בעולם שאינו בא לידי יסורים, הוי
אדם חושש בעינו אינו יכול לישן, בשינו אינו יכול לישן, אלא ער כל הלילה, ואדם ער כל
הלילה ויגע בתורה, זה ער, וזה ער, הוי אשרי אנוש שיסוריו בתורה.

ובגמרא ברכות (כח:) איתא שרבי נחוניא בן הקנה היה אומר בתפילתו 'אנו רצים והם
רצים, אנו רצים ומקבלים שכר, והם רצים ואינם מקבלים שכר'. ורבו הקולמוסים לבאר
מאמר זה, שהלא עיננו הראות שבעמל דרך ארץ מקבלים שכר [ואין לומר שחוזר על

השכר בעוה"ב שהרי הוסיף שם לומר 'אני רץ, והם רצים, אני רץ לחיי העוה"ב, והם רצים לבאר שחת'. ומזה מוכח שהשכר שדיבר קודם מדבר בעוה"ז].

ויתכן לומר שדברי רבי נחוניא עניים במקו"א ועשירים במקו"א, שהוא עצמו אמר במסכת אבות (ג, ה). 'כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ'. ולפי זה יש לומר שמי שעמל בתורה הרי הוא 'מקבל שכר' כי בזכות עמלו זה מתבטל מעליו עמל דרך ארץ, ואילו זה שאינו עמל בתורה כל מה שעומל להשיג, ניטל ממנו על ידי עול מלכות, ועול דרך ארץ נמצא שאינו 'מקבל שכר'.

רבינו אוה"ח כתב לבאר בדרך נוספת: שהנה נאמרו כאן ב' לשונות. "וירא מנוחה כי טוב, ואת הארץ כי נעמה". כי יש דבר שהוא 'נעים' אבל הוא לא 'טוב' באמת. ויש דבר שהוא 'טוב' במהות אבל לא 'נעים'. וזה ההבדל בין תענוגי עוה"ז לתענוגי עוה"ב, כי אף שיש בתענוגי עוה"ז נעימות, מכל מקום אינם טובים באמת, כיון שהם באים רק להשלים את חוסרי הגוף. וכמו שאמר שלמה המלך "פתך אכלת תקיאנה ושחת דבריך הנעימים". (משלי כג, ח). כלומר שאדם אחרי ששבע מאכילתו גורם לו לבסוף למאוס בו, כי באמת אין בו טוב במהות אלא רק נעימות זמנית. אבל הטוב האמיתי נמצא בעסק התורה אבל זה כרוך בויתור על נעימות תענוגי העולם הזה, ולכך אמר ישכר שעדיף לוותר על נעימות העולם הזה, בכדי להשיג את הטוב האמיתי, לכן אע"פ שראה 'שהארץ נעמה' הטה שכמו לסבול עול תורה בכדי לזכות בטוב האמיתי בעולם הבא.

עוד יש להוסיף לבאר: שאדם שרודף אחרי הנאות העולם הזה, ורוצה שכל דבר יהיה מושלם, זה גורם לו שלא יהנה מהעולם הזה, כי בכל דבר אפשר למצוא פגמים וחסרונות. אבל מי שלא מעמיד 'תנאים' בכדי להינות מהעולם, ממילא הוא שמח מאושר בכל דבר שהקב"ה נותן לו. ולכך אומר הפסוק: שכיון שישכר רצה להינות בעולם הזה לכך: 'ויט שכמו לסבול'. כלומר להינות בכל מצב ממה שהקב"ה נותן לו ולא לחפש פגמים בכל דבר.

והנה דרשו חז"ל (ב"ר ט, ז) עה"פ "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד". (בראשית א, לא). טוב זה יצר הטוב, מאוד זה יצר הרע. וביאר המגיד מדובנא שאדם שרוצה שיהא לו 'טוב' בעוה"ז הרי זה בגדר יצר הטוב. אבל אדם שרוצה שיהא לו 'טוב מאוד' זה כבר יצר הרע.

*

בזוה"ק איתא לבאר הפסוק 'וירא מנוחה כי טוב', דא תורה שבכתב. ואת הארץ כי נעמה, דא תורה שבעל פה. ויט שכמו לסבל, למסבל עולא דאורייתא ולדבקא בה יומי ולילי. ויהי למס עובד'. למהוי פלח לקודשא בריך הוא ולאתדבקא ביה ולאתשא גרמיה ביה.

רבי ירוחם ממיר זיע"א [דעת תורה ויחי] מוסיף לבאר וז"ל: טועים אנשי העולם אשר אין להם כל ידיעה בדרכי המדות ומהלכן, ואומרים שמנוחה נקנית במנוחת הגוף, ואמנם

הדבר הוא בהיפך לגמרי, כי מנוחה הנובעת מנוחיות הגוף וממילוי כל צרכיו אדרבה היא מקור הבלבול, שמאחר שמתרגל למנוחה רק בתנאים שלא יחסר לו כלום מהנצרך למנוחת הגוף, נמצא שכל מצב ומצב שלא יהיה לפי הרגלו כבר ישבור אותו ולא יתן לו כל מנוחה אלא יטרידו לגמרי מעבודתו החפץ למצוא מנוחה על ידי מנוחת הגוף, **דומה לאדם ששופך שמן על אש למען לכבותו**, או לאדם ששותה מים מלוחים לרוות צמאונו, שכרגע אמנם כן נדמה לו שהרוה צמאונו, וכבה את האש, אבל לאחר רגע תיכף יוכח ויראה שהצמאון אף נתחזק והאש גדל גם ביתר תוקף. ממש ככן הוא זה המבקש לקנות מדת המנוחה ע"י מנוחת הגוף, אשר הן הן המקור לבלבול מנוחה האמיתית, המדה הנצרכת לקבלת התורה לא תתכן כי אם בשבירת הגוף בהנטל ממנו רוב נוחיותיו, בהמעיט כל תענוגותיו.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער

אלו מצוות מקיימים עם השיניים חוץ מאלו התלויות באכילה?

וּלְבָן שֵׁנִים מִחֶלֶב (מט, יב)

רבים הם התוצאות מהמחלה והמגיפה שעדיין שורה בעולם, ומתפללים וצועקים לאבינו שבשמים לרחם עלינו בפקודת ישועה ורחמים. מאמינים אנו בני מאמינים עד היכן כל פרט ופרט בתכלית הדקדוק, וכמו כן אופני השמירה השונים שהכל משמים להורות לנו דרך במדה כנגד מדה. חיזוק והתעוררות רב שאבו כלל ישראל מסגירת הבתי כנסיות ובתי מדרשות, בתקנות וקבלות טובות להתחזק בדברים שעומדים ברומו של עולם. וכמו כן בלבישת מסיכת הפנים נתעוררו רבים להתחזק בשמירת הלשון ודיבור טוב על כלל ישראל.

טוב המלבין שיניים

בהאי ענינא של המסכות עוד פרט הנדרשת מפסוק הנ"ל בפרשת השבוע, והוא גמ' מפורשת במסכ' כתובות (קיא): מימרא של ר' יוחנן - טוב המלבין שיניים לחבירו יותר ממסקהו חלב, שנאמר, "ולבן שנים מחלב" אל תקרי "לבן שיניים" אלא "לבון שיניים". החיוך! לקבל פני הזולת בשמחה ובחיוך. כאשר מכסים הפה הרי לא רואים החיוך, ואם מן השמים סיבב כל הסיבות שרבבי אלפי אנשים מסתובבים ברחוב באופן שלא זוכים להלבין שיניים לאחרים, הרי אולי הזמן גרמא ללמוד דברי רבותינו בחשיבות הענין בכדי שנוכה לדעת עד היכן הדברים מגיעים ושנוכל בקרוב לקיימם כפשוטם.

פניו של אדם רשות הרבים

והנה ידוע מה שאמר הגאון הצדיק רבי נתן צבי פינקל זצ"ל המשגיח המפורסם של ישיבת סלבודקה בשם הסבא מסלבודקה **כי פניו של אדם הם רשות הרבים** שהרי כל אחד יכול לראותם תמיד, לכן היה נוהג לנזוף בבחור שהסתובב בפנים קודרות והפיץ קדרות על כל הסובבים אותו (מובא ב"עוז והדר לבושה" בלשה"ק עמוד 399). ואחד מן המגידיים המפורסמים שליט"א אמרו במילצת לשונו, שאם מסתובב ברחוב בפנים זעופות, הרי הוא כמו "בור ברשות הרבים", אבל מי שנכנס הביתה ואין צהלתו על פניו, הרי הוא שור נגחן...

חוקי בניה

שמעתי מהר"ר דן רוטא שליט"א ראש מכון "תורה לינו" ממזכי הרבים למאות מדי יום ביומו, אשרי לו ואשרי חלקו, כי דברי האלטער מסלבודקה כי פניו של אדם הם רשות הרבים, מובן מאד בכללי בנייה. בחוקי המדינות ברחבי תבל, לאו כל אחד יכול לבנות

כפי רצון לבו, אלא מוטל עליו לוודע כי חיצוניות הבנין מתאים עם הסביבה. דהיינו, כי אף שחצירו וביתו שייכת לו, מ"מ חייב לוודע שבנינו יתאים על הבנינים מסביב, כי חיצוניות ביתו "שייכת" לרשות הרבים. ודבר זה מובן מצד הסברא, כי אם כל אחד יעשה כפי מה שעולה ברוחו בלי להתחשב עם הזולת, איזה "פנים" יהיה..

מלקות עבור העצבות!

וכן הוא המציאות, מאור פניו של אדם משפיע מאד על הסביבה! יש סיפורים רבים עד היכן הדברים מגיעים, כאשר מישוהו חייך להשני, ושמחת חייו השפיע על השני שיגיד מילה טובה לחבירו, וחבירו לחבירו עד אין מספר – והכל מכח הראשון שפשוט חייך! בדרך כלל לא ידוע לנו גודל ההשפעה שמשפיעים על אחרים, אבל סיפורים כאלו לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. וכמו כן להיפך, ונורא נוראות הביטוי שמצינו ב"מעשה איש" (חלק ו' עמוד ס"ט) שפעם אמר מרן החזו"א לאחד מתלמידיו כי **אם פני האדם רציניות ומראים עצבות, כשהיה בית דין נוהג היה לוקה מלקות, יען ומפחיד בני אדם ומצער את הבריות(!)**..

הלכה למעשה

ויש בזה הלכה מפורשת בשו"ע בהלכ' צדקה (רמ"ט, ג') "צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו", ובביאור הגר"א שם כתב שהמקור לכך הוא מהכא טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, ע"ש. וע"ע באבות דר' נתן (סוף פי"ג) "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, כיצד שאם נתן אדם לחברו כל מתנות טובות שבעולם ופניו כבושים בארץ, מעלה עליו הכתוב כאלו לא נתן לו כלום(!), אבל המקבל את חבירו בסבר פנים יפות אפילו לא נתן לו כלום מעלה עליו הכתוב כאלו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם (!)".

ביאור הגמ' על דרך הפשט

והנה דברי חז"ל "טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב" צריכים ביאור על דרך הפשט, ומצינו בספר "עיני יצחק" שמבאר נראה הכוונה שטבע החלב שהוא מקרר הדם, והוא רפואה למי שיש לו חולי החום, ולזה אמר שיותר מועיל לקרר דם האדם שמתחמם ומתקלקל מרוב צערו ודאגותיו ע"י שחבירו יראה לו פנים מאירות ושוחקות יוחר ממה שיתן לו הרפואות המקררות בטבע כמן החלב ושאר סמים המועילים לזה.

והנה כמו כל דבר מחוייבים להשקיע כח ומוח בכדי להשיגה, וכמו כן מצינו בספר "אמרי שפר" מהרה"ג ר' שמואל פנחסי (הגות ומחשבה חלק ה' עמוד 182) שמסופר על הקדוש ר' אברהם גרודינסקי זצ"ל תלמידו המובהק של הסבא מסלבודקא זצ"ל שבמשך שנתיים עמל על כך שיסביר פנים יפות, כל מכיריו בכל התקופות ידעו לספר כי עד כמה הושרשה מידה זו לקנין בנפשו, עד כדי שגם בימים הקודרים ביותר בתקופת הגטו לא "מחק" את חיוכו וצהלתו מעל פניו כשאבל ותוגה מוסתרים היטב בליבו.

"מה אני אשם שיש לך יראת שמים?"

הנה בספר "אור ישראל" – נתיבות אור עמוד 216, כותב תלמיד רבי ישראל סלנטר "ידוע כי מדרכי הטבה וגמילות חסדים הוא לקבל כל אדם בסבר פנים יפות ומה גם לאיש קשה יום ולהיות דבורו בנחת" וממשיך דסיפר לנו אדמו"ר זצוק"ל (-רבי ישראל סלנטר זצ"ל) כי עוד בטל ילדותו כאשר לימוד המוסר לקח לבבו ועשה עליו רושם להתבונן בדרכי יראת ה', הנה פעם אחת בערב יום הכיפורים בהיותו הולך לבהמ"ד להתפלל תפילת מעריב, והנה לקראתו איש אחד מגדולי היראים פחד וחרדת הדין היה נראה וניכר על פניו ודמעתו על לחיו. אדמו"ר שאל אותו להגיד לו איזה דבר הנחוץ לו, והאיש הירא מגודל עצבונו וחרדתו לא ענה אותו מאומה. אדמו"ר זצוק"ל אמר בזה הלשון "כאשר עברתי מעל פני האיש, חשבתי בלבבי, מה הנני חייב ואשם כי אתה הנך ירא אלקים ותפחד ותרעד מיום הדין? מה זה נוגע אלי? הלא אתה מחויב להשיב אותי על שאלתי בנחת רוח כי זהו מדרכי הטבה וגמילות חסדים!" והנה ביטוי זה מצינו כבר בחובת הלבבות (שער הפרישות - פרק ד') אודות מעלת הפרוש כי "צהלתו בפניו ואבלו בלבו". וכמובן, מדריגה זו שייכת לצדיקים ועובדי השם, שביכלתם להשאיר בלבבם צרתם בלי שיהיה נראה על פניהם שום דבר.

גודל הכח והדרך לקיים דברי החובת הלבבות "צהלתו בפניו ואבלתו בלבו"

ומצינו כבר במאור ושמש (פ' עקב) שכותב על דברים אלו של החובת הלבבות (שער הפרישות פרק ד) מדת החסידים והפרושים הפרוש צהלתו בפניו ואבלתו בלבו, דהיינו מדריגת קדושי עליונים שהם דבקים באין סוף והם בשמחה גדולה כי אין עצבות לפני המקום עוז וחדוה במקומו, אבל בפנים לבו נשבר על שנים עשר קרעים מלא תשובה ויראת שמים". אולם גודל כח של מדריגה זו מצינו בהמשך דבריו "והנה הצדיקים כאלו יכולים לבטל כל הגזירות והדינים משוטרים שלמעלה ויכולים להמתיק הדינים בשורשם!"

ובכל זאת, רצונינו לילך בדרכם וללמוד ממעשיהם, ולדעת איך בידינו לעשות כן – להיות בחיוך ובשמחה אמיתית בכל מצב. ומצינו בספר יסוד העבודה (חלק ב מכתב ו') שמדריך לנו דרך בזה "כי אם לבו רחוף ושבבור בקרבו, בכל זה צהלתו בפניו משמחת מה טוב חלקנו. חלקי ה' אמרה נפשי. ואשר בחר בנו. ומורי זצ"ל מקאברין אמר עם שמחת עלינו לשבח לאדון הכל שלא עשנו כגויי הארצות, עם זה הפיל יהושע כל השבע חומות המבדילים את יריחו ביראת ה'! ע"כ ידידי התחזקו ותתחזקו. כי חדוואת אתער חדוואת וחדות ה' היא מעוזכם. עכ"ד. נמצינו למדים כאשר יודעים ומכירים כי "חלקי השם אמרי נפשי", וכל אחד ואחד מאתנו חלק אלוך ממעל ממש, הרי כאשר חיים עם המציאות שלא עשנו כגויי הארצות, שייך להיות שמח בכל מצב ובכל מקום.

בסתר ובגלוי

מצוות צריכות כוונה, ונראה פשוט שמקיים מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך בכל אופן שמחייכים. והנה כמו כאשר האדם זוכה לקדש שם שמים בסתר, זוכה לקדש שם שמים בגלוי (ע' אבות פ"ד מ"ד) כמו כן בנידון דידן, כאשר נזכה להדר להלבין שיניים

לבני משפחתינו בביתנו, אולי יועיל שנזכה בקרוב לקיים דברי המשנה (אבות א', ט"ו)
"והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" כפשוטם בלי צורך ללבוש הכיסויים השונים
שמכסים החיוך, בבריות גופא ונהורא מעליא, אכ"ר.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

מהי הברכה שבירך יעקב את ראובן?

רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יָתֵר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עָז. פָּחֹז כַּמִּים אֶל תּוֹתֵר פִּי עֲלִית
מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אֲזַ חֲלַלְתָּ יְצוּעֵי עֲלָה (מט, ג-ד)

הנה מוצאים אנו, כי בבוא יעקב לברך את בניו בטרם פטירתו - הוא פונה אל שלשת בניו הראשונים: ראובן, שמעון ולוי - ומוכיח אותם בדברים נוקבים ומייסרים. כך מוצאים אנו שהוא מוכיח את ראובן באמרו לו: "פחוז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה", וכך בהמשך לגבי שמעון ולוי הוא אומר (פסוקים ה' - ז'): "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם, בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי, כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור, ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה, אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל".

ולכאורה, יש לנו להשתומם, כלום אלו ה'ברכות' שמאציל יעקב לבניו לפני פטירתו? האם זה מה שיש לו לומר להם - דברים שאינם כלל בגדר ברכה, ואולי אפילו להיפך? אנו היינו מצפים, שברגעי הפרידה הללו, בהם נפרד יעקב מבניו - הוא יתמקד דווקא במעלותיהם ולא בחסרונותיהם, בדיוק כפי שאנו מוצאים שאמנם הוא עשה באשר לשאר בניו!

ואמנם, מוצאים אנו בחז"ל שכתבו (בראשית רבה צ"ח, ה'): "כיון שראו אותו שהוא מקנטרן - התחילו מסתלקין לזויות, כיון שראה שהן מסתלקין לזויות - התחיל קורא לכל אחד ואחד". הרי לנו, כי גם השבטים הקדושים הרגישו כי בדבריו של אביהם אין משום ברכה אלא להיפך, ואם כן שומה עלינו לבאר באמת, מה היה טעמו של יעקב בכך?

אלא ביאר בספר מקדש הלוי שנראה, שברכה גדולה בירך יעקב את בניו... שכן אף שלמראית עין נראה לנו כי תוכחה גלויה הינה ההיפך הגמור מ'ברכה' - מכל מקום לא כך הם פני הדברים... הברכה הגדולה ביותר - הינה דווקא התוכחה הזו שהוכיח יעקב את בניו, שכן באמצעותה הוא איפשר להם לתקן את דרכיהם מכאן ואילך, ולהיות ראויים לברכה לעולמי עדי!

נמצא איפוא, כי אם מבקשים אנו לדעת מהי ה'ירושה' הטובה והמשובחת ביותר - נוכל ללמוד זאת מה'ירושה' שהוריש יעקב אבינו לבניו, לראובן, שמעון ולוי... דווקא דברי המוסר אשר עסקו בנקודות אותן עליהם לתקן - הם אשר היו 'ירושה' טובה ומשובחת, והם אשר ראויים היו להאמר על ידי יעקב השוכב על ערש דווי - לבניו המתקבצים סביב מיטתו ומטים אזנם למוצא פיו!

ומכאן, יש לנו ללמוד, כיצד עלינו להתייחס לתוכחה שאנו זוכים לה מפעם לפעם... שכן אל לנו לדחות את התוכחה הזו בשום פנים ואופן! עלינו לשמוח בה, לקבל אותה באהבה, ולדעת כי טובה גדולה טמונה בה בעבורנו! עכ"ד דברי המקדש הלוי.

משלו הנוקב של החפץ חיים על המבקש וחוננו מאיתך חכמה בינה ודעת ואינו לומד

ועוד נראה לבאר שבא לומר שאין העיקר בברכה אלא בתיקון האדם עצמו, שאם הוא לא יתקן את עצמו הוא לא יהיה ראוי שתחול עליו ברכת ה'. ומה יעזור הברכות. וכמו המעשה ביהודי עני ואביון, אשר בנותיו הגיעו לפרקן, אך כסף לחתן אותן לא היה לו. והנה ביום מן הימים, החליט האב האומלל לעשות את אשר הקפיד במסירות נפש שלא לעשות עד עתה.

הוא החליט להזדקק למתנת בשר ודם, או ליתר דיוק – להלוואתם. וממחשבה – למעשה. למחרת עם שחר, התייצב העני על מפתן משרדו של שמעון הגביר, וכאשר הוזמן להכנס ולהציג את מבוקשו, פתח ואמר:

שמעון היקר, רצוני להזכיר בפניך חסדי אבות... רצוני להזכירך כי מלבד ההיכרות שיש בנינו, הרי אבותינו היו ידידים בנפש, וכך גם אבותיהם לפניהם.

אכן, זוכר אני! - השיב הגביר, אולם אינני מבין מדוע נזכרת בכך לפתע היום? השיב העני בבושת פנים: באתי אליך בבקשה אשר מקווה אני שתמלאנה לאור אותה ידידות אשר תיארתי. בנותי הגיעו לפרקן, ואין בידי אפילו פרוטה בכדי להשיאן! רחם נא עלי!

אמר לו העשיר: בשמחה רבה אתן לך את מבוקשך. מחר בבוקר בשעה 9.00 תבוא למשרדי, ואתן לך סכום הגון שיספיק לך כדי לחתן את בנותיך.

ואכן למחרת המתין הגביר לעני בשעה 9.00, אך השעה עברה והעני לא נראה באופק. לאחר זמן ממושך שהמתין הגביר לעני, אמר בלבו שכנראה אירע איזה אונס לעני, אשר מנע ממנו להגיע בשעה היעודה.

והנה למחרת בבוקר, ניגש שוב העני לגביר, וכשראהו הגביר שאל לשלומו, והעני אמר לו שהכל בסדר, אלא שצריך הוא ממנו טובה גדולה, הרי יודע אתה שבין משפחותינו שררה אהבה ואחוה כל הימים, ובודאי לא תשיב את פני ריקם.

ובכן, יש לי בנות בוגרות אשר עלי להשיאן, ואין לי כל מושג מהיכן אקח את הוצאות החתונה, ורצוני שתעזור לי בכך, בזכות אבותינו שהיו נאמנים ואוהבים אחד את השני.

אמר לו הגביר: אינני מבין אותך, והרי כבר הבטחתי לך שאתן לך את מבוקשך, אך אתה לא באת לקבל את העזרה. ובכן, מחר בבוקר בשעה 9.00 תתייצב במשרדי, ואתן לך סכום נכבד שיעזור לך לחתן את בנותיך.

והנה גם למחרת בשעה 9.00 המתין הגביר לבואו של העני, אך השעות חולפות ומיודעינו העני לא הגיע למשרדו של הגביר. ולמחרת בבוקר, הלא יאומן קורה שוב... ניגש העני לגביר ואומר לו: זוכר אתה את אבותי ואבותיך שהיו ידידים בלב ונפש, אנא, זקוק אני לעזרתך, רחם עלי ועזור לי לחתן את בנותי...

כאן פקעה סבלנותו של הגביר, ופנה בתקיפות לעני ואמר לו: בבקשה ממך, סור מדרכי, אינך זקוק באמת למעות, ומצבך אינו קשה שמו שאתה מתאר, אתה אינך אלא משוגע חסר דעת אשר מבקש להטרידני. אילו הייתה זקוק באמת לעזרתי, הרי הייתה ממחר להתייצב בביתי כבר ביום הראשון.

והנמשל הוא

הרי אנו מתפללים ומתחננים כל יום בבוקר ואומרים: "אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, תורה ומצוות אותנו למדת, אבינו מלכינו בעבור שמך הגדול ובעבור אבותינו שבטחו בך, ותלמדם חוקי חיים, כן תחונינו אבינו אב הרחמן, המרחם, רחם עלינו, ותן בלבנו בנה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, והאר עינינו בתורתך וכו'"

פירושו של דבר; אנו קוראים – אבא! אתה אוהב אותנו, ולא רק אותנו, אלא גם את אבותינו אהבתה. ובכן, אבא רחום, מבקשים ומתחננים אנו לפניך שתרחם עלינו, ותן בלבנו להבין ולהשכיל וללמוד תורתך הקדושה באהבה, ולכן אנו מבקשים שתאיר עינינו בתורתך ותייחד לבבינו לאהבה את שמך.

ואכן הקדוש ברוך הוא מצוה למלאכי מעלה להיות מוכנים להשפיע עלינו שפע של סייעתא דשמיא, שנבין את מה שאנו לומדים, מיד כשנבוא לשיעור או לישיבה [בשעה 9.00], ונפתח את הגמרא או שאר ספרי לימוד אחרים.

אולם מה אנו עושים? האם אנו נכנסים אל בית המדרש ופותחים את הגמרא בזמן שקבענו עם בורא עולם, או שאנו מאחרים או שבכלל לא באים, ואז כבר מאוחר לקבל את השפע. וכך חוזר הדבר על עצמו מידי יום ביומו – אנו מזכירים לבורא עולם את האהבה שלנו ושל אבותינו אליו, ומבקשים עזרה ללמוד תורה, ולא באים בזמן לקבל את העזרה ממנו יתברך. ואם כן לא פלא שלא רואים הצלחה בלימודים!!!

חיים שהם הברכה בהגדרת התכונות

ויש להוסיף מש"כ בזה הרב אליהו ברוך פינקל זצ"ל

ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם (בראשית מט, כח).

פירש רש"י: והלא יש מהם שלא ברכם אלא קנטרן, אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם מה שנא' בענין, יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כולם במשמע.

בשפתי חכמים הביא מס' נחלת יעקב שתמה על פירש"י, דלא מצא בשום מדרש כפירושו (מיהו עי' במדבר רבה יג, ח), וגם בלשון הפסוק 'ויברך אותם' לא משמע שנתווספה בזה עוד ברכה אחרת.

עוד צריך ביאור גם בברכות שבירך יעקב את שאר האחים, מה ברכה היא זו אצל יהודה שיהא גבור כארי, או נפתלי שיהיה קל לרוץ כאילה שלוחה, ובפרט שאצל יהודה היתה מעלת הגבורה אף קודם שבירכו יעקב, וכמו שביארו חז"ל בתחילת פרשת ויגש

את גודל גבורתו, וגם כוחו של נפתלי לרוץ מתבאר מדברי חז"ל, וא"כ מה הוסיף להם יעקב בברכותיו. [ואמנם רש"י פירש שברכות יהודה הם על מלכות בית דוד, ונפתלי על חלק טוב בארץ ישראל, אך צריך ליישב גם עצם פשט המקרא לפי קריאתה הפשוטה]. ואולי שיעקב בירכם שתהא בהם מעלה זו לא רק לעצמם אלא גם לדורות.

ונראה דמבואר בזה, שהברכה לא באה דוקא לחדש כוחות חדשים אצל המתברך, אלא הברכה המעולה ביותר היא שיוכל המתברך לנצל את כוחותיו ותכונותיו באופן הטוב ביותר, ויעקב הגדיר לכל אחד מבניו את מעלותיו ותכונותיו כדי שידעו להשתמש בהן על הצד היותר טוב.

ובזה מבואר גם ענין הברכה אצל ראובן שמעון ולוי, שיעקב אבינו הגדיר להם את תכונותיהם, באופן שידעו להסתלק מן הצד הרע שבהם וישתמשו במידות אלו לענינים טובים, כגון עזות דקדושה, ועוד.

ומה מאד מדוקדק לשון הפסוק 'איש אשר כברכתו ברך אותם', והיינו שבירך כל אחד לפי תכונותיו שלו, שיוכל כל אחד ואחד להשתמש עם תכונותיו ולעבוד אתם את הקב"ה. עכ"ד הרב אליהו ברוך פינקל זצ"ל

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

הולך רכיל מגלה סוד הקץ

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
(מט, ג)

זה לשון "דעת זקנים" מבעלי התוספות: "בקש יעקב לגלות הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, ותמה ואמר: 'למה אלו אין ראויים לגלות להן הקץ, והלא אין בהם חטא?', כלומר אין בכל שמות השבטים לא חי"ת ולא טי"ת.

השיבו רוח הקדש: 'גם אין בכל אותיות שמות השבטים לא קו"ף ולא צד"י, אם כן אינן ראויין לגלות הקץ.

ועל אשר קראת לבניך, להם אתה קורא, לי אין אתה קורא?', כמה דאמר (ישעיהו מג, כב) 'וְלֹא אֶתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב בִּי יִגְעַתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל'. אין המדה זו שלך - 'הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר' (משלי יא, יג).

כשראה יעקב כך, הפליגן בדברים ואמר: 'ראובן בכרי אתה' (מט, ג).

בספר "נתיבי חיים" להגאון רבי חיים משה ראובן אלעזרי זצ"ל ז"ל: "לכאורה מדוע יקרא יעקב 'הולך רכיל' אם יגלה להם הקץ?

ובדרך כלל, מהי השייכות של 'גלוי סוד' ל'הולך רכיל'? כרגיל 'הולך רכיל' גורם להיזק, ומהו ההיזק שיכול לגרום גילוי סוד כזה?

הפסוק הנ"ל במשלי (יא, יג) ואין בפירושו רש"י עליו כלום, ובאבן עזרא: 'הולך'. יקרא כן בעבור שהוא מערב הענינים, ואומר 'הולך', כי ישמע מזה הסוד וילך לגלותו לאחר. מפרושו משמע כפשוטו של מקרא, כלומר אם אחד יגלה את הסוד למי שהוא, השני ילך ויספר לאחר, וממילא יצא מזה הפסד לאחרים.

הרלב"ג מפרש שני פשטים. הראשון כמו האבן עזרא, והשני מדבר בעניני למוד תורה לתלמידים, וז"ל: 'או ירצה בזה, מי שהוא 'מגלה סוד' החכמה בענינים האלקיים והעמוקים מאד, הנה הוא מגונה, כמו 'הולך רכיל', כי בזה יגרום הפסד רב לאנשים, ואולם מי שהוא 'נאמן רוח' וישמר מפני זה מלעשות דבר יביא בו האנשים לחטא, הוא 'מכסה דבר' חן החכמה מהבלתי ראוי לה'.

^כ אשר העיד עליו מרן רבי יחזקאל סרנא זצ"ל בהסכמה לספרו: "...הרב הגאון המפורסם הדגול במחשבת המוסר... מוותיקי ישיבת סלובודקה המפוארה ועוד זכה לשמש את מו"ר ומאורו של ישראל הסבא מסלובודקה זצלה"ה והרבה נהנה מאורו הגדול והוא דולה ומשקה מתורתו בספריו המצויינים שחיבר על פרשיות התורה...".

כנראה מבאורו הנ"ל של הרלב"ג, הכלל הוא שצריכים ללמד לתלמידים דברים שהם ראויים להם, אבל לא מה שלמעלה ממדרגתם, לפי שאם ילמד להם למעלה ממדרגתם יוכל לגרום הפסד לאחרים.

הגר"א מוילנא זצ"ל מפרש גם כן על דרך זה וז"ל: 'וכן הוא בתורה, שהמגלה סודות התורה הוא 'הולך רכיל', אבל ה'נאמן רוח מכסה דבר', אפילו דבר שהוא נגלה נקרא 'דבר', כמה שאמר משכיל על דבר ימצא טוב, אף על פי כן אינו מגלה אלא למי שראוי לה'.

ההבדל בין שני הפרושים הוא, שהרלב"ג מזכיר ש'וישמור מפני זה מלעשות דבר יביא בו האנשים לחטא הוא מכסה דבר'. והגר"א אינו מדבר שיכול להביא להפסד לאחרים, כלשונו הטהור: 'אף על פי כן אינו מגלה אלא למי שראוי לזה'.

ושמעתי שכך התנהג הגאון הצדיק רבי שמחה זיסל זצ"ל מקלם, לא היה מרשה לכל אחד להכנס לשמוע את שיחותיו. כנראה שהיתה לו קבלה מתלמידי הגר"א שאין מגלים אף דברים נגלים בתורה אלא למי שראוי לכך.^{עג}

ואולי נוכל לפרש כן המשנה (אבות פ"א): 'אבטליון אומר, חכמים הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים, וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל'. כלומר: הזהרו בתלמידים ללמדם לפי מדרגתם, אחרת - אם ילמדו להם למעלה ממדרגתם - הם יכולים לטעות ולגרום מיתה וחלול השם.

ונאמר שגם יעקב התנהג ככה. הוא חשב שהשבטים ראויים הם לדעת את סוד הקץ, וכמו שאמר 'אין בכל שמות השבטים לא חי"ת ולא טי"ת'.

אבל השם יתברך ענה לו: נכון הוא שאין בהם חטא, אבל אין בהם בכל שמות השבטים לא קו"ף ולא צד"י. אם כן אינם ראויים לגלות הקץ, כי 'האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב' (שמואל א טז, ז).

^{עג} א"ה מצ"ג: ז"ל "הסבא מקלם" מרן רבי שמחה זיסל ז"ל בחכמה ומוסר ח"א מאמר כז: "...ומדרכי ליקר דברי רז"ל ולא אומר רק למי שאחזיק אותו להועיל, ואם לאו הרי זה בעיני ממש כמו שלקחתי חפץ יקר מאד ואתן אותו למי שישליך אותו חוצה, כן היא דרכי, ואחר כך מצאתי בראשונים שכן צריך להיות.

והאמת זה כלול בדברי רז"ל (ברכות סג): 'אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר, ואם לאו כנס. ומה נעמו דברי קדמון אחד (ספר מבחר הפנינים א לרבי שלמה אבן גבירול - שער החכמה אות מג), הובא ברבינו יונה על אבות (פ"ב), וגם הגאון יעב"ץ ז"ל מביאו, אמר על חכמה, 'שמור שמירת [ה]נדיבים', ואמרתי הפירוש כך הוא, כי הנה כמו הנדיב אשר באמת ממון יקר בעיניו, כענין שאמרו: 'צדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם, למה? שאין פושטים ידיהם בגזל', הרי שכך צריך להיות ליקר ממון, אך אם אינו חס על ממונו היקר בעיניו, להתנדב במקום מצוה, ונזהר מגזל, זהו באמת ראוי לקרוא נדיב; ואם לא היה יקר בעיניו ממונו אין זה אות על נדבת לבו. וכן ממש צריך להיות בחכמה, מי שנקל בעיניו ליתן חכמה ליהיה מי שיהיה, זה אות כי חכמה אינה חשובה בעיניו לכלום, ולדבר המזולזל ואינה שומרה, מה שאין כן מי שאינו נותן חכמה רק לחכמים הראויים לחכמה - זה אות כי נדיב הוא, ורוצה ליהנות למי שיהנה ממנה, וזהו כונתם 'שמור שמירת נדיבים', פירוש: כמו שהנדיב אינו נותן ממונו החביב לו רק לראוי, כן אל תתן חכמה רק למי שחביבה עליו, ותהילה כי קימתיה מסברא, ושמחתי כי מצאתי כן בראשונים ז"ל...".

וז"ל רבינו יונה שם: "שמור שמירת [ה]נדיבים. רוצה לומר, כאשר הנדיבים לא יפזרו ממונם ולא יעצרו אותו, אך נותנים אותו למקומות הראויים בחפץ ורצון... כן החכמה ידבר בה עם אנשים הראויים ובעת הראוי, אך לא עם כל אדם ולא בזמן שידוע שאין דבריו נשמעין".

סבור היה יעקב שראויים הם לסוד גלוי הקץ, אך הקב"ה אמר שאינם ראויים לזה, ואם אינם ראויים אז זה יהיה למעלה ממדרגתם, וגלויי התורה צריכים ללמדם רק לפי מדרגת כל אחד כפי שהוא ראוי במדרגתו.

מה שקשה לי להבין פה הוא, מה היתה התביעה מאת ה' יתברך שאמר ליעקב: 'להם אתה קורא ולא לי?'. האם בזה שקרא אותם לגלות את הקץ עשה שלא כהוגן? הרי כמה פעמים מצינו בתורה שהוא קרא אל ה' יתברך, ובכך מהי התביעה?

אבל נאמר, התביעה היתה בזה: בענין גלוי סוד כזה היה על יעקב לקרוא קודם אל ה' יתברך ולהודיע אם הם ראויים לגילוי זה. אך יעקב לא עשה כן וסמך על עצמו, שהיה סבור כי המה כן ראויים, וצ"ע, עכ"ל הספר "נתיבי חיים".

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

"רק בריאות" – איחול אסותא למתעטש

'לבריאות' 'אסותא' 'לחיים ארוכים' 'צו גיזונעט' – מילות איחול אלו הנהוגים לומר לזולת המתעטש, מנהג זה כבר היה מושרש מאוד מקדמא דנא, עוד בזמן התנאים, ואפשר אפי' קודם לכן כפי שיבואר בעז"ה במאמר שלפנינו. וגם הטעמים לכך, ומה ענין זה שייך לפרשת השבוע פרשת ויחי'.

איתא בפרקי דרבי אליעזר (פ' נב'): שבעה דברים מופתיים נבראו בעולם, שלא היה כמותן וכו', המופת הרביעי, מיום שנבראו שמים וארץ, לא היה אדם חולה. אלא אם היה בדרך או בשוק, ועוטש והיתה נשמתו יוצאה מנחיריו, עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על זאת ואמר לפניו, רבון כל העולמים, אל תקח את נפשי ממני עד שאצוה את בני ובני ביתי. ונעתר לו, שנאמר (בראשית מח' א'): ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. ושמעו כל מלכי הארץ ותמהו, שלא היה כמהו מיום שנבראו שמים וארץ, לפיכך חייב אדם לומר לחבירו בשעת עטישותיו, חיים, שנהפך המות הזה לאור, שנ' (איוב מא' י'): עטישותיו תהל אור.

וכמו"כ איתא בילקוט שמעוני (פרשת לך לך רמז עז'): שבעה דברי מופת נעשו בעולם שלא נבראו כמותם מיום שנבראו שמים וארץ וכו'. מופת הרביעי, לא היה אדם עוטש וחייה, אלא בכל מקום היתה נפשו יוצאה בין בשוק בין בדרך. עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על הדבר, ואמר רבש"ע אל תקח נפשי ממני עד שאצוה על בני, ונעתר לו, שנאמר: ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. לפיכך חייב אדם בעטישה להודות להקב"ה שנהפך ממות לחיים, שנא' עטישותיו תהל אור.

מדברי חז"ל הנ"ל למדים אנו שהרואה חבירו מתעטש צריך לומר לו 'חיים', וכן המתעטש עצמו יש לו להודות להשי"ת. וז"ל הים של שלמה (מסכת בבא קמא פ"ח): כל המבקש רחמים על חברו, והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה וכו', ומהאי טעמא יראה, מי שמתעטש, וחברו אומר לו אסותא, שיאמר בתחילה (המתעטש) ברוך תהיה (מלשון 'ברוך תהיה מכל העמים' והוא לברך מברכהו – ספר אוצר כל מנהגי ישורון). ואח"כ יתפלל (המתעטש): לישועתך קייתי ה' (פי' כשם שהושעתני עתה, כן אני מקוה לישועתך, כעין ברכות הגומל – שם). ובפרי מגדים כתב (סי' קעד', משב"ז, ס"ק יא') וז"ל: ומתעטש, יש לומר תחילה 'ברוכים תניו', ואחר כך 'לישועתך וכו', חדא, דנענה תחילה. ועוד דהם התחילו, ע"ש. וכן הוא במשנה ברורה (סי' רל' ס"ק ז'): מי שתעטש וחברו אומר לו 'אסותא' (רפואה, בלשון ארמי), יאמר לו 'ברוך תהיה', ואחר כך יאמר:

לישועתך קויתי ה'. [נדאמרו רבותינו ז"ל, דמתחילה לא היה אדם חולה כלל, אלא היה הולך בשוק ומתעטש ומת, עד שבא יעקב אבינו וביקש רחמים על הדבר].

אמנם יש חולקים וס"ל שהמתעטש אינו אומר גם את הפסוק 'לישועתך קויתי ה' (אלא רק עונים 'ברוך תהיה' למי שבירכם כמבוא' לעיל) מכמה טעמים, א' שמא מתוך ההרגל יאמר אותו גם בבית המוצנע (ס' מנהגי חת"ס, פ"א – מו') ב' שמא לא יכוונו בהזכרת ה' היטב מחמת שטרודים בעיטוש, ומי שאינו מכוין כשמזכיר השם איסורו חמור (כף החיים סי' רל' ס"ק כ'). ואפשר שמכך נובע המנהג כהיום שלא אומרים אז 'לישועתך וכו'. אמנם בספר כף החיים שם הוסיף, שאם המתעטש אינו מזכיר שם הוי"ה רק אומר 'לישועתך קויתי השם' שפיר דמי.

ואף לאלו דס"ל (כהיש"ש, פרמ"ג, ומ"ב לעיל) שהמתעטש אחר שאומר למברך 'ברוך תהיה' אומר 'לישועתך קויתי ה'. י"א שמן הראוי שהמתעטש קודם יאמר 'לישועתך קויתי ה' ורק אח"כ יאמר למברכים אותו 'חיים טובים'. מפני שצריך להקדים ברכת רבו לברכת העבד (ס' זכור לאברהם אות ב' סעי' כ'. מובא בס' טעמי המנהגים, עמ' שי' בהגה"ה).

האם יש לאחל למתעטש גם באמצע לימוד תורה, או בבית הכנסת?

איתא במסכת ברכות (נג' ע"א): תניא נמי הכי, [בני ביתו] של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא [לאדם התעטש, שרגילים לומר 'אסותא' – רש"י] בבית המדרש מפני בטול בית המדרש. וכך נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רמו' סעי' יז'): אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה, אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש. אמנם הש"ך (בס"ק טז') כתב בשם הפרישה, שאפשר דזהו דוקא בימיהם שלא ראו מספריהם לחוץ, כל שכן שלא היו משיחין. אבל עכשיו דבלאו הכי אין נוהרים, אומרים רפואה (בביהמ"ד). והשיג עליו הט"ז (בס"ק ו'), ולא היה לו לכתוב דבר זה לבדות קולא מלבו וכו', שהשומע סבר מדהותרה עכשיו לומר רפואה הותרה הרצועה ושיח גם כן שיחה בטילה, וכבר אנו מוזהרין בזה בעונש גחלי רתמים ח"ו. ע"כ אין להשגיח בזה להקל, ע"ש. ובבית הכנסת כתב בספר בן איש חי (ש"א, ויקרא אות יא'): והמתעטש בבית הכנסת, אין אומרים לו חיים טובים.

באמצע הסעודה

כתב השו"ע (או"ח סי' קע' סעי' א'): אין משיחין בסעודה, שמא יקדים קנה לושת. ואפילו מי שנתעטש בסעודה, אסור לומר לו אסותא, ע"ש. אמנם מדברי המ"ב (שם ס"ק א') משמע שבין תבשיל לתבשיל כשלא אוכלים, מותר.

דברי התוספתא בזה הענין

איתא במסכת ברכות (נג' ע"א): תניא נמי הכי, [בני ביתו] של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא [לאדם התעטש, שרגילים לומר 'אסותא' – רש"י] בבית המדרש מפני בטול בית המדרש. המסורת הש"ס שם כותב, עי' בתוספתא שבת (רי' פ"ח) ותראה פליאה.

ושם איתא: האומר 'מרפא' (א"ה: האומר אסותא למתעטש) הרי זה מדרכי האמורי, ע"ש בהגהות הגר"א מה שגרס שם.

כתב בספר כבוד חכמים (לרבי יעקב לנדא, נין לבעל הנודע ביהודה. י"ל בלבוב בשנת תרס"ח) על דברי הגמ' בברכות (שם) שבבית המדרש לא היו אומרים מרפא וכו'. ביאר, אם היה ענין אמירת מרפא ישר בעיני רז"ל לא היו אוסרים אמירת מילה אחת שיש בה צורך או ענין ברכה או תפילה בעד חבירו בבית המדרש, כמו שלא אסרו שאילת שלום בבית המדרש ואפילו בברכות קריאת שמע בין הפרקים, ובפרט שמצינו שהקילו בבית המדרש להעוסקים בתורה, ואמרו: 'תלמידי חכמים כי בתייהו דמיא' [בית המדרש כביתם]. והיו אוכלים וישנים בבית המדרש. אבל נראה כי אמירת 'מרפא' (אסותא) בבית המדרש לא הוטב בעיניהם, והיה גם כן אז מנהג ההמון, מנהג קדום מאוד ונתפשט גם בין ישראל. על כן לא הוטב בעיני החכמים באשר הריחו בו ריח דרכי האמורי וניחוש. אך לרוב התפשטות המנהג בין ההמון היה קשה עליהם לבטלו ולאסרו פן לא יוכל העם להיפרד מהרגלו. ובפרט אשר לפי דמיונם היא ברכת רפואתם, על כן השמיעו דעתם לפחות לבל יאמרוהו בבית המדרש ונתנו טעם מפני ביטול בית המדרש. ומבואר זאת בתוספתא (שם) אין אומרים מרפא מפני דרכי האמורי. ונראה כי הוא באמת נובע מדרכי האמורי. אך מעשה אבותיהם בידיהם ובכל זאת יש לחפש וללמד זכות על אמירת 'מרפא', מפני שאמרו (ברכות כד' ע"ב), נתעטש מלמעלה בתפילתו סימן יפה לו. וגם הוא א' מן הסימנים הטובים לחולה (שם נו' ע"ב), ע"ש. (עי' מש"כ בספר אוצר כל מנהגי ישורון)

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

סוד ההצלחה להיות מתון

רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנֵי יְתֵר שְׁאֵת וַיִּתֵּר עָזוּ. פָּחַז כַּמִּים אֶל תּוֹתֵר פִּי עָלִיתָ
מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אִז חִלַּלְתָּ יְצוּעֵי עָלֶה. יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּךָ אֶחֱיךָ יְדָךְ בְּעֶרְףְּ אֵיבֶיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ
בְּנֵי אָבִיךָ (מט, ג-ה)

א. עלינו לבאר מהו לשון פחז כמים?

ב. חז"ל אומרים יעקב אומר לראובן שהוא בכורו וראשית אונו יתר שאת ויתר עוז, הכוונה בזה שהיה ראוי לקבל את שלושת המתנות ראשית אוני זו בכורה, יתר שאת זו כהונה שמקבל כ"ד מתנות, ויתר עוז זו מלכות, והפסיד את שלושתן בגלל שפחז כמים ונכשל במה שבלבל יצועי אביו, מדוע כזה עונש על כישלון אחד?

ג. עוד יש לשאול הרי מבואר במסכת שבת (דף נה ע"ב) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת. וכיון שלא חטא אם כן אין סיבה להענישו ולהפסידו משלושת המתנות?

ד. יהודה זוכה למלכות בגלל שהודה ולכן ישתחוו לך בני אביך, הרי הקב"ה משלם לאדם מידה כנגד מידה וכיצד שייך לקבל כשכר את המלכות בגלל שהודה?

הדרך שרבים נכשלים בה

הנה אנו עדים למציאות שפעמים רבות שהאדם נתקף בבולמוס של תאוות נקמה וכעס להעליב אדם שפגע בו, כמו כן פעמים שהוא נתקף בחמדת הכבוד או רדיפת הממון ותיכף עושה כל אשר לאל ידו לעשות מבלי להתבונן בתוצאות של מעשיו, ופעמים שדבר זה קורה גם בבית בין בני הזוג עם בני ביתו או בעבודתו או במקצועו שהאדם משתוקק להגיב ולהשיב ולהתקיף בחריפות ובמהירות להראות את כוחו וחכמתו וצדקתו, אולם דרך זו מוטעית ואף נוחלת בדרך כלל כישלונות בהיות שלא שקל בפלס המאזניים את דבריו או מעשיו ומה ההשלכות של הדברים ומתמלא חרטה שחבל שכך דיבר או עשה אך כבר מאוחר כי את הנעשה אין להשיב והנוק כבר נוצר וקשה לתקנו, אולם כאשר האדם מתון שוקל בפלס את דבריו ומעשיו ואינו נמהר לעשות את העולה על רוחו אלא אם כן בחן הדברים מכל ההיבטים בדרך כלל הוא מצליח כאשר נלמד מפרשתנו.

כיצד במעשה אחד מאבד שלושה כתרים

וכתב בפרש"י לבאר מדוע הפסיד את שלושת המתנות, בפרשת ויחי פרק מט פסוק ג וז"ל ומי גרם לך להפסיד כל אלה: (ד) פחו כמים - הפחו והבהלה אשר מהרת להראות בעסקך, כמים הללו הממהרים למרוצתם, לכך אל תותר - אל תתרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך עכ"ל: וכ"כ הרד"ק שם אמר לו היית ראוי שיהיה לך יתר שאת ויתר עז לולי שחטאת חטא גדול, זהו שאמר פחו כמים, קלות ומהירות היה לך כמו המים הנגרים כן מהרת לעשות תאותך וגבר יצרך עליך ולא עמדת לפניו ולא התבוננת בעצמך כי עון גדול הוא, לפיכך אל תותר, לא יהיה לך יתרון על אחיך: וכן כתב בתולדות יצחק שם פחו כמים אל תותר וכו' באמרו פחו כמים אמר שאבד המלוכה, שהמלך צריך מתון ועצה לכל מעשיו. וכ"כ הכלי יקר שם ראובן בכורי אתה וגו'. אמנם פחו כמים אל תותר, כי מלך במשפט יעמיד ארץ וכל שופט צריך להיות מתון בדבר המשפט, ואתה פחות כמים בכל ענייניך, ופחו היינו המהירות, על כן אין אתה ראוי לקבל יתרון המלוכה. מתבאר מדבריהם כי פחו הוא מלשון פזיזות שפועל בלי מחשבה אלא במהירות ולא במתינות הפך מלך שצריך להיות מתון כי על פיו ישק כל דבר. אולם עדיין צריך להבין מה חומרת הפעולה הזו שמאבד את כל המתנות, ובפרט שלא חטא כמאמר חז"ל?

המלכות הוא שלטון על המידות

אולם נראה להוסיף ביאור כי מידת הפזיזות נובעת מחוסר שלטון על יצריו של האדם שאינו יכול להתאפק ולהיות מתון ושקול במעשיו, וזה הפך המלכות שהוא מלשון שלטון על כל תכונותיו ומידותיו ולא ההפך, נמצא שאין ענישה על מעשה הפזיזות שהיפך משכבי אביו בהיות ועשה תשובה, אולם חשף את תכונותיו שאין לו את הכוח והכלים לשלוט על מידותיו ויצריו ופועל בפזיזות ממילא לא שייך להיות מלך ולקבל את שלושת המתנות. לעומת זה מעשה ההודאה של יהודה באותו מעמד שכינס את בית הדין לדון את תמר כלתו ודנו אותה בשריפה, והנה היא שולחת ואומרת הכר נא את המטה והפתיל למי שהם שייכים לו אני הרה, באותם רגעים הועמד יהודה בניסיון עצום אם יגלה את האמת הרי אין ביזיון גדול מזה קבל עם ועדה להודות על מעשה שלא ראוי לעשותו, מאידך יכול להעלים עין מדבריה להשאיר את הפסק בעינו ויוציאו אותה לשריפה ולא יתבייש, וזה מבחן שלטון האדם על מידותיו האם מסוגל להודות על האמת על חשבון ביזיונו ובלבד שהצדק יצא לאור או נכנע ליצריו ולאהבת עצמו ומתעלם מהאמת, אדם שמסוגל להודות על כשלונו בפני הרבים הוא מלך ששולט בעצמו ובו תכונות הראוי למלוך ולכן זכה למלכות מידה כנגד מידה.

בגלל הפזיזות של שאול איבד המלכות

ובזה נוכל להבין כיצד שאול איבד מלכותו, כתוב בשמואל א (פרק י פסוק ח): וַיִּרְדֹּף לְפָנֵי הַגִּלְגָּל וְהָיָה אֲנֹכִי יָרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת לְזִבְחֵי שְׁלָמִים שְׁבַעַת יָמִים תּוֹחַל עַד-בּוֹאֵי אֵלֶיךָ וְהוֹדַעְתִּי לְךָ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: עוד כתוב בשמואל א פרק יג (ח) וַיִּיחַל וַיּוֹחַל שְׁבַעַת יָמִים לְמוֹעֵד אֲשֶׁר שְׁמוּאֵל וְלֹא-בָא שְׁמוּאֵל הַגִּלְגָּל וַיִּפֹּץ הָעָם מֵעֵלָיו: (ט) וַיֹּאמֶר

שָׁאוּל הִגְשׁוּ אֵלַי הָעֵלָה וְהַשְׁלָמִים וַיַּעַל הָעֵלָה: (י) וַיְהִי כְּכַלְתּוֹ לְהַעֲלוֹת הָעֵלָה וְהִנֵּה שְׂמוּאֵל בָּא וַיֵּצֵא שְׂאוֹל לְקִרְאָתוֹ לְבָרְכוֹ: (יא) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל מָה עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל כִּי־רָאִיתִי כִּי־נִפֶץ הָעַם מֵעָלַי וְאַתָּה לֹא־בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֹאֲסָפִים מִכְּמֹשׁ: (יב) וַאֲמַר עֲתָה יִרְדּוּ פְלִשְׁתִּים אֵלַי הַגִּלְגָּל וּפְנֵי ה' לֹא חָלִיתִי וְאַתָּאֶפֶק וְאַעֲלֶה הָעֵלָה: (יג) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל־שְׂאוֹל נִסְכַּלְתָּ לֹא שְׂמַרְתָּ אֶת־מִצְוֹת ה' אֶלְקִיךָ אֲשֶׁר צִוְּךָ כִּי עֲתָה הֵכִין ה' אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם: (יד) וְעֲתָה מִמְלַכְתְּךָ לֹא־תִקּוּם בְּקֶשׁ ה' לֹא אִישׁ כְּלָבְבוּ וַיִּצְוֶהוּ ה' לְנִגִּיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שְׂמַרְתָּ אֶת אֲשֶׁר־צִוְּךָ ה'.

ויש לשאול כיצד יתכן שבגלל שהקריב את הקורבנות בעצמו ולא שמואל הפסיד את מלכותו ובפרט שהוא המתין לו שבעה ימים כאשר שמואל אמר לו? **אולם כתב הגר"ח שמולביץ זצ"ל** דוגמה לכך אפשר למצוא אצל שאול המלך בחיר ה' איך חטא זה לא נמחל לו והוא איבד את המלוכה מדוע הלא גם דוד חטא ונמחל לו? אלא היא הנותנת על חטא אפשר לחזור בתשובה אפשר למחוק אותו ע"י מחילה, **אבל מידה רעה תכונה לא מתאימה אין לה תקנה מי שעלול לאבד את שיקול דעתו מתוך לחץ אינו ראוי להיות מלך בישראל**, לכן הכריע החסרון הזה אצל שאול וגס אצל ראובן, אמנם אין כאן חטא אבל למלכות וכהונה דרושות תכונות מיוחדות שראובן ושאוול לא הצטיינו בהם במידה הדרושה, וסופו של שאול יוכיח גם החטא שלאחריו שלא הרג את אגג מלך עמלק כפי שנצטווה קרה מאותה סיבה משום שלא עמד בלחץ הוא אמר לשמואל **שם טו כד** כי יראתי את העם ואשמע בקולם, זו היתה הסיבה שלא הועילה לו החרטה שלו, על חטא אפשר לעשות תשובה כמו שעשה דוד המלך, אבל אם יש לאדם תכונה לקויה מה שייך להתחרט.

מעשה בשידוך הרב איגרא כיצד הפסיד גאון בגלל הפזיזות

מעשה בגביר גדול שחיפש בן תורה אמיתי לבתו והיה הגביר מכתת רגליו משיבה לישיבה עד שמצא בחור להפליא מתמיד עצום ולקחו לחתן. מספרים שבמסיבת האירוסין בין הבחור משולם איגרא לבת הגביר קבל החתן קפה לשתייה דבר שהיה חדש ומאוד יקר, אולם מכיון שהיה הרב איגרא מונח כולו בתורה לא ידע כיצד שותים את הקפה, ובהיות שהניחו לפניו את אבקת הקפה וכן סוכר ומים רותחים חשב עם עצמו כיצד ינהג כי לא נעים לו לשאוול, והחליט שלפי התורה יש להקדים אכילה ואח"כ שתיה ולכן לקח את אבקת הקפה והתחיל לאכול ואח"כ אכל את הסוכר ולאחר מכן שתה את המים, כשראו זאת הכלה ואביה נבהלו בטוחים היו שחתנם זה אינו מן היישוב כיצד אינו יודע אפילו איך לשתות קפה, וביטלו את השידוך, לימים מצא הגביר בחור ישיבה עילוי ומתמיד לבתו. מיטב הרבנים וראשי הישיבות הוזמנו לחתונת בת הגביר כאשר הגאון הרב הגדול בעל מסורת הש"ס מתכבד לסדר את הקידושין. הגיע זמן החופה והגאון הגדול עדיין לא הגיע לסדר את הקידושין נסע הגביר אבי הכלה במרכבתו להובילו אל החופה. אותה שעה ישב הגאון הגדול בביתו שקוע במכתב מעמיק שהעסיק את ראשו ולא נתן לו מנוחה. כאשר ראה את הגביר התנצל בפניו על אשר נשתהה מלהגיע אל

החופה וביאר לו שזה עתה קבל מכתב מאברך יקר שנועד לגדולות שהשכיל להפריך את פסק בית דינו בענין עגונה מכתב זה מעסיק אותנו מאד באשר חידש בו האברך חידושים נפלאים שלא עלו בדעתו ובדעת שאר הדיינים. הגביר התעניין לדעת מי הוא האברך הגדול שנועד לגדולות שכבוד הגאון הגדול המרא דאתרא מדבר עליו בסילודין. משולם איגרא אמר הגאון הגדול. כששמע הגביר את השם יוצא מפיו של הרב הגאון נפל על הכסא מתעלף הרב נחרד לשלומו של הגביר ולא הבין מה גרם לגביר לקבל חלישות דעת ביום חתונת בתו ושמחת לבו. לאחר שהעירו אותו הסביר הגביר זה היה החתן הראשון של בתי וביטלנו עמו את השידוך באשר חשבנו שאינו מיושב וסיפר לו המעשה עם הקפה, הרב תמה ואמר לו עם רבי משולם איגרא ביטלת שידוך ראוי שתתעלף פעם נוספת אמר הרב אם לא היית נוהג בפזיזות היית זוכה בגדול הדור.

הנהגת משה רבנו במתינות

לעומת זה מלמדנו משה רבנו עד כמה חובת האדם לנהוג במתינות, כתוב בשמות פ"ז (ח) וַיָּבֵא עִמְלֶק וַיִּלְחָם עִם־יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיָדָם: (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בְּחַר־לָנוּ אַנְשִׁים וַיָּצֵא הֵלָחָם בְּעִמְלֶק מִחָר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל־רֹאשׁ הַגְּבָעָה וּמִטָּה הָאֱלֹקִים בְּיָדִי: ויש לשאול מדוע משה אמר מחר ולא היום? ובאמת חז"ל הרגישו בזה וכתבו במכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא פרשה יח יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן: מחר אנכי נצב (שמות יז ט) הרי מחר עכשיו. **אולם אפשר לומר** שמשה רבנו מלמדנו שצריך להיות מתון ולישון על זה לילה כי רק אז הדבר נעשה במחשבה.

כך גם נהג משה רבנו עם קרח, כתוב בפרשת קרח (פרק טז, ה) וַיִּדְבֹר אֶל־קָרַח וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בִּקֶּר וַיִּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בוֹ יִקְרִיב אֵלָיו. ו**אמרו חז"ל במדרש אנדה** (בובר. במדבר פרשת קרח פרק טז סימן ה) בקר וידע ה'. ומהו בקר וידע ה', אמר משה שעת שכרות הוא ואתם שכורים, ושמא מתוך האכילה ושתייה גבה לבם, ולכך אמרו הדברים האלו, אבל למחר כיון שיצא היין מגופם יהיה להם דעת טובה ויחזרו בהם, לכך נתן להם המתנה עד בקר, אמר להם כשם שאי אפשר בלא בקר, כך אי אפשר לישראל שלא יהיה אהרן כהן גדול שהקב"ה נתן לו הכהונה ולא אני.

ומכאן רבים אשר למדו מכאן כאשר עליהם להגיע לכלל החלטה גורלית בכל תחומי החיים מסכמים לישון על זה לילה אחד ולא לפעול באופן ספונטני אלא להיות מתון ולחשוב היטב על כל צעדיו.

המתינות מצילה חיים

כתב בספר חסידים (מרגליות) סימן תרנה מעשה בבן שכבד את אביו ביותר א"ל האב אתה מכבדיני בחיי תכבדני במותי אני מצוך שתלין כעסך לילה אחד ועצור רוחך שלא תדבר, לאחר פטירת אביו הלך למדינת הים והניח אשתו מעוברת והוא לא ידע ועכב בדרך ימים ושנים וכשחזר בעיר בא בלילה ועלה לחדר שאשתו היתה שם שוכבת, ושמע

קולו של בחור שהיה מנשק אותה שלף חרבו ורצה להרוג שניהם וזכר מצות אביו והשיבו לתערה, שמע שאמרה לאותו בחור בנה שאצלה כבר יש שנים רבות שהלך אביך מאצלי אילו היה יודע שנולד לו בן כבר הגיע להשיא לך אשה, כששמע זה הדבר אמר פתחי לי אחותי רעיתי ברוך ה' שעצר כעסי וברוך אבי שציוני לעצור כעסי לילה אחד שלא הרגתי אותך ואת בני, ושמחו שמחה גדולה ועשו משתה לכל העם הנמצאים ושמחו הרבה מאד.

השידוך של הסטייפלר כיצד זכתה אשתו בגלל המתיונות

מאיך מספרים כאשר מרן הסטייפלר בעל הקה"י נפגש לראשונה עם אשתו אחותו של החזו"א נרדם בפגישה ולא דיבר עמה מאומה, נגשה האשה לאחיה החזו"א וסיפרה לו היתכן שכך ינהג חתן בפגישה הראשונה, אמר לה החזו"א שהוא יברר את הדבר, בירר החזו"א ונודע לו שהקה"י נסע ברכבת לפגישה במשך שלשים שעות ויען שלא ידע אם הכסאות ברכבת יש בהם איסור שעטנו או לא עמד במשך כל הנסיעה שלושים שעות רצופות, אין זה פלא אם כך שנרדם בפגישה, ולכן הכריע החזו"א שזה שידוך מיוחד והתחתנו, אולם אשה רגילה לא היתה מבררת את סיבת תרדמת חתנה בעת הפגישה, אלא היתה מסיקה היא בפזיזות מסקנות בעצמה שזה לא בשבילה וממילא היתה מפסידה את יעודה להיות אשת חבר לקה"י, כך שבגלל המתיונות זכתה להיות אשת גדול הדור.

דברי השל"ה במידת הפזיזות והמתיונות

כתב השל"ה שער האותיות אות מ"ם - מתון א. לשון הגמרא במסכת ברכות פרק מי שמתו (כ-א), מתון מתון ארבע מאות זוזי שויא. זו התוכחת מוסר, היה מרגלא בפומיה דקדוש ה' אבא מורי זלה"ה (בספר יש נוחלין, אזהרת ראיית הנולד), **שאל יבהל בשום מעשה הן גדול או קטן, רק ישים עצה בלבו, ויהיה חכם רואה את הנולד, כי כל העושה בחפזון, על הרוב מקולקל, והסימן 'אמרתי בחפזי כל האדם כזב' (תהלים קטז, יא), כלומר, כשעושה מעשיו בחפזי בלי מתון, אז 'כזב', מלשון (ירמיה טו, יח) 'היו תהיה [לי] כמו אכזב', 'אשר לא יכזבו מימיו' (ישעיה נח, יא). ואמר הפסוק (תהלים עה, ג) 'כי אקח מועד אני מישרים אשפט', ולא דוקא משפט, אלא הוא הדין לכל הדברים אשר יעשה אותם האדם, יקח מועד, ועת זמן לכל חפץ, להתבונן עליו טרם עשותו. ונתן אבא מורי זלה"ה סימן 'בשובה ונחת תושעון' (ישעיה ל, טו), כשעושה עניניו בנחת וחושב מחשבות טרם עשותו, זהו נושע (עכ"ד יש נוחלין). ולא דוקא מעשה, אלא הוא הדין דיבור, לא יוציא שום דבר מפיו לרעה, ואפילו לטובה, עד שיהרהר בתחילה תכליתו, ויראה את הנולד ממנו.**

ג. דוד המלך ע"ה אמר (תהלים קיט, נט) 'חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל ערתיך'. כך אמר דוד, כל דרך שהייתי חפץ לילך בה, וכל דבר שהייתי רוצה לעשות, הייתי מחשב בו בטרם שאעשנו, אם היא טובה וישרה בעיני המקום ובעיני הבריות, הייתי עושה והולך בה. ואם נראית בעיני דרך לא סלולה, הייתי מניחה והולך, לפי שכל דבר יש לו שני

דרכים, ומכח זה 'ואשיבה רגלי אל עדתיך', לעולם. על כן ידבק האדם במדה זו, ויעשנה טבע אצלו, שלא יעשה שום מעשה בעולם, הן גדול הן קטן, ולא שום דיבור בעולם, ואף ששומע חרפתו לא ישיב, עד שישים אל לבו, ויטייעץ עם שכלו כדת מה לעשות. ויזכור בהשם יתברך ובתורתו הקדושה, וישים לנגד עיניו מדות תרומיות, ואז ילך לבטח דרכו ולא יכשל.

ד. ולא זו בדבר הרשות שיעשה כן, אלא אפילו בדבר מצוה יעשה במתון, דהא ההוא עובדא דברכות (כ-א) שאמר עלה, מתון מתון ארבע מאות זוזי שויא, היה לדבר מצוה ולקידוש השם, דרב אדא בר אהבה קרע מכבנתא מההיא אתתא דהות לבישא בשוקא, כסבור שהיא ישראלית, עיין שם.

ה. והא דאמרינן (פסחים ד-א) דזריזין מקדימין למצוה, וצריך לעשותה בזריזות, זהו ענין מצוה שכבר היא מפורסמת ומושכלת אצלו, כגון לילך לבית הכנסת ולבית המדרש, וקיום כל המצות המעשיות שבתורה. אבל בדבר שצריך התבוננות, למשל, מי שבדעתו ליתן כיס מלא מעות זה לחלק לעניים, ופגעו בו עניים, לא ימהר עד שיתבונן מתחילה איזה עני חשוב, והחשוב חשוב קודם, והכל לפי צרכיו המרובים, וכיוצא בזה הרבה. ומכל שכן וקל וחומר בדבר הרשות, שלא יעשה מעשה או דיבור עד שיקח מועד וישכיל. ובקל וחומר בנו של קל וחומר אלף פעמים, אם הוא מעשה או דיבור של איסור, כגון הכאה, או ריב ומחלוקת, כיוצא בזה, שיהא בשובה ונחת, ואל ימהר, ואז יבוא שלום, וינוח וישקוט כל ימיו ממכאובות, וימצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.

מעשה עם הגר"ח והגר"א

כמסופר על הגר"ח ואלוזין כאשר עלה בליבו לייסד עולם הישיבות בא לרבו הגר"א בהתלהבות שיש לו רעיון מיוחד להגדיל תורה לפתוח ישיבה, הגר"א שמע וחשב והשיבו שלא יפתח, הגר"ח תלמידו לא הבין מדוע לא לפתוח אך קיבל את דעת רבו, כמובן שדבר זה רדף אותו והיה חושב מה לא טוב ברעיון הזה וניסה לנתח כל הצדדים ולא מצא מה יכול להיות בעיא בדבר, כעבור שנה חזר שוב לרבו הגר"א והתנצל שהוא חייב שוב להעלות את הרעיון של פתיחת ישיבה ונימק שחשב רבות על כל צדדי הדבר ואינו מבין מה הבעיא שיש בפתיחת הישיבה, השיבו הגר"א שיפתח כעת ישיבה, שאלו הגר"ח מה השתנה כעת מבעבר שהתנגד, השיבו הגר"א בפעם הראשונה באתה אלי בהתלהבות גדולה מהרעיון ראיתי שעדיין לא חשבת טוב על הדבר והשלכותיו אלא מתוך התלהבות רצית לפתוח לכן אמרתי לך לא לפתוח כי לא עושים שום דבר בפזיזות שאין סופו להצליח, אבל כעת אחרי זמן שחשבת על הדבר היטב אתה יכול לפתוח ולהצליח.

מוסר השכל

נמצינו למדים עד כמה האדם חייב להיות מתון ולא פזיז בדיבורו ומעשיו כל שהדבר נוגע לאחרים וקשור למידותיו וחובה על האדם לשקול בפלס את מעשיו ולשכול מעשיו ודיבוריו בתבונה כי סוף מעשה במחשבה תחילה ועליו לשקול כל דיבור כל מעשה את כל השלכותיו וחכם עיניו בראשו כיון שמעשה אחד יכול להפסיד את כל עולמו, ורמז לכך נאמר **בשם הבעש"ט, כתיב ואבדתם מהרה**. מרמז שצריך לאבד את הפזיזות ואת המהירות, ולזאת כל בית יהודי ההולך בדרכי התורה על בני הזוג לאמץ את ההנהגה הזו ולקבל על עצמם לא להגיב מיד על כל דבר אלא להיות מתונים ולמלוך ולשלוט על הדחפים הפנימיים ולחשוב לפני שמגיבים כי זו הדרך המצילה מטעויות עלבונות ופגיעות ובוזה ישכון לבטח, וכך הדבר בכל ענייני הבית כל החלטה לא לפעול שום דבר בפזיזות אלא להיות מתונים וחושבים ומדברים ורק לאחר מחשבה והתבוננות יעשו את חפצם שבוזה ניצול מטעויות והאשמות הדדיות, ובוזה האדם שולט על מידותיו ותכונותיו ולא ההפך שמידותיו ותכונותיו שולטים עליו, והוא ההבדל בין ראובן ושמעון ולוי לבין יהודה, הם שמידותיהם שלטו עליהם איבדו את כל הגדולה והמלוכה והכבוד, וכן שאול שהיית המלוכה מיעודת לו לדורותיו הפסיד בגלל תכונה זו, לעומת זה יהודה ששלט על מידותיו זכה למלכות. כך כל אדם כאשר יעשה חושבים תמיד כיצד להתגבר על מידותיו ותכונותיו השליליים, יזכה בזה לרוב טובה וברכה והצלחה אהבה ואחוה שלום ורעות.

בברכת שבת שלום ומבורך

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין קיווי לישועת ה' - 'הכל בקיווי'

לישועתך קויתי ה'. (מט, יח)

הנה לשון 'קיווי' - תקוה' הוא אחד מן עשר הלשונות של בטחון שהביא החובת
הלבבות (סוף שער בטחון). והוא לקוות, ולצפות, ולייחל לישועת ה'. ובעזה"ת בהמשך
נבאר את זה.

הכל בקיווי

איתא במדרש (בראשית רבה פ' צ"ח) וז"ל, "לישועתך קויתי ה', אמר רבי יצחק הכל
בקווי, יסורין בקווי, קדושת השם בקווי, זכות אבות בקווי, תאותו של עוה"ב בקווי, יסורין,
זה"ד (ישעיהו כו) אף אורח משפטיך ה' קוינוך, אלו יסורין, לשמך זו קדושת השם,
ולזכרך זו זכות אבות, תאות נפש זו תאותו של עוה"ב, חנינה בקווי (שם לג) ה' חננו לך
קוינו, סליחה בקווי (תהלים קל) כי עמך הסליחה, מה כתיב בתריה קויתי ה', לפי שהיה
יעקב אבינו רואה אותו וסובר בו שגאולה מגעת בימיו, כיון שראה שמת מיד אמר
לישועתך קויתי ה'", ע"כ. ופי' העץ יוסף וז"ל, "הכל בקווי, כלומר שאפי' אין האדם כדאי
זוכה לכל המתנות בזכות הקווי כדמפרש והיינו בזכות האמונה והבטחון. ועל זה אמר:
"לישועתך קויתי ה'" שאפילו לא יהיו כדאים כל כך לגאולה וישועה מ"מ תהיה הישועה
בזכות הקווי והבטחון. יסורין בקווי - פי' שעם היות האדם בתוקף הצרה ומדוכא ביסורין
יקוה לה' שירחם עליו ויסירם מעליו וכו'", עכ"ל ועיי"ש בכל דבריו הנפלאים בביאור דברי
המדרש.

הרי מבואר מדברי המדרש, שיכול כל אחד ואחד לזכות להכל בקווי, אפילו אם אין
האדם כדאי וראוי. שמה שאדם זוכה לו ע"י מדת הבטחון אינו תלוי כלל וכלל בזכויות,
כדאיתא בדברי המדרש "אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו", ואכמ"ל בזה.

יכול לקוות לכל דבר

איתא במדרש תנחומא (פרשת וזאת הברכה): "כתיב קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממך
לרשת ארץ (תהלים לו, לד), ומה תלמוד לומר ואין מקוה, אמר דוד רבש"ע לכל מדות
אדם מקוה, אם הוא עני עד שיעשיר, חלש עד שיהיה גבור, חולה עד שיתרפא, חבוש
בבית האסורין עד שיתירוהו וכו'", ע"כ. ומבואר דיכול יהודי לקוות לכל המדות.

חובה לקוות לישעות ה'

הגם שמבואר מכל הנ"ל דיכול כל אחד ואחד לזכות לישועת ה' ע"י הקווי, מ"מ זהו
חובה שמוטלת על כל אחד ואחד לקוות לישועת ה' בעת צרה. הנה כתב רבינו יונה
(שערי תשובה שער ג', אות ל"ב) וז"ל, "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה
אוכל להורישם, לא תירא מהם (דברים ז, יז-יח). כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס

ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם (שם כ, א). הוזהרנו בזה, שאם יראה האדם כי צרה קרובה, תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה, כענין שנאמר (תהלים פה, י): "אך קרוב ליראיו ישעו", וכן כתוב (ישעיה נא, יב): "מי את ותיראי מאנוש ימות", עכ"ל. ומבואר מדבריו, דכשיהודי שרוי בצער חובה עליו להיות בוטח בהשי"ת, ואסור ליהודי החרד לדבר ה' לפחד משום דבר בעולם, "כי ה' אלקיך עמך", וצריכים רק לבטוח ולקוות לישועת ה' - כי ישעותו קרובה לבא.

עתידין ליגאל בזכות הקווי

איתא במדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשלז) וז"ל, "למנצח לדוד מזמור שיר קוד קויתי ה' ויט אלי. זה שאמר הכתוב: "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו", אין ביד ישראל אלא הקווי, כדאי הן לגאולה בשכר הקווי, וכן הוא אומר טוב ה' לקווי, ואומר שובו לבצרון אסירי התקוה, שמא תאמר עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו, תלמוד לומר קוד אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוד אל ה', קויתם ולא נושעתם, קווי ושובו וקווי, וא"ת עד מתי נקוד כתיב יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם, ואומר חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה', ומה כתיב אחריו לדוד משכיל אשרי נשוי פשע, דוד שקוד לי עניתיו. אמר דוד מתוך הקווי ויט אלי וישמע שועתי וישמע אלקים את נאקתם", ע"כ. וכן איתא במדרש (ילקוט שמעוני איכה רמז תתקצז) וז"ל, "דור שהוא מצפה למלכותו מיד הם נגאלים, שנאמר: ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושובו בנים לגבולם", ע"כ. הרי מבואר מדברי המדרש, דאפילו אם אין ביד כלל ישראל רק עצם הקווי לגאולה, כדאי הם ליגאל. ועל פי דברי מדרש זה כתב החיד"א (מדבר קדמות מערכת ק' אות ט"ז) שזהו כוונת מה שאנו אומרים בשמונה עשרה "כי לישועתך קוינו כל היום" וז"ל, "ברכת את צמח דוד מהרה תצמיח, וקרנו תרום בישועתך, כי לישועתך קוינו כל היום. דאומרו "כי לישועתך" אינו מובן מה נתינת טעם הוא, דאם מן הדין נזכה, בלא קיווי נזכה, ואם לא מה יועיל הקיווי. אבל ע"פ האמור [מדרש הנ"ל] א"ש והכי פירושה את צמח דוד וכו' וכי תימא שאין לנו זכות, מ"מ תצמיח "כי לישועתך קוינו" ויש לנו הקיווי ובשכר הקיווי כדאי שתגאלנו", עכ"ל.

צפית לישועה

הנה אחד מן השאלות ששואלין אדם בבי"ד של מעלה: "האם צפית לישועה". כאיתא בגמ' שבת (לא, ע"א): "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר", ע"כ. ועי' במש"כ הבית הלוי (בקו' הבטחון) וז"ל, "ובשעת הדין שואלין לו צפית לישועה פי' אם חכה לישועה ולא נתיאש ממנה והתחזק ממנה, והתחזק בבטחונו בכל פרט שנתחדש עליו", עכ"ל. וע"ע במש"כ הפלא יועץ (ענין צפוי) וז"ל, "ידוע שאחת מן השאלות ששואלים ליום הדין היא, צפית לישועה (שבת לא, ע"א), וזהו דבר המסור ללב, שלא די באמור בפה שהוא מצפה לישועה, אלא צריך להיות מצפה לישועה בלב שלם ואמונה שלמה. שכמו שבכל יום אדם מתקרב אל המיתה כך בכל יום ויום מתקרב

הגאולה, ואם יתמהמה, נחכה לו כי בוא יבוא בודאי בלי שום ספק. ולא על הגאולה בלבד צריך להיות יושב ומצפה אלא על כל מין צרה שלא תבוא על האדם צריך להיות מצפה תשועת ה' בהרף עין, עכ"ל. הרי מבואר, דהחובה להיות מצפה לישועת ה', אינו רק על הגאולה העתידה, אלא גם על כל ישועה שצריך האדם.

סגולה מהאר"י ז"ל

הנה מרנא החפץ חיים הביא סגולה נפלאה מהאר"י ז"ל (בספרו מחנה ישראל) וז"ל, "צריך כל איש ישראל לצפות לישועה בכל יום כי ישועת ה' כהרף עין, וכמו שאנו אומרים בתפלה "כי לישועתך קוינו כל היום". וכתבו הספרים שלא דוקא על הגאולה בלבד צריך לצפות, אלא על כל מין צרה שלא תבא צריך לצפות לישועת ה'. וכבר כתבו בשם האר"י ז"ל שבכל יום כשאומר: "כי לישועתך קוינו כל היום" - יכוין שמצפה לישועה על כל צרה שנמצא בו והוא מסוגל מאד להצלה, וה' יזכנו להיות מהמקוים לישועתו תמיד ובזכות זה נזכה לתשועה האמיתית בב"א", עכ"ל. [נוע"ע במש"כ בספר פלא יועץ, ערך תשועה].

מהותו של יהודי

כל איש יהודי מעיד כל חייו תמיד עדותו שהוא יהודי ואומר: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". וכתב הספורנו (דברים ו, ד) דבר נפלא וז"ל, "אלקינו - הוא נבחר שבנבדלים אצלנו אשר ממנו נקוה להשיג חפצינו בלי אמצעי ומצד היותו עליון בכחו הבורא הנה לו לבדו ראוי להשתחוות ומצד שממנו תקותנו בלי אמצעי ראוי שאליו לבדו נתפלל ונעבוד", עכ"ל. הרי בעיקר עדותו של כל איש מישראל הוא מעיד בכל יום - שאם נצטרך לאיזה דבר, אנו מקוים אל אבינו שבשמים. זהו עיקר העדות מה שהיהודי מעיד בכל יום, ולא די רק שיאמין שה' אלקינו ה' אחד, רק לקוות לכל דבר! זהו מהותו של יהודי, שאינו בוטח באחר, רק מקוה אך ורק להשי"ת על כל דבר ודבר!

לעולם יש תקוה

ולהורות עד היכן הדברים מגיעים, דלעולם יש תקוה, ואין שום מצב בעולם דשייך יאוש, כדאיתא בדברי הגמ' (ברכות י, ע"א): "אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים", ע"כ. הרי דלעולם ליכא שום מצב בהאי עלמא דלית ליה תקוה. ולעולם יש תקוה.

והנה כל זה שיכול האדם לקוות לישועת ה' הוא רק עם תנאי אחד, והוא שיאמין שהקב"ה הוא 'כל יכול' - בעל היכולת. שאם באמת אדם מאמין בזה, באמת לא שייך מצב דלית ליה תקוה, שאפילו אם לא שייך לצייר ולשער היכי שייך הישועה בדרך הטבע, מ"מ אנו מאמינים בני מאמינים שהקב"ה הוא למעלה מדרך הטבע, ואינו מוגבל כלל וכלל להנהגת דרך הטבע, וא"כ בכל מצב שהוא לעולם יש תקוה!

ועי' במה שהאריך רבינו בחיי (כד הקמח ע' בטחון) וז"ל, "ענין הבטחון בהשי"ת פירש הרב הקדוש ר' יונה זצ"ל כי הוא שידע האדם עם לבבו כי הכל בידי שמים. ובידו לשנות הטבעים ולהחליף המזל ואין לו מעצור להושיע ברב או במעט. וגם כי צרה קרובה אליו

ישועת השם קרובה לבא כי כל יכול ולא יבצר ממנו מזימה. גם כי יראה החרב על צוארו אין ראוי לו שתהיה ההצלה נמנעת מלבו ופסוק מלא הוא באיוב (יג, טו): "הן יקטלני לו איחל". והוא שאמר חזקיה לישעיה הנביא ע"ה כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב מונחת לו על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים וכו', וזה שכתוב: "בטחו בו בכל עת" - כלומר, בכל עת שהצרה קרובה ואין אדם יודע דרך להנצל ממנה יש לבטוח בו כי הרבה שערים למקום", עכ"ל.

תקוה בלי ספק

והנה להיות מובטח שבודאי ישיג מה שמקוה אליו, ודאי צריך להיות מקוה כראוי, בלי שום ספק. ועי' במש"כ העיקרים (מאמר ד, פרק מ"ט) וז"ל, "התקוה לדבר שהאדם מובטח בו שיבא, כמו שיקוה לאור הבקר, לא יטריד הנפש אבל ישמחנה, בהיותה משערת הטוב ההוא המבוקש והיותה בוטחת שיגיע, ועל זה הדרך ראוי שתהיה התקוה לשם כשיהיה בוטח בו בטחון שלם שישלים תקותו בלי ספק, אחר שיש יכולת בידו ואין מי שיעכב על ידו, לא כמי שמקוה דבר שמסופק בו אם יגיע אם לא יגיע", עכ"ל. אם תקותו הוא בלי ספק כמו שמקוה לאור הבוקר, שאור הבוקר ודאי יבא, אז מובטח שבודאי ישיג תקותו.

קוו ושובו וקוו

מאחר שמבואר מהנ"ל דלעולם - "יש תקוה", אם אחד מקוה לישעות ה' ועדיין לא זכה לזה, אל לו להתייאש, רק יתחזק עצמו לקוות יותר ויותר כמו שכתוב (תהלים כז, יד): "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'". ואיתא במדרש (שוחר טוב, מזמור מ') ז"ל, "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' (תהלים כז, יד), קוה אל ה', וקוה אל ה', תקוה אחר תקוה, חזק ויאמץ לבך, אם קויתם ולא נושעתם, קוו ושובו וקוו, ואם תאמר עד מתי נקוה, כבר כתיב (תהלים קלא, ג): יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם", עכ"ל. הרי, דליכא שום מצב בהאי עלמא דלית ליה תקוה, ואם היה מקוה ועדיין לא נושע - וקוה אל ה'! יחזור ויקוה, מעתה עד עולם, עד שיזכה לישועת ה'.

השי"ת מסייע המקוה להיות מקוה

הנה האלשיך כתב (תהלים כז, יד) וז"ל, "קוה אל ה' ואל תתייאש אם יתמהמה, ותהרהר, רק חזק, ועל ידי כן ויאמץ לבך הוא יתברך יותר על שלך, ואל יהיה זה סיבה שתהרהר יותר אם יאחר אחר האומץ, כי היה בלבך כאילו כבר בא, רק וקוה אל ה' כי נאמן הוא, וזכות יחשב לך", עכ"ל. ומבואר מדבריו, שהבא לטהר מסייעין אותו, והבא לקוות לישועת ה', השי"ת מאמץ לבבו לקוות יותר ויותר.

חזק חזק ונתחזק!

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ,

מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש'

ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

משחק קלפים שיש בהם מלכים

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנוּ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מִצְאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעֲשֵׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם (מז, כט). וברש"י כתב: אל נא תקברני במצרים, וכו', ושלא יעשוני מצרים עבודת אלילים.

הנה מצוי אצל ילדים משחק קלפים, שזה בתוך קופסה קטנה, ובתוכו יש קלפים של מלך ומלכה, וכו'. והשאלה אם ראוי לשחק במשחק זה, או לא, כמו ששמעתי מכמה ת"ח חשובים, שזה כעין עבודה זרה המשחק הזה,

וכתב לי ידידי הגאון הנפלא רבי ברוך דדון שליט"א, וזה לשונו: הדבר ידוע שמשחק הקלפים עם צורות שעל גבם, היה מאוס בעיני רבותינו, וכמו שכתב בעל קדושת לוי [דרושים לחנוכה דף ע'ו] וזה תורף דבריו: בעונתנו הרבים נפרצה פרצה באחינו בית ישראל, לשחוק בקארטין, אלו הקלפים, כשמו כן הוא, זה קליפה, דהיינו פסולת, מקליפות הטומאה. אבל זהו רק רמז. בכל אופן הוא אומר כך, אבל הווי יודעים, שבכל קארט יש בודאי קליפה גדולה אשר לא ראוי להזכירה. הוא אפילו לא רוצה להזכיר את שמה. סהדי במרומים שלא לדרוש כוונתי, רק להסיר מכשול מבני אדם. דעו אחי ורעי, כמה מכשולות יש בשחוק הזה. אחת, שבודאי בעת הזאת נשכח ממנו יראת ה'. השנית, שבודאי נראה בעיני שהוא גזל. השלישי, שמטמאים את עצמם בקליפות אשר אין ראוי להביא תוך הפה. המשחק הזה, הוא כותב שם שהם עובדים לצורת המלך והשרים, וראיתי בעוד ספרים שמזכירים את עניין זה, אם כן זה לא לחנם. כי בעצם יש אמנם עוד כמה דברים רעים בדבר הזה. יש עניין של ביטול תורה, ומושב לצים, וכן גזל לאלה המהמרים בהם, שזה עוון חמור. אבל כעת איננו מדברים מהצדדים הללו, כי אנו מדברים אפילו על אנשים שישחקו בלי כסף. אבל מצד ביטול תורה, בוודאי שיש. ואפילו ילדים שמשחקים בזה, צריכים לדעת שיש במשחק זה טומאה גדולה. ע"כ.

וכן כתב בספר יסוד ושורש העבודה שער י"ב פרק א'. והגר"ח פלאג'י בספריו הבהירים הזהיר על כך פעמים רבות. וכן הובא בספר "הזקן הפשוט על רבי שמעון חירארי זצ"ל, שכך הזהירו גדולי צדיקי תוניס, והזהירו מצורות אלו. וה' יצילנו מן הכיעור ומן הדומה לו. עכ"ל.

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

חנטה וחניטה

וַיְצַו יוֹסֵף אֶת-עֲבָדָיו אֶת-הַרְפָּאִים, לְחַנֵּט אֶת-אֲבָיו; וַיַּחְנְטוּ הַרְפָּאִים, אֶת-יִשְׂרָאֵל (נ, ב).
בגמ' ר"ה (יג, ב) אמר רבה אמור רבנן באילן בתר חנטה וכו'. מוכח דהלכה רווחת היא
דבאילן הולכין בתר חנטה. וכן מצאתי לרבי אברהם בן עזרא (שיר השירים ב, יג) שפירש
חנטה: מתיקה. וי"א שעשתה כדמות אבק מן ויחנטו הרופאים.

(מהר"י קורקוס מעשר שני פ"א ה"א)

ויחנטו. המתיקו גופו. לאחר שהשליכו בו הסמים המרים כדי להוציא טנף שבמעיו, כדי
שלא יסרח השליכו בו אחרי כן סמנים מתוקים להריח ריח טוב. ודומה לו התאנה חנטה
פגיה. המתיקה.

(דעת זקנים מבעלי התוספות)

*

בגדר חנטה, דהיינו מהו שיעור צמיחת הפרי הנקרא חנטה, יש כמה דעות בראשונים.
הרמב"ם, הו"ד להלן, נוקט שחנטה היא עונת המעשרות והיא כאשר הפרי מגיע לשליש
גידולו. המאירי (ר"ה ב, א) מביא דעה שחנטה היא יציאת פרח, לפני יציאת הפרי.
בחידושי ר"א מגריידיץ על המשניות ריש מעשרות מדייק מלשון הר"ש והתוספות כשיטה
זו. החזון איש (שביעית ז, טז) למד בתוס' שחנטה היא יציאת הפרי. עכ"פ שיטת תוס'
ועו"ר שחנטה קודמת לעונת המעשרות.

הלכה למעשה

אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. המוכר לחבירו פירות דקל שלא חנטו יכול לחזור
בו, שכן לא הקנה לו כלום. חנטו הפירות – אפשר למוכרם, דחשיב הגיעו לעולם.

אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה ולא מפירות שנה שעברה על פירות
שנה זו ואם תרם אינה תרומה שנאמר שנה שנה (רמב"ם תרומות ה, יא). בפירות האילן
שלב הגידול הקובע לאיזו שנה מתייחס הפרי הוא חנטת הפירות. כאמור, לפי תוספות
הוא בתחילת יציאת הפרי ולפי הרמב"ם הוא כשליש גידולו. ראש השנה שלהם הוא ט"ו
בשבט, מפני שעד ט"ו בשבט כבר עברו רוב ימות הגשמים של שנה זו, ועלה השרף
(שנוצר ממי הגשמים) באילנות, ומכח השרף שבאילן חונטים הפירות. (משפטי ארץ פ"ח,
ס"ו).

פרי השסק, ככל פרי, תקופת חנטתו נמשכת כמה שבועות, והוא הראשון לחנוט. מצוי
שיהיו באותו עץ גם פירות שחנטו קודם ט"ו בשבט וגם פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט.
בעת הקטיף קשה להבחין ביניהם. בשנים שמקצת הפירות הגיעו לעונת המעשרות קודם

ט"ו בשבט, מכיון שאין תורמין מפירות שנה זו על שנה שעברה, כיצד תורמין. בקיצור הלכות פי"ז ס"ד כתב שיש לעשר מפרי השסק מכל פרי ופרי. (שם ס"ח).

אמנם, למי שאינו חקלאי קשה להבין, הרי אם עלה השרף באילנות וחנטו חלק מן הפירות באותו אילן וחלק חנטו מאוחר יותר כיצד ייתכן שלא ינקו כל הפירות מאותו שרף עד כדי שישתייכו לשנים שונות. יש שהעיד בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהורה להפריש ככל פרי ולא לחשוש למפריש מפירות שנה אחת על שנה אחרת. (באר חיים עמ' רטו). אבל לא אמר מה טעמו.

*

לסיכום, שתי שיטות בגדר חנטה. לפי הרמב"ם היא שליש גידול הפרי. לפי התוספות בתחילת יציאת הפרי. וכך ביארם באר היטב הר"ש סיריליאנו (שביעית פ"ה ה"א) וז"ל, נראה שפירש הרמב"ם ז"ל דחנטה היינו בישום, מלשון ויחנטו הרופאים את ישראל, שנותנים שמן טוב ובשמים בגוף. אף כאן האילן נותן מתיקה בפרי, והיינו עונת המעשרות. וזה לשונו פ"א מהלכות מעשר שני, פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שלישית, אע"פ שנגמרו ונאספו אח"כ בשנה שלישית, מתעשרין לשעבר, עכ"ל. הרי אתה רואה פירושו בסוגייתנו. עכ"ל הרש"ס. ע"ש שדחה פירוש הרמב"ם מכמה סוגיות, והאריך בזה. ממנו יתד ממנו פינה לכל העוסקים בסוגית החנטה. ודבריו צ"ב, הרי מבואר כאן בדעת זקנים שגם תוספות מפרשים שחנטת הרופאים היא מלשון התאנה חנטה פגיה. וצ"ע.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

נפילה – או רביצה

פָּרַע רִבֵּץ פְּאַרְיָה (מט, ט)

מדבר שממה. שמש קופחת. חול צהבהב לכל מלוא העין.
בעלי החיים, אף הם מהלכים עצלים משהו. כאילו משא כבד רובץ על שכמם.
אפילו האריה רובץ לו. בלא כל תזוזה. נראה כאילו אין רוח חיים באפו. רק קול
נשימותיו הכבדות מגלה – שהוא עדיין חי.
אבל – אל נא תניחו לעיניכם להטעות אתכם. האריה – כל עוד הוא חי ונושם, הוא גם
בועט. וחזק מאוד. וגם כואב מאוד – למי שמספיק לחוש את הכאב.
'כרע רבץ כארי'.

אתה חושב שהוא התעיף. שהוא נפל שדוד. אולי אפילו שהוא אינו מסוגל לקום.
אבל – אתה עדיין לא מעיז להתקרב. הוא עדין בשיא כחו. עם כל עוצמתו. הוא מסוגל,
ברגע אחד – לזנק בשאגת אימים. לנעוץ את מלתעותיו האדירות, ולקיים בהידור את 'לא
נודע כי באו אל קרבנה'.

האריה, כבר הריח את הטרף. כעת הוא מתכוונן. מתכנן. מכין את עצמו – אל הזינוק.
אל נא נטעה. אין זו 'נפילה'.

זו – רביצה.

[ויעווי' זוה"ק כאן, ח"א רלז ע"ב.]

על הקרשים

הוא היה מהלך לאיטו. ארשת רצינית ומהורהרת מרוחה היטב על פרצופו. כנהוג
במקומותינו. במבט מעמיק יותר, אתה מגלה שם גם – 'דוק קל' של עצב.

וה'דוק', מגלה – על עצב פנימי. נראה שהוא לא כל כך 'קל'.

יתכן, שהלימוד היום – היה חסר. לא היה 'שלמות'. גם לא היה בכלל 'לשמה'. הוא
אפילו התבטל חלק מהסדר.

אולי אפילו – הוא לא למד בכלל. בטלן שכמותו.

אולי – הוא 'נפל' בכעס. הוא אפילו הרים את קולו על ה'דוגמת השכינה' שלו. 'שלו'. זו
הבעיה, שכך הוא חושב. אבל זה לא הנושא שלנו. תכל'ס – הוא נפל. ובגדול.

– והוא עצוב. אפילו עצוב למדי.

יתכן גם, שהוא כשל – בדברים שהשתיקה יפה להם. השתיקה אמנם יפה, אבל בפנים – הם אינם שותקים כלל. הם מדברים, זועקים, ובווערים. וגם שורפים. ההרגשה – 'זיפת'. הרבה מאוד 'זיפת'. תבוסה מחפירה. אני לא שווה כלום. כמה שתנסה לעודד אותי. אני מרגיש נורא ואיום. 'על הקרשים'. נפילה. מ'איגרא רמא', אל תוככי ה'בירא' הכי 'עמיקתא' שיש. כך התחושה. וזה תמיד – נורא. הלב נצבט. הוא נאכל מבפנים. עוד פעם נפלתי. עוד פעם הובסתי. פעמים שהתחושה היא – אני לא יודע עד להיכן אגיע. יש כאן תהום פעורה, ואני אוטוטו – שם. חלילה.

השקט שלפני הסערה

'נפילה', פירושה – ירידה. נמוך – מהיכן שהייתי קודם. כשהארי 'רובץ', עבורו – זו נפילה. הוא אינו במצבו הרגיל. כי במצב רגיל, הוא בעל עוצמה רבה: ריצה. שאגות. זינוק. התנפלות. מלחמה. בכוח האדיר של האריה. ולעין בשר, נראית רביצה זו – כנפילה. הארי האדיר, הוא כעת – לא פעיל. העוצמה האדירה שלו, היא כעת על 'השתק'. – ה'אריה', נעלם. הוא איננו בנמצא. לא רואים אותו. ומי שלא מכיר אותו, יכול לחשוב שמדובר כאן – בגור חתולים עדין נפש. וגם עדין גוף. חלוש ומסכן. אבל בפנימיות, במציאות האמיתית – הוא קיים. כעת המחשבה שלו פעילה. התכנון. הבינה.

זהו השקט – שלפני ההסתערות.

לתכנן את הזינוק

יעקב אבינו מברך – 'כרע רבץ כאריה'. היה עוד מישהו שאמר את אותם המילים, כברכה לעם ישראל. היה זה – בלעם. כן, זה הרשע. וכך הוא אמר: 'כרע שכב כארי, וכלביא מי יקימנו'. רגע, האם אלו אכן אותם המילים? לא ממש. במקום 'רבץ', הוא אומר – 'שכב'. שכב, זהו המראה החיצוני של הנפילה. הוא 'על הקרשים'. ללא תנועה. אין בו כח לעמוד. הוא אפילו לא מסוגל לשבת.

כמו אדם מת. 'שכב עם אבותיו'.

זהו המצב שלאחר הנפילה.

אתה מרגיש – שמהו מחלחל אל תוך הלב שלך. סילון דק, קר. מקרר. משהו – שמכביד את הלב. את הרצון. את הנשימה. משהו מקפיא.

– והוא אכן מקפיא.

אתה 'שוכב'. אין לך כח לכלום. עוד פעם נפלתי. מי אני בכלל. אתה מרגיש – שאין לך כלום בפנים. שהכל חלול. מלא ב-כלום.

והכלום הזה, מתמלא עד מהרה – בדכדוך. בהאשמה עצמית. מה אני שווה. מה יצא ממני. אני כל הזמן נופל.

מוטל עלינו לדעת את התוכן הפנימי של הנפילה. היתה כאן עבירה – ועליה צריך לעשות 'תשובה'. חרטה, וידוי, קבלה לעתיד. זהו.

התשובה – אינה כוללת האשמות עצמיות כמו 'אני לא שווה'. היא גם לא כוללת ייאוש.

– יאוש, הוא בדיוק – ההיפך מתשובה.

'תשובה' היא – 'רביץ'.

להריח את הטרף העתידי. להתמקד בו.

– לתכנן את הזינוק הבא.

כשאתה 'נופל', אתה מרגיש שהכל 'קופא'. המרץ שלך, הכח. אפילו זרימת הדם – נעשית איטית משהו. אתה לא רוצה לקום מהמיטה בבוקר. למה יש שמש. למי היא מאירה. לי – הכל חשוך.

זו 'נפילה'.

ולעומתה – כשאתה רובץ, אתה מלא במרץ שופע. אתה על 'טורבו'. הדם זורם בעורקים. האדרנלין שלך גועש בפנים. אתה מתכנן את הריצה קדימה. את הזינוק אל היעד. את הכיבוש שלו.

לתאר את האמת

אחד הבעיות הגדולות שלנו, היא ה'סיפורי צדיקים'.

רבים מהם, אולי אפילו מרביתם, מלאים בתיאורים – שבינם לבין המציאות אין כל קשר (ולפני שמאשימים את הכותב בהרהורי כפירה, כדאי לעיין בפחד יצחק, אגרות וכתבים, אגרת קכח).

ה'צדיק', כבר בילדותו – היה 'גדול'. משחקים, ושאר 'מרעין בישין' – לא עניינו אותו כלל. הוא שקד על תלמודו. וגם היה תדיר 'שוקע' בו.

בימי נערותו, הוא היה בכלל 'במעלליו יתנכר נער'. פלא מהלך. בעיקר פלא יושב – מול הגמרא. כשהוא 'אינו יכול להתנתק מלימודו'.

וכשגדל – אפילו אשתו וילדיו לא יכלו עליו. הוא כל היום היה שקוע ב'ללמוד וללמד', כשליבו מלא ברגשות כיסופים ואהבה ודבקות להשי"ת.

[אגב, הקשר עם הבית – אינו מתואר כלל בספרים הנ"ל. זה לא מספיק ספרותי, וגם לא פוטוגני. זה לא 'מתאים'. וחבל מאוד שכך – כי אין לנו 'ציור' של גדול המשקיע ראשו ורובו בשיחה 'בטלה', וגם לא בשאר דברים הנצרכים. ולכן, באיזשהו מקום פנימי, כשאנו עושים זאת – אנחנו לא מרגישים שזו עבודת ה' טהורה. בעיות שלום בית רבות היו נפתרות – אם היו נותנים את הדעת על כך.]

וכהנה וכהנה תיאורים ספרותיים גרנדיוזיים מלאי שמן זית זך.

אבל במקום שיהיה זה 'למאור', הקורא עובר ל'מצב חושך'. מצב של 'שכב'.

כי הוא, וגם אני, ואולי אפילו אתה – כן התעניינו במשחקים. אפילו בכל המרעין בישין. ניסינו מאוד לחוש שאלו אכן מרעין, וגם בישין, ולא כל כך הצלחנו. רק בילדותינו. כמובן.

– בעצם, גם קצת אחר כך. ממש קצת. לא הרבה. אנחנו מיד מתנתקים מכל המשחקים. רק נמשיך לשחק עם הילדים, זה חינוכי עבורם. הלא כן?...

הצדיק, לא שיחק. בטוח. הרי אין סיפורים כאלו. מקסימום, אולי בין סיום ש"ס לתחילת כתיבת ספר חידושים בקבלה, הוא שיחק קצת עם הילדים של האלמנה מקצה העיירה. גם בנערותנו, ה'מעללים' שלנו – היו קצת שונים מה'נער' דלעיל. יותר בכיוון של – השתוללות חסרת כל רסן.

לנו אין כל בעיה להתנתק מהלימוד. ממש שום בעיה. בקלות רבה. אפילו אחר כך יש לנו קצת בעיה לחזור אליו.

אנחנו גם לא 'שוקעים' בלימוד. אנחנו שוקעים בדברים אחרים. בזמן הלימוד – יש 'בעיות קשב וריכוז'. לצדיק, לא היה כאלו בעיות. היה לו ריטלין מובנה באישיות שלו. וכשהאשה זקוקה למשהו, אנחנו מתנתקים מהלימוד בצער רב, ובקושי עצום, וממלאים את צרכיה. כך זה משתלם לנו, כדי שאות הכ' של ה'צריכה', לא תתחלף לו בטעות באות ח'.

אשתו של הצדיק, הניחה לו ללמוד כל היום וכל הלילה. היא היתה מלאך אמיתי. בימינו, אין מלאכים. גם לא מלאכיות. האחרונה היתה הרבנית קנייבסקי ע"ה, וזהו. אין יותר.

הלב שלי מלא בכיסופים. מלא ממש. בזה אני דומה בדיוק לצדיק.

בהבדל אחד, קטן:

הוא, היה נכסף לסדר א'. אני, לארוחה שאחרי סדר א'.

– ורק אם יהיו בה שניצללים וצ'יפס. וגם עוגת שוקולד כמנה אחרונה.

אני גם נכסף לדברים נוספים. אדמת ארץ הקודש מושכת אותי מאוד. הצפון, הדרום.
גם אדמות בארצות אחרות. כמובן, רק כדי להרגיש אחר כך את הכיסופים לארץ ישראל.

וכן על זה הדרך.

המסקנה – ברורה מאוד:

אין – לי – סיכוי.

בפרט – כשאני מרגיש את ה'נפילה'. אצלי – זו אינה 'רביצה'. אצלי זו נפילה – במלא
מובן המילה.

הצדיק, לא נפל אף פעם. בכל הסיפורים לא מצאנו נפילות של צדיקים. הוא היה
בעליה מתמדת, מלאת אושר ואורות עליונים.

איפה הוא – ואיפה אני.

איפה הוא – אני יודע. הסופר הסביר לי ברורות: בעולמות מלאי זוך וטוהר וכיסופים
להשי"ת.

איפה אני, קשה לי לדעת. אבל ברור לי – שלא שם. וגם ברור לי – שזה הכי רחוק משם.

ולכן אני מרגיש את הנפילה – הכי חזק שאפשר. הכי רע שאפשר. והיא כמו לועגת לי:
אין לך סיכוי. אתה לעולם לא תצליח. כל החיים אתה תתאמץ, ובסוף – תזכה, אם אכן
תזכה – להיכנס לגהנום.

ואם מישוהו אומר לך – שה' לא מנסה אדם בנסיון שהוא לא יכול לעמוד בו, אתה מיד
עונה – הלא אני יכול. ברור שאני יכול. כל אדם יכול להיות כמו משה רבנו. ברור שאני
לא עושה כפי יכלתי.

אז – הדרך סלולה ובטוחה, היישר – לגהנום. נפלא.

האם זה אכן כך?

האם ה' דורש מאיתנו עבודה כמו זו המתוארת בספרים הנ"ל?

האם סופר כלשהו, מסוגל לדעת – מה הצדיק 'הרגיש'?? מה הוא חשב, ממה הוא 'לא
יכול היה להתנתק'??

האם אותו לבלר נכבד הביט אל תוככי ליבו הטהור של הצדיק, וגילה שם כיסופים
נעלים ומתוקים מדבש ונופת צופים??

האם לצדיק הגדול – אין יצר הרע?? האם הוא לא מפתה אותו – בדיוק למה שהוא
מפתה אותי??

להרגיש 'רובץ'

ברור – שכן.

והצדיקים עצמם מעידים על כך.

עבודתם – רצופה מכשולים. מלחמות עם נטיות שפלות ונמוכות. וגם נפילות רבות. כן.
נפילות!!

וגם מלחמה – בתחושה הנוראה הזו המתלווה אל הנפילה. מה שזוחל אל הלב.
ובאמת – אנחנו לא יודעים מה יש בליבו של הצדיק. אף אחד לא יודע. הוא במקום
אחר לגמרי מאיתנו.

[אחת הדוגמאות לכך, הוא הסדרה הנפלאה הנקראת 'עם סגולה'. הסדרה מהווה
סיכום מקיף של ההסטוריה של 'עם סגולה' – עם ישראל, והמחבר – הגאון רבי אביגדור
מילר זצוק"ל. ובכל הספרים, לא תמצא פעם אחת תיאור מה הצדיקים 'הרגישו'.]

אפשר לספר – מה רואים אצל הצדיק. אם זה יכול לחזק ולעורר. לא אם זה מייאש.
וכדאי להדגיש, חזור והדגש, שהדמיון האמיתי לצדיק – הוא בשעה 'שאתה מרגיש
בקרבת סערת היצר' (הגר"י הוטנר במכתב הנ"ל).

וכך, בשעת הנפילה, נוכל באמת לנסות – להרגיש 'רביצה'. להרגיש – שאנחנו כבר
'מריחים' את הטרף. שאנחנו אוטוטו – מזנקים עליו. מסתערים במלא המרץ. נלחמים –
מלחמת חרמה. וגם נופלים שוב – רובצים שוב.

ואין זו פתיחת פה לשטן (עיי"ש).

וכך – אתה דומה לצדיק. רק כך!!

'כלביא, 'מי' – יקימנו'.

מי. נ' שערי הבינה.

– ההתבוננות.

ההרגשה הטבעית, היא – נפילה. עם תחושת הקור הזוחלת פנימה.

אבל עם התבוננות נכונה, ההרגשה יכולה להתהפך. להיות – רביצה. להיות מנוחה –
לקראת הזינוק הבא.

לנסות אלפי פעמים

תינוק קטן.

הוא חסר אונים לחלוטין. אין לו שליטה על איבריו. הידים, והרגלים, נעות – לכל כיוון
אפשרי. בלי כל הכוונה.

חצי שנה חולפת. הוא מתחיל לשלוט באיבריו. עדיין – שליטה מוגבלת. יותר מאוחר,
הוא כבר מצליח לתפוס, לאחוז. בקצב איטי. עם הזמן – הוא מצליח יותר ויותר. בשלב
מסויים אתה מגלה – שהיית מעדיף שהוא יפסיק קצת לאחוז במה שסביבו...

בחודשיו הראשונים, הוא – מנסה. משתדל. מתאמץ.

– הוא מתאמן.

מי שעבר תאונה כלשהי, נמצא באותו המצב. הידים צריכות ללמוד מחדש כיצד לנוע, והוא נזקק לפיזיותרפיה. רבים מהם, רבים מאוד – מתייאשים באמצע. התרגילים מפרכים מאוד. קשים מאוד.

– מתייאשים מאוד.

כי התוצאה, לא נראית לעין. ההתקדמות – איטית מאוד.

התינוק הנ"ל, עובר את אותה הדרך.

– אבל בדיוק! את אותה הדרך ממש!

וכמה פעמים אתה חושב שהוא מנסה לשלוח יד – בפעם הראשונה?

אולי עשר, אולי מאה?

אנחנו, היום, לאחר חמש פעמים – מתייאשים. מקסימום – עשר. זהו. אני לא יכול. אני לא יוצלח'.

התינוק, מנסה – תקשיבו טוב:

חמש – עשרה – אלף – פעם!

והוא לא מתייאש! לא מתייאש! גם לאחר הפעם האלף! גם לאחר עשרת אלפים פעם!

ה'הוא' הזה, זה אתה. אני. כולנו. לא נולדנו בוגרים.

ולמה לא התייאשנו? כי לא הסתכלנו אחורה.

– כי לא 'נפלנו'.

רק – 'רביצנו'.

זה הסוד.

להריח ולתכנן

'כל המשתף שם שמים בצערו – כופלין לו פרנסתו'.

ומי שמשתף צער שם שמים – בעצמו, מסתבר שזה יהיה כפול ומכופל.

מי שמשתף עם השכינה הקדושה – בצער שלה. בנפילה שלה.

– ברביצה שלה.

מי שיודע, שהכל נראה כעת – כנפילה. 'כרע שכב'. והיא – 'אמא ציון' שלנו – מוטלת אל העפר.

נפילה – נוראה. הכי נוראה שיש. נפילה של שמו יתברך. של שכינת עוזו.

אבל אנחנו יודעים – 'מי יקימנו'.

הבינה. היא מקימה אותה.

התכנון של העתיד. הידיעה, שבסופו של דבר – העולם יהיה מתוקן במלכות ש-די.

יהיה – ה' אחד ושמו אחד.

והידיעה, שעכשיו אנחנו צריכים לתכנן את זה. 'להריח' את זה, ולחשב את דרכנו – לשם. לעתיד. למה שכבר עתה הוא נמצא – אבל ב'הסתר'. 'רביצה' שבתוך ה'נפילה'. יתכן, שכשאנחנו עצמנו מתאזרים בכח רב – לזנק קדימה, ולא ליפול אחורה, זה השתתפות איתה. כי 'בכל צרתם לו צר'. וכשאדם מישראל מצטער, שכינה איתו. אנחנו רק צריכים – לשתף שם שמים איתנו. להבין – שאנחנו איתה, בכל מקום שהוא. בנפילה, כמו בקימה. ברביצה, כמו בזינוק.
ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

מתורתו של הצפנת פענח בפרשת ויחי

בְּנִימִין זָאב יִטְרֹף בְּפֶקֶר יֹאכֵל עַד וְלַעֲרֹב יַחֲלֹק שָׁלָל (מט, כז)

בתרגומים כאן וכן הגמ' בזבחים דף נ"ד ע"א מבארים את פשר ברכת יעקב לבנימין, שהמזבח יבנה בחלקו של בנימין שעליו יוקרבו הקרבנות והכהנים חולקים בקדשים.

רבינו הגאון הרוגוצ'ובר זצ"ל מוסיף על פי זה ביאור נפלא המסביר היטיב את דיוק לשון המקרא בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל, ונצטט את לשונו הברורה (בתוספת מרכאות): "ור"ל כך, ד'עד' לא הוי קנין רק לאכילה, וזה בשר קדשים דרק משולחן גבוה [ומצייין רבינו עה"ת לקידושין דף נ"ב ע"ב ז"ל הגמרא: המקדש בחלקו בין קדשי קדשים בין קדשים קלים אינה מקודשת... אפילו תימא לרבי יוסי הגלילי (דס"ל קדשים קלים הם ממונו), כי קאמר רבי יוסי הגלילי מחיים, אבל לאחר שחיטה לא, מ"ט כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו]. ולא שייך 'חלוקה', אבל 'בערב' דמחלקין העורות כמבואר פסחים דף נ"ז [ע"א ז"ל הגמרא: ת"ר בראשונה היו מניחין עורות קדשים בלשכת בית הפרוה ולערב היו מחלקין אותן לאנשי בית אב] ע"ש, שם הוה חלוקה גמורה ו'שלל' הוה קנין, כמבואר סנהדרין דף צ"ד ע"ב [לשון הגמרא: (ישעיה לג-ד) ואוסף שללכם אוסף החסיל, אמר להם נביא לישראל אספו שללכם אמרו לו לבזוז או לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה אוסף החסיל כל אחד ואחד לעצמו אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו]. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתבים ואגרות מכתב ט"ו וצ"פ עה"ת].

לתגובות: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

האספו ואגידה לכם - קורונה

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
(מט, א). וברש"י ביקש לגלות הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל לומר דברים אחרים.

הנה מדוע ביקש יעקב לגלות הקץ לבניו, הלא בודאי היה לו טעם גדול בדבר, והוא כדי
שעל ידי זה יוכלו לעמוד בנסיון הגדול והנורא של אחרית הימים ועיקבתא דמשיחא. כי
מטבע הדברים קל יותר לעמוד בנסיון כאשר מתכוננים אליו, מאשר כשהוא בא
בהפתעה. ולכן יעקב אבינו עליו השלום היה רוצה להכין את בניו וביתו אחריו לנסיונות
הקשים של אחרית הימים.

ולפי זה יש להבין דאם כן מדוע נסתלקה ממנו שכינה כדי שלא יגלה, ולמה לא יגלה.
הלא חשוב מאד להיות מוכנים לנסיון.

וצריך לומר שכביכול הקדוש ברוך הוא ברחמיו, לא רצה שיעקב אבינו יגלה, שאז
הנסיון היה יותר קל, ואז כדי לזכות לתיקונים הנצרכים כפי שגזרה חכמתו יתברך, צריך
היה לסבול יסורים קשים יותר, והקדוש ברוך הוא ברחמיו, חפץ שהתיקון יהיה באופן
יותר קל, ועל כן נסתלקה שכינה מיעקב אבינו עליו השלום. כדי שלא יהיה נחוץ להביא
יסורים קשים יותר על עם ישראל.

והנה אנו מאמינים בדברי חז"ל ואין לנו שום ספק שיעקב אבינו עליו השלום ידע
ונתגלה לו את שיקרה לבניו באחרית הימים, ובודאי ידע גם ידע על הנגיף הנורא שעומד
לבא באחרית הימים, ורצה לגלות לבניו, ולהכין אותם לצרות הנוראות הללו, אבל
הקדוש ברוך הוא סילק שכינתו כביכול מיעקב אבינו, כדי שלא יגלה לבניו.

וכל זה נרמז בודאי בלשון המקרא. האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית
הימים. שכל מי שעינים לו יבין שכאן נרמזה מחלת הקורונה רחמ"ל.

והנה כמה נסיונות קשים יש במחלה הזו, אין לשער ואין לתאר, וכל מי שלא עבר
אותה באופן של הסבל הנורא שאין לו אח וריע, לא יוכל לעולם לדעת, ואנחנו ראינו
והרגשנו מעט מהמחלה הקשה והנוראה הזו, וכאשר זכינו לצאת ממנה ולהתאושש
ולקבל מעט כח לעמוד על הרגלים בס"ד ברחמיו העצומים של הנותן ליעף כח, נשאר לנו
להתפלל על עם ישראל שלא יחלו במחלה הנוראה והאיומה, שעל כיוצא בה חיבר
אדונינו השל"ה הקדוש את תפילתו על מדת הדין המתוחה, עי' סידור השל"ה אחר
פרשת הקטורת שלפני פסוקי דזמרה.

והנה אנחנו לא ידענו מעולם על המחלה הקשה והנוראה הלזו, שעד לפני כשנה אף אחד לא שיער שזה יתכן בכלל בדורינו שתהיה מגיפה שכל עולם הרפואה יהיה כאיש נדהם ולא יכול להושיע. הלא הורגלנו ונאמר לנו תמיד שמדע הרפואה הגיע להשיגים מדהימים כל כך שאין מחלה כמעט שאין לה תרופה. כך ידענו שמענו והאמננו בתמימות ילדותית, וגם הרופאים האמינו שיש להם פתרון לרוב הבעיות הרפואיות. ולפתע אויה כי בא רגע המבחן וכל הרופאים תמימי דעים בדבר אחד, שאין להם ממש פתרון למחלה השכיחה ביותר עלי אדמות, שאם לא יעשו סגר או משהו כזה, הרי זה יכול להיות כל כך הרסני שכל היקום חס ושלום עומד בסכנה.

ונשאלת השאלה מדוע באמת לא ידענו מעולם שזה יתכן בכלל שתגיע כזו תופעה שתעמיד בסכנת קיום ממשי את כל היקום, למרות שאנחנו לא רואים שום מבול בפתח. ואמנם יש לזה הסבר אחד, שהקדוש ברוך הוא לא רצה שנדע ושהעולם ידע שיש דבר שכזה שיכול לאיים על שלום העולם, וזה גופא כתוב בדברי רש"י הקדוש שיעקב אבינו רצה לגלות ונסתלקה ממנו שכינה.

והיסוד הוא שאנחנו לומדים מכאן, שהקדוש ברוך הוא קובע מה העולם ידע ומה העולם לא ידע. ואין עוד מלבדו כתיב.

כי הוא לבדו פועל גבורות עושה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות מצמיח ישועות בורא רפואות (וחסונים) נורא תהילות אדון הנפלאות. המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית.

הוא לבדו!!!

אתה הראית לדעת כי ד' הוא האלקים אין עוד מלבדו.

רפואה שלימה וגאולה קרובה אמן ואמן

נ"ב, מי שלא יקרא את המאמר כמה פעמים לא יבין אותו בשום אופן. כי הוא נכתב ברמז.

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"וְחִפְיָתִי לָהּ... וְקִוִּיתִי לוֹ"

וְיִקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
(מט, א). וברש"י: ואגידה לכם. בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה.

הרבה קולמוסים נשתברו בבתי מדרשיהם של רבותינו, בענין רצון יעקב אבינו לגלות
את זמן 'הקץ', בו יצאו מגלות לגאולה ומאפלה לאור גדול.

בנוסף למה שיש להבין עצם הענין, גם הקשו, בהקדם מה שמצינו, שהשם ית' אמר
למשה לומר לבני ישראל: "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה" (שמות ג, יד), שמשמעותו שהשם יתברך
יהיה עמם בצרה זו – בגלות מצרים, ואף יהיה עמם בצרה הבאה שתפקוד אותם,
וכששמע משה דברים אלו, שאל את השי"ת: הלא 'דיה לצרה בשעתה'? דהיינו, די להם
הצער בצרה זו שנפלה עליהם, ומאוד יקשה עליהם לשמוע את העתיד המר המצפה
להם בצרות הבאות (עיין רש"י שם).

על פי זה יש להקשות, מה ראה יעקב אבינו לגלות לבניו 'את הקץ' קודם שפקדה אותם
צרת הגלות עצמה, הרי על ידי גילוי הקץ תיוודע להם מציאות הגלות הארוכה
והמייסרת אשר עתידה לפקוד אותם?

אפשר לבאר זאת, על פי מה שמובא בהגדה של פסח: 'ברוך שומר הבטחתו לישראל
שהקדוש ברוך הוא חישוב את הקץ...', כי באמת היו בני ישראל צריכים להיות בגלות
מצרים ארבע מאות שנה, אך לבסוף היו בה רק מאתיים ועשר שנים כמנין רד"ו שנה,
שהוא מאה ותשעים שנה פחות מארבע מאות שנה שהיו צפויות להם. מפרשי ההגדה
דקדקו מלשון בעל ההגדה 'שהקב"ה חישוב את הק"ץ', דהיינו שה' חישוב שבני ישראל
יהיו במצרים, פחות ק"ץ שנה – 190 שנה, ועל ידי זה הקדים לגאול את כלל ישראל.

*

כל הבעיות, הצרות והמניעות, התוקפות את האדם, כולן 'אמצעי' להודיע לאדם שיש
מנהיג לבירה, ולנסות אותו האם הינו עומד איתן באמונתו, ומאמין שהשם יתברך יכול
להושיעו אף במצבו הקשה, או חלילה וכו'.

גם אם לאחר שהניסיון חולף אז מתגלה לאדם כיצד נשלח לו מן השמים סיוע להושיעו
בעת מצוקתו, מכל מקום באותה שעה עצמה בה האדם נתון במצוקה ואינו רואה את
הדרך להחילץ מהמיצר, דווקא אז עליו להתחזק ולהאמין באמונה פשוטה ותמימה
שהשם ית' יכול להושיעו אף במצבו הקשה, ואף שאינו רואה כעת כיצד יתהפך הגלגל

מרעה לטובה. יהיה בבחינת 'חכם הרואה את הנולד', ויאמין באמונה חושית שהשם ית' יעזור ויושיע אותו מכל מצוקותיו.

כעין זה מובא בחתם סופר, לבאר מה שאמר משה רבינו "הֲרֵאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ" (שמות לג, יח). שלא ביקש שיראווה את הדבר הפשוט שכל מה שעושה השם ית' הוא לטובה, אלא בקשתו הייתה שהשם ית' יראה לו היכן גנוז הטוב והיכן מסתתר כבודו ית' אף במצב רע זה.

אך השי"ת השיב: "וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרְאוּ" (שם לג, כג), שיזכה לראות את כבודו ית' רק במצב של 'אחורי', דהיינו לאחר שהמצב הרע יחלוף ויעבור. אז יזכה לראות את הטוב שנגנו ברע, ולגלות את כבודו ית' שהתלבש בתוך צרתו. אך "וּפְנֵי לֹא יֵרְאוּ", לפני שמתגלה כבודו ית', כשהאדם נמצא עדיין בשעת ניסיון בהסתר והעלם, אזי 'לא ייראו' – אין בכוח האדם לראות את הטוב האמתי הגנוז בתוך מצבו.

לו יצוייר והיה מתגלה לאדם הנמצא במצב חשוך ומוסתר, היכן גנוז הטוב האמתי בתוך הרע הפוקד אותו, היכן כבודו ית' מסתתר בתוך צרתו – אז לא היה לו כלל הסתר. כי כבר גלוי וידוע היה בפניו מה טמון מאחורי ניסיון זה, ולא היתה לו הבחירה האם לגלות את הריבונו של עולם מתוך ההעלם...

על פי זה אפשר להסביר את כוונת יעקב אבינו בגילוי הקץ. יעקב אבינו רצה לגלות לבניו את זמן הקץ שמסתיים כמנין 'קץ' שנה, לפני הזמן האמתי שנועד להם המסתכם בארבע מאות שנה. רצה לגלות להם זאת כדי להקל על ליבם את תוקף קושי השעבוד.

אך משמים לא רצו שיתגלה סוד זה לבני ישראל, ולכך 'נסתלקה ממנו שכינה'. 'שכינה' הכוונה להשראת שכינתו ית' בתחתונים. כי הרי תכלית האדם הוא לגלות את השם ית' מתוך ההעדר במקומות הנמוכים ביותר, ועל ידי שמגלה את אור השם ית' בתוך ההעדר הרי הוא משרה את אור שכינתו ית' בעולם.

כאשר יעקב אבינו, רצה לגלות את הקץ לבניו כדי להסיר מהם את תוקף ההסתר שיגיע אליהם עקב הגלות, נסתלקה ממנו שכינה. כי אור השם ית' מתגלה דווקא במקום החושך וההסתר, כמו שכתוב "פִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ" (קהלת ב, יג). לכן כאשר רצה להסיר את ההסתר מעל בני ישראל מיד נסתלקה ממנו שכינה, כי גילוי אור שכינתו אינו מתגלה אלא במקום החושך. כאשר רצה לסלק את ההסתר מיד 'נסתלקה ממנו שכינה'.

*

יהודים יקרים! לכל אחד יש מיצרים וקשיים רבים בחיי היום יום, הן קשיים פרטיים והן קשיים כלליים. אך על האדם להתחזק ולחיות באמונה אמיתית שהשם ית' לא עזבו ובוודאי יושיעו, ולבסוף יסתדרו כל בעיותיו על הצד היותר טוב.

כמו כן עליו לחיות באמונה, שגם מצבו בו הוא נמצא כעת הוא טוב אמתי. לבסוף יתגלה הטובה הגנוזה ברעה שפקדה אותו, 'והחכם רואה את הנולד' ועוד לפני שמתגלה

אורו יתברך בטוב שנגנו ברע, מגלה הוא את טוב השם ית' במצבו, ומאמין באמונה חושית שמעצם מצבו הרע תצא לו טובה גדולה שאינה עולה על לבו כלל.

עלינו להצטרף לאותם חכמים הרואים את הנולד, לגלות גם אנו את טוב השם ית' בכל מצב. כשהאדם מגלה את נקודת הטוב שבכל דבר אף במצבו הרע, אזי השם ית' מתנהג עמו במידה כנגד מידה, ומשפיע לו שפע מן הטוב הנראה והנגלה.

גם אם ח"ו אדם נמצא במצבים חשוכים שאינו מוצא נקודת אור בקצה המנהרה, ואינו רואה כיצד תוכל לבוא אליו הישועה, יבחר להאמין! להאמין באמונה חזקה תמימה ופשוטה ביכולת המצויה אצל בוראנו יתברך, ולקוות אליו ית' בסבלנות מבלי לדחוק את השעה.

אז בוודאי יושע בכל הענינים הנצרכים, ויזכה לראות את הטוב הנראה והנגלה ברחמים ובחסדים גדולים, ויושפע עליו שפע טוב, ברוחניות ובגשמיות.

א גוטן שבת!

(עיבוד מתוך שיעור יומי שנמסר לאחר התפלה)

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

השראת השכינה במיטתו של חולה - מקום סגולה לקבלת התפילה

וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה (מז, לא)

ופרש"י "הפך עצמו לצד השכינה, מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה". ובטעם השראת השכינה בפשטות יתכן עפ"י הפסוק "אשכון ואת דכא ושפל רוח", שהמקום הראוי להשראת השכינה הוא מי שדעתו שפילה, וזה מצוי בחולה.

עוד יתכן דהנה בב"ח הקשה איך למדו מהפסוק ד' יסעדנו שהשכינה שורה שם, עי"ש. וכתב שמפסוק זה למדנו שהשכינה סועד את החולה, ומיעקב אבינו למדנו שהשכינה שורה מראשותיו. ויתכן שזה טעם השראת שכינה משום שסועד הבורא לחולה, וכמארח ז"ל (סוטה יד): הקב"ה מבקר חולים אף אתה בקר חולים, ולמדו ממה שביקר לאברהם אבינו, ולכאו' מנא לן שצריך לבקר גם חולה הדיוט, וע"כ שהקב"ה מבקר כל חולה וכמו שנא' כאן ד' יסעדני.

ובנדרים (דף מ.) למדו מהכתוב "ד' יסעדנו על ערש דוי".

ומכח ענין זה של השראת השכינה למעלה ממטתו של חולה, מצינו כמה הלכות (בנדרים מ. ושבת יב):

א. הנכנס לבקר חולה לא ישב על מיטה או ספסל גבוהים ממטתו של חולה מפני כבוד השכינה.

ב. צריך להתעטף כאדם היושב באימה ואינו פונה לצדדין מאימת שכינה.

ג. כשמבקש רחמים בפני החולה יכול לבקש בכל לשון שירצה, אבל אם מבקש שלא בפניו יבקש רק בלשון הקודש, משום שיאן מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמי, אבל המתפלל בפניו אינו צריך שיזדקקו לא מלאכי השרת, להכניס תפילתו לנפים מן הפרגוד משום ששכינה עימו. [וטעם השראת השכינה יתכן לבאר עפ"י הכתוב "ואת דכא אשכון" שהחולה נפשו שפלה וזהו מקום ראוי להשראת השכינה.

א. מקום סגולה לקבלת התפילות

יש להוכיח מכאן שמיטתו לש חולה הוא מקום המסוגל לקבלת התפילות, ולכאן אין צורך שם ל"תיווך" של מלאכי השרת לקבלת התפילה, אלא הוא מקום השראת השכינה עצמה [וכמו שמצינו מקומות השראת השכינה המסוגלים לקבלת התפילה, כגון בית הכנסת, וכותל המערבי]. וכמדומה שהחפץ חיים זיע"א היה מתפלל שם כמקום השראת שכינה. ע"ד

ב. האם מותר לעבור מראשותם של חולה

ויש לדון, שהרי מצינו איסור לעבור לפני המתפלל, ומבואר בפסוקי ב' טעמים לדבר, י"א משום שמבטל כונת המתפלל, ובחיי אדם כתב שמום שמפסיק בין המתפלל לשכינה. ולפי"ז בחולה ששכינה למעלה מראשותיו יש לדון האם אסור לעבור שם משום שמפסיק בין החולה לשכינה, אמנם החילוק ברור, שכאשר המתפלל עומד בתפילה לפני השכינה יש בהפסקה ביניהם משום חוצפה, אבל כאשר אין החולה מתפלל אין בזה איסור כלל (וגם יש לדון לחלק בין דרגות השראת שכינה). (ויעוי' לקמן אות ד' דדעת הזוה"ק דאסור לישוב מראשותיו, ומשמע דלעמוד מותר, וכ"ש לפשטות הגמ' וש"ע דמותר אף לישוב שם).

ג. דיני מורא ודרך ארץ בנכנס לבקר חולה

מבואר בגמ' וש"ע שהנכנס לבקר את החולה "מתעטף" כאדם היושב באימה ואינו פונה לצדדין מאימת שכינה, והינו שמשום השכינה השרויה למעלה ממיטתו ואמרו דיני מורא שכינה. ולפי"ז יש לדון בכמה הלכות שמצינו בבית הכנסת, שהרי דעת הרבה פוסקים^{ע"ה} שמצות מורא מקדש הנלמד מהפסוק "ומקדשי תיראו" נוהג מן התורה גם בבית הכנסת ובית המדרש (ואף לסוברים שהוא מדרבנן, מ"מ יסוד הדברים משום השכינה השרויה שם). ולהלן כמה מהם.

(א) איסור שחוק וקלות ראש ושיחה בטלה

(ב) אכילה ושתייה ושינה

(ג) התקשטות וטיול וחישוב חשבונות

ובפשטות החילוק פשוט, שבביהכ"ס האיסור מחמת שהמקום מיועד למקום השראת השכינה משא"כ בחולה איון מקום קבוע להשראת שכינה, אלא מצב זמני כרגע השכינה שם, וע"כ לא נוהגות בו הלכות הנובעות מקדושת המקום. ורק דין "מתעטף" שהוא הנהגה בפועל כשנמצא במקום השראת שכינה.^{ע"ה} אמנם עדיין יש לדון שכמו שמצינו דין "מתעטף", יתכן שכלול בזה איסור שחוק וקלות ראש, שזה אינו דין הנובע מן המקום אלא מן המצב.

עוד יש להסתפק, באופן שנמצא בחדרו של החולה איך אינו מתעסק עמו לצרכיו, האם נוהגת ג"כ ענין מורא מחמת כבוד שכינה, או שמכיון שאינו עוסק עם החולה אין כאן מקום למורא שכינה (ומצד המקום אין קדושה כמו שנתבאר) וצ"ע בכ"ז.

^{ע"ה} הובא בחיי אדם כלל י"ז אות ו'

^{ע"ה} ויעוי' לקמן סוף אות ד', שמד' הזוה"ק מבואר שמראשותיו נחשב מקום שכינה ויש שם דינים שונים מדיני המבקר בצידי החולה, ולפי"ז אי"ז אלא "סמוך" לשכינה, ואין מקום כ"כ כמו ביהכ"ס. וצ"ע.

ד. דיני ישיבה בשעת ביקור חולים

מבואר בשו"ע ורמ"א (יו"ד סי' של"ה ס"ג) שהמבקר את החולה צריך להזהר שלא ישב גבוה מהחולה משום כבוד שכינה, ולכן אם החולה שוכב ע"ג קרקע אסור לישוב על מיטה או ספסל, אלא אם שוכב על מיטה מותר.

אמנם בהג' בית הלל הוסיף דמפשטות הגמ' והרמ"א נרה דאפשר לשב תבאיזה צד שירצה אך בזוה"ק (פר' פנחס) מבואר שמראשותיו של חולה אסור לישוב כלל אפי' אינו גבה ממנו משום שהשכינה שם, ולא לרגליו לפי שמלאך המות שם (והוסיף שכ"ז באדם בינוני, אבל צדיק גמור השכינה סביב כל גופו, וברשע גמור מידת הדין מכל צד, עי"ש)

והנה מצוי שהחולה יושב, ולפשטות הגמ' ושו"ע יכול לישוב בכל מקום אם אינו גבוה ממנו, אך לדעת הזוה"ק צריך להזהר לא לישוב לא מראשותיו לא לרגליו רק בשוה לו. וצ"ע.

ולד' הזוה"ק מיושב קצת מה שכתבנו לעיל לדון בכמה דינים הל' מוראה שכינה, שבדבריו מבואר לכאן שיש חילוק בין מראשותיו שהוא מקום שכינה, לצדידי החולה שאין כאן אלא סמוך לשכינה ולפ"ז פשוט שבצדדים ל"ש דינים אלו (אמנם לפשטות המג' ושו"ע שלא חילקו, יש לדון)

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

איך מצליחים לשרוד בגלות?

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (מז, כח)

ארץ מצרים היתה מקור הטומאה והכישוף באותה העת.
עם כל זה, יעקב חי את שנות חייו האחרונות מתוך שלווה, שמחה ומנוחה, דווקא שם.
היו אלו שבע עשרה שנות חיים מלאות נחת.

איך ייתכן להיות צדיק כיעקב אבינו, קדוש וטהור, ולהצליח להתקיים שבע עשרה שנה
בארץ מצרים הטמאה?

השפת אמת מפרש, כי על ידי בחינת 'אמת' יכולים לחיות גם בארץ מצרים, וכידוע
מידתו של יעקב אבינו המיוחדת לו יותר משאר האבות, היא מידת האמת ככתוב "תתן
אמת ליעקב" (מיכה ז, כ).

ויחי יעקב

ושואל, לכאורה היה צריך לכתוב רק "ויהי" יעקב בארץ מצרים?

ומבאר שרואים כאן כי עיקר החידוש הוא שהצליח יעקב אבינו להיות במצרים בבחינת
'חיים' למרות שהיה בארץ טמאה ביותר.

ומוסיף ומבאר, פירוש המושג 'חיים' הוא דביקות בשורש ובמקור שמשם נמשכת
החיות תמיד. הגם שהיה בארץ מצרים, ידע שהיא רק קליפה ובחינת הסתר, אבל
הפנימיות היא חיות ה' יתברך.

נמצא ששהותו של יעקב בארץ מצרים, מקום הטומאה והקליפות, יכלה להתקיים רק
על ידי "ויחי יעקב" – שהיה שקוע בחיים האמיתיים, באמת הצרופה ובאמונה בבורא
העולם, ואז לא הפריעה לו השהות במצרים, על אף שידע שזו תחילת הגלות.

לעיל (יב, ו) כתב הרמב"ן: 'אומר לך כלל, תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין
אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה ואמרו (תנחומא לך
לך ט) כל מה שאירע לאבות סימן לבנים'.

בהקדמתו לחומש שמות כותב הרמב"ן: מקרי האבות כולם שהם כעין יצירה לזרעם,
מפני שכל מקריהם וציוריהם דברים לרמוז להודיע כל העתיד לבא להם.

אם כן, כח היכולת לחיות בעמקי הגלות החשוכה, על ידי דביקות בבורא יתברך שמו
מתוך אמונה תמימה, השריש יעקב בבניו.

כאשר בן ישראל יודע שבכל מקום בו הוא נמצא, ה' יתברך עמו, אין לו פחד לא
מהחושך ולא מהמזיקים הנמצאים סביבו.

משל לעבד ההולך עם מלכו, בתוך כל הפמליה החמושה והמאבטחים הרבים, במעבה יער עבות וחשוך. האם הוא חושש מלסטים או חיות רעות? ודאי שלא!
ומדוע? כי המלך וכל מאבטחיו לצידו...

זהו שאמר הכתוב "הבוטח בה' חסד יסובבנו" (תהלים לב, י). הוא יכול להרגיש עטוף ומוקף בחסד, הוא דבוק בהקדוש ברוך הוא ואין לו לירא משום דבר.

נסיים בדבריו המפורסמים של רבי חיים מואלוז'ין זצ"ל (נפש החיים ג, יב), שהמכניס עצמו בבטחון שאין עוד מלבדו, שום כח בעולם לא יוכל לו!

הלואי שנזכה!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

דין אמירת ברוך שם כבוד מלכותו וכו' בקריאת שמע
ובשאר מקומות

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
(מט, א)

במשנה (פסחים פ"ד מ"ח) 'ששה דברים עשו אנשי יריחו על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם ואלו הן שלא מיחו בידם ... וכורכין את שמע ...'.

ובגמ' (שם דף נ"ו ע"א) 'ת"ר כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ולא היו מפסיקין דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואנן מאי טעמא אמרינן ליה כדדריש ר' שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל-בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם בִּיקֹשׁ יַעֲקֹב לְגַלּוּת לְבָנָיו קֶץ הַיָּמִין וְנִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ שְׂכִינָה אָמַר שְׂמַא חָס וְשָׁלוֹם יֵשׁ בְּמִטְתִּי פְסוּל כְּאֲבָרָהֶם שִׁיצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמַעֲאֵל וְאֲבִי יִצְחָק שִׁיצָא מִמֶּנּוּ עָשׂוּ אִמְרוּ לוֹ בְּנָיו שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד אִמְרוּ כִּשְׁם שְׁאִין בְּלִבְךָ אֵלָּא אֶחָד כֶּךָ אִין בְּלִבְנוּ אֵלָּא אֶחָד בְּאוֹתָהּ שְׁעָה פִּתְחָ יַעֲקֹב אֲבִינוּ וְאִמְרָ בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד אִמְרֵי רַבִּנְן הֵיכִי נַעֲבִיד נְאֻמְרוּהוּ לֹא אִמְרוּ מִשָּׁה רַבִּינוּ לֹא נִאֻמְרוּהוּ אִמְרוּ יַעֲקֹב הִתְקִינוּ שִׁיְהוּ אִוְמְרִים אוֹתוֹ בְּחִשָּׁאֵי אִמְרָ רַבִּי יִצְחָק אִמְרֵי דְבִי רַבִּי אֲמִי מִשָּׁל לְבַת מֶלֶךְ שֶׁהִרְיַחָה צִיקֵי קְדִירָה אִם תֹּאמַר יֵשׁ לָהּ גִּנְאֵי לֹא תֹאמַר יֵשׁ לָהּ צַעַר הִתְחִילוּ עֲבָדֵיהָ לְהַבִּיא בְּחִשָּׁאֵי אִמְרָ רַבִּי אֲבָהוּ הִתְקִינוּ שִׁיְהוּ אִוְמְרִים אוֹתוֹ בְּקוֹל רֵם מִפְּנֵי תְרַעוּמַת הַמִּינִין וּבְנִהַרְדַּעָא דְלִיכָא מִינִין עַד הִשְׁתָּא אִמְרֵי לָהּ בְּחִשָּׁאֵי'.

רש"י מביא ב' פירושים בהסבר שיטת רבי יהודה, א שלא היו אומרים כלל ברוך שם וכו', ב שהיו אומרים אותו בקול רם. וכתב המהרש"א דגם במרדכי רמז מ"ז מבואר כפי' הב' ברש"י, שפירש 'מפסיקין ולא היו שותקין אלא היו אומרים ברוך שם', וביאר המהרש"א דבריו, שלא היו שותקים מלומר ברוך שם – בלחש, אלא היו אומרים אותו בקול רם, ומשום שהיו קוראים אותו בקריאה אחת עם פסוק הראשון, חשיב 'כורכים' – מחברים, דאין ניכר הבדל בין פסוק ראשון ל'ואהבת'.

ואילו בטור בהלכות יום הכיפורים סי' תרי"ט, הביא טעם אחר לכך שאומרים אות בחשאי, וז"ל 'ונוהגין באשכנז לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם וסמך לדבר במדרש ואלה הדברים רבה בפרשת ואתחנן (פרשה ב' אות ל"א) כשעלה משה לרקיע שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והורידו לישראל למה הדבר דומה לאדם שגנב הורמין פי' חפץ נאה מתוך פלטרין של

מלך ונתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצנעה בתוך ביתך לכן כל השנה אומרים אותו בלחש וביום הכיפורים אומרים אותו בפרהסיא לפי שאנו כמלאכים.^{טו}

והקשה המג"א סי' ס"א ס"ק ח', דמדברי הטור מבואר שאנו אומרים בחשאי מפני שמשנה גנבה מהמלאכים, ואילו בגמ' בפסחים הנ"ל, מבואר שמשנה כלל לא אמרה.^{טז} ותירץ המג"א דגם כוונת הטור לומר דגם משה אמרה, אלא דאמרה בהצנע – ולא כתבה בגלוי בתורה, מפני שגנבה מהמלאכים. וכ' שכן משמע בהגהות מיימוניות על דברי הרמב"ם בפרק א' מהל' קריאת שמע הל' ד', שהביא את דברי הגמ' בפסחים הנ"ל (בשינויי לשון) בטעם אמירת ברוך שם וכו', ולא הזכיר את הטעם שאומרים אותו בחשאי, והוסיף ע"כ ההגה"מ 'לפי שלא אמרו משה בתורה כדאיתא התם', ומבואר שהבין בדברי הגמ' הנ"ל, שמשנה לא אמרו בתורה – היינו בגלוי, אך אכן אמרה בהצנע.

והקשה הצ"ח (פסחים נ"ו ע"א), 'יש לדקדק ואטו שבח אחד יש לנו שאנו אומרים מה שלא אמרו משה, וכמה פיוטים שאנו אומרים שחברו הפיטנים, ולא יהיה יעקב אבינו כאחד מהפיטנים, שניחוש מלומר השבח ששיבח סבא קדישא ישראל סבא עבור שלא אמרו משה, ולכן נעל"ד שעיקר הקפידא שנפסיק באמצע דברי משה בשבח שלא אמר הוא, כמו בשכמל"ו שאנו מפסיקין בו בין שמע ל'ואהבת', בזה יש קפידא שלא אמרו משה. ומזה הטעם למדתי זכות על קצת קהלות הנוהגים כשמתענים בערב ראש חודש אחר תפילת יום כיפור קטן, אומרים שמע ישראל וגו' בשכמל"ו – הכל בקול רם, וקצת קראו עליהם תגר, ואני אמרתי כיון שאין אומרים רק פסוק ראשון – אין קפידא, שאין כאן הפסק באמצע דברי משה'.

ובספר פניני תפילה (קוק) עמו' ע"ד, הביא את דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שתמה על דברי הצ"ח הנ"ל, שאם הטעם הוא שלא להפסיק בין דברי משה – בדבר שלא אמרו משה, א"כ מה מהני שאומרו בלחש – סו"ס הוי הפסק, ולכן ביאר הגרי"ש"א דברי הגמ', דהאי 'שלא אמרו משה' - היינו שכשנאמרהו אנחנו עושים עצמנו כאילו אנחנו בדרגה גבוהה יותר ממשה רבינו, דמשה שלא אמרו – היינו שלא היה לו השגה בדבר כל כך גבוה, ורק יעקב אמר. וזהו שביזה"כ אנו אומרים אותו בקול רם, ומשום שביום זה אנו כמלאכים, דהיינו שאיננו אומרים זאת בתורת אמירת בני אדם, אלא אנחנו אומרים זאת בתורת אמירת מלאכים, ומה שמשנה לא אמרו – היינו דווקא כשהיה בתורת 'איש', ולא החזיק עצמו בדרגה גבוהה כל כך, לומר שבח עמוק כל כך – שרק המלאכים מבינים אותו. ועי' בהגהת חכמת שלמה על השו"ע [שם], שמבואר ג"כ כעין דברים אלו. וסיים שם 'ולכך לפי מנהגינו שאומרים ביוזה"כ בקריאת שמע בקול רם, אין ראוי לאמרו כלל

^{טו} ועי' בשו"ת גור אריה יהודה או"ח סי' פ"ב, שהעיר דלפי הטעם שביום הכיפורים אנו אומרים אותו בקול רם – משום שביום זה אנו דומים למלאכים, א"כ מן הדין הוא שנשים יהיו אסורות לאמרו בקול רם – גם ביוזה"כ, דהן אינן דומות למלאכים, וכמש"כ המג"א סי' תר"י ס"ק י' לענין לבישת בגדי לבן ביוזה"כ, ובסי' תר"ט ס"ק י' לענין עמידה בכל יוזה"כ, ועיי"ש משכב"ז.

^{טז} וכ"ה בפ"י הרש"ש על המדרש רבה.

בקול רם בשאר ימות השנה – אף שלא בקריאת שמע, דאל"כ הווי תרי קולי דסתרי אהדדי.

והנפק"מ בין הנהו תרי טעמי,

- א. לענין אמירתו ביום כיפור קטן.^ט
- ב. לענין אמירתו בשעת אמירת 'אנא בכח' (בקרבות, ובקבלת שבת).^פ
- ג. לענין אמירתו לאחר אמירת ברכה לבטלה.^{פא}
- ד. לענין אמירתו אחר הנחת תפילין של ראש.^{פב}

דלטעם הצל"ח דהוא משום הפסק, א"כ כל שאין מפסיק בו בין פסוקים שאמרם משה רבנו – לית לן בה, ויכול לאומרו בקול. אך להסברו של הגריש"א והחכמת שלמה – שהוא משום כבודו של משה, א"כ בכל אופן אין לאמרו בקול.

ועי' בכף החיים [שם] ס"ק מ"ז, שהביא בשם הבן איש חי (פרשת וארא אות י"א), שמ"מ צריך לאמרו בקול חלש, באופן שישמיע לאזנו. עיין עוד בתשובות והנהגות ח"ב סי' מ"ו, די"ל דאם מכוין כראוי – ישמיע לאזניו, ואם לא מכוין כראוי – יש להזהר מהמקטרגים, וע"כ לא ישמיע לאזנו, אלא שלמעשה נוהג הוא לאמרה בלחש, ולדקדק להשמיע לאזניו, כיון דבלא שמשמיע לאזניו – דעת הגר"א דהוא דומה להרהור.

עו"כ בתשובות והנהגות בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל, שדין אמירת בשכמל"ו בחשאי, אמורה דווקא כשאומרה בציבור – כשירת המלאכים ודברים שבקדושה הנאמרים בציבור, אך כשאומרה ביחידות – יכול לאומרו בקול רם. ולכאוי' להנו טעמים שהזכרו לעיל, גם כשקוראה ביחידות - אין להגביה קולו.

^ט אך באמירתו בסוף תפילת נעילה – לכו"ע יכול לאמרו בקול רם, וכנ"ל לענין אמירתו בקריאת שמע ביוה"כ.
^פ עי' בשו"ת תורה לשמה (לבעל הבן איש חי) סי' קצ"ו, דס"ל דאכן יש לאומרו רק בלחש, דרק בדרך לימוד – מותר לאומרו בקול. ולכאוי' משמע דס"ל כהצל"ח שלאחר 'אנא בכח' יכול לומר ברוך שם וכו' בקול רם, אבל בספרו עוד יוסף חי פרשת וארא סוף אות ד', מבואר שגם אחרי 'אנא בכח' צ"ל ברוך שם בלחש.

ועי' בשו"ת חיי הלוי ח"א סי' י' אות ד', דאפשר דזהו טעם מנהג העולם בקבלת שבת, כשאומרים 'אנא בכח' קודם לכה דודי, דהחזון אינו מסיים 'אנא בכח' בקול רם, רק מתחיל לכה דודי, וכן כשאומרים קרבנות בכל יום קודם מנחה, המנהג הוא שהחזון מתחיל לומר 'אשרי', דלא כמו המנהג בכל התפילות שבכל פעם החזון מסיים המזמור והקהל מתחילין המזמור השני, וידוע שכל מנהגי ישראל יסודתם בהררי קודש, אולם לפי הנ"ל – הטעם פשוט, כדי שלא יאמר החזון בקול רם ברוך שם וכו'.

ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' ט', דשמע מהגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל שהטעם המבואר בגמ' – לא שייך אחר אמירת 'אנא בכח', וע"כ יכול לאומרו בקול רם. והאומרים אותו בלחש, ס"ל כן משום שכן מצינו בבשכמל"ו הנאמר אחרי ברכת תפילין של ראש - שנאמר בלחש, כמבואר ברמ"א סי' כ"ה סעי' ה'. ועי' להלן הע' 6.

^{פא} עי' בספר דעת נוטה עמו' ר"א, דדעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שיכול לאומרו בקול. ועי' במנהגי ביהכ"נ 'חזון איש' (לדרמון), דדעת הגר"ח שאף באמירת יו"כ קטן, יש לאומרו בקול.

^{פב} עי' הע' 4 מש"כ בשו"ת משנה הלכות, ודו"ק דברמ"א (שם) לא מבואר שאומרים אותו בלחש, אולם יעוי' בפמ"ג א"א ס"ק י' שהסתפק האם יש לענות אמן על ברכתה זו, דהא הוי ספק ברכה לבטלה, ובעקבות כך כתב בקיצור שלחן ערוך סעי' ד', דיש לאומרו בלחש - כדי שלא יענו אחריו אמן, ולפי"ז אינו ענין לאמירתו בלחש אחר שאר פעמים שאומרים אותו.

ועי' ערוך השלחן סי' כ"ה סעי' י"ג, שהנחת תפילין היא קבלת יחודו ואחדותו של הקב"ה, וכעין אמירת פסוק 'שמע ישראל' שאנו אומרים אחריו ברוך שם וכו', כשם שיעקב אבינו ענה כשהשבים אמרו 'שמע ישראל'.

עי' בשו"ע סי' ס"ו סעי' א', דאף דקיי"ל שבאמצע הפרק שבקריאת שמע, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ואפילו באמצע פסוק, מ"מ בפסוק 'שמע ישראל' ואמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לא יפסיק בהם כלל – אם לא מפני מי שירא ממנו שיהרגנו. ובטעם הדברים הביא המשנה ברורה ס"ק י"א מדברי הבית יוסף, 'ומיהו מצאתי כתוב דבאמצע פסוק שמע ישראל אין להפסיק כלל – שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים', והוסיף ע"כ הב"י 'ונ"ל דהוא הדין דאין להפסיק באמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד – שגם הוא מכלל היחוד'.

ועי' בזוה"ק תרומה קל"ט: שכתב, 'ויכוין בכל חד בהו (בפסוק שמע ובבשכמל"ו), וכולהו אתוון (כ"ה אותיות שבפסוק שמע, וכ"ד אותיות דברוך שם וכו') מתחברין כחדא וסלקין בחיבורא חדא ... וחשיב קודשא בריך היא לההוא בר נש כאילו קיים אורייתא כולה דאתייתא במ"ט פנים, ועל דא איצטריך לכוונה וריעותא בהני אתוון, דאמר מר **שמע ישראל ובשכמל"ו כללא דכל אורייתא כולה**, זכאה חולקיה למאן דמתכוון בהו'.

עוד הוסיף הב"י, דמטעם זה גם אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ומ"מ כתב הרמ"א סי' ס"א סעי' י"ד בשם האבודרהם, דיש להפסיק **מעט** בין 'אחד' ל'ברוך', כי עיקר קיבול מלכות שמים הוא בפסוק ראשון, וכ"כ הב"י בשם הרוקח סי' ש"כ.

*

והנה מצינו בפוסקים כמה נידונים בעניני פסוק ראשון של קריאת שמע, ששוה בהם דין 'ברוך שם כבוד מלכותו' – לפסוק ראשון.

א. כוונה מעכבת.

במשנה ריש פרק ב' דברכות, 'היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא'. ובגמ' בדף י"ג ע"א; ע"ב נחלקו התנאים באילו פסוקים הכוונה מעכבת, דעת ר' אליעזר דבעינן כוונה עד סוף פסוק 'והיו הדברים האלה על לבבך', וכן דעת ר' זוטרא ורבי יאשיהו. דעת רבי עקיבא ור' יהודה דכוונה מעכבת בכל פרשה ראשונה, ודעת ר' מאיר דכוונה מעכבת רק בפסוק ראשון, וז"ל הגמ', 'ת"ר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד - עד כאן צריכה כוונת הלב דברי ר"מ, אמר רבא הלכה כר"מ'.

וכתבו התוס' ד"ה אמר רבא, דהלכה כר"מ דקיי"ל כרבא דהוא בתראה. וכן פסק השו"ע סי' ס' סעי' ה', 'הקורא את שמע ולא כוון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל, לא יצא ידי חובתו. והשאר, אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה, או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע, יצא, והוא שכוון לבו בפסוק ראשון'.

וכ"פ השו"ע בסי' ס"ג סעי' ד', דאפילו למ"ד מצות אינן צריכות כונה, מ"מ אם לא כיון בפסוק ראשון של קריאת שמע, לא יצא ידי חובתו, נחזור וקורא.

ויעוי"ש במשנ"ב [סי' ס"ג] ס"ק י"ב, שהביא בשם הפמ"ג,^{פג} דהוא הדין באמירת ברוך שם וכו', דאם לא כיון לבו – צריך ג"כ לחזור ולקרוא בכונה.^{פד}

ב. לא אמרו.

כבר הובא לעיל מחלוקת התנאים אם צריך לומר ברוך שם וכו' אחר פסוק 'שמע ישראל', וקיי"ל בסי' ס"א סעי' י"ג דיש לאומרו (בלחש), אלא שדנו האחרונים מה דינו כשלא אמרו.

הב"ח מביא את דברי השלטי גבורים (שם) אות ז', שכתב בשם ר' ישעיה אחרון ז"ל (פסקי ריא"ז ברכות פ"ב ה"ד), שאם לא אמרו אין מחזירין אותו, וכתב הב"ח דטעמו משום דאינו אלא תקנה – כיון שיעקב אמרה, ואינו דומה לקריאת שמע שהיא דאורייתא. ואילו דעת הלבוש סעי' ה', ס"ל דדינו ממש כפסוק ראשון, וע"כ מחזירים אותו.

והנה המג"א ס"ק י"א הביא את המחלוקת הזו, ונראה מדבריו שנוקט כדברי הלבוש, ועי' בביאור הלכה ד"ה 'אחר', שהאריך להוכיח כשיטת השל"ג, ובסו"ד כתב דלולי דמסתפינא הו"א דגם הלבוש מודה בזה, וכוונתו, דלא הוי כשאר פסוק שבקריאת שמע – שאין צריך לחזור עבור הכוונה, אפילו אם לא התחיל עדין פסוק שלאחריו, אלא דינו כפסוק ראשון, שאם לא אמרו בכונה – צריך לחזור ולאומרו בכונה, ודווקא כשעדיין לא התחיל 'ואהבת', אך אם דילג בשכמל"ו וכבר המשיך בקריאת שמע, אין צריך לחזור עבור זה, רק יאמר אותו במקום שזכר.^{פה}

וכבר תמה האגרות משה או"ח ח"ה סי' ה' אות ג', דלא שייך לאומרו שלא במקומו – שא"כ הוי הפסק.

ג. ספק אם אמרו.

(ברכות דף ט"ז ע"א) 'רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטריין ליה גננא לר' אלעזר אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דר' יוחנן קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה באמצע הפרק יחזור לראש ... אתא ואמר להו אמרו ליה אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו.'

והב"ח סי' ס"ד תמה, הלא ע"כ יודע הוא שקרא פסוק ראשון, דאם אינו יודע בודאות שקרא פסוק ראשון, א"כ אפילו אם אכן קראו, הא ודאי דשלא בכונה קרא אותו, וצריך לחזור מפסוק ראשון ואילך, דאל"כ הוי ליה קוראה למפרע, ומאי אריא דאינו יודע היכן טעה, הלא אפילו יודע, מ"מ כיון שלא קרא פסוק ראשון בכונה, צריך לחזור ולקרוא מתחילת שמע ואילך, ומכח זה צ"ל דמיירי דבפסוק ראשון היה מכוין, ואח"כ קרא שלא

^{פג} עיי"ש במג"א ס"ק ה', שכ"כ בשם הלבוש.
^{פד} ועי' להלן, דלפי"ד הביאווה"ל בסי' ס"ג, כל זה דווקא אם עדין לא התחיל פסוק ואהבת, אך אם כבר התחיל בו – שוב לא חוזר, דלא גרע מאם לא אמרו כלל, דכל שהתחיל כבר פסוק ואהבת, שוב אינו חוזר. ועיי"ש בסו"ד הביאווה"ל, דמ"מ יאמרנו במקום שזכר. אולם כבר תמה האגרות משה או"ח ח"ה סי' ה' אות ג', דלא שייך לאומרו שלא במקומו – שא"כ הוי הפסק.
^{פה} ואפשר דגם זה אין צריך מצד הדין.

בכונה וטעה ואינו יודע היכן טעה, וחוזר לראש הפרשה – היינו חוזר לואהבת את ה' אלקיך וגו'.

ומבואר בב"ח, שכל שמסופק אם כיון בפסוק ראשון, אמרינן שמן הסתם לא כיון, וע"כ ס"ל דצריך לחזור מתחילת קריאת שמע. אולם הלבוש סעי' ב' כתב להיפך, דס"ל דפסוק ראשון אוקמינן אחזקתיה ודאי קראו בכונה כהלכתו, וכן ס"ל לפרי חדש ס"ק ג'.

ובדברי חמודות פ"ב דברכות אות מ"ט, הביא את דברי הלבוש הללו, ותמה עליו מנין לו לומר דאמרינן בזה 'העמידו על חזקתו', וע"כ כתב דצ"ל שמקור דבריו הוא ממש"כ הרמב"ם פ"ב מהל' קריאת שמע הל' י"ג, 'קרא וטעה יחזור למקום שטעה נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע אי זו פרשה השלים ואי זו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהוא ואהבת את ה' אלקיך' וגו', ומבואר דאף במסופק אי"צ לחזור על פסוק ראשון - אלא רק מואהבת, ומוכח מכך דהעמידהו על חזקתו - שכיון בפסוק ראשון. אולם כתב עליו הדברי חמודות, דכוונת הרמב"ם דווקא במסופק בין פרשה ראשונה לפרשה שניה, וסובר שבספק זה יפול ג"כ שמא לא קרא אלא עד הפסק הראשון - שהוא קודם ואהבת, ששם צריך להפסיק מעט, (ואינו מסופק כלל על פסוק ראשון), אבל בטעה בפרשה עצמה - היינו מה שכתב בהלכה י"ד, 'טעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק'. וא"כ גם ברמב"ם מבואר, דבספק אם קרא פסוק ראשון - צריך לחזור ולקרוא. אך דעת הט"ז ס"ק א', שאינו חוזר מספק על פסוק ראשון, כדי שלא ייחשב כאומר פעמיים שמע, דהא מבואר לקמן דף ל"ג ע"ב, דהאומר פעמיים שמע - משתקין אותו. (דווקא בספק כיון).

והוסיף ע"כ המשנ"ב ס"ק ז', דאף המסופק אם אמר ברוך שם וכו', ג"כ דינו כפסוק ראשון של קריאת שמע - דחוזר, כיון דסתמא לא כיון בו. ומקורו בדברי הפמ"ג א"א סי' ס"ד ס"ק ב', וכ"ה בסי' ס"ג ס"ק ה'.

ועי' בשו"ת הלכות סי' ס"א סעי' י"א, דכשם שהובא לעיל מדברי הביאור הלכה, דאם לא אמרו כלל וכבר התחיל פסוק ואהבת - אי"צ לחזור עבורו, הוא הדין במסופק אם כיון בברוך שם וכו', דאם כבר המשיך בפסוק ואהבת - אי"צ לחזור עבור זה.

ד. אסור להלך בשעת אמירתו.

(ברכות י"ג ע"ב) 'אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה על לבבך בעמידה על לבבך סלקא דעתך אלא אימא עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה'.

וכתבו התוס' ד"ה על, דמבואר בירושלמי שאין הנידון אי בעינן ישיבה או עמידה, אלא דאם היה מהלך צריך לעמוד מהליכתו, אע"ג דבית הלל אמרי (דף י' ע"ב) 'כל אדם קורא כדרכו', מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד מהליכתו, לפי שאינו מיושב כ"כ ואינו יכול לכויין כשהוא מהלך - כאשר היה עומד. והביאו התוס' דכ"כ כם במדרש תנחומא ריש פרשת לך לך, 'רב יהודה בשם שמואל אמר אסור לקבל עליו עול מלכות שמים כשהוא מהלך

אלא יעמוד ויקרא וכשיגיע לואהבת ילך לדרכו. וכן כתב הרי"ף (דף ז' ע"ב מדה"ר) והרא"ש (סי' ג'), וכ"פ הרמב"ם פ"ב מהל' קריאת שמע הלכה ג'.

ולענין הלכה, כתב הרי"ף דאין הלכה לא כרב נתן ולא כרבי יוחנן, אלא בעינן שיעמוד מהליכתו רק בפסוק ראשון, ומשום דקיי"ל כרבא (דף י"ג ע"א – הו"ד לעיל) דפסק הלכה כרבי מאיר, דלא בעינן כוונה – אלא בפסוק ראשון בלבד. והוסיף הרי"ף 'וכבר ראינו מי שדחה דברי יוחנן מדפסק רבא הלכה כר"מ, ופסק כרבי נתן דאמר עד 'על לבבך' בעמידה, והדין פסקא לאו מעליא הוא, דכי היכי דדחו דברי רבא דברי ר' יוחנן, ה"נ דחו דברי ר' נתן. והרא"ש ג"כ הביא את דברי הרי"ף הללו, והוסיף דהראב"ד כתב שיטה זו בשם גאון, דבעינן לעמוד מהילוכו עד 'על לבבך', וכדאמר ביומא (דף י"ט ע"ב) דבפרק ראשון אין לו לרמוז בעיניו, ואף הרי"ף גופיה כתב להלן בפירקין (דף ט' ע"ב מדה"ר) דאסור לרמוז בכל הפרק – משום דחשיב קריאת עראי, וא"כ הוא הדין דבעינן עמידה בכל הפרק – כי היכי דלא לישב קריאת עראי, (והא דלא בעי עמידה בכל הפרשה, משום דבפסוק דבתריה כתיב 'ובלכתך בדרך' - אלמא דמותר במהלך.)¹⁹ והטור הביא דשיטה זו כתובה בבה"ג (ריש מסכת ברכות, הלכות קריאת שמע), וכתב הב"י דכיון שהרי"ף והרמב"ם והתוס' הסכימו דאין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון, הכי נקטינן.

וכן פסק השו"ע (שם) סעי' ג; ד', 'היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע, צריך לעמוד בפסוק ראשון. עקר הכונה הוא בפסוק ראשון, הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון, לא יצא י"ח וחוזר וקורא, ואפי' למאן דאמר מצות אינן צריכות כונה מודה הכא. וכתב המשנ"ב ס"ק י"א, דיש מחמירין עד 'על לבבך'.

ועיי"ש במשנ"ב שכתב עוד בשם הלבוש והמג"א²⁰, דמחויב לעמוד מהילוכו גם בשעת אמירת ברוך שם וכו'. וז"ל הלבוש בסעי' ה', 'ונ"ל שפסוק ראשון שהוזכר בכל זה הענין, כולל ג"כ עמו בשכמל"ו – שהוא ג"כ בכלל קבלת עול מלכות שמים, ויש לו כל דין פסוק ראשון לענין זה'.

ואכן דברים אלו כבר מפורשים בדברי המדרש תנחומא שהביאו התוס', וז"ל 'ילמדנו רבינו אדם מישראל מהו שיקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, רב אידי ורב הונא בשם רבי יהודה ורבי יוסי בשם ר' שמואל אמרו אסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד במקום אחד ויכוין לבו לשמים באימה וביראה ברתת ובזיעה ביחוד השם ויקרא שמע ישראל ה' אלקינו ה' אלקינו (ד) כל אחד ואחד בכוונת הלב ואחר כך ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וכשמתחיל ואהבת רצה מהלך רצה עומד רצה יושב שכך כתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך'.

¹⁹ וא"כ הוי סתירה בדברי הרי"ף, אולם סתירה זו היא כבר בדברי רבא עצמו, ועי' ברי"ף דף ט"ז ע"א מה שתירץ בזה, ועיי"ע ברשב"א דף י"ג ע"ב ד"ה ור' יוחנן, מה שכתב לתרץ.

²⁰ ס"ק ה', שהביא את דברי הלבוש דלהלן, וקאי על חיוב הכוונה בפסוק ראשון – שכולל גם את ברוך שם וכו', וממילא הוא הדין גם לענין עמידה מהליכתו בשעת אמירת ברוך שם וכו'.

ה. נתינת ידיו על עיניו.

(ברכות דף י"ג ע"ב) 'ת"ר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא א"ל רב לר' חייא לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים אמר ליה בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים'.

וכתב הטור בסי' ס"א, 'ויש נוהגין שנותנין ידיהם על פניהם בקריאת פסוק הראשון^{פ"ח} וראייתם מפ"ב דברכות (יג) רבי כד הוה מנח ידיה אעיניה הוה קרי לה, פי' כוונתו שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין וכל מה שיעשה אדם לעורר הכוונה טוב הוא'. והביאו השו"ע בסעי' ה'.

וכתב הבן איש חי פרשת וארא אות ו', 'ויסגור עיניו ביד ימינו בפסוק ראשון, **עד שישלים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד**, ויש סוד בדבר'.^{פ"ט}

ו. קריאתו עם הציבור.

(משנה ברכות פ"ג מ"ד) 'בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחרייה', ובגמ' דף כ' ע"ב 'אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי למה מהרהר ... ורב חסדא אמר הרהור לאו כדבור דמי... אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אמר רבי אלעזר כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל'.

וכתב הרא"ש סי' י"ד, 'מכאן כתב בעל הלכות גדולות קרא קריאת שמע ובא לבית הכנסת ומצאם שקורין קרי"ש, קורא פסוק ראשון עמהם'.

ועי' בב"י סי' ס"ה, שהביא מתרומת הדשן סי' ג', דבהיה עומד בין ברוך שאמר לישתבח לא יפסיק לענות עמהם, ואצ"ל בהיה עומד בברכות קריאת שמע, והב"ח ס"ל דאין ללמוד מברכות קריאת שמע לפסוקי דזמרה. והכרעת המשנ"ב ס"ק י"א, דבברכת 'ברוך שאמר' וישתבח יפסיק לענות עמהם, ואצ"ל דבפסוקי דזמרה יפסיק, אבל בברכות קריאת שמע והוא הדין בין הפרקים בקריאת שמע – לא יפסיק, אלא יאמר אותן התיבות שאוחז בהן – בניגון שהציבור מנגן בו את קריאת שמע.

בהמשך הביא הב"י את דברי הרוקח סי' ש"כ, שכתב 'אם קרא קריאת שמע שהתפלל בביתו או בבית האבל ובא לבית הכנסת – יקרא כל קרי"ש עם הציבור ויקבל שכר כקורא בתורה', והב"י הבין בדבריו שאינו חולק על הבה"ג, אלא דמעיקר הדין – כדי שלא יהיה נראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו, די בפסוק ראשון, ועצה טובה שיקרא עמהם כל קריאת שמע. וכ"פ בשו"ע סעי' ג', וז"ל 'קרא ק"ש ונכנס לבהכ"נ, ומצא צבור שקורין ק"ש, טוב שיקרא עמהם כל ק"ש ויקבל שכר כקורא בתורה', וכתב ע"כ הרמ"א 'אבל אינו חייב רק בפסוק ראשון'.

^{פ"ח} עי' קובץ תל תלפיות (קצבורג) שנת תרע"ה מכתב ט"ז סי' קמ"ב, שהעורך האריך להסביר בטוטו"ד את הנהגה זו.
^{פ"ט} ויש שהביאו שמבואר כן גם בספר הכוונות.

אולם בביאור הגר"א ס"ל דהרוקח פליג על הבה"ג, וס"ל דבעינן לקרות עם הציבור את כל קריאת שמע, שהרי אמרו במתני' 'מהרהר בלבו' על כל קריאת שמע, וע"כ כתב דדברי הבה"ג צ"ע.

ועי' משנ"ב ס"ק י', שהביא גם את דעת הגר"א, שצריך לקרא עמהם כל קריאת שמע, אמנם סיים דאם עומד באמצע פסוקי דזמרה – יפסיק רק לפסוק ראשון.

והוסיף ע"כ המשנ"ב, דאמירת ברוך שם וכו' – שזה לפסוק ראשון, וצריך מדינא לאמרה עם הציבור, וכן מבואר בדברי חמודות (ע"ד הרא"ש הנ"ל) אות ל"ט. ועי' מטה אפרים סי' תרי"ט סעי' מ', שצריך לומר עמהם ברוך שם וכו' – אף באווחז באמצע פסוקי דזמרה, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' י"ז אות ו', וכבשונה הלכות סעי' ז'.

לתגובות: YR4295@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

סדר קבורת יעקב אבינו

וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרַיִם הוּא וְאָחָיו וְכָל הָעַלְיִים אֹתוֹ לְקַבֵּר אֶת אָבִיו אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֶת אָבִיו (ג, יד)

בספר צפנת פענח מהגאון האדיר הגר"י ראזין זצ"ל הקשה מהו כפילות הלשון "לקבור את אביו אחרי קברו את אביו" וכתב לתרץ באופן פלא, על פי מה דאיתא בגמ' ירושלמי (תענית פ"ד הל"ב) "אמר רבי שמואל בר רב יצחק אבות דרך הסב הם קבורין" (ובקרובן עדה לפני משה שם ביארו "במערת המכפילה דרך הסב הן קבורין, אברהם באמצע, ויצחק למעלה ממנו, ויעקב למטה ממנו").

והנה הא תינח אחר פטירתו של יעקב אבינו כאשר היו כל השלשה אבות ביחד, היו קבורים בסדר זה, אבל קודם פטירת יעקב אבינו כאשר היו שם רק שתי אבות, אז אמרו בגמ' ברכות (מו:): וכן בירושלמי שם שיש סדר אחרת, דכשיש שני אנשים הגדול מיסב בראש והשני למטה ממנו.

אם כן כאשר קברו את יצחק אבינו, קברו אותו למטה מאברהם אבינו מצד שמאל, "ואם כן לפי זה פינו את יצחק לקברו מימין אברהם ואחר כך קברו את יעקב, זה ר"ל כאן" עכ"ל הראגאטשובער גאון.

ובדבריו מבואר שפיר דברי יוסף הצדיק שביקש רשות מפרעה לקבור את יעקב אבינו ואמר אליו (בראשית מט,ה) "אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני" וכתב שם רש"י "כפשוטו כמו כי יכרה איש (שמות כא, לג) ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבין לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה".

והנה לפי פשוטו קשה להבין דברי יעקב אבינו "הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי" דהלא יעקב אבינו לא כרה הקבר לעצמו, ומה הכוונה "אשר כריתי לי"? ולפי דברי הגר"י ראזין מבואר, דאכן יעקב אבינו כבר כרה קבר זה לעצמו בשעה שנפטר יצחק אבינו, ואז הניח את יצחק אבינו בתוכה, ועכשיו הוא ביקש שיניחו אותו באותו קבר שכבר כרה לעצמו בשעה שקבר את יצחק אבינו בתוכו.

והנה לולי דברי הגר"י ראזין, היינו אומרים בפשטות שכיון שידעו על פי רוח הקודש שעתיד להיות ד' זוגות במערת המכפילה, לכן לכתחילה, היה סדר הקבורה על אופן זה שהיה יצחק אבינו קבור מימין אברהם אבינו, ולא היה זה נחשב כפחיתות כבוד לאברהם אבינו מכיון שהכל ידעו שעתיד להיות ד' זוגות במערת המכפילה.

אמנם גם אם נטעון שא"א לומר כן, דאין זה כבוד לאברהם אבינו שיהא נראה כאלו הוא למטה מיצחק אבינו עד לזמן שיבא יעקב אבינו, אבל איך יעלה על הדעת שיצוה

יעקב אבינו לפנות את יצחק אבינו מקברו כדי לכבד את אברהם אבינו שיהא באמצע, והא כתיב (בראשית מו, א) "ויזבח זבחים לאלקי יצחק אביו" וכתב שם רש"י "חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם", וכן נפסק להלכה ברמ"א (יו"ד ס' רמ) שכבוד אביו דוחה כבוד זקנו, ואם כן איך שייך שיעקב אבינו יצוה לפנות את יצחק אבינו שהיה אביו, מקברו, כדי לכבד את אברהם זקנו?

ויש להסביר הדברים בהקדם מה שמובא בקונטרס ליקוטי מהרי"ל (עמ' טו) הנדפס סוף כתבי חסיד יעב"ץ ח"ב, שמביא שם מצוואת אחד מבעלי הראשונים רב אליעזר בן רב שמואל הלוי שחי בתקופת רש"י, וכתב שם בזה"ל "אצל מורי אבי זצ"ל מצד ימיני יקברוני, ואפילו אם הוא מעט צר, בטחתי באהבת אבי שיגנוז עצמו להכניסני אליו".

וכן הובא בספר שיח שרפי קודש (ח"ג עמ' כג) דכאשר נפטר הגה"צ ר' אברהם מרדכי זצ"ל בנו של החידושי הרי"ם, ביקש החידושי הרי"ם שיקברו את בנו אצל הגאון בעל חמדת שלמה אע"פ שלא היה שם שום מקום פנוי, ואמר אז החידושי הרי"ם בזה הלשון "הם היו ידידים טובים בחייהם, יעשה בשבילו מקום לאחר פטירתו", וכך הוה שהמקום נתרווח וקברו אותו על יד החמדת שלמה.

וכזה סיפר האדמו"ר ר' מש"י מסאדיגורא זי"ע, שזקנו הרה"ק ר' ישראל מסאדיגורא זי"ע ביקש קודם פטירתו, שיקברו אותו בין אביו אדמו"ר הזקן מסאדיגורא לבין זקנו הק' מרוזין, וידעו ששם אין מקום, אך כיון שביקש, הלכו לבדוק וראו שנעשה מקום, כי פעל בכוחו שיתרחב המקום וישכב בין ב' צדיקים אלו.

וכבר מצינו כן בגמ' מו"ק (כה.) דכשמת רב הונא רצה רב חגא לקברו אצל רבי חייא, אבל שני בני רבי חייא היו כבר קבורים אצלו, רבי יהודה בצד ימינו וחזקיה בצד שמאלו, "אמר ליה יהודה לחזקיה קום מדוכתיך דלאו אורח ארעא דקאים רב הונא אבראי". הרי שחזקיה פינה את עצמו ממקומו אצל רבי חייא כדי לעשות מקום לרב הונא.

וראה שם במאירי שכתב "אע"פ שאין מפנין את המת מקבר לקבר מ"מ בסוגיא זו יראה שלכבוד אדם גדול מפנין קבר לגנוז בתוכו אדם גדול שהוא ראוי לו, וכמו שאמרו אמר ליה יהודה לחזקיה 'קום מדוכתיך', כלומר שהבינו בדעתם שכך היה ראוי לעשות לפנות חזקיה משם ולגנוז בו רב הונא, ומ"מ לא הותרה אלא בקושי גדול והוא שאמרו על זה 'קם בהדיה עמודא דנורא' ויראה לי שהוא משל על יראת עונש גחלתם של תלמידי חכמים" עכ"ל.

והנה בגמ' בבא מציעא (פה:) מובא שאליהו הנביא אמר שרבי חייא ושני בניו הם כדוגמת האבות הק', ובספר שב דנחמתא (אות א') מהגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל כתב להוכיח כי רבי חייא עצמו היה בבחינת יעקב אבינו, ויהודה היה בבחינת אברהם אבינו, וחזקיה בבחינת יצחק אבינו ראה שם ראיותיו לזה. הרי שחזקיה שהיה בבחינת יצחק אבינו פינה את עצמו ממקומו כדי לכבד את רב הונא.

ואולי כן היו הדברים עם יצחק אבינו, שבעת פטירתו נקבר בשמאל אברהם אבינו, ועכשיו בעת קבורת יעקב אבינו, ידע יעקב אבינו שיצחק אבינו יקום מדוכתיה ויגנוז את

עצמו לצד ימין של אברהם אבינו כדי לכבד את אברהם אבינו שהוא יהא באמצע שניהם, ולכן ביקש יעקב אבינו שיקבור אותו בקברו של יצחק אבינו כי ידע נאמנה שיגנו יצחק אבינו את עצמו לימין אברהם אבינו.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

ניצוצות בפרשה

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאֶסְפוּ וְאֶגְיְדָה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
(מט, א)

דרשו חז"ל במסכת פסחים (נ"ו ע"א) אמר רבי שמעון בן לקיש, ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו, "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", אמרו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

אמרי רבנן היכי נעביד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב התקינן שיהו אומרים אותו בחשאי, אמר רבי יצחק, אמרי דבי רבי אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער' התחילו עבדיה להביא בחשאי

לא אמר "ברוך שם כבודו מלכותו לעולם ועד", האם צריך לחזור.

הביאור הלכה [סי' סא סי"ג ד"ה אחר] הביא בשם המגן אברהם [שם סקי"א] מחלוקת האחרונים מה הדין בדיעבד כשלא אמר "ברוך שם כבודו מלכותו לעולם ועד", האם צריך לחזור, הב"ח [שם ס"ח] הביא בשם השלטי גיבורים [ברכות ח ע"ב אות ז] דאין מחזירים אותו, וטעמו, דקריאת שמע דאורייתא לא יצא ידי חובתו אם לא אמרו, אבל בשכמל"ו אינה אלא תקנה, כיון דאמרה יעקב, הלכך אין מחזירים אותו, והלבוש [או"ח סי' סג ס"ה] פוסק דמחזירים אותו [עיי"ש עוד שכתב דאפילו אמרו, ולא אמרו בכוונה, צריך לחזור].

וכתב הביאור הלכה להוכיח מסוגיא דפסחים [נ"ו ע"א] דאינו חוזר, דבמשנה [שם נ"ה ע"ב] שנינו, ששה דברים עשו אנשי יריחו על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם, וכורכין את שמע, ובגמ' שם מפרש רב יהודה מאי כורכין, שלא היה מפסיקין בין אחד לואהבת, ת"ר כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ולא היו מפסיקין דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

לפי רבי יהודה שאנשי יריחו לא היו אומרים "ברוך שם" ודבר זה נעשה שלא ברצון חכמים אלא שלא מיחו בידם, ואם נאמר שמחזירים אותו ולא יצא ידי חובת קריאת שמע, ודאי שהיה להם למחות בהם, אלא וודאי שאף לרבי יהודה בדיעבד אין מחזירים אותו עכ"ד.

הוכחת הביאור הלכה תלוי בשתי גירסאות של רש"י.

הוכחת הביאור הלכה תלוי בגירסאות ברש"י שם, דלפי הגירסא ראשונה ד"כורכין" היינו דאנשי יריחו לא אמרו בכלל "ברוך שם" ו"כורכין" היינו שלא היה מפסיקין בין שמע לוואהבת, מזה מוכח דאינו חוזר כנ"ל, אמנם רש"י מביא שם גירסא אחרת דגרסו בגמרא שהיה אומרים ברוך שם כבוד מלכותו וכו' בקול רם, ולפי גירסא זו "כורכין את שמע" היינו שהיה קוראין אותו בקריאה אחת עם הפסוק שמע ישראל היינו שניהם בקול רם, המרדכי [ברכות פ"ב רמז מז] כתב כגירסא זו.

לפי גירסא השנייה ברש"י הרי אין הוכחה של הביאור הלכה, דהרי אנשי יריחו כן אמרו "ברוך שם", אלא דאמרו אותו בקול רם ולכן לא מיחו בהם חכמים, ואין ראייה משם מה הדין אם לא אמר בכלל "ברוך שם" האם חוזר.

שתי מדרגות בייחוד האמונה, ייחוד עילאה "שמע ישראל", וייחוד תתאה "ברוך שם".

ובביאור מאמר חז"ל דביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמרו לו בניו, "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ובאותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", יש לבאר בהקדם מה שכתב הזוהר הקדוש (פ' ואתחנן עח) שמע ישראל וגו' זה הוא ייחוד אחד, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, זהו ייחוד אחר, (שיהיה שמו, שהוא המלכות הנקראת שם), בסוד אחד, וזה סוד הוי"ה הוא האלקים, (שהוי"ה שהוא ז"א הוא המלכות הנקראת אלקים, שזה כתוב כשז"א ומלכות) הם בייחוד אחד, (ועל כן שמע ישראל הוא סוד הוי"ה, וברוך שם כבוד מלכותו הוא סוד הוא האלקים)

כ"ה הוא כנגד כ"ב אותיות ותורה נביאים וכתובים, שהם כלל אחד, וסוד אחד. בשעה שישראל מיחדים הייחוד בסוד כ"ה אותיות שבמקרא הזה, שהם שמע ישראל הוי"ה אלקינו הוי"ה אחד, (והייחוד של) ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שהם כ"ד אותיות, ומכיון בכל אחד מהם, כל האותיות מתחברות יחד ועולות לחבור אחד, שהם מ"ט אותיות כנגד מ"ט שערים שבסוד היובל, (שהוא בינה), ואז צריך להעלות הייחוד (עד המלה) ועד ולא יותר, (כי במלה ועד נגמר החשבון מ"ט), ואז נפתחים מ"ט שערי (בינה), ומחשיב הקב"ה אותו האדם, כאלו קיים התורה כולה הבאה בכולה במ"ט פנים, ע"כ הזוהר.

"ייחוד עליון" - אחדים בעצמיותו יתברך, "ייחוד תחתון" - נבראים נפרדים, והתגלות שמו מלכותו יתברך בנבראים.

ביאור הדברים, דיש שתי מדרגות בייחוד האמונה, הפסוק הראשון 'שמע ישראל', מבטא את המימד העליון, המוחלט והאחדותי, שנקרא 'ייחוד עליון'. במימד זה, כל הגוונים כלולים ואחודים בגילוי האלוקי, ו"ברוך שם" מבטא את המימד שנוצר לאחר הבריאה, שנקרא 'ייחוד תחתון', בו אנחנו מקבלים עול מלכות שמיים לפי האמונה המתגלה בעולם הזה, שבו יש לכל הנבראים והגוונים מקום ממשי משלהם, וה' יתברך מחייה את כולם ומולך עליהם לפי מעשיהם. וזה נקרא ששמו ומלכותו מתגלים בעולם.

כלומר, לא עצמותו מתגלה בו אלא שמו וכבוד מלכותו, כי אם עצמותו היתה מתגלה, כל הנבראים היו מתבטלים ונמוגים אל מול האור הגדול (עי' תניא שער הייחוד והאמונה).

כיוון שהאמונה במדרגה העליונה היא גבוהה מאוד ומתגלה רק בשורש הנשמה ובשעות של מסירות נפש, נצטוונו להתקשר אליה רק פעמיים ביום, בעת אמירת 'שמע ישראל'. אלא שיחד עם 'הייחוד העליון' תקנו חכמים שנאמר גם את 'הייחוד התחתון'. כלומר, שנבטא גם את מדרגת האמונה שמתגלה בעולם הזה על שלל גווניו (עי' נפש החיים שער ג). ומדרגה זו חביבה מאוד בעיני ה', שכן תכלית בריאת העולם, שתתגלה האמונה בתוך העולם הזה החומרי.

כח החיות הנמשך מאור אין סוף ברוך היא הממלא כל עלמין הוא בחנית "מלך", שלהיותו מלך על כל העולם הם חיים וקיימים, ונתהוו מאין ליש מבחינה זו דמלכותו יתברך, דמדת המלכות במלך בשר ודם היא כח חיצוני בנפשו, שכל תכנו ומהותו הוא יחס המלך אל בני מדינתו המתבטלים אליו ומקבלים עליהם עול מלכותו, וזהו "מלכותך מלכות כל עולמים", שהתהוות "כל עולמים" כח החיות המלוּבש בהם הוא מבחינת "מלכותך" ולא ממהות המלך עצמו, דמדה זו אינה נוגעת לעצמותו של המלך בפני עצמו בהיותו למעלה משייכותו לזולתו.

וכמו שם האדם, שאינו נצרך לו בהיותו בפני עצמו, אלא השימוש בו הוא רק לשורך הקישור עם זולתו הפונה אליו וקורא לו, וכך מדה המלכות הוא רק זיו והערה חיצונית מעצמיותו יתברך, וזהו "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" היינו שהמלכות הוא רק בחינת שם [תורה אור (מ, ב) והוי' יגיה חשכי].

ולעתיד לבוא דכתיב ומלאה הארץ דעה את הוי', יתגלה גם בארץ עצמיותו יתברך, והנבראים יוכלו לסבול גודל האור, כמו שאמרו חז"ל דלעתיד לבוא יוציא הקב"ה חמה מנרתיקה.

ביקש יעקב לגלות את הקץ, לגלות ייחוד עילאה בעולם התחתון דגם כאן בעולם יתגלה עצמיותו יתברך, ונסתלק ממנו שכינה דעדיין לא הגיע השעה, ולכן אמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שהיא ייחוד תתאה בחינת הארה בלבד.

ובאותה שעה שביקש יעקב לגלות את הקץ היה שעת רצון ורצה להמשיך גילוי יתברך בעצמיותו גם בארץ, ולכן אמרו לו בניו, "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", רצו להמשיך ייחוד העליון כאן בארץ, אמנם כיוון דלא הגיע השעה לכך, לכך נסתלקה ממנו שכינה, ובאותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" דהיא מורה על ייחוד התחתון, הסתלקות השכינה – זמן הסתר, ולכן הוא רק ברוך "שם" כבוד "מלכותו", רק בחינת שם ממדת מלכות, ולא עצמיותו יתברך.

וזהו מה שכתוב בזהר "משה מלגיו יעקב מלבר" (משה מבפנים ויעקב מבחוץ), ביאור הדברים, דמשה רבינו כתב בתורה "שמע ישראל" דהיא ייחוד עליון דכל הגוונים כלולים ואחודים בגילוי האלוקי, ובפנים הכוונה שהם אחודים ומתבטלים לגילוי אלקים, ואין

משהו חיצוני ממנו, משא"כ יעקב אמר "ברוך שם" שבו יש לכל הנבראים והגוונים מקום ממשי משלהם, וה' יתברך מחייה את כולם ומולך עליהם לפי מעשיהם, דהיינו די ש מקום לדבר חיצוני ונפרד מעצמיותו יתברך.

הטעם דאומר בשכמל"ו כשהוציא שם שמים לבטלה.

בירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) א"ר חייא בר ווא הדא אמרה אהן דנסב פוגלא ומברך עילוי והוא לא אתי לידיה צריך למברכה עילוי זמן תניינות, אמר רבי תנחום בר יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה.

וכן היא בטור (או"ח סי' רו) ונפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' רו ס"ו) נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך אף על פי שהיה מאותו מין לפניו יותר כשברך על הראשון, וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא שם שמים לבטלה.

בערוך השולחן כתב דלא נתבאר הטעם באמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כשאומר ברכה לבטלה.

ויש לבאר, דהנה נוסח הברכה "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם", ברוך – היא לשון המשכת השפע [שו"ת הרשב"א], וכל העולמות נמשכו מבחינת מלך. כמו שכתוב "מלכותך מלכות כל עולמים", והוא בחינת חיצוניות לבד להיות נקרא עליהם שמו ומלכותו לבד, ומבקשים שיהיה ברוך אתה ה' אלוקינו כמ"ש ברוך ה' אלקי ישראל מהעולם ועד העולם, דהיינו שיתברך ויומשך ממקורא עילאה ראשיתה דכולא מהעולם אל הגילוי אשר יאמר עליו, כי הוא זה אתה בלשון נוכח דהיינו שישוב אלינו בבחינת פנים על ידי שובנו פנינו אליו כנ"ל [לקוטי תורה דרושים ליו"כ סח, ג].

והיינו כשאומרים ברכה הכוונה היא להמשיך ולגלות ייחודו ועצמיותו יתברך בזה העולם, ולכן אומרים הברכה בלשון נוכח, ברוך "אתה" הוי', ולכן אם אמר ברכה לבטלה וגרם שלא יימשך עצמיותו יתברך בעולם, תיקון לזה צריך לומר "ברוך שם מלכותו לעולם ועד" שמורה על גילוי הארה משמו יתברך, ברוך "שם" כבוד "מלכותו" לעולם ועד, ואינו גילוי עצמיותו יתברך אלא רק בחינת "שם" בחינת מלך על העם, דבר נפרד וחיצוני.

ביאור הגמ' והכהנים והעם כשהיו שומעים שם המפורש יוצא מפי כהן גדול, הקרובים היו נופלים על פניהם, והרחוקין אמרו בשכמל"ו.

*

יעקב ראה מדת הדין שולט, מ"י בגבורה לפני אל"ה בחסד

וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה, [בראשית מח, ח], ופירש"י ז"ל, שאינם ראויים לברכה, החתם סופר ז"ל מביא [תורת משה] מההפלא"ה ז"ל, שראה שם אלקים מהופך, מ"ם יו"ד קודם אל"ה עכ"ד.

ויש לבאר עומק הדבר עפ"י מה דאיתא במבוא שערים תלמוד עשר ספירות [חלק י"ב ענין לידה ויניקה עמוד אלף רלוז אות רפא] דשם אלקים מתפרש לג', אל"ה בימין בסוד חסד אל"ה, ומ"י בשמאל, כי שם סוד בינה הנקראת מ"י, ולכן סוד מ"י דאלקים הוא בגבורה, וה' מאלקים באמצע בחינת תפארת עכ"ד.

יעקב אבינו ראה שאינם ראויים לברכה דראה שם אלקים מהופך, וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מ"י אל"ה, היינו דראה דשולט מידת הדין מ"י שהוא בשמאל גבורה קודם ל-אל"ה שהוא בימין חסד, והוא דאות ה' הוא ביחד עם אל"ה, יש לומר כיוון ד-ה' דאלקים הוא בתפארת כנ"ל ונוטה כלפי חסד ולכן ה' מחובר ל-אל"ה, אל"ה.

ועי' עוד מה שכתב האריו"ל [שער הכוונות ענין הפסח, דרוש א] על הפסוק [שמות י, א] למען שיתי אותותי אל"ה בקרבך, כי פרעה אמר מ"י ה', והיינו כי שם אלקים אל"ה מצד החסד, ואותיות מ"י מצד הגבורה, ושלט עליהם כח הגבורה שהם אותיות מ"י, והקב"ה המתיק את הגבורה באותיות אל"ה עכ"ד.

התיקון ע"י ייחודו של שם מ"ה עם שם ב"ן

והנה [שם תלמוד עשר סיפורת אות רלט] דעת דגדלות נחלק לב' שהם חסדים וגבורות, והחסדים הם הוי' דמ"ה, והגבורות הוי' דב"ן, ע"כ.

שם מ"ה הוא מילוי שם הוי' במילוי אל"פים יו"ד ה"א וא"ו ה"א, והיא כנגד עולם התיקון, וכן מ"ה גימ' של "אדם", ושם זה מורה על הביטול שיש באדם.

שם ב"ן הוא מילוי של שם הוי' במילוי ה"ההים, יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה, שם כנגד העולמות שנפלו בשבירת הכלים, ב"ן גמ' "בהמה".

העבודה בעולם הזה היא להעלות את שם ב"ן, הניצוצות של עולם התהו, לקדושה. דבר זה נמשך על ידי המשכת שם מ"ה וייחודו עם שם ב"ן.

וזהו ביאור המשך הפסוקים [שם ט] ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלקים בזה, היינו שם אלקים כסדר, [שם] ויאמר קחם נ"א אל"י ואברכם, נ"א עם הכולל גימ' ב"ן, אל"י עם האותיות ועם הכולל גימ' מ"ה, דהיינו שמשך שם מ"ה וייחודו עם שם ב"ן ועי"ז ואברכם.

ולעומקו של דבר יש לבאר, [שם אות רמה והלאה] דשם אלקים הוא אותיות – אל"ם י"ה, דבתחלה נתגלו רק שלשה אותיות אל"ם מאלקים, אך ב' אותיות י"ה מאלקים מתגלה רק ע"י דעת דגדלות, וזהו הענין שהעובר אינו מדבר כלל, כי הוא בסוד אל"ם מאלקים, ולכן הוא אל"ם בלי דיבור, וזה סוד או מי ישום אל"ם, [אות רמ"ט] וזה סוד נאלמתי דומיה החשיתי מטוב, כי אז נשארתי אל"ם ונאלמתי, אך ב' אותיות י"ה נשארו דומים, וזהו דומיה, דום י"ה.

י"ה דאלקים הם עיקרי המוחין [אות רנא – רנב], אלקים הוא אותיות מל"א י"ה, להורות כי אינו מלא רק ע"י אותיות י"ה, וזהו מל"א י"ה, הם אותיות אלקים, ומה שהיה תחלה אל"ם נעשה עתה מל"א ע"י אותיות י"ה שהם עיקרי המוחין, [רנג] והטעם כי

אותיות י"ה הם חכמה בינה כנודע, כי הדעת היא תולדה שלהם המכריע ביניהם, וכיון שב' אותיות י"ה המורים על חו"ב נתגלו ע"כ.

ובספר קהלת יעקב [ערך מ"ה] כתב, מ"ה רומז על ג' י"ה דג' מוחין דאלקים, כאשר יש בהן אותיות י"ה אז יש בהן רשימו דגדלות ובנקל לחזור ולהמשיך הגדלות, וכשנסתלק ג' י"ה ונשאר אלם אזי אין בהן רשימו דגדלות, ואלו י"ה הן חכמה ובינה, ועל כן אמר משה רבינו ע"ה (שמות ט"ז ז') ונחנו מה שהן מבחינת חכמה ובינה, והן ג' י"ה שגימטריא מ"ה, וזה שאמר (שם ז' א') ראה נתתיך אלקים לפרעה עכ"ד.

שיכול ידיים של יעקב, שיהי' שם אלקים כסודרו, ע"י דעת דגדלות, המשיך שם מ"ה וייחודו עם שם ב"ן.

ובזה יש לבאר הא דהמתיק יעקב הדין ע"י שהמשיך שם מ"ה שהוא ג' י"ה דאלקים וייחודו עם שם ב"ן, והוא ע"י הדעת, וזהו עניין שיכול ידיו של יעקב כשברך את מנשה ואפרים, לתקן שם אלקים שראה מהופך, מ"י [גבורה] לפני אל"ה [חסד], והיה צריך להפוך אותם שיהיה כסודרו, ע"כ שיכול ידיו, ורש"י הביא התרגום על שיכול ידיו – אחכמנון, ופרש"י בהשכל וחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת, היינו דע"י דעת דגדלות המשיך י"ה דאלקים, והוא שם מ"ה [ג פעמים י"ה דאלקים] וייחודו עם שם ב"ן, קחם נ"א רמז לשם ב"ן [נ"א עם הכולל גימ' נ"ב] אל"י רמז לשם מ"ה [אל"י עם האותיות והכולל גימ' מ"ה] ואברכם.

וזהו [מח, א] ויהי אחר הדברי"ם האל"ה, ויאמר ליוסף וכו' [ב] ויגד ליעקב ויאמר, הנה בנך יוסף בא אליך, ויתחזק ישראל וישב על המטה וכו', אין ויהי אלא לשון צער, "דברים" דבר – י"ם, דיבור היא לשון קשה מידת הדין, דשלט מידת הדין י"ם לפני אל"ה מדת הרחמים.

תיקון ע"י דעת דגדלות, אות ה' של אלקים שבחסד דדעת, אות א' [של המילוי – ה"א] צורתה יוי.

ותחילת הפסוק הוא, [מוז, כט] ו"יקרבו י"מי י"שראל למות, ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו וכו' ובמגלה עמוקות [פ' ויחי ד"ה ומילדת] כתב לפרש, יעקב שופרי דאדה"ר, ומתחלה הי' צורת א"לף עומדת פנים אל פנים בסוד וייצר ה' אלקים את האדם שהוא סוד שם ד' כמ"ש יעקב אכ"ן יש ה' במקום הזה, א"לף כוכ"ב נ"וגה, ויש בו ד' תמונת שהם בן ד', [משלי ח] ונרגן מפריד אלף, בשעת מיתה בא יעקב שנתן לו הקב"ה מדת אמת לתקן א', יעקב אבינו לא מת, ז"ש ו"יקרבו י"מי י"שראל למות, ר"ת וי"י, שהוא צורת א"לף הראשונה שהיתה בימי אדם, ולפי שיוסף הוא צורת א"לף כמ"ש בווהר כלנו בני איש א' נחנו, שלא היה יוסף עמהם, לכן חסר א', ואח"כ אמרו שנים עשר עבדך אחים אנחנו, שהיה יוסף עמהם אמרו בא' אנחנו, לכן קרא יעקב ליוסף ואמר ועשית עמדי חסד וא"מת, ר"ל לתקן א' של א"מת, שהפריד נרגין א"לף וגרם להיות מת, אבל יעקב אבינו לא מת, ונתן ליוסף שכ"ם א"חד על אחיך, שהוא זכה לא' מה שלא זכו שאר אחים לזה, ולכן נעלם של אמת שהוא א"לף מ"ם ת"ו בגימ' יוסף, כי מדת אמת משלמת עם יוסף, לכן

קרא לו יעקב עתה לתשלום מרכבת יעקב, לכן [איוב כז] י"כין ו"צדיק י"לבש ר"ת אלף כצורתו חוטמא ותריין עינים, [ישעיה כז] י"ציץ ו"פרח י"שראל י"חננו ו"יברכנו י"אר [משלי ד] ארח צדיקים כאור נגה שהוא יוסף ואור נגה הוא סוד א"לף כמבואר בספר הפליאה התמונה עכ"ד.

ומבואר במבוא שערים תלמוד עשר ספירות [שם אות רעב] כי התיקון הוא במוח הבינה, והיא רמוזה בה' דאלקים, ובה לבד נשתנה הציור וההכר, בין בינה דבינה, ובין בינה דחכמה, ובין בינה דעת, [אות רעו] אלקים דחכמה מיליו ביודין, ודבינה בההיין, ודדעת באלפין, [אות רעז] אות ה' של אלקים שבחסד דדעת, אות א' [של המילוי – ה"א] צורתה יוי.

וזהו עניין שיכול ידיו של יעקב כשברך את מנשה ואפרים, תיקן שם אלקים שראה מהופך, מ"י [גבורה] לפני אל"ה [חסד], והיה צריך להפוך אותם שיהיה כסדרו, ע"כ שיכול ידיו, ורש"י הביא התרגום על שיכול ידיו – אחכמנון, ופרש"י בהשכל וחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת, היינו דע"י דעת דגדלות שהיא באלפין אות ה' של אלקים וצורתה יוי, וזהו מרומז בפסוק ו"יקרבו י"מי י"שראל וכו' [כמו שכתב במגלה עמוקות].

מ"י הוא מעלמא דאתכסיא, ואל"ה הוא מעלמא דאתגליא.

ויש לבאר עוד ע"ד שפירש הזוהר הק' את הפסוק [ישעיה מ] שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, "מי" מורה על העלם לשון נסתר, עלמא דאתכסיא [כמו שאלה מי הוא זה ואיזה הוא], "אלה" הוא לשון גילוי [על דברים נגלים אפשר להצביע ולמר אלה], עלמא דאתגליא.

אמר רבי שמעון, אלעזר בני פסוק דבריך ויתגלה הסתר של הסוד העליון שאין בני אדם יודעים, שתק רבי אלעזר, בכה רבי שמעון ועמד רגע אחד.

אמר רבי שמעון, אלעזר מה זה "אלה" וכו' אלא זה הסוד לא התגלה רק יום אחד שהייתי על חוף הים, ובא אליהו ואמר לי, רבי ידעת מה זה "מי ברא אלה", אמרתי לו אלו השמים וצבאותם, המעשה של הקב"ה שיש לאדם להסתכל בהם ולברך אותו, שכתוב [תהלים ח] כי אראה שמייך מעשה אצבעתיך וגו' ה' אדננו מה אדיר שמך בכל הארץ.

אמר לי רבי, דבר נסתר היה לפני הקב"ה וגלה בישיבה העליונה, וזה הוא, בשעה שנסתר כל הנסתרים רצה להתגלות, עשה בראש נקדה אחת, וזו עלתה להיות מחשבה, צייר בה את כל הציורים, חקק בה כל החקוקים.

וחקק בתוך המאור הקדוש הנסתר חקיקה של ציור אחד נסתר, קדש קדשים, בנין עמוק שיצא מתוך המחשבה ונקראת מ"י תחלה לבנין, עומד ולא עומד, עמוק ונסתר בשם, לא נקראת אלא מ"י, רצה להתגלות ולהקרא בשם, והתלבש בלבוש יקר שמאיר וברא "אלה", ועלה "אלה" בשם, התחברו האותיות אלו באלו ונשלמו בשם "אלקים" והם שחטאו בעגל, ועל סוד זה אמרו [שמות לב] "אלה" אלהיך ישראל.

וכמו שמשנתף מ"י באל"ה, כך הוא השם שמשנתף תמיד, ובסוד הזה התקיים העולם, ופרח אליהו ולא ראיתי אותו, וממנו ידעתי הדבר על הסוד והסתר שלה, בא רבי אלעזר וכל החברים והשתטחו לפניו, בכו ואמרו, אלמלא לא באנו לעולם אלא לשמוע את זה די, ע"כ הזוהר.

ומבואר דמ"י מורה על עלמא דאתכסיא, ואל"ה מורה על עלמא דאתגליא, וביחד זה שם אלקים, דשם אלקים הוא בחינת צמצום והסתר פנים, היינו כאשר עלמא דאתגליא הנקרא "אלה" מסתרת במקורה בתוך עלמא דאתכסיא הנקרא בשם "מי", ונוהג שבעולם שקודם מתגלה לאדם עלמא דאתגליא אל"ה, ואח"כ לפעמים מתגלה לו דברים המכוסים מ"י, ולכן צירוף שניהם אל"ה - י"ם שם אלקים גימ' הטבע, דזהו טבעו של עולם.

אבל כאן דיעקב אבינו ראה דברים הנסתרים כמו שפירש רש"י וירא ישראל את בני יוסף, בקש לברכם, ונסתלקה שכינה ממנו, דיעקב ראה ברוח הקודש שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים, ויהוא ובניו ממנשה, ולכן אמר מ"י אל"ה, מ"י הוא מעלמא דאתכסיא, ואל"ה הוא מעלמא דאתגליא, וכיוון שראה ברוח קדשו דברים המכוסים לפני זמן התגלותו לכן הקדים מ"י לאל"ה.

*

הלימוד לע"נ משה בן מנחם מנדל ז"ל

בגמ' יומא [ס"ו ע"א] במשנה, והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ובירושלמי [יומא ג, ז] פירש הקרובים ששמעו את השם היו נופלים על פניהם, הרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

להנ"ל יש לבאר "קרובים" היינו אלו שהגיעו למדרגה של התבטלות לגמרי להשם יתברך אלו היו נופלים על פניהם מחמת ההתבטלות, ו"הרחוקין" היינו אלו שלא הגיעו להתבטלות לגמרי, אלא עדיין הרגישו את מהותם ולא התבטלו לגמרי להשם יתברך, והם עדיין רחוקין מהשם יתברך, אלו אמרו "ברוך שם" דאצלם גילוי האלקי הוא רק בבחינת הארה "שם" ולא עצמיותו יתברך.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

נשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך

בדברי המדרש על יעקב אבינו מתבאר ששירת התורה שממלאת את כל ליבו של האדם, ושהיא חלק עמוק בנפשו ונשמתו של האדם, שבה הוא עוסק תמיד וגם במצבים הקשים ביותר, וכמו שמבואר בתנא דבי אליהו [רבה פ"ה] "ומפני מה זכה יעקב אבינו לחיים שלא בצער ושלא ביצה"ר בעולם הזה וכו' מפני שהיה יושב בבית המדרש מקטנותו ועד זקנותו, והיה בקי במקרא ובמשנה ובהלכות ובאגדות וכו' שנא' כחצים ביד גיבור כן בני הנעורים", [תהלים קכ"ז, ד'] עכ"ל המדרש.

ודברי המדרש הללו הרי הם מדרש פליאה, שהרי יעקב אבינו עבר מסכת חיים הכי קשה מתוך ג' האבות, וכמו שמצינו שענה לשאלת פרעה כמה ימי שני חיך [בראשית מ"ז, ח'], וענה לו יעקב "מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם", וכמו שמובא במדרש בראשית [רבה פ"ד ג', וע' באיוב ג', כ"ו] שלא שלותי, ולא שקטתי, ולא נחתי, ויבא רוגז. לא שלותי מעשיו, ולא שקטתי מלבן, ולא נחתי מדינה, ויבוא רוגז בא עלי רוגזו של יוסף, עכ"ל המדרש, וא"כ קשה כיצד המדרש ביאר שיעקב זכה לחיים שלא בצער.

ועוד קשה מדברי חז"ל שמבואר במדרש שנענש יעקב על כל מילה שאמר, ונתקצרו ימיו בשלושים ושלוש שנים, וכאשר מונים את המילים המנין בדיוק שלושים ושלוש, אולם מנין המילים מתחיל משאלת פרעה כמה ימי שני חיך וכו', ולכאורה קשה מדוע נתבע יעקב שנתקצרו ימיו גם על מה ששאל אותו פרעה.

ויישב הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שהתביעה היתה על יעקב אבינו שהיה נראה זקן מופלג, והיתה תביעה על יעקב בדקות שבדקות מדוע נראה כ"כ זקן ע"י צרותיו והיה צריך לקבל יותר בקלות, ולכן נתבע גם על מה שפרעה שאל אותו, עכת"ד, וכמבואר בדברי הרמב"ן [בראשית מ"ז, ח'] בזה שפתח פרעה בשאלה כמה ימי שני חיך, משום שיעקב אבינו נזרקה בו שיבה והיה נראה זקן מאוד, ופרעה תמה על זקנותו המופלגת, וזה שענה לו יעקב שאל תתמה מדוע אני נראה מאוד זקן, שאע"פ שימי חיי מעט הם כנגד שנות אבותיי שחיו יותר, אבל מפני היותם רעים בעמל ואנחה נזרקה בי שיבה, עכת"ד, וא"כ תיקשי בדברי התד"א שיעקב אבינו זכה לחיים שלא בצער, וצ"ב.

ולפמש"נ א"ש דברי התנא דבי אליהו שיעקב אבינו זכה לחיים שלא בצער, והיינו שעם כל צרותיו הגדולות של עשיו, לבן, דינה ויוסף, הצליח למתקם ע"י "שירת התורה", וכמשנ"ל שבחינת התורה לא רק עצם הלימוד אלא שהיא שירת החיים בנימים הדקים של הנפש, אשר השמחה מתפרצת מהם, וזש"כ התד"א מפני שהיה יושב בבית המדרש

מקטנותו ועד זקנותו והיה בקי במקרא ובמשנה ובהלכות ואגדות, שע"י עוצמת כח התורה קיים בעצמו את הפסוק "לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי" [תהלים קי"ט, צ"ב], וכן במה שהיה שקוע בלימוד אצל שם ועבר, בצעירותו, וכן בזקנותו, שנא' ואת יהודה שלח להורות לפניו וכו' והסיח דעתו מכל צרותיו, וכמו שנאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב".

ובזה יש לבאר את דברי המדרש באיכה [ילקוט שמעוני פרק מ"א] מי הקדמני ואשלם, מי קילס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מל לבנו עד שלא נתתי לו בן, מי עשה ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי עשה מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה סוכה עד שלא נתתי לו מקום, מי הפריש פאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפריש תרומה ומעשר עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש בכורות ומעשרות וקורבנות עד שלא נתתי לו צאן עכ"ל, ויש להקשות על דברי המדרש שהרי קיי"ל ששכר מצוות בהאי עלמא ליכא, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך לעתיד לבוא, וכיצד מפורש במדרש שהקב"ה כבר שילם ופרע מראש לעושי דברו, וצ"ב.

ונראה לבאר שלעולם על עצם לימוד התורה והמצוות, על זה הקב"ה משלם לאדם מראש, וכלשון המדרש מי קילס לפני עד שלא נתתי לו נשמה וכו', אולם על האופן והצורה כיצד ללמוד תורה, וכיצד לקיים את המצוות, האם מבצע האדם מתוך כפייה או מצוות אנשים מלומדה וכו', או מתוך חשק ושמחה עצומה מתוך תחושה של "ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו וקדשנו במצוותיו וציוונו", ועל עצם לימוד התורה ועשיית המצוות מתוך שמחה הוא עיקר השכר לעתיד לבוא.

ובעצם הוא פסוק מפורש בפרשת הקללות בפרשת כי תבא, שנא' "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל" [דברים כ"ח, מ"ז], שעיקר התביעה על עם ישראל היא לא על העדר לימוד התורה או עשיית המצוות, אלא איזה הערכה ושמחה ותשוקה יש לאדם לקיים את המצוות.

והנה נאמר בפסוק "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" [דברים ל"א, י"ט], ויש להקשות מדוע התורה מצווה את חיוב כתיבת הס"ת בלשון שירה ולא בלשון את התורה הזאת.

ויש לבאר ע"פ מה שביאר הרב מפוניבו' הגאון ר' שלמה יוסף כהנמן זצ"ל, את דברי הגמ' במגילה (ג.) שמבואר (שם) שכאשר יהושע היה במלחמת יריחו, ראה את מלאך ה' עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו, ואמר לו יהושע "הלנו אתה אם לצרינו", ויאמר לו, כי אני שר צבא ה' עתה באתי [יהושע ה'] ואמר לו המלאך אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה, אמר לו עתה באתי, ופרש"י ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה.

ומאידך התוס' [בד"ה איש] ביארו שתוכן כוונת השאלה של יהושע, מרומזת בפסוק שכתוב "ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו", והיינו הלנו באתה שהתביעה על ביטול תורה דכתיב "תורה ציוה לנו", והאם לצרינו או שמא באתה בשביל הקרבנות המגינים עלינו

מצרינו, והביאו עוד בשם הריב"ן שביאר את תשובת המלאך "עתה באתי" שעל ביטול תורה באתי דכתיב "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" עכת"ד. ויש להקשות מדוע המלאך לא ענה ליהושע באותו מטבע לשון שנשאל, האם לנו או לצרינו, והיה לו לענות ליהושע "לנו באתי" שרומז על ביטול תורה שנא' תורה ציוה לנו, וצ"ב.

וביאר הרב מפוניבו' זצ"ל שישנם ב' בחינות בתורה, האחת עצם ההתעסקות ולימוד התורה שנא' "תורה ציוה לנו משה", והשניה של "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", שהתורה היא שירת החיים של כל יהודי, וההרגשים העמוקים ביותר של האדם באים לידי ביטוי בעסק התורה ומחייבים כ"א מישראל לבטא בתורה את כל ליבו ונשמתו, שהרי התורה נוגעת בנימים ובמיתרים העדינים ביותר של נפש האדם, והיינו שלימוד התורה אינו רק פעולה חיצונית של תלמוד, אלא חלק עמוק בנשמתו ונפשו של האדם, וזוהי בחינת השירה שיש בתורה וכדכתיב "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת".

ולפי"ז מיושב נפלא מדוע המלאך לא השיב ליהושע באותו מטבע לשון "לנו באתי", אלא ועתה כתבו לכם את "השירה" הזאת, ורצונו לומר בזה שמצד הבחינה של "תורה ציוה לנו" והיינו עצם מצות תלמוד תורה, לא היתה תביעה על בני" דאפשר והיה להם לפטור את עצמם משום שהיו עסוקים במלחמה כל היום ואנוס רחמנא פטריה, אולם מבחינת השירה שיש בתורה, שהתורה היא חלק בלתי נפרד ועמוק בנפשו ונשמתו של האדם, שממלאת את כל ליבו של האדם וכשיש איזה שעה פנויה צריך האדם לעסוק בתורה, וגם במצבים הקשים ביותר אינו פטור מעסק התורה שהם הצלילים העמוקים שבתוך הנפש, וכמו שפרש"י שאין אדם שר שירה "אלא מתוך שמחה", שמהות השירה מתפרצת מעומק הלב, ועל בחינה זו בא המלאך בחרב שלופה, מדוע אין לכם את הבחינה שהתורה היא השירה שאין לה שום מגבלות ופטורים מלימוד.

ובזה מבואר המשך דברי הגמ' (שם) וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק, אר"י מלמד שלן בעומקה של הלכה עכת"ד הגמ', והיינו לא לימוד גרידא, אלא "לינה בעומקה של הלכה", כי השירה של התורה באה לידי ביטוי דווקא בעומקה של הלכה כאשר אדם משקיע את כל ליבו, נפשו, ונשמתו בעסק התורה.

וכדי להמחיש ענין זה שמעתי על דרך משל, באדם שהיה לו רצון עז לעלות על מטוס הנשיאים המפואר ביותר בעולם ולטוס עם נשיא ארה"ב, ואכן דאג לשחד את הכתובות הנכונות והעלוהו לטיסה עם נשיא ארה"ב, והנה לאחר שהתיישב ליד הנשיא צילם ותיעד והסריט כל שלב וכל פרט, כיצד הוא מדבר עם נשיא ארה"ב, וכיצד הנשיא מבקש ממנו שיביא לו כוס שתיה, עט וכו', ולאחר ששב מהטיסה עשה משתה גדול לכל קרוביו ומקורביו, והראה לכולם את התמונות והתייעוד הרב בהתפעלות עצומה, כיצד הנשיא מצוהו להביא לו שתיה וכו'. והנמשל להבדיל אלף אלפי הבדלות הקב"ה ג"כ מצווה אותנו בלימוד התורה, בהנחת התפילין, להתפלל, האם גם אנחנו מרגישים את תחושת השמחה העמוקה כמו אותו הכסיל שהתלהב מאוד מהבקשות של נשיא ארה"ב, וכך התביעה תהיה עלינו "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה" וכו', מדוע לא קיימת את לימוד התורה מתוך שמחה, וחשק, ורצון עז לעשות רצון ה'.

ולפי"ז יש לבאר את דברי חז"ל על הפסוק "ויאמר עשיו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" [בראשית כ"ז, מ"א] ויש להקשות מדוע הדגיש עשיו ימי אבל אבי ולא יום מותו של אבי, ופרש"י (שם) כמשמעו שלא אצער את אבא, ומדרשי אגדה יש לכמה פנים.

ויש לבאר דקיי"ל שאבל אסור בתלמוד תורה, כיון שתורה משמחת את ליבו של האדם, שנא' פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכידוע שעשיו היה נשמה משורש גבוה, וידע שכאשר יעקב אבינו ילמד מתוך שמחה אין אני יכול לו, ורק ע"י שיקרבו ימי אבל אבי ויעקב יצטרך ללמוד תורה מתוך צער וכו', רק אז אוכל לו ואהרגה את אחי יעקב. ומבואר מדברי הברייתא "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנא' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך", כיצד ע"י שהת"ח לומדים מבוקר ועד לילה וכן מקיימים מצוות תפילין, מצה וכו', מתרבה שלום בעולם, וצ"ב.

ועוד צ"ב ממש"כ הרמב"ם בסוף הל' חנוכה [פ"ד, י"ד] שנר שבת ונר חנוכה נר שבת קודם, ועיי"ש שכתב הרמב"ם "נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנא' דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", עכ"ל. ומתבאר בלשון הרמב"ם "שכל התורה" ניתנה לעשות שלום בעולם, וצ"ב כיצד לימוד התורה גורם שלום בעולם.

ולפמשנ"ל יש לבאר, דהנה דרך העולם שכאשר האדם ממורמר, עצוב ומדוכא, הוא קל לפגוע ויותר קל להיפגע וכו', ומסתכל על העולם באופן שחור, וזה גורם את המריבות, הכעס והמרמור יוצר את כל המחלוקות והמריבות עם כל קרוביו ומקורביו. אולם כאשר אדם שמח ויש לו סיפוק אישי אין הוא מחפש לפגוע או להיפגע, שהרי מלא סיפוק ושמח הוא במעשיו ובלימודו.

וזה מה שאמרו חז"ל ת"ח מרבים שלום בעולם, וכן הרמב"ם נקט "שכל התורה ניתנה לעשות שלום", והיינו שכאשר אדם מלא בתורה, הרי הוא מלא בסיפוק רוחני עצום, שנא' תורת ה' תמימה וכו', ומתוקה מדבש ונופת צופים, וכן נא' על התורה "מאירת עיניים", וממילא אותם הת"ח שיש להם סיפוק ושמחה עמוקה בלבבם, הם לא קלים לא לפגוע ולא להיפגע מזולתם, וע"י עמל תורתם וקיום מצוותיהם הם מרבים שלום בעולם, וזש"כ הרמב"ם שכל התורה ניתנה לעשות שלום.

ובזה יש לפרש את דברי חז"ל על הפסוק "והבור ריק אין בו מים" [ל"ז, כ"ד], ופרש"י את דברי הגמ' ממשמע שנא' והבור ריק, איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו [שבת (כב.)].

והקשה השפתי חכמים [אות ס'] דכיון שנחשים ועקרבים יש בו, א"כ תיקשי כיצד הפסוק נוקט שהיה בור "ריק", סו"ס יש בו נחשים ועקרבים. ותירץ שהנחשים והעקרבים דרכן להכנס בחורין ובסדקין ובתעלות של דופני הבור ולכן נחשב שהבור ריק עכ"ל. ואכתי נראה קצת דוחק שהרי רגילות הנחשים והעקרבים להימצא גם בתוך חלל הבור.

ולפמשנ"ל יש לבאר על דרך הדרש דהלשון ריק הוא מוסב על הדבר שהוא היעוד שלו, והיינו היעוד של הבור הוא "מים", ואין מים אלא תורה, ואע"פ שבפועל היו בבור נחשים ועקרבים, אולם הבור הוא ריק מהיעוד שלו, כך האדם כאשר הוא מלא תורה ומצוות א"כ יש לו סיפוק ושמחה, וממילא הוא מוגדר כבור "מלא", והיינו במים שהוא היעוד שלו, אבל אם ח"ו הוא לא מלא ביעוד שלו והיינו סיפוק רוחני בתורה ובמצוות, ממילא נחשים ועקרבים יש בו.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

גדר מקום הנס בברכת 'שעשה לי נס במקום הזה'

וַיֵּרְאוּ אֶחָי יוֹסֵף פִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהִשָּׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הָרָעָה
אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ (נ, טו)

איתא במדרש תנחומא (יז): ומה ראו עתה שפחדו, אלא שראו בעת שחזרו מקבורת אביהם, ראו שהלך יוסף לברך על אותו הבור שהשליכוהו אחיו בתוכו, וברך עליו כמו שחייב אדם לברך על מקום שנעשה לו נס 'ברוך המקום שעשה לי נס במקום הזה', וכיון שראו כן אמרו, עכשיו שמת אבינו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו. והביאו בבעל הטורים.

מהריט"ץ: לברך במקום הנס דווקא

והוכיח מכאן בשו"ת מהריט"ץ (ח"א סימן פז), במי שנעשה לו נס כשעמד בעלייה, שבא אדם ותפס בצאוורו וחנקו, ובנס שבה אליו נפשו וחי, האם חייב לברך בעמדו בתוך הבית או שאין חיוב הברכה חלה על העליה בלבד. וכתב מהריט"ץ, דהא על כרחך שברכה זו צריך לברך במקום הנס דווקא, וכנוסח הברכה 'שעשה לי נס במקום הזה', ואם כן כמו דחזינן שיוסף הוצרך ללכת אל פי הבור כדי לברך, בוודאי שאין יכול לברך בבית על נס שנעשה בעליה, כי העליה חולק מקום לעצמו ורשות אחרת הוא, וחיוב הברכה חלה רק כשהוא עולה אל העליה.

ולכאורה קשה, דאדרבה ממעשה יוסף מוכח שאין צריך להיות במקום הנס דווקא, שהרי הנס שנעשה לו דהיינו שהיה נפשו לשלל מידי הנחשים והעקרבים היה בתוך הבור, ואיך ברך הברכה על פי הבור, [ואם לא יכול ליכנס אל הבור מחמת הסכנה, מכל מקום לא שייך לברך כשלא נתחייב בכך], אלא שמע מינה שאם רואה את מקום הנס סגי ואין צריך דווקא לעמוד במקום שעמד, ואם כן כאשר מהבית יכול לראות את מקום הנס שבעליה, אמאי לא יתחייב בברכה.

משמעות המשנה דבראייה לחוד סגי

ובאמת לשון המשנה 'הרואה מקום שנעשה', מורה דבראיית המקום סגי, ואין הכוונה 'במקום הזה' במקום שהוא נמצא, אלא כמורה באצבע אל המקום שבו נעשה הנס, ובהכי סגי לברך ברכת שעשה לי נס, ואם כן מהיכי תיתי לחייב שיהא עומד באותו מקום דווקא. ועי' שו"ת פרי הארץ (סימן ז) שדן מינה לענין ראיית קברים דבעינן שיהא עומד שם ממש, והיא פלא דמשמעות 'רואה קברי ישראל' היינו ראייה בעלמא, שמא נאמר דהרואה קברי עכו"ם מיירי בהולך על קברם ממש.

⁴ עי' עוד שו"ת בצל החכמה (ח"ב סימן טז אות ב) שהוכיח מדין ראיית המקדש (סימן תקסא), שאין צריך לעמוד שם ממש.

בנסים שנעשו לאבותינו מברך רק על נס הניכר מתוך המקום

והנראה לומר בהקדם דברי התוס' (נד: ד"ה אבני), דשאני נס הנעשה לו מנס הנעשה לאבותינו, דבנסים שנעשו לאבותינו אין מברכים אלא כשניכר הנס מתוך המקום, אבל בנס שנעשה לו, מברך גם כשאין הנס נראה מתוך המקום. והכוונה 'ניכר הנס מתוך המקום' כתב המשנה ברורה (סימן ריח סק"ז) וז"ל: פירוש, שבראותנו מעברות הים נזכרים אנחנו שהמים אלו נחצו לגזרים, וכן בירדן היה נס במים גופא כדכתיב בקרא, וכן אבני אלגביש יודעים אנו שאלו הם האבנים שבהם נעשה הנס, אבל בלא"ה כגון בבואנו סמוך לירושלים שקרה שם נס בעת מלחמת סנחרב שיצא מלאך ה' והמית כל המחנה, אין מברכין על כגון זה שעשה נסים, שאין הנס ניכר מתוך המקום, פירוש, אע"ג שאפשר לכיין מקום שנעשה הנס אעפ"כ אין הנס ניכר שהרי לא בגוף האדמה נעשה הנס.

וטעמא בעי מאי שנא נס שלו שמברך גם כשאין הנס ניכר מתוך המקום, מנסים שנעשו לאבותינו שמברך רק בנס הניכר מתוך המקום.

ברכת השבח או ברכת הודאה

אכן יש לחקור בטיבם של ברכות אלו, האם הם בגדר **ברכת השבח**, דהיינו כמו שתיקנו חז"ל לשבח כל יום ברכות השבח כפוקח עורים ומלביש ערומים, כן תיקנו לברך ולשבח על הנסים, אלא שבזאת אין תקנה לברך כל יום אלא כשנזדמן אל המקום. או דילמא הם בגדר **ברכת הודאה**, כמו שסמכוהו בגמ' ובפוסקים אל ברכת הגומל שהוא חובת הודאה על נס שנעשה לו, כמו כן ברכה זו היא מחובת האדם להודות על הנס שנעשה לו. אלא דאם כן צ"ב מה מיוחד דווקא בהגיעו אל המקום, הלא חובה תמידית היא, ויותר מסתבר לברך ביום שנעשה לו הנס כמו כל ברכות שעשה נסים או כיו"ב.

ברכת הודאה צריכה לחול על דבר, להכי בעי מקום הנס

אלא דאי נימא שהברכה היא ברכת הודאה, היא קרובה אל ברכת הנהנין שמברך על דבר מסויים, כמו כן ברכת הודאה היא ברכה על דבר מסויים, ומודה על עצם הדבר הזה, משא"כ ברכת השבח שמתייחס לטובתו של מקום, ואינו ברכה על דבר מסויים. ואף דמעיקר הדין מברכים גם ברכות השחר דווקא בעת לבישת הבגדים ונעילת הנעלים וכדו', מכל מקום הא חזינן דאין בזה עיכוב בדיעבד, הרי שברכת השבח אינו צריך להתייחס אל החפץ דווקא, כי היא שבחו של מקום, אבל ברכת הודאה צריך לחול על עצם הדבר.

מעתה אפשר לומר, דאכן ברכת הודאה היא חובה תמידית, אלא היות שהברכה צריכה לחול על הדבר, הרי צריך להגיע אל המקום כדי שיהא לברכה על מה לחול, שאין הברכה רק שבח גרידא אלא שמודה על הנס ומברך עליה כמו שמברך על המאכל, ורק כאשר נמצא במקום הנס, ומזדמן למקום שעמד בשעת הנס, שייך לברך. ולא עוד אלא אין חיוב זה חלה רק באדם עצמו שנעשה לו הנס, שעליו אפשר לומר כשמזדמן למקום הנס, שיש לברכה על מה לחול, כשנזדמנו יחד האדם והמקום, אבל באדם אחר, הרי עיקר חסר מן הספר, ולא שייך לברכה על מה לחול כשאין האדם עצמו שם.

ניכר הנס מתוך המקום בברכת השבח בלבד

לפי זה שאני ברכה על נס הנעשה לו מברכה על נס שנעשה לאבותינו, דבנס הנעשה לו הרי זה ברכת הודאה, שמברך על הנס שנעשה לו, וכשנמצא במקום הנס הרי היא מברך עליה, ולהכי לא בעי דווקא שיהא הנס ניכר מתוך המקום, שכיון שנמצא שם במקום הנס, הרי יש לברכה על מה לחול ומברך על הנס עצמו, אבל נסים שנעשו לאבותינו לא שייך בזה ברכת הודאה אלא ברכת השבח גרידא, שתיקנו חז"ל לברך כאשר מגיע למקום הנס, ולהכי בעי שיהא הנס ניכר מתוך המקום, דאל"ה מאי משמע שנמצא במקום הנס.

אלא דלפי זה פשוט דלא דמי מקום הנס בנס שלו למקום הנס בנסים שנעשו לאבותינו, דכשהוא עצמו מגיע אל מקום הנס, שהיא ברכת הודאה, אף שמברך גם כשאין הנס ניכר מתוך המקום, מכל מקום הא בעינן שיהא לברכה על מה לחול, וזה שייך רק כשעומד במקום שעמד, שאז שייך לברך על הנס ממש, אבל בנסים שנעשו לאבותינו דלא שייך ברכת הודאה רק ברכת השבח, הרי כשרואה מקום הנס, והנס ניכר מתוך המקום, בזה לבד סגי ואין צריך לעמוד במקום הנס דווקא. ולפי זה גם בשארי ברכות על הימים ועל הקברות וכיו"ב, שכולם ברכת השבח הם, וודאי סגי בראיית המקום לחוד, ולא דמי לברכה על נס שנעשה עמו, שהיא ברכת הודאה וחלה על עצם הנס, ולכן צריך לעמוד שם.

ברכת הודאה צריך לעמוד במקום ההצלה

ונראה לומר עוד, דמקום הנס לענין נסים שנעשו לאבותינו, היינו המקום שבו קרה הפלא כמו קריעת ים סוף ובקיעת הירדן, שמברך על הנס הניכר מתוך המקום דהיינו הפלא שנעשה להצלתם של אבותינו, אבל בנס ידידה, הרי מקום הנס אינו דווקא במקום ששם היה הפלא, אלא במקום שהוא ניצל ממנה, ואם הצלתו היה במקום אחר ולא במקום הפלא, הרי במקום שעמד שם הוא מקום הנס, שהרי ברכתו על הצלתו מן הסכנה.

אמור מעתה לענין נס של יוסף, דהנה ראיית הבור מרחוק, הרי אין הנס ניכר מתוך המקום שיוכל לברך, אלא אם כן רואה הנחשים והעקרבים, שזה דומה למים של ים סוף, אבל בראיית הבור לחוד לא סגי, ואם לא ראה הנחשים אינו יכול לברך, אלא דמכל מקום לא הוצרך יוסף ליכנס אל הבור כדי להתחייב בברכה, כי הנס ששם נפשו בחיים ולא המיתוהו הנחשים, הרי מקום הנס אינו מקום הפלא, אלא מקום ההצלה שבו נשאר בחיים, והשאתו בחיים היה על שפת הבור כשיצא משם בשלום, ולכן עמד על שפת הבור וברך, ומינה יש להוכיח, דכאשר אין הנס ניכר מתוך המקום, צריך לעמוד במקום הנס דהיינו במקום ההצלה.

להכי כתב מהריט"ץ דבעינן שיעמוד במקום הנס דווקא, שהרי בעובדא דיליה אין הנס ניכר מתוך המקום כלל שיהא יכול לברך בראיה לחוד, ולכן רק כשעולה אל העליה, אז מתחייב בברכת הודאה בהגיעו אל מקום הנס ממש, במקום שניצל מן הסכנה.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

כל מצוותיך אמונה

וַיִּמָּאן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְּנֵי יָדַעְתִּי גַם הוּא יִהְיֶה לָעַם וְגַם הוּא יִגְדֹל וְאוֹלָם אָחִיו הֶקְטַן יִגְדֹל מִמֶּנּוּ וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֵא הַגּוֹיִם (מח, יט).

ברש"י: "ידעתי בני ידעתי - שהוא הבכור: גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל - שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו - שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל: וזרעו יהיה מלא הגוים - כל העולם יתמלא בצאת שמעו כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון".

הנה הקב"ה ברא את עולמו באופן של 'טבע'. הוא טבע בבריאה סדר קבוע שאינו משתנה, וכך גזרה חכמתו יתברך שסדר זה יהיה ללא שינויים. וכבר אמר אחד מצדיקי הדורות [אפשר שרבי חיים בריסקער] לאחד שפרק עול מלכות שמים "נראה לך שבשביל טיפש כמוך הקב"ה ישדד את חוקות השמים והארץ פעם נוספת, הרי הוא כבר שידד את הטבע ביציאת מצרים עבור כל הדורות שידעו שכוחו בלתי מוגבל".

וכל כך למה? משום שהקב"ה חפץ שיהיה בחירה בעולמו, וכך האנושות מתרגלת לסדר קבוע, והעולם מלשון 'העלם' כאילו ונוסע מאליו לפי דעתם הנלווה של אלו שלא גדלו מחלב אמם בצילה של אמונה, וישנה בחירה מובהקת אצל כל אחד ואחד האם לחשוב כך חלילה או להתעמק ולהתבונן 'מה רבו מעשיך ה'' ולהסיק לבד שהוא ית' עלית כל העילות וסיבת כל הסיבות ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה וכו'.

אך פעמים שישנם גילויים, פעמים שישנם הבזקים, כדי לחזק בדקי האמונה, ופעמים משתנה הטבע לחשל תוקף בהירותה. וכבר כתבו בספרים הק' שתוקף נס חנוכה נקבע לדורות היות וחז"ל ברוח קדשם ידעו גם ידעו שעם ישראל הולך לצאת לגלות ארוכה ואיומה, ושידוד הטבע כשנראה לעין כל בניצחון היהודים על אויביהם והדלקת השמן במשך שמונה ימים ייראה ויעלה נגד עיניהם תמיד בכל שנה ושנה, וכך - ע"י זכרון הנס - יוכלו לשרוד את הגלות כדבעי ויישאו 'מחוסנים' מפני רוחות הנושבות בדמות ייסורי הגלות וצרותיה.

וכבר אמר אותו קדוש ה' אדמו"ר רבי שלמה מזוועהיל זי"ע לאחר שהתפלא מהנהגתו בקודש בדמות ניסים ונפלאות שסובבו את ביתו הקטן בבית ישראל בירושלים עיה"ק "בכל דור מוריד ה' נשמה לעולם כדי שיודיע שהוא הא-לוקים בשמים ובארץ" וכל זאת ע"י שידוד המערכות ועשיית נפלאות השולחות קרני אמונה לעולם ויושביו.

ואכן גם העמדת החמה בגבעון והירח בעמק אילון פעלו את פעולתם כפי הנאמר בפסוק שלאחר מכן "וְלֹא הָיָה פִּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לְשִׁמְעַהּ בְּקוֹל אִישׁ פִּי ה' נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל".

ולכן אחיו הקטן יגדל ממנו ואפרים הועמד לימינו של יעקב אבינו ע"ה משום שהוא עתיד לחזק אמונתם של ישראל בבא העת.

פינת ההלכה מאת מרן הראש"צ בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

החסון נגד הקורונה

האם התחסנות נגד נגיף הקורונה הוא רק בגדר 'רשות', או 'חובה הלכתית'? | על מצוות השמירה והזהירות על הבריאות, וניצול החיים לקיום התורה והמצוות | האם מותר לאדם להכניס עצמו לספק-סכנה כדי להציל מסכנה ודאית? | האם מותר לחלל שבת-קודש ולערוך בו חיסונים אלו? | וגם: אימתי נתגלה החיסון הראשון בעולם? ואיזה תואר ושכר זכה ממציאו לקבל?

*

שאלה: בימים אלו החלו לערוך חיסונים כנגד נגיף הקורונה. רבים שואלים מהי עמדת ההלכה, האם 'חייבים' להתחסן, כפי הוראת הרופא, או שהוא רק רשות למי שחפץ בכך, והאם יש איזה סיכון בחיסון?

חובת השמירה על הבריאות

תשובה: נאמר בתורה (דברים ד טו) "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ומפורש בגמרא (ברכות לב ע"ב) שהוא גם אזהרה על שמירת הגוף, שצריך האדם להזהר מאד שלא יביא עצמו לידי סכנה (העמק דבר, דברים שם. וראה 'פלא יועץ', ערך שמירה). עוד נאמר בתורה (ויקרא יח ה): "ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'", ודרשו בגמרא (יומא פה ע"ב): 'וחי בהם' – 'ולא שימות בהם', שאין משפטי התורה אלא דרך של חיים (רמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ג). האדם החי יכול לעשות רצון הבורא יתברך, ולקיים מצוותיו. להניח תפילין, להתעטף בציצית, ללמוד תורה ולגמול חסדים. אך משמת, שוב אינו יכול לקיים מצוות ולעסוק בתורה, ובגמרא (שבת ל ע"א, שם קנא ע"ב, נדה סא ע"ב) דרשו על הכתוב (תהלים פח ו) 'במתים חפשי' – "כיון שמת אדם, נעשה חופשי מן התורה ומן המצוות". "לא המתים יהללו י-ה ולא כל יורדי דומה" (תהלים קטו יז), ולכן צריך האדם לעשות השתדלות שיוכל לחיות עוד ועוד, כדי לעשות רצון הבורא.

הרשות לרופא לרפאות

עוד נאמר בתורה (שמות כא ט): "וְרָפָא וְרָפְא", ולמדו בגמרא (ברכות ס ע"א, בבא קמא פה ע"א): "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות". וכתב הש"ך (יו"ד סי' שלו סק"א) שהרופא רשאי לרפא גם כאשר יש חשש שמא הוא יזיק, שלא ימנע הרופא מלטפל

ויאמר: מה לי ולצער הזה, שמא אטעה ונמצאתי הורג בשגגה. לכן באה התורה ואומרת "וְרַפָּא יְרַפָּא", למרות הסיכון המועט שבטיפול, יש לרופא רשות לרפאות.

החיסון הראשון בעולם

לפני מאתיים עשרים וחמש שנה, כאשר המציאו לראשונה את החיסונים נגד אבעבועות הרוח, היו ילדים מסוימים שהחיסון לא רק שלא השפיע עליהם לטובה, אלא אדרבה, הזיק להם. ומצינו בגמרא (נדה ל ע"ב) שלא כל גוף מקבל תרופה, ופעמים יתכן שיכול להזיק. החיסונים שפותחו לכל מיני מחלות, נעשו עבור הרבים כדי לדכא את המחלה משורשה. בתפארת ישראל על המשניות (יומא פרק ח, בועז אות ג) שחי באותה תקופה לפני כ-225 שנה, כתב שאף שבחיסון יש סכנה מסוימת, כי יש מיעוט שמתו על ידי קבלת החיסון, אבל כיון שבמניעת החיסון הסכנה גדולה יותר לאין ערוך, על כן יש להתחסן. הוא דיבר על היתר החיסון נגד אבעבועות רוח, אף שאחד מאלף מת מחמת כך, מכל מקום במניעת קבלת החיסון אם יתהוו בו אבעבועות רוח הטבעיים, הרי שהסכנה למות גדולה וקרובה הרבה יותר, ולכן רשאי להתחסן ולהכניס את עצמו בסכנה-רחוקה כדי להציל את עצמו מסכנה-קרובה.

להכניס עצמו לספק-סכנה להציל חבריו מסכנה ודאית

התפארת ישראל הביא לכך ראיה מהבית יוסף (חו"מ ס"ס תכו) בשם הגהות מיימוניות בשם הירושלמי (תרומות פ"ח) שחייב אדם להכניס עצמו לספק-סכנה כדי להציל את חבריו מסכנה-ודאית, והוסיף שהרי אף ברואה את חבריו טובע בים, והוא יודע לשחות ולהצילו, חייב להיכנס ולהצילו, אף שאינו מוחלט בודאות שיטבע אם לא יצילו הוא, כי אפשר שינצל ממהו אחר. ואם להציל את חבריו יש חיוב להכניס עצמו בספק-סכנה, מכל-שכן שתהיה רשות בידו להציל את גוף עצמו על-ידי הכניסו את עצמו בספק-סכנה, וכל-שכן בספק רחוק של סכנה.

הסמ"ע (חו"מ סימן תכו שם) העיר שמרן השולחן ערוך והרמ"א השמיטו דין זה שחייב אדם להכניס עצמו לספק-סכנה כדי להציל את חבריו מסכנה-ודאית, לפי שגדולי הפוסקים, הרי"ף הרא"ש והרמב"ם והטור, השמיטו דברי הירושלמי. ובתפארת ישראל ביאר שסוברים הם כדברי רבי יוסי שאמר (נדרים פ ע"ב, בבא מציעא סב ע"א) "חייך קודמים לחיי חבריך". אך כאמור, כל זה כדי להציל חבריו, משא"כ בהצלת גוף עצמו. אמנם כתב בתפארת ישראל שגם בזה אין חיוב הוא, מכל מקום רשאי הוא להכניס עצמו בסכנה-רחוקה כדי להציל עצמו מסכנה-קרובה.

חובת קבלת החיסון

אולם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' כט אות ד) הביא משו"ת רבי עקיבא אייגר (מהדו"ק סי' ס) בגדר של סכנה, שכל שיש כאב וצער הרבה, ואפשר על צד הריחוק אחת מני אלף שיצמח מזה סכנה, אף שאין אנו דנים אותו כעת בכלל סכנה, או ספק סכנה, מכל מקום כיון שיש צד אפשרות לבא לזה, הרי זה

נקרא בלשון סכנה. וכיוצא בזה כתב בחזון איש (אהלות סי' כב ס"ק לב) שבזמן שהדבר מצוי ומתריעים עליו, אף שאין חולה לפנינו, משום חולי המהלכת הרי הוא בכלל אויבים שצרו על עיר הסמוכה לספר, ומחללים שבת עבור זה. והוסיף הגרשז"א זצ"ל לענין עיקר הדבר מה נקרא ספק-פיקוח-נפש ומה לא, ועד איפה הוא הגבול, כי מצד הסברא נראה דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה, הרי זה נחשב כספק פיקוח נפש, וקרינן ביה בכהאי גוונא 'וחי בהם' - ולא שימות בהם. אבל אם אין רוב בני אדם נבהלים ומפחדים מזה, אין זה חשיב סכנה.

והביא קצת דוגמא לכך מהרכבת [-זריקת] אבעבועות לילדים, אף שמצד הדין אפשר שצריך באמת להזדרז ולעשותו בהקדם האפשרי, אם הרופא אומר שכבר הגיע הזמן לעשותו, אך אף-על-פי-כן אין עושים אותם בבהילות ובזריזות, ואינו זקוק לטיפול באופן מייד, מהרגע להרגע, ולפיכך אף אם באמת יש בזה קצת סכנה, הריהו כפי שאמרו חז"ל דהאידינא 'שומר פתאים ה', וחלילה לחלל שבת עבור כך, משא"כ אם אחד נמצא במקום כזה שיודע ברור שאם לא יזריק עכשיו את האבעבועות בשבת יצטרך לחכות זמן רב של ד' או ה' שנים, כיון שבזמן מרובה כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דבזה שפיר חשיב כפיקוח-נפש ודוחה שבת, אך בלאו הכי, לא.

על-כל-פנים מבואר לענינינו שכאשר הציבור מקבל את החיסון וסבור שאם לא יקבלו את החיסון הרי הוא ספק-סכנה, ובאופנים חריגים ביותר, כאמור, אף יהא מותר לחלל את השבת לצורך כך, מכל-שכן שצריך לקבל את החיסון בימי החול. וכאשר אין צריך לחלל השבת עבור החיסון, ועושים כן בימי החול, כיון שהרופאים מתריעים שאם לא יקבלו את החיסון, תחריף המגיפה, יש לקבל את החיסון, על-אף הסיכון-הקטן-מאד שאולי יש בו.

שכרו של מגלה החיסון

מי שגילה את החיסון, לפני מאתיים עשרים וחמש שנה, היה חוקר ורופא אנגלי, אדוארד ג'נר. הוא פיתח את החיסון נגד האבעבועות השחורות, ואז עלתה השאלה על שולחנם של גדולי ישראל, האם לקבל את החיסון או לא. ובתפארת ישראל (אבות פ"ג, בועז אות א) הביא דברי חז"ל (סנהדרין קה ע"א, רמב"ם הל' מלכים פ"ח ה"ה) שחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, וצייין כמה שהטיבו ביותר לכל באי עולם, ביניהם מנה את "החסידי יענער" שהמציא את החיסון, שעל ידו ניצולים כמה רבבות בני אדם מחולי וממיתה וממומין, ובדין הוא שיטול שכרו לעולם הבא.

דעת פוסקי ההלכה

אחד מרבני הזמן באותם ימים, רבי אברהם האמבורג, שהיה רב בלונדון, פרסם ספר שלם 'עלה תרופה' העוסק בשאלה אם להתחסן, וליקט תשובות מרבני זמנו, וכולם כאחד ענו ואמרו שיש לקבל החיסון, אף שבזמנם ידעו שיש איזה מיעוט קטן של אנשים שאכן ניזוקו מחמת חיסון זה, אף-על-פי-כן הולכים אחרי הרוב הגדול.

בשו"ת זרע אמת – להגאון רבי ישמעאל הכהן, מגדולי הפוסקים באותו דור (ח"ב סי' לב) התכתב בשאלה זו עם חכם אחד, רבי חיים יהודה גירון. השואל פקפק אם מותר לקחת את החיסון, מחמת סכנה רחוקה, והגאון הזרע אמת השיב בארוכה שאילולי החיסון שעושים המומחים הסכנה גדולה לאין ערוך מהסכנה שעל ידי החיסון. ובספר זבחי צדק - להגאון רבי עבדאללה סומך, לפני כ-140 שנה (יו"ד סי' קטז) הביא דברי הזרע אמת, וכתב לעומתו, אגן בדידן תהילות לא-ל יתברך יש לנו רופאים מומחים שעושים הזריקה ולא ניזוק אדם מעולם, וכן מעשים בכל יום. ובכף החיים (יו"ד סי' קטז אות ס) כתב שעתה נתחכמו הרופאים יותר שעושים זריקה על-ידי מחט ביד הילדים ובכך אין יותר חולי האבעבועות. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו תוכחת חיים (פרשת ויצא בד"ה ומ"מ אם יצטרך), שראוי לקבל את החיסון.

וכל זאת אף שבימיהם היו ניזוקים יותר מחמת החיסון, אך היה זה רק מיעוטא-דמיעוטא, ולולי החיסון היו מתים יותר, ולכן הורו לקבל החיסון. אם כן מכל-שכן בזמנינו אנו, קל-וחומר שהחיסונים בטוחים יותר לאין ערוך ממה שהיה בימי קדם, ולכן נראה שעל-פי הלכה, כל שהרופא אומר לקבל החיסון, לא רק 'רשאי' אלא 'צריך' לקבל החיסון, כדי למנוע המחלה, שלא יחלה הוא ולא ידביק אחרים. ואף איש צעיר אשר רובם אינם נפגעים מכך, מכל מקום אם יחלה הרי יכול הדבר לפגוע באנשים מבוגרים ובעלי מחלות רקע, ולגרום לידי סכנה ח"ו. לפיכך, כיון שעל הרוב הגדול אין כל סכנה בחיסון, ואולי רק מיעוטא-דמיעוטא, ההלכה מחייבת לקבל את החיסון.

יהי רצון שהקב"ה ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו ישראל, ולבריאים הקב"ה יתמיד בריאותם, וימנע מגיפה מנחלתינו ונשמע בשורות טובות, אמן ואמן.

(הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פר' ויגש)

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

מלכות יהודה

יעקב אבינו, מיטתו שלימה. זוכה וכל בניו כשרים. נאספים כולם סביב 'בחיר האבות' לפני מותו, להתברך מפיו. איש כברכתו ברך אותם. תשעת בניו הצעירים זוכים לברכת שפע רוחני וגשמי. ברכותיו נבואיות. הצלחתו הכלכלית של זבולון לצד התמדתו בתורה של יששכר. חיילי גד ושמנו של אשר. הלומד תמה איך אינו מברך את ג' בניו הבכירים! ראובן שמעון ולוי שומעים מאביהם דברי תוכחות בלבד, ללא כל ברכה!

כתב רבינו יצחק אברבנאל כי מטרת מעמד איסוף הבנים כאן היתה למען העברת שרביט המלכות. כוונתו של יעקב היא להודיע ברבים כי בנו הרביעי, יהודה, ימלוך, וממנו לא יסור שבט. עליו להסביר שיהודה נבחר מאחר ובניו הגדולים, ראובן שמעון ולוי, אינם ראויים למלוכה. על כן מוכיחם, שידעו טעם ההעברה.

ומדוע באמת נבחר יהודה, אחרי שאחיו הגדולים נדחו? מה מיוחד ביהודה? מה אנחנו צריכים ללמוד כאן?

מסופר על החסיד החב"די המופלא ר' מענדל פּוֹטְרָפֶס, יהודי גדוש באמונה, 'טופח ע"מ להטפיח' בשמחה חסידיית עמוקה. ארע וב'מושב חסידים' חשף ממצפוני ליבו, פתח ואמר "חיי מררו בקושי. באתי לעולם כיתום מאב, אני נושא את שמו. ארבעה ילדים שיכלתי בילדותם. התייסרתי כעשר שנות עבודת פרך בסיביר. אחרי שזכיתי לצאת מגלות 'מסך הברזל' והתאחדתי עם משפחתי – נהרגה בתי היקרה בתאונת דרכים מחרידה בהותירה אחד-עשר יתומים. מאחורי גבי מתלחשים: היכן הוא שואב האמונה והשמחה?".

ממשיך ר' מענדל בהגיונו "קברניט בציי המלכותי השיט אונייה ענקית בלב ים. התקבל מברק המבשר כי אשתו חולה ונוטה למות. הוא מאיץ את קצב הנסיעה, להספיק להגיע הביתה, לעמוד לצידה לקראת מותה. ברדתו בנמל נעצר ע"י פקידי וקציני הצבא: "איך האצת הפלגה? סיכנת נוסעים ומטען! אמנם יש לך סיבה משפחתית, אך חיילי הצאר לא חושבים על ענייניהם האישיים כשהם 'בתפקיד' הוד מלכותו!..."

בקדמונים מבואר כי ראובן בלבד יצועי אביו מתוך רצון טוב, לכבד את לאה אמו. שמעון ולוי פעלו גם הם בקנאות טהורה לשם שמים, בהורגם את אנשי שכם. אך יהודה עצר. נהג באיפוק. הגם שהיו לו סיבות מוצדקות לאשר את הריגת יוסף המערער על אחוותם, אף היה לו 'פסק דין' הלכתי להרוג את תמר, ברגע האמת שלט ברוחו. לא חשב על עצמו, התעלה מעל נגיעות אישיות. במלכותיות השליט השכל על הרגש.

כל אב - מלך בביתו. כל מחנך - מושל בכיתתו. למען היות מלכותינו כנה, בריאה ויציבה, נלמד מיהודה. "אנחנו בתפקיד הוד מלכותו - מלך העולם!". אין מקום לנגיעות

אישיות! בשעת חינוך ילדינו לא חושבים על ביזנס ועל פוליטיקה. כשמלמדים כיתה ממקודים במשימה ולא בעצמנו. רב-חובל המשיט אונייה מסור במחשבתו למשימתו בלבד. ללא נגיעות אישיות, ללא כבוד ושררה, ללא שיקולי כדאיות ואינטרסנטיות.

מלך אמיץ - מודה ברגע האמת, מתמודד גם עם השלכה בלתי-נעימה. מלך מניח שיקוליו האישיים בצד. אינו מתחפר בהצטדקויות. רווחת נתיניו נגד עיניו. אינו דבק בטענת 'לשם שמים' כי הוא 'מקדש שם שמים'. ברכת יהודה חותמת 'וּלְבָן שָׁנִים מִחֶלֶב' - מלבין שיני הזולת, חושב על האחר ומחשיבו, זהו מלך!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת ויחי

- א. איזה שורש מופיע בפרשה הן כלשון "טעינה", הן כלשון "כהונה", והן כלשון "מחילה", ומצאנוהו במקומות אחרים כלשון "מנה", כלשון "שבועה" וכלשון "נטילה", וכן כאחת ממראות הנגעים?
- ב. מהו המשותף בין פסוק מן הפרשה לפסוקים בבראשית ד' (ז), שמות יז (ט), שמות כה (לד) ודברים לא (טז)?
- ג. היכן מצאנו לשון "מסילה"? ולשון "בגד"? לשון "קשר"? ולשון "סלע"?
- ד. איזה דין בהלכות ייבום מסתייע מפסוק מן הפרשה (ברכות כ:)?
- ה. איזו קללה בפרשתינו נרמזה בנבואת בלעם?

חדוותא דאפטרותא ויחי (מלכים-א ב)

- ו. אלו דברים אמורים הן ביעקב אבינו בפרשה, והן בדוד המלך בהפטרות?
- ז. איזה ביטוי בהפטרות משמעותו "דבר מפורש באר היטב" (עי' רש"י במיכה ב, י)?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא ויגש

- א. היכן קרא הכתוב ליחיד בלשון רבים?

(מו, כג) וּבְנֵי דָן חֲשִׁים: צא צב

והיכן קרא לרבים בלשון יחיד?

(מו, כו) כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לִיעֶקֶב מִצְרַיִם יִצְאֵי יָרְכוּ מִלְבַּד נָשִׂי בְנֵי יַעֲקֹב כָּל נֶפֶשׁ נְשִׁים וְיִשָּׁשׁ: ופירש"י כל הנפש הבאה ליעקב. מצאתי בויקרא רבה (ד, ו). עשו שש נפשות היו

^א אמנם עי' באבן עזרא שביאר שהיו שנים ומת אחד מהם.
^ב ואפשר להוסיף שלעיל מיניה נאמר (מו, ז) בְּנֵיתוֹ וּבָנוֹת בָּנָיו וְכָל זָרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרַיִם: ולדעה שלא נולדו תאומות עם השבטים, ואף לדעה שנולדו תאומות עמהם לדברי רש"י (פסוק כו) שבהכרח מתו כולן קודם הירידה למצרים, לא ירדה עמו אלא בת אחת היא דינה, ואע"פ שאפשר לבאר שהכוונה לכלותיו (כמבואר ברש"י לעיל לו, לה), מ"מ הואיל ומצאנו כן גם בחושים בן דן, צריכים לומר כמבואר ברמב"ן (פסוק ז), "דרך הכתוב כשידבר ביחודי הרבים יאמר ביחיד לשון רבים". (ועי' בשפתי חכמים שם שהאריך.)

לו, והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים, לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה. יעקב
שבעים היו לו, והכתוב קורא אותן נפש, לפי שהיו עובדים לאל אחד:

ב. איזה ביטוי בפרשתינו נאמר על בגדים, בתהילים (נה, כ) נאמר על חיי האדם,
ובמשנה הוא לשון "סכינים" (עי' רש"י עזרא א, ט)?

בפרשתינו נא' (מה, כב) לְכֹלֵם נָתַן לְאִישׁ חֲלָפוֹת שְׁמֹלֶת וְלִבְנֵי־מִן נָתַן שְׁלֹשׁ מְאוֹת כֶּסֶף
וְחֲמִשׁ חֲלָפֹת שְׁמֹלֶת:

ובתהילים נא' (נה, כ) אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יֵרְאוּ אֱלֹקִים: ופירש"י אשר אין חליפות
למו. לאותם הרשעים הרודפים אותי אין נותנים לבם אל יום חליפתם אין חרדים מיום
המיתה: צ

ובמשנה (מדות פ"ד משנה ז) שנינו "האולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון,
וחמש עשרה אמה מן הדרום, והוא היה נקרא בית החליפות, ששם גונזים את הסכינים".

וביאר ברע"ב (שם ד"ה בית החליפות) "על שם הסכינים שגונזים שם, קרוי בית
החליפות, שכן בלשון רומי קורין לסכינים הגדולים חלפים":

ועל הכתוב (עזרא א, ט) וְאֵלֶּה מְסַפְרֵם אֲגַרְטְלֵי זָהָב שְׁלֹשִׁים אֲגַרְטְלֵי כֶּסֶף אֶלֶף מִחֲלָפִים
תְּשַׁעַה וְעֶשְׂרִים: פירש"י מחלפים. הם סכינים והוא ל' בית החלפות שעל כן שהיו נותנין
בה הסכינים היתה נקרא לשכת בית החלפות: ד

ג. היכן מצאנו לשון "פטרון"?

(מה, ח) וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לְפָרְעָה וְלְאֶדוֹן לְכֹל בֵּיתוֹ וּפִירֵשׁ"י לַאֲב. לחבר ולפטרון:

ולשון "ויכוח"?

(מה, כד) וַיִּשְׁלַח אֶת אַחִיו וַיִּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהֶם אַל תִּרְגְּזוּ בְּדַרְךְ: ופירש"י אל תרגזו בדרך.
לפי פשוטו של מקרא יש לומר, לפי שהיו נכלמים, היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר
מכירתו, להתוכח זה עם זה וכו'.

לשון "חלק" (עי' תרגום אונקלוס)?

(מו, כד) וְהָיָה בְּתַבּוּאוֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפָרְעָה וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה
וְלֹאֲכֹלְכֶם וְלֹאֲשֶׁר בְּבִתְיֶכֶם וְלֹאֲכֹל לְטַפְכֶם: ותרגם אונקלוס וְאַרְבַּע חֲלָקִין יִהְיֶה לְכוֹן לְבָר
זֶרַע חֲקֵלָא

ולשון "בור"?

(מו, יט) וַנְהָיָה אֲנַחְנוּ וְאֲדַמְתָּנוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה וְתָן זֶרַע וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוֹת וְהֶאֱדַמָּה לֹא
תָשֶׂם: ופירש"י לא תשם. לא תהא שממה, לא תבור, לשון שדה בור, שאינו חרוש:

^צ ובמלבי"ם שם ציין לפסוק באיוב (יד, יד) אם ימות גבר היחיה כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי: ועי' בהערה
הבאה.

^ד ועיי"ש במצודות שביאר "מחלפים. סכינים והוא מל' כליל יחלוף (ישעיה ב) ע"ש שבהם שוחטים ומחליפים מחיים
למיתה.

ד. איזה ביטוי מוזכר בפרשה ב' פעמים, בפעם אחת משמעותו "דבר קצוב", ובפעם אחת "גזירה"?

(מז, כב) רק אֲדַמֶּת הַפְּהַנִּים לא קָנָה כִּי חֶק לַפְּהַנִּים מֵאֵת פְּרָעָה וְאָכְלוּ אֶת חֶקֶם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פְּרָעָה וכו'. ופירש"י חוק לכהנים. חק, כך וכך לחם ליום:

(מז, כו) וַיִּשָּׂם אֶתָּהּ יוֹסֵף לְחֶק עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַל אֲדַמֶּת מִצְרַיִם לַפְּרָעָה לַחֲמֵשׁ רֶק אֲדַמֶּת הַפְּהַנִּים לְבָדֶם לא הִיְתָה לַפְּרָעָה:

ה. מנין למדו חז"ל שמותר לקרוא ליעקב יעקב אע"פ שאסור לקרוא לאברהם אברם (ברכות יג.)?

(מו, ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַנְּנִי:

ואיתא בחז"ל (ברכות יג.) "תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, שנאמר (בראשית יז, ה) והיה שמך אברהם, רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר (בראשית יז, ה) ולא יקרא עוד [את] שמך אברם וכו', אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי, שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב (בראשית מו, ב) ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב".

חדוותא דאפטרטא ויגש (יחזקאל לז)

ו. איזו סתירה הקשו חז"ל בין פסוק בהפטרה לבין פסוק בירמיה (ל, ט, עי' סנהדרין צח:)?

"אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר שנאמר (ירמיה ל, ט) ועבדו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א"ל רב פפא לאביי והכתיב (יחזקאל לז, כה) ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר".

ופירש"י "כגון קיסר ופלגי קיסר. מלך ושני לו כן דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך":

ז. איזה חילוק דרשו חז"ל בין פסוק בהפטרה לבין פסוק בירמיה (ל, כא, עי' קידושין ע:)?

איתא בחז"ל (קידושין ע:): "אמר רבה בר רב הונא זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים דאילו בישראל כתיב בהו (יחזקאל לז, כז) והייתי להם לאלקים [והמה] יהיו לי לעם ואילו בגרים כתיב (ירמיה ל, כא) מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים".

ופירש"י "בישראל כתיב. והייתי להם לאלקים אע"פ שאינם לי לעם ומתוך שאני מקרבן הם יהיו לי לעם אבל גרים אין מקרבין אותן מן השמים אלא אם כן הן מקרבין עצמם תחילה להיות טובים":

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת ויחי

בבני ישראל תמצא הגדרה:
בתחלה רצו לחזור חזרה,
אך אלקים לקחם ההרה,
ושם דברתו נאמרה.
במקום שתשוקה התעוררה,
נקראו שבעים לעזרה.
וכשלבנה במלואה מאירה,
קמו והבינו שהכל פשוטה.
השבוע לא במצרים אזהרה,
ולעתיד בגיא המון נבחרה.
מלך אחד קיבל פחמורה,
ואחר, בכבוד גדול ישיבה עטרה.
ימצא פהן ונפטר בטירה,
ומגדוד, עצם נביא עוררה.
שרפה לחסיד וגם צדיק בגזירה,
ערם יהיה האוחז בתורה.
נברך מיטיב על שעת זעם ועברה,
ותלוי עץ לאלקים מארה.
על בשר וחלב וחולין בעזרה,
שור נסקל, עגלה וצפורי מצרע,
זאת ועוד במסכת תמורה.

*

פיתרון כתב החידה לפרשת ויגש: 'רוגז'

כשתחפץ לפתור כתב זה יוסף ציווה את אחיו אל תרגזו בדרך
בפרשתנו התעמק ובעיון תחזה פירוש א אל תעסקו בדבר הלכה בעיון, אבל לגרוס
מותר (תענית י:)

רק הזהר באחיך ואל תבזה פירוש ב שלא יתווכחו על מכירת יוסף

פֶּן תֵּאָשְׁמוּ זֶה לְזֶה וְאִז יֵאָשְׁמוּ אֶחָד אֶת הַשְּׁנִי

*

בְּשֵׁת־שְׂקִיעַ בְּתַפְלֹתְךָ כְּעֵתֵךְ לְמָה נִמְשְׁלָה תְּפִילַתְךָ שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתֵךְ
תִּהְיֶיךָ מִדֹּתָיו שֶׁל יוֹשֵׁב בְּסֵתֵר כִּי הֵם מֵהַפְּכוֹת אֶת מִידוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה מְרוּגֵז לְרַחֲמִים
(יבמות סד.)

וְאִם תָּבוֹא לְעוֹלָם בְּיוֹם בְּתֵר מִי שֶׁנּוֹלַד בְּיוֹם שְׁנֵי שְׁנַפְלָגוּ הַמַּיִם (נבחרו)
מִדְּתֵי בְּךָ תִּהְיֶיהָ בְּשֵׁאת יֵתֵר יִהְיֶיהָ רִגְזוֹן

*

מִדְּתֵי גַם בְּחֵיוֹת נֹסֶפֶה

וְשִׁמִּי יִשְׁמַשׁ גַּם בְּאַנְפָּה אֲנַפָּה זוֹהִי דִּיה רִגְזוֹנִית (רש"י ויקרא יא, יט)
וְכִשְׁהַמְנַהִיג יִכְעַס בְּעֵדְרוֹ לְקִצְפָּה כִּשְׁהַרְוֵעָה מִתְרַגֵּז עַל עֵדְרוֹ (משל לקב"ה)
בְּמִנְהִיגָה עֹרֶת יִחְלִיפָה נוֹתֵן בְּרֵאשׁ עַז עִיווֹרֶת שֶׁתִּנְהַיֵּג אֶת הָעֵדֵר (ב"ק נב.)

*

רַחֲמָנוּת אִם אֲבַעַר בְּךָ לְלֵהָטָה רַחֲמָנוּת עַל אָדָם שֶׁהוּא רִגְזוֹן
כִּי חוּץ מִמֶּנִּי, כָּלוּם בְּךָ לֹא עָלְתָה שֶׁהָרִי רִגְזוֹן לֹא עָלְתָה לוֹ אֲלֵא רִגְזוֹנוֹ (קידושין מ:-
מא.)

וּבְפֶסֶק שֶׁתֵּאָמַר עַל הַמָּטָה בְּק"ש שֶׁעַל הַמִּיטָה אוֹמְרִים רִגְזוֹ וְאֵל תַּחֲטְאוּ שְׁלוֹמֵיךְ מִשֵּׁם
הַבָּא אַחֲדָה עַל הַשְּׁנִי לְהִתְקוּטָה לְעוֹלָם יִרְגִּיז אָדָם יִצַר הַטוֹב עַל יִצַר הָרַע
קִדְּם שֶׁתִּזְכִּיר תּוֹרָה תִּפְלָה וּמִיתָה וְאִם לֹא נִצְחוּ יִלְמַד תּוֹרָה אוֹ ק"ש אוֹ יִזְכִּיר לוֹ יוֹם
הַמִּיתָה (ברכות ה.)

פולמוס

פולמוס / הרב מאיר גוטמן, ורבני ולומדי אספקלריא

הזיק מוצרים שבמבצע אחד ועוד אחד

שאלה בדיני ממונות:

אם הזיק בחנות שני מוצרים שבמבצע 'אחד ועוד אחד חינם', יש לעיין אם משלם מחיר של שנים בלא מבצע, הואיל וכל המבצע היה לקונים ולא למזיקים, או שאין דבר כזה, ומחיר נזק הוא לפי מה שנמכר בשוק, והפסיד לבעלים, וכאן המחיר הוא אחד ועוד אחד? ואולי, בגנב שמשלם כשעת הגזילה משלם כעין שגנב ולא איכפת לנו שגנב שנים או גנב אחד ועוד אחד

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב רפאל גווירץ

יש עוד צד, שהרי, החברה עושה את המבצע (בין השאר) ע"מ שיתרגלו להשתמש במוצריה ויקנו שוב בעתיד, וא"כ הזיק לחברה את ההשקעה שלה שהשקיעה בהזולה ע"מ למשוך את הקונים להבא, כמו שיוזיק מודעת פרסומת של החברה.

*

תגובה ב.

הרב יחיאל גומבו, שכונת רמות, ירושלים

השווי של המוצר לא משתנה בגלל שבעל המכולות החליט לחלק מתנה לכל מי שיקנה בשביל לעודד קניה אבל המוצר תמיד שוויו לפי השוק הכללי ואין כל מכולת קובעת שוויו של הדבר

הגע עצמך וכי מי שהזיק שלא בחנות הרי אין לניזק שוק בפנ"ע ואיך נשום לזה אלא השומא שנשום לזה היא לפי השוק הכללי [ממוצע] וכן בבעל מכולת השומא לפי השוק הכללי

ועוד דאל"כ מי שמחלק חינם דבר שהוא ובא מאן דהו ומזיק את כל אוצרותיו וכי יהיה פטור מלשלם כלום וברור הוא שבזה שהוא מחלק חינם הוא אינו משנה את השווי הכללי, ופשוט.

בברכה

*

תגובה ג.

זה לכאורה ברור, שהמזיק משלם כמה שהזיק בלבד. שהרי שמין את הנבילה וכו'. מאחר ולבעלים לא נגרם נזק אלא של אחד בלבד, כי ממילא היה נותן את השני חינם אין כסף, אין לו תביעה אלא כפי הנזק בלבד.

אולי השאלה יכולה להיות, באם אירע הנזק בשעה שהמבצע היה בתוקף, ובשעת התשלום אין המבצע בתוקף. שכעת בשעת התשלום הוא צריך לשלם שנים לרעהו. או בהיפך, באם בשעת הנזק לא היה מבצע, אולם עתה בשעת התשלום יש מבצע האם יכול להפטר בתשלום על אחד בלבד.

בכלל זה, הנה תתכן דוגמא נוספת. באם מחיר יחידה הוא ארבעים שקל, ובשעת מבצע חמש במאה. מעתה יאמר המזיק למוכר. הנה אני קונה עוד שלש ומשלם מאה שקל בלבד.

*

תגובה ד.

האם אחד פלוס אחד היא עסקת חבילה שכל פריט שווה חצי, או שכל הקונה אחד מקבל מתנה עוד אחד וא"כ הרי הזיק מה שרצה הבעלים לתת מתנה לפלוני,

ואולי אפילו אם נצדד שכעת הזיק רק אחד אבל כיון שבדרך כלל המבצע הוא זמני א"כ מה שנשאר יחזור להיות שווה שנים

*

תגובה ה.

הרב אהרן גינצבורג, ר"מ בישיבת 'עמל התורה' – בני ברק

מחיר הוא מחיר ואין סיבה לחייבו יותר מהמחיר הנמכר. [כמובן שיצטרך לשלם על אחד ולקבלו ואז שני הוא הניזק]

בברכת התורה

אהרון גינצבורג

*

תגובה ו.

אני חושב שכתבתי ע"כ בעבר על דברי דומים עי' מן המים ב"מ ס' עד אות ב' נמצא באוצה"ח, ומסתמא דנים בדברים מסוג זה רבים.

מסברא פשוטה, א"א לחייב אותו אלא במה שהזיק כשומת השוק, והכוונה, שומת השוק לא למה שמרוויח המוכר מהדבר הזה, אלא למחיר החפץ אתו הוא הזיק ותו לא מידי.

*

תגובה ז.

הרב מרדכי הלוי רוזנשטיין

אם נמכר גם מוצר בודד נראה לי שמשלם כמחיר בודד. בדרך כלל יש שנים פלוס אחד.

פולמוס / הרב אליהו יהודה פלמן מח"ס 'טעמא דאורייתא', ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב אליהו יהודה פלמן

האם האבות הדליקו נרות חנוכה

מבואר בכמה מקומות שהאבות קיימו גם מצוות שטעמן נתחדש לאחר זמנם, כמו שמצינו שאברהם עשה מצות, ויעקב עשה קרבן פסח ליצחק אביו, ועוד.

ויש לעיין לפי זה, האם האבות הדליקו נרות חנוכה, או שקודם שהתרחש נס חנוכה לא שייך לעשות לו פרסומי ניסא?

ואם כן הוא, מאי שנא מאכילת מצה וקרבן פסח שהם זכר ליציאת מצרים?

*

נקדים מה שהראני הג"ר אורי אהרן מוריוסף שליט"א, בספר שיח חנוכה ופורים לרבן של ישראל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, שנקט בפשיטות שאברהם אבינו הדליק נרות חנוכה, ודן שם האם הדליק בארבעת הפתחים או בפתח אחד עיי"ש.

ועי' משי"ת בנידון זה במאמר שמתוך גליון טעמא דאורייתא שיובא להלן.

ונבוא עתה בתשובות הת"ח שליט"א.

(עד תגובה ח' התפרסם גם באספקלריא לחנוכה).

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב קלמן קזצ'קוב

לכב' כב' הרב שליט"א

הזמן של הפסח הוא סיבה ליציאת מצרים, וכדאיתא בחז"ל על זמן הברכה של ויתן לך ועוד ולכן היה שייך שיקימו האבות את המצוות שמתאימות לזמן הנ"ל. אבל חנוכה הוא תשלומין על חנוכת המשכן, וחנוכת המשכן עדיין לא היתה בזמן האבות, אך (אולי חנוכת המשכן גם היתה תלויה בזמן וממילא מצד זה יתכן והיה שייך להדלקת נרות בשורש הענין)

הרב השואל:

ייש"כ על הדברים הנכוחים

הנה עיקר הדבר שהזמן של פסח הוא סיבה ליציאת מצרים, ואינו תוצאה מיציאת מצרים, הוא דבר מסתבר ונכון וכמו שהבאתם שהברכות ניתנו ליעקב בפסח, ויש להביא

עוד מהא דיצחק נולד בפסח, ומציאה גדולה הראוני ברשב"ם עה"ת (ויקרא כ"ג) שכתב שהקבה קבע בבריאה מראש שהאביב קציר ואסיף יהיו בזמן המועדים, כדי שישראל ייחדו ההודאה לשם הקב"ה

אמנם איני מבין מה זה מיישב אצלינו, דבשלמא המועד עצמו היה קיים ושייך שהאבות ישמרו יו"ט, אבל מצוות קרבן פסח ומצה הרי לא היו קיימים, דמצוות אלו אינם מחמת עצם הזמן אלא מחמת המאורע שלא הספיק בצקם להחמיץ ושהקריבו קרבן פסח במצרים

ובלא"ה יש להעיר, שבדעת זקנים מבעלי התוס' (פר' חיי שרה) הקשו היאך אברהם נשא את הגר הרי היתה מצרית ועובר באיסור מצרית, ותי' שאברהם היה גר וגר מותר במצרית. והנה טעם איסור מצרית הוא משום ששעבדו בנו וזה לא היה קיים בזמן אברהם, ובזה לא שייך דבריכם דאיסור מצרית אינו קשור לזמן המועד, ומבואר בדבריו שהאבות קיימו כל המצוות אף שלא היה שייך טעמם

נשמח לשמוע דעתכם הרמה בזה

בברכת התורה

*

הרב קלמן קזצ'קוב:

שמעתי מגדולי תורה ויש אצלי בכתובים ג"כ וכן ממקובל אמיתי ולמדן. שכל המצוות דאורייתא הם הפוכים ממה שנראה, וגם הדוגמאות שהבאתם הם כנ"ל. דהרי כל ענין מצרים הוא מכוון כדי לברר הניצוצות וגם הקרבנות וכדו' ולכן ארע שלא החמיץ בצקם שהוא מכוון ליצה"ר שיצ"מ היתה מכה נצחת לכחות הטומאה, שזמן זה היה המסוגל מלכתחילה לזה. וכן כל קרבן מכוון למצב הרוחני באותו זמן וכו'. אבל בדרבנן הענינים אחרת, וכמו בפורים שקימו למעלה מה שקבלו למטה.

הרב השואל:

ייש"כ על הדברים הנכוחים

א. במצה וקרבן פסח אני מבין שהשורש היה קיים מעיקרא, אבל באיסור חיתון במצרית האם ג"כ נימא שהוא שורש קבוע בבריאה ואינו תוצאה מהשעבוד

ב. למעשה חילקתם בין דאורייתא לדרבנן, וא"כ עדיין יש לשאול האם האבות קיימו סיפור יציאת מצרים שהוא דאורייתא, ותיקשי ג"כ היאך יכלו לקיים המצוה הרי קודם שאירע המאורע אין מה לספר, וכי סיפרו בנבואה מה שיתרחש בעתיד. (וכן זכירת מעשה עמלק ומעשה מרים)

אשמח לשמוע דעתכם הרמה ע"ז

בברכה"ת

*

תגובה ב.

הרב נח גדליה קזצ'קוב

שאלה נאה. לכאורה האבות לא הדליקו נרות חנוכה. כי בכל דברי חז"ל שמצינו שקיימו האבות את התורה הדוגמאות המובאות הם גזירות דרבנן הבאות להרחיק את האדם מאיסור תורה. דהיינו, את איסורי וציוויי התורה ידעו האבות בקבלה משם ועבר או מהשגת שרשי הבריאה כפי שהאריך בזה הנפה"ח [ראה גם שו"ת הרשב"א א, רלא], והם הקפידו גם על ההרחקות הנצרכות לזה מדרבנן. אבל מצוות מעשיות מדרבנן הבאות כזכרון לנס, מסתבר שלפני שנעשה הנס אין שום טען לקיימן, להבדיל ממצוות התורה כקרבן פסח ומצה שהם מצוות עצמיות בשרשי הבריאה גם בלי קשר לנס היציאה ממצרים, כי אדרבה היציאה ממצרים עצמה היא שורש בשרשי הבריאה, והיא מסובב ולא סיבה [ראה באריכות בלש"ו הדע"ה בזה].

ולכאורה דבר זה כנראה עומד בשורש הפירוש המקורי שפירשו בדעת זקנים לבעה"ת (בראשית יח, ח) שהביאו דברי חז"ל (יומא כח, ב) קיים אברהם אבינו כל התורה ואפילו עירובי תבשילין, ופירשו עירוב תבשילין של בשר בחלב זה בזה. דהיינו שהם מיאנו אפילו לומר שקיים מצוה דרבנן של סייג והרחקה, אלא נזהר מאיסור תורה כפשוטו. ויתכן שגם זה אחד מן הסיבות שהגיה הגר"א 'עירובי תחומין', כי עירובי תבשילין היא תקנה דרבנן ולא גזירה, כי מעיקר הדין מותר לבשל דלמא מקלעי אורחים, וחכמים 'תקנו' לעשות עירוב. מה שאין כן עירובי תחומין היא מניעת האדם מאיסור יציאה מהתחום על ידי קביעת מקום שבינתו, ויש לזה גדר של הרחקה וסייג. ויש להעיר שבמדרש (ב"ר סד וצה) הנוסח אפילו עירובי תבשילין/עירובי חצרות היה אברהם יודע, דהיינו שהיה יודע אותם, אבל לא נאמר שהיה גם מקיים אותם כמשמעות הגמרא.

על כל פנים, לא נמצא מקור לכך שהאבות קראו מגילה שלחו מנות ומתנות לאביונים והדליקו נרות חנוכה וצמו בתשעה באב, כי כל דבר שאינו גזירה להרחקה מאיסור תורה, אלא תלוי במעשה שאירע, לא היה טעם להנהיגו לפני שאירע המעשה שגרם את התקנה.

הרב השואל:

ייש"כ על תגובתכם הנכוחה

א. הנה למעשה כתבתם שגם עירובי תבשילין הוא תקנה דרבנן ולא סייג והרחקה, וא"כ חזינן שהאבות קיימו גם תקנות דרבנן ולא רק סייגים. ומה איפוא החילוק בין נרות חנוכה לעירובי תבשילין

ב. תירצתם בנר חנוכה דרבנן, אבל עדיין יש לשאול האם האבות קיימו מצוות סיפור יצאת מצרים שהוא דאורייתא. ולכאן קודם שהתרחש המאורע לא היה מה לספר, והיאך יכלו אבות לקיים מצוה זו. (וכן זכירת מעשה עמלק וזכירת מעשה מרים).

נשמח לשמוע דעת תורתכם הרמה בזה

הרב נח גדליה קזצ'קוב:

א. כתבתי זאת בדעת הגר"א או הדעת זקנים. אבל לגורסים עירובי תבשילין ולא מפרשים זאת על בשר בחלב, אה"נ הם קיימו גם תקנה דרבנן, אבל זו לא תקנה שנעשתה בעקבות אירוע שעדיין לא קרה, כך שנר חנוכה וכיוצא בו זה ודאי לא מוכיח שקיימו

ב. מצות סיפור יציאת מצרים, הם קיימו באופן שכתב בפירוש בפתיחת ההגדה לר"י גיקטיליא, וכמו שצינתי בסוגריים ללשם שבו ואחלמה, שסיפור יציאת מצרים לא כולל רק או בעיקר את סיפור האירועים שקרו, אלא את סודות הבריאה בכל שנות קיומה המרומז במה שקרה ביציאת מצרים, וכל סודות המאבק בין הטוב לרע בעולם. וז"ל הר"י גקטיליא: דע ידידי, כי נצטוינו מאז זרע יהודה ואפרים, לספר ביציאת מצרים, כדי להבין סודות נסתרים כשמש בעת צהרים, לפי המעלה שנתנו לנו חז"ל. ומתוך הפשט לא נשיגם, ולא נראה אותותינו להעלותם אל מעלה גדולה חשובה למעלה מכל המעלות, עד שיצטרך לומר אדם גדול כר' אליעזר בן עזריה "לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות" (ברכות יב:).

אמנם ידעו חז"ל שאע"פ שהדברים כפשטן, הנה הנשמה אשר בהם היא המעלה הגדולה, ושם אחיו יקטן (בראשית י, כה). ולדעתי נראה בראות מעלת יציאת מצרים גדולה, לדרוש בה דבר רמז כדי להבין מתוכה טובה כפולה [בפתיחה]. אם כן התבונן בסוד יציאת מצרים וסדר חג הפסח והלכותיו ומצוותיו, וסוד מצה ומרור ושאר ענינים הדבקים להם, כולם נכללים בסוד השגה עליונה אלקית. וקבלה יש בידינו על היות אלו החכמים משלשלת קבלת מעשה מרכבה מסיני עד עמוד הימיני החסיד ר' יצחק בן הקדוש רבי אברהם שבבקר"ש זצ"ל. ובאמת כי לכיוצא באלו ראוי לדרוש ולחקור על סוד אמרו מה נשתנה. וסוד יציאת מצרים כל הלילה שלם. ואם כן בא וראה עד היכן הגיע כח סיפור יציאת מצרים. וסוד הדברים הנכללים בהגדה זו שאנו רגילים לאמרה [בביאור מעשה ברבי וכו']

*

תשובה ג.

הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד',
טורונטו - קנדה

לכבוד הגאון רא"י שליט"א

שלום וברכה.

מצוות פסח ומצה ניתנו לפני עוד הנס ויעוין הסברו הנפלא בבית הלוי פ' בא שהמצוה עצמה היא חוקה. [ד"ה והגדת ויבואר ו"דכבר"].

בכל הכבוד הראוי

משה יעקב הלוי קנר

טורונטו קנדה

הרב השואל:

בס"ד זכיתי לערוך גליונות "טעמא דאורייתא", בענייני טעמי המצוות, וחקרנו שם האם קיימו האבות מצוות שטעמם עדיין לא היה שייך - ומכח זה הסתעפנו למצוות חנוכה והנה כל דבריכם הם רק תשובה על מצוות פסח והמצוות, אולם מה נענה על שאר המצוות.

ובקידושין דקדקו לומר קיים אברהם כל התורה כולה.

ובעצם יש הרבה נידונים מעבר לנידון המועדים דהנה האחרונים הקשו על כך שאברהם ירד למצרים, ונשא מצרית וכו', והנה הטעם לא היה שייך עדיין, ומדוע הקשו האחרונים כלל. ומבואר שלמדו שאברהם קיים אף מצוות שטעמם לא היה שייך עדיין. והם למדו כן כפי הנראה מלשון המשנה בקידושין הנ"ל.

נשמח לשמוע תגובת רומעכת"ר

הרב משה יעקב קנר:

הנושא הוא רחב מני ים. וצריך בירור רב. ברם לפי יסוד הבית הלוי, לכאור' היה אפשר לקיים את הכל אפילו שעדיין חסר הטעם.

*

ממש כעת ראיתי בהשגחה פרטית בתשובת הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל יסוד בטעמי המצוות

[אגרות משה ח"א קדשים חלק א סימן טו] וז"ל שברור שכל טעמי המצוות שלא הוזכרו בגמ' לדינא כמו טעמי החינוך וטעמי הרמב"ם בספרו מורה נבוכים אינם נוגעים כלל לדינא ואין למדים מהם כלל אף להחמיר וכ"ש להקל משום שלא כיוונו כלל לדינא כי מנין להם לומר מסברת עצמן בלא ראיה מגמ' טעמים שישנו הדין, אלא כוונתם לומר זה לטעמים בעלמא להבין איזה דבר מוסר ולמוד מכל מצוה ולא שטעם זה הוא בדוקא כי ידוע שיש עוד כמה טעמים גלויים ונסתרים ידועים ואין ידועים לכל מצוה, ואולי לפי טעמים ההם ישתנה הדין לכן כל טעם שלא הוזכר בגמ' לדינא אינו כלום לחדש מהם דינים.

הרב השואל:

בדברי הרמב"ם הנ"ל יש להאריך רבות ויעוי' מה שכתבנו בגליון טעמא דאורייתא לפרשת כי תבוא

מה שכתב הגר"מ זצ"ל אינם מובנים לי כל הצורך, שהרי סברת ראשונים היא, והרבה מחידושיהם נאמרו מסברתם אשר הגה ליבם - לב האריות, ומה לי אם חידשו הלכה או נתנו טעם למצווה, לך נא ראה מש"כ מרנא החת"ס שחידושו הידוע של הרא"ש דבזמן הזה מצוות כתיבת ס"ת היא גם או רק בכתיבת ספרי קודש כידוע, וביאר החת"ס

דהרא"ש דריש טעמא דקרא דמצוות כתיבת ס"ת, והן אמנם דלהכי ס"ל להחת"ס דדברי הרא"ש אינם לדינא, אולם מ"מ למדנו שהראשונים חידשו הלכות מכח טעמי המצוות והובאו להלכה בפוסקים, וצ"ע.

והן אמנם שבגליונו טעמא דאורייתא הבאנו לעורר ע"ד החת"ס הנ"ל, אולם דבריו דברי קודש הם, ויש לנו ללמוד מהם.

*

עדיין איני מבין לדבריכם מה החילוק בין מצה ופסח לבין נרות חנוכה, כשם שמצה ופסח היו קיימים לפני הנס מאיזה טעם כך בנרות חנוכה נימא שהיו קיימים קודם הנס

*

תגובה ד.

הרב יוסף פליסקין

לא מסתבר שהדליקו נרות חנוכה, והחילוק לכאורה דאכילת מצה וקרבת פסח שהם מצוות דאורייתא הרי הם קיום מצוה בעצמותם, אלא שטעם המצוה הוא זכר לפסח מצרים, אך המצוה בעצמותה מקוימת גם בלא הטעם, משא"כ נר חנוכה שהיא תקנה מדרבנן זכר לנס, הרי כל ענינה מצד טעם זה, וכשאין שייך הטעם אין כאן שום מצוה.

בברכה מרובה

הרב השואל:

ייש"כ על תגובתכם

א: האם לפי דבריכם האבות גם לא קיימו ארבע כוסות בפסח, משום שהוא מצוה דרבנן

ב: מאידך, האם לדבריכם האבות קיימו מצוות סיפור יציאת מצרים, כיון שהיא דאורייתא. ולכאורה כל זמן שלא היה יציאת מצרים מה שייך לספר.

לעיקר דבריכם לחדש שיש חילוק בין דאורייתא לדרבנן, שדרבנן בלי טעם אין מקום למצוה כלל, נשמח לשמוע אם יש מקור או ראיה או סברא עצמית בחילוק זה

בברכת התורה

*

תגובה ה.

הרב אברהם הבר

יש דעות באחרונים שלא קיימו מצות דרבנן, עיין פתח עינים חולין דף ה ועוד (ולק"מ מהא דאיתא אפי' עירוב תבשילין מכמה טעמים)

הרב השואל:

ייש"כ על תגובתכם

הנה דחיתם הקושיא מנרות חנוכה, משום שהוא דרבנן, אמנם עדיין נבוא ונשאל, האם האבות קיימו סיפור יציאת מצרים, מאחר שקיימו המצוות גם קודם שהיה שייך טעמם. ולכאור' כל זמן שלא התרחש יציאת מצרים לא היה מה לספר ואיך יקיימו המצווה. (וכן זכירת מעשה עמלק ומעשה מרים)

ולא עיינתי עדיין בספר פתח עניים שציין כת"ר אמנם אני תמה ע"כ, שהרי בשילהי קידושין (פ"ב א') איתא דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא נתנה וביומא כ"ח ב' הוסיפו שקיים גם עירובי תבשילין, וילפינן שם כן מקרא דאברהם קיים ג"כ מצוות דרבנן, וחזינן דלאו דווקא עירובי תבשילין נובתוס' ישנים ביומא שם תמהו מהו הרבותא במצווה דרבנן זון]

נשמח לשמוע דעתכם הרמה בזה

בברכת התורה

*

תגובה ו.

הרב יעקב הלר, מח"ס 'מגיני הזהב' עמ"ס קידושין

לשאלת הרב פלמן

מבלי להיכנס לעצם הפולמוס, אם האבות קיימו מצוות דרבנן כמבו' באריכות בספר 'פרשת דרכים', לכאורה לא שייך פרסומי ניסא אם אין רואים שיודעים ומכירים את הנס, דבשלמא האבות קיימו מצוות פסח כיון שידעו בעצמם המשמעות העתידה- או הפעולות הנשגבות שפועלים בעצם המצוות בעולמות העליונים (כמבו' באריכות בס' 'נפש החיים') אבל ענין זה לא שייך בנרות חנוכה שכולו ומהותו פרסומי ניסא- גם אין נס לפרסם, וגם אין רואים שיבינו את הנס וכנ"ל.

*

הרב השואל:

מדוע לא שייך המשמעות העתידה בנר חנוכה, שהרי היה זה נס גמור אצל זרעם כמו פסח.

וכן בוודאי מצוות נר חנוכה פועלת תיקונים בכל העולמות, יעוין בנוסח הנדפס בסידורים לאמרה קודם הדלקת נ"ח.

גם הנמצא במקום גויים שלא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו, ואינם מבינים המצווה, ואין מתפרסם הנס אצלם מחויב לפרסם.

זאת ועוד, שמצאנו בספר שיח חנוכה ופורים שמועות מורינו הגר"ק שנקט בפשיטות שאברהם הדליק נרות חנוכה.

*

תגובה ז.

הרב ישכר דב קלויזנר, מח"ס 'נחלת ישכר'. עורך כתבי זקנו ה'משנה שכיר' הי"ד

נראה שלא הדליקו נרות אלא שעשו דברים ע"ד שיעקב אבינו קיים מצות תפילין ע"י המקלות שהרי לא היה שייך אז מה שנאמר בפרשיות שבתפילין.

וכפי שמבואר לקמן ב'אספקלריא' הנוכחי של ויצא תשפ"א לקמן שהרב חיים נתן היילפריין, דן בעמוד צו ואילך במה שמצינו מובא בשם הזוה"ק כי כוונות גדולות היו לו ליעקב אבינו בהתעסקו בהמקלות, וכמש"כ הראשית חכמה (שער הקדושה פרק ט"ו) וז"ל "וזה היתה מעלת האבות שאפילו במעשים הגשמיים היו מיחדים "וכן יעקב בענין המקלות שפצל ברהטים, שפירש בזוהר (שם פרשת ויצא דף קסב סתרי תורה) שהיה כוונתו הנחת תפילין, זה לשונו, יעקב שלימא נטל אינון מקלות תפילין דרישא ברהטים אתרי ודוכתי לריוח תפילין, עד כאן לשונו. וכ"כ בספר אוהב ישראל "כדאיתא בכתבי האר"י הק' ז"ל שיעקב אבינו ע"ה קיים מצות תפילין בהמקלות שהציג ברהטים. ברהיטא דמוחא, ע"ש דבריו הקדושים, עכ"ד"...

והנה מצינו בנועם אלימלך עה"פ "ויעקב היה רועה את צאן לבן הנותרות" שמאיר עינינו באריכות...

וז"ל "נראה לי לפרש ד"לבן" רמז ללובן העליון, ו"צאן" רמז לישראל צאן קדשים, ויעקב אבינו עליו השלום היה רוצה לתקן לישראל בגלות המר והמתיק הדינים מעליהם (!), וזהו "הנותרות" רמז לגלות המר שאנחנו נותרנו מעט מהרבה. וזהו "רועה את צאן" היינו ישראל הנותרים בגלות המר היה רועה אותן. וממתיק הדינים מהם לרחמים". זהו ההקדמה לדעת באיזה סוגיא אנו עוסקים, המתקת הדינים לרחמים!!

לבנה, לח, לוז וערמון – הארבע פרשיות של התפילין

נבוא ונמשיך ללמוד באיזה מצוה וענין עסק יעקב אבינו בכדי לפעול דבר זה – ואלו דבריו שמגלה לנו נוראות בפרטי פרטות אודות פנימיות מצוה שזוכים לקיים מדי יום ביומו! - "ויקח מקל" רמז לדינים על דרך "שבטך ומשענתך" דהיינו השבט והמקל הם הדינים השולטים חלילה, הלך יעקב לתקנם ולהמתיקם על ידי ד' פרשיות תפילין הקדושים המרומזים בארבע תיבות אלו "לבנה לח לוז וערמון" דארבע פרשיות של תפילין הם רומזים על "החסד ורחמים ודין וגבורה" דהיינו "ואהבת" הוא אהבה וחסד. "והיה אם שמוע" הוא רחמים דכתוב בה ונתתי מטר ארצכם שהוא על ידי הרחמים. "קדש" הוא דין שהכה בכורי מצרים. "והיה כי יביאך" הוא גבורה שנאמר בה כי ביד חזקה כו'. וד' תיבות אלו רומזים גם כן רמזים הנ"ל. דהיינו "לבנה" רמז לחסד כולו לבן. "לח" רמז למים היינו רחמים. "לוז וערמון" רמז לדין וגבורה. כמ"ש בזוהר ועל ידי הד' פרשיות היה ממתיק הדינים. "ויפצל בהם פצלות לבנות" רוצה לומר שפיצל בהדינים פצלות היינו חסד ורחמים. מחשוף הלבן. דהיינו שהמתיקם עד שנתגלו החסדים המגולים" אשר על המקלות.

...מצינו מובא ג"כ בספר הקדמון "צרור המור" (מזמן גירוש ספרד) בפרשת השבוע (בראשית ל', מ"ג) וז"ל "ובזוהר אמרו כי ענין המקלות עשה יעקב, לפי שבכאן בירר חלקו וגורלו להדבק ולהתקשר בשם יתברך, כאומרו (דברים לב, ט) כי חלק ה' עמו וגו'. לפי שאברהם נתדבק במדת החסד, כדכתיב חסד לאברהם (מיכה ז, כ), ויצחק במדת הדין, דכתיב ופחד יצחק היה לי (לק' לא, מב). ויעקב הוא יושב בין שני אהלים אלו, בין הלובן והאודם שהוא המיצוע כמו האמת, וזהו תתן אמת ליעקב (מיכה שם). ויעקב רצה להתדבק במדת הלובן ולא במדת האודם, וזהו ויקח לו יעקב מקל לבנה לח כדי לגוללו ולחלקו. מקל לבנה סוד הלובן והרחמים, וזהו כי יעקב בחר לו י-ה ישראל לסגולתו (תהלים קלה, ד), וזהו מחשוף הלבן, לגלות פני הרחמים מתוך הדין. וע' באור המאיר בהמשך דבריו מגלה בזה עוד נקודה, "וזה הרמז על בחינת הרצועות סביב הזרוע, הנראה בין כריכה לכריכה לובן, ורמז אז בעובדא מחשוף הלבן אשר על המקלות", ע"ש עוד בפנימיות הענין". – ועד"ז י"ל בנוגע למצוות נרות חנוכה, שבפועל לא הדליקו.

*

הרב השואל:

לכבוד הג"ר ישכר דוד קלויזנר שליט"א

קיבלתי תשובתכם בענין האבות והחכמתי רבות, לא הכרתי את החידוש הנפלא הזה - שיעקב קיים תפילין ע"י המקלות, וייש"כ על כך.

(באמת נתקשיתי איך יעקב קיים תפילין הרי לא היה להם נוסח הפרשיות קודם שניתנה תורה, ולדבריכם מיושב)

אמנם מצינו הרבה בחז"ל ובראשונים שהאבות קיימו המצוות כפשוטן, ומש"כ חז"ל שאברהם עשה מצות למלאכים זה היה כפשוטו, וכן יעקב עשה ליצחק קרבן פסח, ועוד רבות ונראה פשוט שהאבות קיימו המצוות כפשוטן, ורק גבי תפילין כיון שלא היה שייך לקיים כפשוטה כיון שלא היה פרשיות קודם שניתנה תורה, הוצרכו לקיים ע"י המקלות שזהו קיום של התוכן הפנימי ולא של מעשה המצוה.

ומעתה חוזרת הקושיא, מה החילוק בין מצה וקרבן פסח לבין נרות חנוכה, ואם קיימו מצה וקרבן פסח אף שעדיין לא היה יציאת מצרים, למה לא יקיימו נר חנוכה אף קודם שהתחרש הנס.

*

הרב ישכר דוד קלויזנר:

לכבוד מע"כ הרב הגאון מו"ה אליהו יהודה פלמן שליט"א.

בנועם קבלתי תגובתכם. ויישר כח.

אולי יש לחלק בין אכילת מצה וקרבן פסח להדלקת נרות חנוכה,

דגבי מצה וק"פ עצם המצוה היא אכילה רגילה עם הנאה דייקא, בלע מצה לא יצא. ואכילה כזאת שייך גם בזמן האבות,

משא"כ מצות הדלקת נר חנוכה, שמעיקרא אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד,

זה לא שייך בזמן האבות. ולפ"ז נרות שבת שפיר הדליקו. כמובן.
ומה עם סוכה? תשבו כעין תדורו שייך גם אז, וצ"ע בכל זה.

*

וז"ל רבנו בעל התניא בס' 'מאמרי אדמו"ר הזקן' - תקס"ה ח"ב (ע' תרכט): "...כל עיקר ענין מ"ת מה הוא, בהיות שיש להפלא למה הי' זמן מ"ת בזמן הזה של דור המדבר דוקא ולא הי' קודם לכן, או אח"כ. . . הלא גם בדורות הראשונים הי' צדיקים ונביאים הרבה כמו חנוך מתושלח ונח ואברהם ויצחק כו', והגם שקיימו האבות כל התורה, לא קיימו אלא ברוחניות ולא בגשמיות, ולמה לא ניתנה להם למטה בגשמיות אלא רק ברוחניות למעלה בלבד כו'..." . וכ"כ ב'מאמרי אדמו"ר הזקן' על מארז"ל כ' קז.

בכבוד ובברכה

*

הרב השואל:

יש"כ על דבריכם

למעשה הראוני מציאה גדולה בספר שיח חנוכה לרבינו הגדול מרן הגר"ח שליט"א, שנקט בפשיטות שהאבות הדליקו נרות חנוכה, ועיי"ש שדן אם אברהם הדליק בארבעת הפתחים או רק בפתח אחד

וכנראה שאין לחלק בין נר חנוכה למצה וקרבת פסח

בברכת התורה

*

תגובה ח.

הרב מרדכי גנוט, בעל לוח "דבר בעתו"

לשאלת הרב פלמן, לעניות זכרוני יש בספה"ק על "ולמקנהו עשה סוכות" (בראשית לג, טוב) בקשר ליעקב אע"ה וחג הסוכות. לפי המסורת (אם המדרשים חלוקים ולא נולד-נפטר גם יחד בניסן), פטירתו היתה בחג-הסוכות (ר' חמד"י ח"ג פ"ה/נטילת לולב).

מצאתי גם ספר ליקוטים המביא בשם רבי יהודה בן הרא"ש (איה מקום כבודו?): לפי ששלושת הרגלים נתקנו כנגד שלושת אבות העולם (=חג הפסח, כנגד אברהם אבינו, שנאמר: "לושי ועשי עוגות" ופסח היה (כמבואר ברש"י בראשית יח י). חג השבועות, כנגד יצחק אבינו, שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק. חג הסוכות כנגד יעקב אבינו, שנאמר: "ולמקנהו עשה סוכות"

הרב השואל:

לכבוד הג"ר מרדכי גנוט שליט"א

קיבלתי דבריכם בענין האבות (ע"י הרב קלאר שליט"א)

וייש"כ על המקורות הנפלאים שיעקב היה שייך בחג הסוכות

האם כוונתכם להוכיח מזה שיעקב באמת קיים מצוות סוכה

והנה גבי מצוות סוכה יש קושיא נוספת, שהרי ידוע שהב"ח חידש שהכונה למען ידעו

דורותיכם מעכבת במצוות סוכה, וא"כ מאחר שהאבות לא יכלו לכיין כוונה זו לזכור ענני

כבוד כיון שעדיין לא אירע ענני כבוד, איך יכלו לקיים המצוה

אשמח לשמוע דעתכם בזה

הרב מרדכי גנוט:

לפי שאני עסוק בנושאים אחרים שעלי לסיים, אינני פנוי עתה לעסוק בענין או לקרוא

את דבריכם, אך בכל זאת פטור בלי-כלום אי-אפשר, והריני שולח לכם מה שהיה ויש

בדעתי להסביר.

לפי שה'זמן' הוא נברא (ר' על כך באריכות ב"יסוד האמונה" לרה"ק ר' ברוך מקוסוב,

על פרקי אבות פ"ג, על המש' חביבין ישראל וכו' ואילך, ולענ"ד הקדים את איינשטיין

בכך) - אפשר להבין שלפי שתרי"ג המצוות היו ידועות לאבות, הם קיימון על דעת

הקב"ה, כלומר, על כל הכוונות שתהיינה בעתיד, אי"ה, אפילו שלא ידעון, וכל-שכן

שאפש"ל שידעו את טעמי המצוות (והרי הם נכללים שפיר ב"דורותיכם").

ידועה שיטתו של ההק"ר צבי הירש מזידיטשוב הטוען שהזמן קדום לבריאת

העולם. ראה בתחילת ספרו "סור מרע ועשה טוב". שיטתו מבוססת על המסורת (ב"ר פר'

ח, ב) ש"אלפיים שנה קדמה תורה לעולם". אמנם, רבים סבורים שהזמן נברא בבריאת

העולם - הרס"ג, הרשב"א, הרמ"ע מפאנו ועוד. וע"ע במלבים בראש ספר בראשית. ור'

עוד בשומר אמונים ויכוח שני מי"ז, ב'שערי אמונה' לאדמו"ר מליובאביטש זצ"ל עמ' קצ,

ובליקוטי מוהר"ן תניינא, סא

הרב השואל:

יש"כ על הדברים

להקדים את איינשטיין אי"צ להה"ק מקוסוב, כבר הקדימו הרמב"ן להדיא בפירוש

התורה ריש בראשית (א' ד') וז"ל כי משיצאו השמים והארץ מן האפס אל היש נהיה זמן,

כי אע"פ שזמנינו ברגעים ושעות שהם באור וחושך, משיהיה יש יתפס בו זמן. עכ"ל

ושוב ייש"כ

*

תגובה ט.

הרב משה ויין

אולי יש לצרף לכל המו"מ בענין אם קיימו האבות מצות נ"ח, את דברי בעל הטורים פר' תולדות כ"ו כ"ב: רחובות, כנגד יון שגזרו שלא יטבלו, כדי למונעם מפריה ורביה. ונעשה להם נס, ונודמן להם מקוה בבית לכל אחד ואחד, וזהו ופרינו בארץ. ע"כ. ועיין שם בפסוק כ"א דבאר ששמה שטנה, הוא כנגד המן שכתב שטנה על ירושלים. ע"כ. הרי דכבר נרמז לאבות עניני הניסים של חנוכה ופורים, וכלשון הרמב"ן בכמה מקומות לגבי מעשה האבות דזה 'פועל דמיוני' כלפי הדורות הבאים. וממילא אפשר באמת דהאבות כבר קראו מגילת אסתר, והדליקו נרות חנוכה.

כתבתי זה מסברא בעלמא, בלא שיש לי הוכחות לכך.

אולי יש להוסיף על השאלה, דבספר פנים יפות לבעל ההפלאה פר' נח, מבואר דקודם מתן תורה היה הלילה הולך אחר היום. וא"כ אפילו אם נאמר דהאבות הדליקו נ"ח, יש לדון אם הדליקו בליל כ"ה כסלו, כמו שאנו נוהגים. או שהדליקו באור לכ"ו כסלו, דאז היה זה נמשך אחר היום, והיה זה כ"ה כסלו. וצ"ב.

הרב השואל:

שלום וברכה. יישר כח על תגובתכם שנתקבלה ע"י הרב קלאר שליט"א

מצו"ב גליון 'טעמא דאורייתא' שבו נתבאר כעין דבריכם משו"ת המבי"ט ששייך זכירה על העתיד להיות, והבאנו שם דבר נפלא מדברי הגר"א, וזה תוכן דברינו שם, וכדומה שכדברי המבי"ט נקט הגר"א, דמטין משמיה דהגר"א (פנינים משולחן הגר"א ר"פ חיי שרה) לבאר דברי המדרש 'ואברהם זקן וכו' בכל' בכל זו סוכה, וביאר הגר"א ד'בכל' ר"ת בסוכות תשבו וכו' כל האזרח מישאל וכו' למען ידעו דורותיכם. ונראה דלמדנו מדברי הגר"א, תלת, א' שישב בסוכה ב' שהיה זה מדין ישראל (דהא כתיב בקרא כל האזרח מישאל) ג' שהיה זה מטעם למען ידעו דורותיכם, ודו"ק. ונמצינו למדים דהגר"א אזיל בשיטת המבי"ט דשייך לעשות זכרון לדבר שיהיה. ומצאנו למורינו הגר"ק שליט"א שנקט שהדליק אברהם נרות חנוכה.

ולעיקר דבריכם שציינתם מדברי הבעה"ט יש לציין לזה דברי תרגום ירושלמי ויונתן בן עוזיאל (מתורגם) בפרשת ברית בין הבתרים והיה השמש קרובה לשקוע ושינה עמוקה נפלה על אברם והנה ארבעה מלכים עומדים לשעבד את בניו, אימה זו בבל, חשכה היא מדי, גדולה זו היא יון, נפלה זו היא אדום, שעתידה ליפול ואין לה תקומה, ומשם עתידים לעלות עם בית ישראל. וכ"ה במד"ר שם, ובראשונים שם מבואר ג"כ להדיא שראה ג"כ תקומת ישראל, הרי שידע אברהם כל מה שעתיד להיות שם.

אלא דהיום מצאתי בשו"ת שרידי אש שכתב לדבר פשוט שאברהם לא אכל מצה ומרור

ושוב יישר כח

תגובה י.

הרב ישראל מאיר בהגרבי"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס גבולות ישראל
וקונטרס השביעית, אלעד

בדבר הנדון הנפלא שהעלתה אם האבות הקדושים הדליקו נרות חנוכה, וכמו שקיימו
מצות מצה וסוכה אף ודם שיצאו ממצרים, נראה פשוט שנרות חנוכה חלוקים משאר
המצות, ומהטעמים שיתבארו.

דהנה הטור בריש הלכות חנוכה (סי' תר"ע) כתב, מאי חנוכה דתניא בכ"ה בכסליו יומי
החנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון תעניתא, כשנכנסו יונים בהיכל טמאו כל השמנים
שבהיכל וכשגברה יד מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של
שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד ונעשה בו
נס והדליקו בו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום [ועשאום] שמונה ימים טובים בהלל
ובהודאה פירוש לומר בהן הלל ולהודות לומר בו על הניסים בהודאה אבל מותרין הן
בעשיית מלאכה וכו', וקראום חנוכה - חנו בכ"ה.

והנה לשונו, לשנה אחרת קבעום [ועשאום] שמונה ימים טובים, וכתב הב"ח שאם
גורסים 'קבעום ועשאום' הכונה, קבעום - להדליק שמונה ימים, ועשאום - להלל
והודאה. אבל אם גורסים רק 'קבעום' קשה אמאי לא הזכיר גם ההדלקה שהוא העיקר.
ובע"כ צ"ל שגם חובת ההדלקה אינו חיוב מצד עצמו כ"א מחובת ההודאה, דזה אחד
מהצורות שמודים על הנס. ובאמת כן חזינן באמירת 'הנרות הללו' להודות ולהלל לשמך
הגדול, ו'להלל' היינו קריאת ההלל, ומזכירים זאת בעת הדלקת הנרות.

ומעתה כיון שהדלקת נר חנוכה ענינה מדין הלל והודאה, פשוט דדבר זה לא שייכא
קודם שנעשה הנס, דהודאה על הדבר שייכא רק אחר שנעשה הדבר, וכמו שביאר הרב
מבריסק עה"פ וְאֲנִי בְּחֶסֶדְךָ בְּטַחְתִּי יִגַּל לְבִי בִישׁוּעָתְךָ אֲשִׁירָה לָהּ פִּי גִמְלַ עָלַי, שדוד
המלך בגודל בטחנו כבר היה שמח בישועות ה' עוד קודם שנעשה הישועה, ומ"מ שירה
לא אמר רק אחר שנעשה. ולפיכך אף שהאבות קיימו כל מצוות התורה מ"מ הדלקת נר
חנוכה פשוט שלא היה שייך לעשות קודם שנעשה הנס.

עוד נראה דחלוק מהות המצות דמצה וסוכה מנרות חנוכה, דמצה וסוכה החפצא של
המצוה הוא אכילת מצה והישיבה בסוכה, ורק טעמי המצוה הוא משום יציאת מצרים,
לא כן הדלקת נרות כל מהותו הוא הפרסומי ניסא, ואחד שידליק במקום שאין פרסומי
ניסא לא קיים המצוה כלל. ומעתה מה שהאבות ידליקו אין זה מהוה פרסום לנס מאחר
שהנס עוד לא אירע, ולעשות פירסום שיהיה נס בהמשך, אין זה הפרסומי נס דחנוכה.

הרב השואל:

ייש"כ על הדברים

אכן בעז"ה השבוע נכתוב ונאריך בל"נ ביסוד זה שמצוות נר חנוכה עיקרו להודאה הוא בא, ונביא בעז"ה מקורות ברורים לזה, ויישכ על הראיה מאמירת הנרות הללו אלא שהראיה ממש"כ קבעום ועשאום איני מבין כ"כ, בגמ' כתוב קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה ופרש"י שהרי אין בהם איסור מלאכה, ונראה מדבריו שהלל והודאה אי"ז רק מצוות שעושים בתוך היו"ט, אלא הם עיקר עצמו של היו"ט, דבכל יו"ט של את עצם היו"ט, ויש את המצוות שעושים בתוך היו"ט כגון מצה שופר סוכה ולולב, שאינם עצם עצמו של יו"ט

ועצם היו"ט הוא השביתה ממלאכה, והשמחה, (גם בפורים יש שמחה) אבל בחנוכה שאין שביתת ושמחה, בזה אמרו בגמ' שעצם היו"ט הוא הלל והודאה, וזה שפרש"י שהרי אין בהם איסור מלאכה ולכן כל עיקר היו"ט הוא הלל והודאה. ומעתה אין קושיא למה לא הזכירו הדלקת הנרות, משום שהוא מצוה שעושים בתוך היו"ט אך אינו עצם עיקרו של יו"ט, ודוק.

*

תגובה יא.

הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

בדבר השאלה האם קיימו האבות מצוות נר חנוכה, ראה בראשית רבה (פרשת בראשית פרשה כב

ושם הנדון כמה זמן חי הבל וכך נאמר שם

(ג) [וידיי מקץ ימים] ר' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר א' בתשרי נברא העולם, ר' יהושע א' בניסן, מאן דאמר בתשרי עשה הבל קיים מן החג ועד חנוכה.

הרי שהמדרש "מתארך" את חיי הבל עד "חנוכה". וא"כ עולה ששם חנוכה היה כבר טבוע ביסוד הבריאה. וא"כ יש לומר שקיימו האבות אף מצוה זו ודו"ק.

הרב השואל:

לכבוד הג"ר יהושפט רבינוביץ שליט"א

קיבלתי דבריכם ע"י הגרי"א קלאר שליט"א וייש"כ על כך

זו באמת מציאה חשובה שחנוכה כבר היה קיים מראשית הבריאה

יש לי להוסיף ע"ז שבמס' ביכורים אמרו ששיעור הבאת ביכורים הוא מעצרת ועד חנוכה (עיי"ש) ולאחר חנוכה אין מביאים ביכורים כלל, ובודאי שיעור זה היה גם קודם נס חנוכה, ונראה ג"כ שהזמן של חנוכה היה קיים

וביותר מצאתי במדרש אסתר שאמרו, שהמן בדק בכל החדשים ומצא בהם זכות לישראל מלבד חודש אדר, ויעו"ש כל חודש איזו זכות מצא, ובחודש כסליו כתבו שמצא זכות חנוכה, ומבואר ביותר שלא רק הזמן של חנוכה היה קיים אלא אף שורש המועד של חנוכה בפועל היה קיים (שזהו הזכות לישראל)

אמנם יש לתמוה טובא א"כ למה לא מצא לחודש אדר זכות פורים, ומה בין פורים לחנוכה, ולכאור' נראה מדברי המדרש שיש חילוק בין פורים לחנוכה בזה וצ"ע.

ולמעשה מצינו פלוגתא בראשונים בעיקר הדבר אם האבות קיימו מצוות שטעמן נתחדש לאחר זמנם, שבדעת זקנים מבעלי התוס' פר' חיי שרה הקשו היאך נשא אברהם את הגר הרי היתה מצרית ועובר באיסור מצרית, ויעו"ש מה שתי', ומבואר שנקטו שהו"ל לשמור איסור מצרית, אבל בס' פענח רזא מבעלי התוס' שם תי' שכיון שעדיין לא היה השעבוד לא היה טעם איסור מצרית.

וצ"ע לשיטת הפענח רזא מה בין איסור מצרית למצוות מצה וקרבת פסח שמפורש בחז"ל שהאבות שמרו.

נשמח לשמוע דעתכם הרמה בכל זה

בברכת התורה

*

תגובה יב.

הרב יחיאל פראנד, לונדון יצ"ו

אל מע"כ הרה"ג שליט"א, שמו אכבד בשיר ידידות, אכנהו ולא ידעתיו

אנה ד' לידי שקו"ט בענין אם האבות הדליקו נרות חנוכה אשר מע"כ העלה על שולחן מלאכים, הנני שולח הנלענ"ד השפלה.

האבות הדליקו נ"ח, וידעו גזירות יון וניסי נצחון המלחמה ומציאת פך השמן, וכמו שמצינו במפרשים על מגילת אסתר (ד', א') ומרדכי ידע שמרדכי בעצמו ידע כבר שהקב"ה יעשה נס ויפר עצת המן ויציל עמו בני ישראל (עי' רסיסי לילה עמ' ס"ב. כתב, וקבלתי דהסנהדרין וכל אנשי כנה"ג שבאותו דור ידעו האמת שהוא רק גזירה לפנים ולא עשו חשבון מזה כלל רק מרדכי דנעלם ממנו ענין זה הוא שזעק והזעיק על הענין כך שמעתי, ע"כ), כמו"כ ידעו האבות כל התורה והמצוות שעתיד הקב"ה להנחיל לעמו ישראל באהבה עם מצות דרבנן כדאיתא ביומא (כ"ח:) קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין.

ויל"ע גבי מרע"ה לפמ"ש (מגילה י"ט: וירושלמי פאה פ"ב) כל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש נאמר למשה מסיני, האם גם משה רבינו קיים מצות חנוכה ופורים ונטילת ידיים ועירובין וכו'.

ולפי הנחה זו, שהאבות איתני עולם ושני אורים גדולים משה (ואהרן) קיימו כל כת"ר מצות מדאורייתא ומדרבנן, האיך נהגו בעניני אבילות על החורבן אם שמחו כפי שנהגו בימי בית שני עי' מג"א סי' תקנ"ב י"א מפני שבזמן בית שני היה יו"ט ת"ב והיה מרבין בסעודה וכו' או שנהגו קצת אבילות כמו שנוהגים היום בעוה"ר. (עי' רש"י בראשית מ"ה, י"ד ויפל על צוארי בנימין אחיו וגו' על שני מקדשות).

ולענין האיך שייך פרסומי ניסא, הרי כל הדר לבדו בקומה עליונה למעלה מכ' אמה או הדר בין העכו"ם חייב בנר חנוכה עי' שעה"צ סי' תרע"ב אות י"ז ומקיים פירסום הנס בזה שהוא עצמו וב"ב רואים הנרות, ועי' שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ז' דפרסומי ניסא אינו מעיקר מצות הדלקת נר חנוכה אלא דין נוסף על המצוה ואינו לעיכובא. א"כ י"ל או שקיימו האבה"ק הדלקת נ"ח גרידא בלי פירסום הנס או ע"י הדלקתם הי' פרסומי ניסא לעצמם.

כל הסברות הנ"ל המה לולי הקדמות מהר"י גיקטליא ובעל התניא וש"ע שהעמידו יסוד מוצק ואבן פינה אשר מש"א חז"ל שהאבות קיימו כל התורה הם ענינים רוחניים כמו שיעקב אבינו כיון כוונות השייכות למצות תפילין ע"י המקלות וכדו'.

ואשעשע עוד רגע ואדבר, ידוע מפי ספרים וסופרים אשר בתוה"ק מצינו הרבה רמזים לנס חנוכה, בפרשת העקדה נלכה עד כה עד בחי' כ"ה בכסלו שהתפלל שינצחו את היונים בימי מתתיהו וכו' (מאור עינים ובת עין דרוש לחנוכה). ובפרשת וישלח בפסוק ויותר יעקב לבדו א"ת לבדו אלא לכדו היינו כד שמן (ש"ך עה"ת), גם יעקב חזר על פכים קטנים הייו פך שמן.

אפ"ל כי בהאבקו נגע המלאך בכף יריכו ע"כ לא יאכלו בניי גיד הנשה (בראשית ל"ב, ל"ג) ופרש"י מלשון כי נשני וגו', כי במה שתקע המלאך ירך יעקב רמז לו שיוצאי ירכו יגלו עד ביאת משיח, ידוע כי כל יום בשנה מכוון נגד א' משס"ה לאוין, ות"ב יום חורבן ב' המקדשים נגד גיד הנשה, ולפי פרש"י לשון נשני שפירושו שכחה ע"כ חנוכה שהנס בשמן זית ואיתא (הוריות י"ג): הרגיל בשמן זית משיב את הלימוד ומועיל לזכרון, יש רמז כי חנוכה הוא הפתיחה לגאולה העתידה ב"ב (עי' שפ"א לחנוכה תרל"ח), לתקן הפגם שבגלות שנגרם מגיד הנשה, ועי' תורת משה חת"ס פר' וישב עה"פ וישב ראובן.

בברכת התורה

יחיאל פראנד

הרב השואל:

להגר"י פראנד שליט"א

קבלתי דבריכם מהגר"י א קלאר שליט"א וייש"כ גדול על דבריכם

הנה עיקר דבריכם הם ששייך שהאבות יידעו הנס שעתיד להיות ויעשו זכר לכך. אמנם לכאו' מצינו בזה מחלוקת בראשונים: בדעת זקנים מבעה"ת פר' חיי שרה הקשו היאך נשא אברהם את הגר הרי היתה מצרית ועבר באיסור מצרית, יעו"ש מה שתי', מבואר שננקטו שהו"ל לשמור איסור מצרית אף שלא היה שייך השעבוד. אבל בס' פענח רזא מבעלי התוס' עה"ת שם תי' שכיון שעדיין לא היה השעבוד לא היה שייך איסור מצרית ולכאו' לדעת הפענח רזא גם אין מקום להדליק נרות חנוכה.

אלא שקשיא טובא לשיטתו מהא דמצינו בחז"ל שהאבות קיימו מצוות מצה וקרבן פסח, ומ"ש מאיסור מצרית

ואשמח לשמוע דעתכם בזה

בברכה"ת

*

תגובה יג.

הרב נח גדליה קזצ'קוב

בענין מה ששאלו על דברי הגר"ח"ק, לשם מה היה צריך אברהם להדליק נר חנוכה בכל הפתחים, הרי הטעם הוא משום חשד, ואם לא מכירים העוברים ושבים ענין חנוכה אין שום חשד. ממה נפשך, אם הולכים על מהלך שאברהם ושאר האבות קיימו את כל התורה לפני שאירעו הדברים שעל פי הנגלה לעינינו גרמו לתקנתם ע"פ ידיעותיהם בשרשי הדברים בעליונים, הם קיימו גם הלכה דרבנן זו לפני שהתעורר החשש הידוע של חשד, ע"פ הטעם העליון להדליק בכל הפתחים, וכשם שאין שאלה מצד זמן האירועים על עצם הענין גם אין שאלה על פרטי הלכותיו.

הרב השואל:

ייש"כ על דבריכם

כוונתי שלפי ההבנה הפשוטה שתקנת חשד היתה שהטילו על האדם להסיר ממנו חשד, א"כ אי"ז דין כלל להדליק נר בפתח אלא הוא דין לסלק חשד, ומי שבמציאות אין אצלו חשד אינו בכלל התקנה כלל, וא"כ אצל אברהם לא היתה שייכת עיקר התקנה, משום שגם בימינו לו יצוייר אדם שאין אצלו חשד לא יהא תקנה

ורק לפי היסוד שנתבאר, שהתקנה היתה שחייבו להדליק בכל הפתחים, ווהחשד הוא רק סיבת התקנה (ויש לזה ראיות גדולות וכמו שהערנו מהא דמברכין על נר חשד ואי"ה עוד נדבר בזה בגליון חנוכה בל"נ) רק בזה שייך אצל אברהם

*

תגובה יד.

הרב אורי אהרן מוריוסף

אציג בקיצור מה שלי מפריע בקיום המצוות על ידי האבות.

ונתחיל מנרות חנוכה.

הנה ידוע הדין שחש"ו שהדליקו נרות חנוכה לא יוצאים ידי חובה. בענין הדלקה של בר חיובא לאשווי' נרות של מצוה.

עד כדי כך שידוע חידושו של הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאין לתת לקן להדליק נרות חנוכה לעצמו מדין חינוך שמגרע בזה, ועדיף שיצא על ידי אביו.

אם כן איך האבות שלא מחוייבים במצוות לא של תורה ולא של רבנן, יכולים לקיים מצוות הדלקת נרות חנוכה, והרי ברור שלא יקיימו בזה את המצוה, שהרי הם אינם בר חיובא.

אלא מאי בקטן בלולב מצה וכו' אין ברירה אחרת שיצא על ידי גדול, על כן יש בזה קיום חינוך להרגילו למצוות, אבל בעצם אין כאן קיום מצוה של לולב ומצה, שהרי חסר בחפצא של המצוה.

אבל אצל האבות לא שייך חינוך להרגילו למצוות לזמן שיגדל ויתחייב במצוות. אם כן אין סיבה סתם לעשות בלי קיום מצוה.

ואכן הנ"ל הוא מצד קיום של מצוה מכח מעשה של בר חיובא, ואם הגברא לא מחויב אין מעשיו מעשה של מצוה אלא סתם מעשה בעלמא. ובוזה יש לדון בכל סוגי המצוות שבעינין בר חיובא בכדי להחיל שם של מעשה מצוה בכדי לקיים את המצוה.

אבל יש לדון גם מצד החפצא של המצוה. הרי פשוט שאם אדם יטול לולב בחנוכה וכו' העיקר לא בחג הסוכות לא קיים כלום. וכן אם אכל מצה בחנוכה ולא בפסח לא יצא. כי לא בזמן החיוב זה סתם חפץ בעלמא, וזמן החיוב של המצוה נותן לחפצא שם של חפצא של מצוה שבו ועמו אפשר לצאת ידי חובת קיומו.

ואם כן אצל האבות, וכי הי' זמן שהתקדש על ידי בי"ד כזמן של חג הפסח וסוכות, פשיטא שלא. ואם כן מה יעזור שיטול לולב ויאכל מצה, אין בזה שום קיום מצוה אם חסר בזמן של המצוה וממלא בחלות שם חפצא של מצוה בכדי לקיים את המצוה כאינו מצווה ועושה.

ויש להאריך בזה ובדומה לזה, ותן לחכם ויחכם.
בברכה ובהצלחה רבה.

הרב השואל:

למה קשיא לך רק באבות, ולא קשיא לך היאך אשה מקיימת מצוות עשה שהזמן גרמא והרי אינה בת חיובא, ובגמ' אמרי' שאשה היא אינה מצווה ועושה, ותיקשי למה חשיב "עושה" הרי אי"ז מעשה מצוה כלל (ובפרט לרבינו תם היאך מברכת)

הרב מוריוסף:

אשה זה סיפור אחר לגמרי היא יכולה להכניס את עצמה לחיוב שקיים בעולם ואין כאן המקום להאריך בחילוק בין קטן לאשה

הרב השואל:

גם קטן מברך וציוונו, ובודאי אי"ז ברכה לבטלה, וגם לקטן קראו בגמ' אינו מצווה "ועושה" הרי שחשוב עושה

ומבואר מכל זה שהמצווה שייכת גם אצל קטן ואשה, אלא רק שהתורה לא חייבה אותם לעשותם, ואינם יכולים להוציא בר חיובא משום שהוי מעשה של אינו בר חיובא, וכלפי בר יובא אין לזה תורת מעשה, אבל כלפי עצם וודאי שיש להם קיום מצוה

ואמנם ישראל שיקיים מצוות כהונה וכדו' ודאי לא יקיים בזה שום מצוה, ויהא כמי שנוטל לולב בחנוכה, והביאור שלולב בחנוכה אין מצוה כזו כלל, וכמו"כ ישראל במצוות

כהונה אין מצווה כזו כלל, ואי"ז רק שהישראל לא נצטווה אלא עיקרה של המצוה הוא שכהן יפרוש מגרושה ובישראל אין את עיקר המצוה.

הרב מוריוסף:

אכן גם בקטן מוזכר רק בפוסקים שישנו בגדר אינו מצווה ועושה, אבל בש"ס לא מוזכר כן רק גבי נשים או סומא לר"י.

ועל כל פנים ברור שיש חילוק בין קטן לאשה.

פוק חזי האם קטן יכול לברך על מצוה בלא דין חינוך. נראה שלא כמוכח מהראב"ד בסוגיא דברכות נ"ג ב' שאין עונין אמן על ברכתו אם לא משום חינוך. עיי"ש.

ואילו אשה ודאי אפשר לענות אחר ברכתה לשיטה שמברכים. והטעם הוא. קטן אינו בר אזהרה וציווי בעצם שלא יעזור להזהירו ולצוותו כי לא יוכל לקיימה. על כן אינו מצווה ואינו מוזהר. ושוב אין מקום לברכה של וציוונו על חיוב מסויים ונשאר הוא בגדר אינו מצווה ועושה גם כשרוצה לקיים משא"כ באשה יכולה לרצות להתחייב במצוה ממש כאיש ושוב היא חייבת ושייך בזה ברכה. ואכמ"ל בזה.

על כל פנים אין כל זה נוגע לענין האבות קודם מתן תורה, שבזה בודאי אינם שייכים לא כקטן ולא כאשה, שהרי עדיין לא ניתנה תורה, ואין חיוב וציווי על אף אחד בעולם, ומה שייך בזה אינו מצווה ועושה, כל זמן שאין מי שמצווה בעולם ואין חפצא של תורה ומצוות, אין מקום לקיום תורת המצווה כפי שהיא בתורה שאינה עדיין, ואין כאן מי שפטור מהמצווה שקיימת ומ"מ עושה אותה על אף שאינו מצווה. דלא רק שאינו מצווה אלא גם החפצא לא קיימת, ואין רק פטור או הפקעה ממה שיש עד שנוכל לומר שיכול הוא להיות בכלל החפצא של המצוה ובתורת המצוה רק שאינו מחוייב ומצווה בזה כקטן ואשה.

וכל מה שאכן הם קיימו זה רק ענינים ותיקונים בעלמא אשר היו קיימים בעולמות עליונים עוד קודם ירידת התורה לארץ, שהרי היתה כבר קיימת רק בעליונים ולא נינה עדיין לבשר ודם, אך ברור שהיא היתה קיימת עוד קודם בריאת העולם. ואם כן שייך הי' לפעול תיקונים וענינים השייכים לאותה מצוה שכתובה בתורה, ולזה לא איכפת לן שלא חל קדושת חג הפסח וקדושת חג הסוכות וכו' כפי מה ששאלתי, דאכן לא נצרך כאן לזה היות ובין כך אין כאן קיום מצוה ממש בפועל כמו שהיו מקיימים לאחר מתן תורה. ובמציאות בשטח אם נטלו לולב ואכלו מצות, אולי כן, אף שלא חל על זה שם מצה של מצוה או לולב של מצוה, מ"מ מה שהי' אפשר לעשות כדוגמת מה שעתיד לעשות עמו את התיקונים וענינים אולי עשו עמו, ומה שלא הי' שייך אזי לא עשו. וכמו שתפילין ידוע שלא הניחו ממש כמו תפילין שיש לנו היום, אלא קיים יעקב אבינו על ידי המקלות של פרשת ויצא. וממלא אפשר לומר כן על עוד מצוות היכן שלא שייך במציאות שיעשו זאת, אזי לא עשו ממש כפי כל הפרטים שיש היום.

ובענין ברכה, לא נראה שיכלו לברך על המצוות שעשו שהרי להנ"ל אינם בכלל אינו מצווה ועושה כנשים וקטנים, וגרע גם מקטנים אף לשיטות שכן מברכים הקטנים.

וממלא גם נרות חנוכה אינו מוכרח שעשו עם כל הפרטים שהיום מקיימים את המצוה, ואולי כן ואולי לא, אך ברור שאת הענינים והתיקונים שיש באותו זמן של ימי החנוכה, ברור שהם קיימו ותיקנו.

בברכה וכל טוב

הרב השואל:

ייש"כ על הדברים

למעשה נאריך בזה בעז"ה השבוע בגליון ושם יובא בעז"ה לצדד כדבריכם מדברי המבי"ט שמצאנו בס"ד, שכתב שהאבות קיימו מצה וסכה רמוז למה שיקרה לבניהם. אמנם יותר משמע מדבריו שזה היה באמת לזכר הנס שיהיה בעתיד, ויעוי' כל מה שיתבאר שם

גם מדברי חלק מבעלי התוס' שיובא שם שאברהם לא קיים איסור מצרית משום שעדיין לא היה שעבוד מצרים, מבואר שלא קיים מצוות שלא היה שייך טעמם

ומה שהתפילין היה ע"י המקלות, אבל מצה ושאר מצוות מבואר להדיא בכל הקדמונים שקיימו כפשוטו, והרי בעלי התוס' הקשו היאך נשא מצרית ולא תי' שכל הקיום היה בצורה של ענינים. ורק בתפילין הוא משום שבאמת לא היה להם פרשיות כיון שלא ניתנה תורה, ולא יכלו לקיים כפשוטו לכן הוצרכו לקיים בצורה כזאת.

הרב השואל:

א. לא כתוב בזוהר שלא הניחו תפילין. אך מהן אתה שומע לאו. אם הי' תפילין ממש לא הי' מכווין כוונות ויחודים של תפילין במקלות יש לו תפילין.

ב. כמו שאמרתי כבר. בחפצים שישנם בעולם גם קודם מתן תורה, ברור שישתמשו בהם לעשות את המעשה מצוה לפעול תיקונים וייחודים עליונים, ולא על ידי חפצים אחרים, מצה לולב סוכה קיימים בעולם גם קודם מתן תורה. תפילין לא היה ולא נברא. בפרט מה שכתוב בקלף מה יכתבו שם. ואגב גם תפילין זה זכר ליציאת מצרים כתוצאה מאירוע היסטורי שקרה. אבל ברור שאין כאן קיום מצוה בפועל, עשו מעשים בלי קיום, אין לזה תורת קיום מצוה, ולא תורת מעשה מצוה של תורה, אלא מעשים בעלמא. מה שהיה קשה למבי"ט הוא שגם ענינים ותיקונים לכאורה לא שייך שהרי אלו מצוות שהתחדשו ענינם מכח אירוע היסטורי שיקרה בעתיד מחמת אותו רגע שיהי', וכל עוד זה לא קרה לא נפעל שום ענין ותיקון על ידי המעשים, ובשלמא מצוות ואיסורים שבתורה שאין הם נגזרו ובאו מכח איזה אירוע שהי' עם בני"י, אזי יש לומר שכבר קודם מתן תורה וציווי ישנו את סיבת האיסור והמצוה ושייך לקיים זאת. ולזה חידש חידוש שגם בזה שייך. וי"ל הביאור בזה על דרך איסתכל באורייתא וברא עלמא, ואכמ"ל. ואף אם לא כיוון לזה, אין מוכיח שלא כן הוא כדרכינו הנ"ל. וכבר ייסד זאת הגאון ר"א ווסרמן הי"ד בספרו קובץ הערות יבמות ביאורי אגדות סימן ג' יעו"ש במשפט אחד קצר.

ג. גם בפרשת דרכים הידוע וגם ברמב"ן עה"ת כתבו על האבות בלשון של אינו מצווה ועושה, ברם ברור שלא התכוונו ממש כפי הגדר שיש אצל נשים וקטנים לאחר מתן תורה, רק זה הלשון המשמש כביטוי לעשי' בלי ציווי, ופשוט.

הרב מוריוסף – הוספה:

להוסיף עוד. שגם לא חל על החפצא של לולב ומצה חלות שם חפצא של מצוה וקדושה על ידי מעשה האבות, כמו שלא חל על המקלות קדושת תפילין, כי בלי קיום של חיוב של תורה וציווי אין קדושה נתפסת בחפצים על ידי המעשים עם כל הכוונות והייחודים.

*

תגובה טו.

הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

לכבוד הגאון רבי אליהו יהודה פלמן שליט"א בעמח"ס אליה תמימה, ראיתי במש"כ לדון בגליון טעמא דאורייתא מס' 18 בריש הגליון האם האבות קיימו מצות נר חנוכה, וכתבת לדון בהא דהאבות קיימו מצות שאין בהם טעם, וכתבת שהרי מצות נר חנוכה שהיא לפרוסמא ניסא האם פרסומא ניסא הוא רק עם של מצוות ההדלקה אבל בפועל יש כאן מעשה ההדלקה הרי ששייך גם בזמן האבות אבל אם הפרסומא ניסא הוא מעשה ההדלקה וא"כ ממילא קודם שנתרחש ברור שלא שייך, עכ"ד, הנה לענ"ד הגם שי"ל בזה כמו שכתב מרן החיד"א וכמו שכתב בשו"ת הרידב"ז וכן מרן החיד"א בפתח עיינים במס' חולין (ה) יעו"ש, דהאבות לא קיימו מצוות דרבנן, וא"כ שפיר יש לחלק בין מצוות שנכתבו בתורה שהרי התורה נבראה קודם בריאת העולם משא"כ למצוות דרבנן, אבל מ"מ לשיטות הפוסקים ולספרים דלא אזלי כך.

הנה בעיקר דין פרסומא ניסא שמעתי מאמו"ר שליט"א דלכאורה יש ב' חלקים יש דין הדלקה ויש דין פרסומא ניסא לציבור, והראיה מדיש שיטות הפוסקים דגם שהוא יחידי בלילה יכול להדליק בברכה ראה במשנ"ב ובשער הציון סימן תערב סק"ט [ואי"ה במקו"א הארכנו בזה בפנ"ע] ומ"מ בכ"ז ראה בס' מצות נר איש וביתו ח"ב סימן ו' שהאריך בכ"ז הגאון רבי אליהו שלזניגר שליט"א מש"כ להוכיח בזה מדברי השו"ע לכאן ולכאן דמאידך משמע דהוי הידור מצוה ולפעמים הוי חלק מהמצוה, יעו"ש וצרף לכאן, ולענ"ד אין בזה סתירה דאין הכא נמי זה חלק מהמצוה אבל לפעמים הוי הידור מצוה ודו"ק בזה היטב ולפי"ז א"ש. ואי"ה נאריך בזה.

ויהי רצון שחפץ ה' בידכם להגדיל תורה ולהאדירה

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

החונה כאן עתה בעיר התורה בני ברק

*

תגובה טז.

הרב השואל - מאמרים שבנדון הנ"ל (גליון 'טעמא דאורייתא')

האם האבות הדליקו נרות חנוכה

בגליון פרשת תולדות הארכנו לדון האם האבות קיימו מצוות שלא היה שייך עדיין טעמים. והבאנו להוכיח בראיות גדולות שהאבות קיימו גם מצוות שלא היה שייך טעמים, חדא מהא דהאבות שמרו ימי טובים והרי הימים טובים נקבעו על מאורעות שלא אירעו עדיין, פסח על יציאת מצרים שבועות על מתן תורה וסוכות על ענני כבוד. ועוד מדברי הדעת זקנים שהקשה איך אברהם נשא את הגר ועבר על איסור מצרית יעו"ש בדבריו, והרי טעם איסור מצרית לא היה קיים קודם השעבוד. ויעו"י במאמר התגובות בגליון זה מקורות ברורים שהאבות אכלו מצה והקריבו קרבן פסח.

ומעתה יש לדון ולהתבונן, האם האבות הדליקו נרות חנוכה, שהרי קיימו גם מצוות דרבנן כמו שדרשו חז"ל עה"פ וישמור משמתי שאפי' עירוב תבשילין קיים, וא"כ ידליקו גם נרות חנוכה כיון שקיימו מצוות שלא היה שייך טעמים. אמנם הדבר קשה מאוד כמובן שהרי נר חנוכה הוא לפרסומי ניסא והיאך יפרסמו נס שלא התרחש עדיין.

ובאמת יש לדון עוד, האם האבות קיימו מצוות זכירת יציאת מצרים, והזכירו בפיהם את יציאת מצרים, וכך האם קיימו מצוות זכירת מעשה עמלק. ולכאוי מה שייך לזכור דבר שלא התרחש עדיין. (וגבי זכירת מעשה עמלק יש לדון עוד שהרי המצוה היא לזכור מתוך ספר ובזמנם עדיין לא ניתן ס"ת ולא היה כתב).

והנראה לחלק בזה, דהנה הא דהאבות קיימו מצוות שלא שייך טעמים כתבנו להוכיח מזאת שעצם המעשה מצוה קיים גם בלי טעם המצוה, והטעם הוא הסיבה שהתורה ציוותה במצווה אך אחר שהתורה נתנה וקבעה את המצוה מעתה המצוה שייכת גם בלא הטעם.

ומעתה נראה לדון, שזה דוקא במצוות שהיציאת מצרים הוא "טעם" למצוה. אבל זכירת יציאת מצרים אין היצי"מ רק טעם למצוה, אלא היא עצם המעשה מצוה עצמו, דהמעשה מצוה הוא לזכור את יציאת מצרים וקודם שהתרחש יציאת מצרים לא שייך לעשות את המעשה כלל. והוא כעין שנתבאר בהא דהאבות ירדו למצרים ועברו על האיסור לירד למצרים, ונתבאר שהוא משום שהאיסור בתורה הוא "לא תוסיפו" לראותם עוד, ולא נאסר ירידה גרידא אלא "להוסיף" לראותם ובזמן האבות לא היה זה להוסיף אלא היה פעם ראשונה, ואי"ז המעשה שנאסר כלל. וה"נ אין כלל את המעשה של הזכירה.

ומעתה יש לעיין במצוות הדלקת נרות חנוכה שהיא לפרסומי ניסא, האם הפרסומי ניסא הוא רק טעם של המצוות הדלקה, אך בפועל המעשה מצוה הוא עצם המעשה הדלקה והיה שייך גם בזמן האבות. או שהפרסומי ניסא הוא עצם המעשה מצוה, דזהו גופו של מעשה לעשות פרסום לנס ע"י נרות, וממילא קודם שנתרחש הנס לא היה שייך המעשה כלל. ודוק.

ויש לעיין עוד האם האבות ישבו בסוכה, דהנה עצם המעשה מצוה גרידא היה שייך בהם כמצה וקרבת פסח, אבל הרי ידוע דעת הב"ח שבמצוות סוכה מעכב הכוונה לזכור כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, וא"כ האבות הרי לא יכלו לזכור זכירה זו כיון שעדיין לא היה, וא"כ זה יעכב להם את קיום המצוה, ועי'.

אמנם עוררוני לדון על כל משנת כאן ובמאמר הקודם, דמהיכא פשיטא לן שזכר ליציאת מצרים שייך רק אחר שנתרחש יציאת מצרים, ואולי שייך לעשות זכרון ליציאת מצרים גם קודם שאירע יצי"מ, דעשו זכרון לדבר שעתיד להיות, וכן פרסומי ניסא בפסח עשו פרסום לנס שעתיד להיות ופרסמו נפלאותיו של הקב"ה וחסדו על בניו שעתיד לעשות להם נס, ומהיכ"ת שרק לדבר שאירע בעבר שייך לעשות זכרון ופרסום. ויל"ע בזה.

*

מאמר ב' (נכתב לאחר שקיבלתי חלק מתשובות הפולמוס)

האם האבות הדליקו נרות חנוכה וקיימו מצוות בלא טעמם

בגליונות הקודמים הארכנו בהא דמבואר שהאבות קיימו מצוות שלא היה שייך עדיין טעמם, כגון מצוות שהם זכר ליציאת מצרים שמצינו שהאבות אכללו מצה והקריבו קרבן פסח ושמרו ימים טובים. והארכנו לדון עוד לפי"ז האם האבות הדליקו נרות חנוכה (כיון שקיימו גם מצוות דרבנן בפשטות).

וב"ה רבו תגובות הקוראים ע"ז, והביאו בזה ידיעות גדולות ומציאות נפלאות, ונקדים שהביאו בזה לדברי רבינו הגדול מרן הגר"ח שליט"א בספר שיח החנוכה שנקט בפשיטות שאברהם הדליק נרות חנוכה, ודן שם אם הדליק בארבעת הפתחים או רק בפתח אחד, ועי' מש"נ להלן בדבריו.

ולמעשה עלה בידינו שיש מחלוקת ראשונים מפורשת בזה: בדעת זקנים לבעלי התוס' פר' חיי שרה הקשו היאך אברהם נשא את הגר הרי היתה מצרית וישראל אסור במצרית, ותי' שאברהם היה לו דין של גר וגר מותר במצרית. ומבואר שנקטו בפשיטות שאברהם היה לו לקיים איסור מצרית אף שטעם האיסור הוא משום השעבוד שעדיין לא היה בימי אברהם.

אבל הביאו שבספר פענח רזא מבעלי התוס' על התורה, עמד בקושיא זו היאך אברהם נשא מצרית, ותירץ שכיון שעדיין לא היה השעבוד לא היה שייך בו איסור מצרית. הרי להדיא שנחלק וס"ל שאברהם לא קיים מצוות שלא היה שייך טעמם. (עוד מצינו שבכתבי מהרא"י עה"ת לבעל תרומת הדשן כתב שהטעם שיעקב נשא ב' אחיות, הוא משום שידע שאצלו לא שייך הטעם שיהו צוררות זו לזו, ולא קיים מצוות שלא היה שייך טעמם. ובפשוטו הוא כשיטת הפענח רזא).

והנה לדעת הפענח רזא קשיא טובא א"כ למה אברהם אכל מצה, ויעקב הקריב קרבן פסח, וכן שמרו ימים טובים הרי גם מצוות אלו לא היה שייך טעמם כיון שעדיין לא היה השעבוד, ומה בין איסור מצרית לבין מצה וקרבן פסח.

אמנם מצינו בזה מציאה נפלאה בדברי המבי"ט בבית אלקים (שער היסודות פל"ז) שכתב להדיא, שהאבות קיימו המצוות שהם זכר ליציאת מצרים אע"פ שלא היה עדיין יציאת מצרים, משום רמז למה שיקרה לזרעם כשיצאו ממצרים. ויעוי"ש שעמד בהא דישראל קיימו מצוות סוכה בארבעים שנה שהיו במדבר, ואף שיסוד מצוות סוכה הוא לזכור לדורות ענני כבוד אבל במדבר היו ענני כבוד עצמם, וביאר שזה היה כמו שהאבות קיימו המצוות, שהוא רמז למה שהיה כל השנה כולה שהם מסוככים בענני כבוד.

וביאור הדבר יש לפרש שהוא משום מעשי אבות סימן לבנים שהאבות קבעו בזה את היסוד לניסי יציאת מצרים ומצוותיה. אבל בדברי המבי"ט נראה יותר שהוא ממשום עצם זאת שיקרה לבניהם בעתיד הנס, והיינו שכשם ששייך זכרון הנס אחר שהתרחש הנס, כך שייך זכרון הנס קודם שיהא הנס, והודו לקב"ה על כך שעתיד להתרחש להם הנס. (וזהו שדימה המבי"ט לזאת שישבו בסוכה בארבעים שנה במדבר, שזה ודאי אינו משום סימן לבנים אלא להודות על הנס).

ומעתה מתיישב היטב החילוק בין איסור מצרית למצה וקרבן פסח, דהמצוות שהם זכר לנס של יציאת מצרים שפיר היו שייכי קודם שהן רמז למה שיהיה עם בניהם, והבאות הודו וזכרו את הנס שעתיד להיות, אבל איסור מצרית אינה מחמת הנס אלא מחמת השעבוד והשחתתם של המצרים, ובוזה אין ענין לעשות רמז מקודם למה שעתיד להיות, ודוק היטב.

בדברי מרן שליט"א

הבאנו לעיל שהראונו בספר שיח חנוכה לרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שנקט בפשיטות שאברהם הדליק נרות חנוכה, ודן שם אם הדליק בכל הפתחים או רק בפתח אחד. ולכאור' יש לעיין טובא בדבריו, שגם אם אברהם הדליק נרות חנוכה הוא כש"נ שהוא ע"ש העתיד, או משום שקיים מצוות בלא טעם, אבל למה יצטרך להדליק בכל הפתחים הרי הדין להדליק בכל הפתחים הוא מפני החשד, וכי אצל אברהם היה שייך חשד הרי העוברים ושבים לא היו יודעים כלל מנס חנוכה.

אך הביאור בזה שכבר דנו האחרונים בדין נר מפני החשד, האם כל הדין הוא לסלק את החשד, או שהחשד הוא רק סיבת התקנה אבל למעשה נתקן חיוב להדליק על כל הפתחים ואינו דוקא לסלק חשד. (ויש שיטות אפי' שמברכין על נר זה שמפני החשד. וכן מוכח בפשוטו ששייך לברך ע"ז ברכת הרואה שאל"כ היאך שייך לברך לעולם ברכת הרואה הרי יש לו לחשוש שהוא נר של חשד ודוק). ולפי"ז מבואר היטב שאברהם ידליק על כל הפתחים אף שבפועל אין חשד.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים

דף כו.

בגמ' 'תא שמע הכניסה לרבקה ודשה כשירה בשביל שתינק ותדוש פסולה והא הכא דלא אפשר וקא מיכוין וקתני פסולה', הנה עד עכשיו עסקה הסוגיא באיסורים, האם נחשב שעובר איסור או שאין המעשה מתייחס אליו, וכאן הגמ' מדמה לזה "דיני הכשר ופסול", ולכאן יש מקום לעיין שגם אם מותר כי זה לא מתייחס אל האדם, אבל מה עניין זה לעניין שלא יחשב כלל כמעשה שנעשה בפרה ולא יפסול [ועד"ז לקמיה לעניין הכשר], וצ"ל שכיון דבעינן ניחותא א"כ בהכרח שהמעשה יתייחס אל העושה ואל"כ אינו פוסל, ובבחינה זו דימתה הגמ' את האיסורים לפסלות הפרה ודיני ההכשר וק"ל.

*

דף כז.

תוספות ד"ה הקדש אפי' באלף לא בטיל 'תימה מה חומר היא זו הלא הקדש דבר שיש לו מתירין הוא ע"י חילול ומטעם זה אין דינו להיות בטל אפילו באיסור קל אפילו מדרבנן כדאמרינן בריש ביצה (דף ד.)', יל"ע במה שנקטו התו' דהקדש נחשב דבר שיש לו מתירין ע"י חילול, שהרי בדבר שיש בו הוצאה ל"ח דבר שיש לו מתירין [וכמוש"כ התו' בב"מ נג ע"א ד"ה ליהדר שביש בו טרחא ל"ח דבר שיש לו מתירין, ועד"ז מבואר בכמה פוסקים לעניין דבר שיש בו הוצאה, ודוחק לומר שהתו' חולקים ע"ז], ואולי כיון שמקבל בזה את שויות ההקדש עצמה ל"ח הוצאה, א"נ כיון שמדאו' יכול לחלל על שוה פרוטה, ובאופן זה אין לו הפסד [אבל בזה יל"ע דלכאן] כיון שמדרבנן אסור לעשות כן כמבואר בב"מ נז ע"א שוב אינו נחשב שיכול לעשות כן, ואולי כוונת התו' על בזמן הזה שמותר לעשות כן כי אין הפסד להקדש וכמו שהביאו התו' בב"מ שם מסוגיא דערכין כט ע"א], וצ"ע.

*

דף כח.

בגמ' 'ורבי יהודה מחמת דבר אחר מנא ליה וכו', דרבי יוסי הגלילי מנא ליה, אי בעית אימא מדסמיך ליה היום אי בעית אימא סמוכין לא דריש, צ"ע הא ר"י עצמו באמת לא דריש סמוכין וכמו שהביא רש"י מהסוגיא ביבמות [דף ד ע"א], וא"כ מה הביאור בתי' זה וגם למה הוצרכו לזה, ואולי בתיבות סמוכות כן דרשינן סמוכין ורק בפסוקים הסמוכים לא דרשינן לר"י, וזה גופא המחלוקת בין ב' התירוצים כאן, ואכתי צ"ע.

*

דף כט.

בגמ' 'אמר רב וכו' חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור, רב לטעמיה דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל איסורין שבתורה במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם, רב גזר חמץ בזמנו שלא במינו אטו מינו, ושלא בזמנו במינו אסור כרבי יהודה, ושלא במינו מותר דשלא בזמנו ושלא במינו אטו מינו כולי האי לא גזרינן, צ"ע שהרי עכ"פ גם שלא בזמנו הוא לאו דאורייתא וא"כ למה לא נגזור בזה דמה לי איסור לאו ומה לי איסור כרת, כמובא במסכת יבמות [דף קיט ע"א] 'מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו', ואולי שם הוא דעת רבא אבל אינו מוסכם, ורב כאן חולק ע"ז [וצ"ע אם אכן זה כך], ויותר נראה שאע"פ שאחר הפסח הוא דאורייתא, מ"מ יסודו מצד הרחקה לפסח [שהתורה עצמה עשתה הרחקה, וכעניין הנזיר שאסור בענבים ויין מדאורייתא אבל יסוד איסור ענבים הוא משום גזירה אטו יין, וכמובא במסילת ישרים פרק יא מדברי חז"ל, ועד"ז כאן, וכע"ז מבואר בר"ן בתחילת המסכת שהבל יראה שאסרה תורה הוא הרחקה לשמא יבוא לאכלו], וע"כ קיל טפי משאר לאוין ולא גזרינן בזה כ"כ, כי הלאו עצמו יסודו מצד גזירה, ואכתי צ"ע [אבל ברש"י מבואר שהטעם כי בזמנו יש כרת וע"ז קשה כנ"ל אא"כ נימא דזהו רק שיטת רבא, וצ"ע].

*

דף ל.

תוספות ד"ה אמר רב קדירות בפסח ישברו 'בפ' בתרא דמס' ע"ז (דף סח: ושם) גבי עכברא בשיכרא מספקא ליה אי קסבר רב נותן טעם לפגם אסור או מותר ועכבר' בשיכרא אשבוחי משבח, ואי ס"ל מותר אפ"ה קאמר הכא שפיר ישברו, דנ"ט לפגם דוקא בדיעבד שרי אבל לכתחלה אסור, דגזרינן שאינו בת יומא אטו בת יומא, ועוד וכו', ואחר כך בד"ה לשהינהו עד אחר הפסח וליעבד בהו שלא במינן כתבו ג"כ 'תימה לר"י נהי דסבירא לן דטעמא דחמץ בקדירה חשיב משהו שאין רגילין להשתמש הרבה ביחד מ"מ הא תנן אין מבטלין איסור לכתחלה ואפי' איסורא דרבנן אין מבטלין דאם לא כן וכו', ור"י מפרש דכיון שהקדירות של חרס הן אם יהיו אסורין ואין להם תקנה זה חשוב דיעבד ואף על גב דלענין איסור קדירה שאין בת יומא אסרינן לה אף על פי שאין לה תקנה משום דהתם בלע איסור הרבה אבל הכא ליכא אלא משהו והואיל ושלא במינו הוא יכול לבטל וכדיעבד דמי', מבואר בדברי התו' בשני הדיבורים הנ"ל שזה שהקדירה נאסרת, אינו מספיק סיבה להחשיבו כדיעבד רק בצירוף טעם נוסף, ויל"ע ממה שכתבו התוספות לעיל [בדף כו ע"ב ד"ה בין חדש בין ישן יוצן] 'אף על גב דזה וזה גורם דוקא בדיעבד מותר כדמוכח וכו' דהכא הוי כדיעבד דאם נאמר חדש יותץ יפסיד התנור', ומשמע שזה סברא בפני עצמה, ודוחק לחלק בין קדרה לתנור, דלכאוו' השאלה היא עקרונית אם נחשב כדיעבד או לא ואין בזה נפק"מ כמה יופסד, וצ"ע.

*

דף לא.

בגמ' 'תנן נכרי שהלוה ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה, נהי נמי דהרהינו אצלו הא אמרת נכרי מישראל לא קני, לא קשיא הא דאמר ליה מעכשיו הא דלא אמר ליה מעכשיו, ומנא תימרא דשני ליה בין היכא דאמר מעכשיו ובין היכא דלא אמר מעכשיו, יל"ע א"כ מהו החידוש דהא אמר בפירוש דיקנה מעכשיו, וגם מה צריך להביא ראיה מיוחדת מהברייתא שמועיל אמירה מעכשיו, וי"ל דהחידוש הוא דאין בזה אסמכתא [יעוי' בחו"מ סי' קז ובאו"ח סי' תמא בב"י הדעות בזה], אבל לשיטות דיש אסמכתא במשכון [כמבואר שם], וכאן מדובר כשאין בזה אסמכתא, א"כ באמת צ"ב מה החידוש וצ"ע.

*

דף לב.

רש"י ד"ה דאית בה שוה פרוטה 'ולכא כזית, כגון שנת בצורת', והנה בזמן רגיל מוכרים ככר של שש ביצים בפונדיון כמבואר בעירובין [פב ע"ב] בדברי רבי יוחנן בן ברוקה, [ולמסקנת הגמ' שם היינו ככר של שש ביצים, כי מוכר בפונדיון חצי של חצי קב, דהיינו שש ביצים, יעו"ש בגמ' בסוף העמוד וברש"י], ופונדיון הוא ט"ז פרוטות [כמבואר בקידושין יב ע"א], נמצא שבפרוטה קונים מעט יותר משליש ביצה [שאם היה בפונדיון י"ח פרוטות היה בדיוק שליש ביצה, ועכשיו הוא מעט יותר משליש], ואם סבי"ל לרש"י כהתו' בכמה מקומות שכזית הוא חצי ביצה, א"כ אי"צ להעמיד בשני בצורת, שהרי אף בשנה רגילה מוכרים בפרוטה פחות מחצי ביצה שהוא פחות מכזית, ומדהוצרך רש"י להעמיד בשני בצורת, מבואר בהדיא שאינו סובר כתו' שכזית הוא חצי ביצה, כן הביא בספר הנפלא זית רענן בשם הרה"ג ר' אמיתי אילני שליט"א, והיא ראיה נפלאה מאוד, ובאמת אע"פ שהראיה המכרעת היא שעכ"פ אינו חצי ביצה, אבל באמת הדבר נוטה שמוכח מזה שהכזית הוא הרבה פחות משליש ביצה [וכפי שהוא באמת בזמננו], שאל"כ הרי הוא שינוי קל מאוד בשער ואי"צ להעמיד בשביל זה בשני בצורת, ומדהוצרך רש"י להעמידה בשני בצורת מבואר שזה שינוי גדול מאוד בשער וע"כ שהכזית הוא קטן מאוד [ובאמת יש עוד ראיות מדברי רש"י בזה בעוד מקומות וכמו שהביא שם בספר הנ"ל ואכמ"ל].

*

דף לג.

בגמ' 'אי הכי כביצה נמי דהתנן טמא מת שסחט זיתים וענבים כביצה מכוונת טהורין, התם דאי עבד הכא לכתחלה גזירה דילמא אתי למיעבד יותר מכביצה', דבר פלא הוא שגזרו בשיעור משהו מצומצם אטו משהו יותר מזה, ובחילוק שני משהויים כבר לא גזרו, דלכאו' אם יש מקום לגזור בזה אטו יותר מכביצה, גם בפחות שני משהויים מזה עדיין יש כאן מקום לטעות, וצ"ע.

*

דף לד.

בגמ' דאתמר היסח הדעת רבי יוחנן אמר פסול טומאה הוי ורבי שמעון בן לקיש אמר פסול הגוף הוי, רבי יוחנן אמר פסול טומאה הוי שאם יבא אליהו ויטהרנה שומעין לו, רבי שמעון בן לקיש אומר פסול הגוף הוי שאם יבא אליהו ויטהרנה אין שומעין לו, משמע דפסול היסח הדעת הוא פסול דאורייתא דאל"ה אין שורפין על סתם טומאה דרבנן כמבואר בכמה מקומות, וצ"ע מהיכן נלמד פסול זה, ואולי ממשמרת תרומותי והבינו חז"ל דהכוונה לפסול בדיעבד [ומתרומה ילפינן ק"ו לקדשים], ואכתי צ"ע.

*

חילופי דברים - שאלת הרב שמואל דוד בערקאוויטש, לייקווד

לכבוד הרבנים שליט"א אחדשה"ט

לז:

לא דכולי עלמא מעשה אילפס פטורין והכא כגון שחזר ואפאו בתנור קא מיפלגי דתנא קמא סבר כיון שחזר ואפאו בתנור לחם קרינן ביה ור' יהודה סבר אין לחם אלא האפוי בתנור מעיקרא וכיון דמעיקרא לאו בתנור אפייה לאו לחם הוא ע"כ

ועיין רש"י ד"ה ור' יהודה סבר - אפוי בתנור אחד בעינן ולא בשני תנורים כגון אילפס ותנור עכ"ל

וק"ק מדוע שינה ממש"כ הגמרא (ועיין לקמן בסמוך) ועוד יש לעיין אם כוונתו שהחסרון מצד שיש שני תנורים או מצד שאפוי קודם באילפס ואח"כ בתנור.

ועיין המשך הגמרא: אמר רבא מאי טעמא דר' יהודה דכתיב (ויקרא כו, כו) ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד לחם האפוי בתנור אחד קרוי לחם ושאין אפוי בתנור אחד אין קרוי לחם.

לכאורה משמע שאפי' אפו בשני תנורים (ולא באילפס ואח"כ תנור) לא קרוי לחם. וצ"ע בכל זה.

חותם בכבוד גדול

*

מענה הרב אורי אהרן מוריוסף

אם אפו בצק בשני תנורים עדיין זה לא נחשב ב' תנורים, אלא תנור אחד בלבד, דאין אפיה אחר אפיה, וגם אם יש עדיין מקום לאפות, הרי זה בכלל תנור אחד, והיינו דהנידון של ב' תנורים הוא, שהבצק נאפה על ידי ב' סוגי אפי' שונים לגמרי, ולא משום שיש כאן ב' תנורים. ודברי רש"י מקורם מדברי רבא במה שביאר טעמו של רב יהודה, ששם נאמר שעשרה אפו בתנור אחד, דרק אז נחשב לחם, והיינו בסוג אחד של אפי' בתנור, ולא באם

נעשתה האפי' על ידי מחבת שהוא אילפס ואחר כך בתנור. והיינו שכל אפייתו והכנתו לאכילה היא רק בתנור בלבד, ולא באופן שקדם לו סוג אפי' של תנור אחר היינו אילפס. ורק בכה"ג שהם ב' סוגי אפי' נחשב כב' תנורים, ועל כן חשיב ליה רש"י ורבא כב' תנורים, ודו"ק היטב בזה.

בקיצור מה שמבואר בגמרא ומה שמבואר ברש"י זה היינו הכ' ולא ב' ביאורים שונים.

בכבוד גדול

*

הרב בערקאוויטש:

יישר כח גדול!

נהניתי מאוד מתשובתו הברורה והיפה!!

סיפור

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק מ”ט ”במבוך התעתועים”

תקציר: מעל גבי אחד הגגות עומד אדם גבה קומה וצופה על רחוב אלנבי, הוא מחפש לפי הדיוקן שבידו את רב משה יוסף הויזמן, אבל אין אדם שעונה לתיאור הזה, הוא רואה מספר אנשים ממתנינים ברחוב אבל איש לא מתאים לדיוקן, לבסוף הוא מחליט להתביית על הבחור החרדי שעומד במקום בו אמור היה רב משה יוסף לעמוד, הוא מחליט שיתכן שלא יכול היה לבוא ושלה שליח במקומו. הוא מאותת עם אותות מורס לאדם אירופאי ממוצא ספרדי להתקרב אל הצעיר, הלה מציית, הוא מתקרב לאפרים זלמן תוך שהוא מראה לו על העיתון באנגלית שבידו. אפרים זלמן נענע בחיוב והחל ללכת אחריו, הלה הלך במהירות ואפרים זלמן נשרך אחריו עד שהגיעו למחנה צבאי שניצב מחוץ לעיר.

אפרים זלמן היה מבועת, מה יש לו לחפש במקום הזה, האם יתכן שחיים שלום התגייס לצבא הציוני? הזקיף בשער עוצר בעדם, אבל המלווה מזכיר את השם בנג’י שאחראי לעניין, הזקיף יודע שעם בנג’י לא מתחילים, לאחר שהכניסם למחנה נעלם הספרדי תוך שמותיר את אפרים זלמן נבוך כולו, חיילים סוקרים את היצור המוזר ונועצים מבטים מלאים בתימהון.

חייל גבה קומה מתקרב אל אפרים זלמן, הוא מדבר איתו באידיש תוך שהוא נוקב בשמו המלא, אפרים זלמן מופתע ומשוכנע שמדובר באחד שהיה מתגורר במאה שערים וירד מהדרך הישרה, הוא עומד כולו תמה מה עומד באחורי העניין האם יש כאן איזו מזימה או שבאמת חיים שלום נמצא במצב גרוע ובאים להצילו מתוכניות אוברדניות.

*

לאחר כעשר דקות הליכה במחנה הגדול, הגיעו לצריף ענק שהיה מחולק לעשרים חדרים, באחד החדרים האחרונים נעמד החייל, הוא שלף צרור מפתחות כבד, תר אחר אחד מהם ופתח את הדלת לרווחה, החדר היה חשוך, החייל אמר לו בחיוך ציני.

”טייערער צדיק’ל ווארט דאה אופ, באלד וועט קומען חיים שלום, וועסט קענען שמיסן מיט איהם וויפיהל עס וועט זיך דארפן, פון מיינטוועגין קענסטי איהם פראבירן צוריק בריינגן צו דעם אלטען היים, ער איז איבריך דאה, אוי סיא גוט, נישט יעדין טאג גייט ארויס האט אזעלעכע זיסע פעראלעך פון מיר- צדיק יקר המתן פה, עוד מעט יגיע חיים

שלום, תוכל לדבר עמו כמה שתוכל, מצדי אתה יכול להחזירו בתשובה כי הוא מיותר כאן, כמה זה טוב, לא כל יום יוצאים ממני כאלו פנינים מתוקים”. לאחר שצחק בגסות על שהצליח להביך את אפרים זלמן כהוגן הרים את רגליו ונעלם בטרם הספיק לפצות הגה.

ר' אפרים זלמן רעד מפחד, המאורעות שעבר היום לבד יכולים להוות בסיס לספר שלם, הוא חי את חייו בלי שום שינויים דרסטיים (מלבד הסיפור עם גיסו) מבוקר עד ערב הוא ב”קהל יראים” עם החברותות ובלילות הוא צריך לחזור על מה שלמד עד מאוחר בלילה. כך יום נושק ליום בלי שום שינויים. ואילו היום לבד עבר שרשרת מאורעות שלא העלה על דעתו שיעבור אפילו מקצת. כל האירועים היה מפחידים, ואין לו שום מושג איך יתמודד איתם.

כל הסיפור הזה עם אותו חייל מרושע לא מוצא חן בעיניו, הוא הכניס אותו לחדר פרטי בלי רשות איש, זה וודאי שחיים שלום לא יודע מכלום, כל אלו תוכניות של מישהו אחד או כמה, מה הן בדיוק התוכניות של אותו חייל או קבוצה, האם באמת מדובר בשוחרי טובה שרוצים להציל את גיסו מלהתאבד? לפי מה שנראה לו מהצחוקים שמדובר במשהו אחר בכלל, אם גיסו עומד להתאבד למה הוא כל כך שמח?

”שכל התורה” עושה את הלומד מחודד, הוא ידע להבחין ולהבדיל, לפיכך לבו ממאן להאמין לכל הסיפור, פרצופו של החייל הזה נראה מרושע כל כך, הוא מחפש להסב צער לאנשים, עד שקשה להאמין בכנות כוונותיו או כוונת חבריו.

מה בדיוק הסיפור המשונה, מה עומד מאחורי כל הזימון למחנה צבאי, למה לא דאגו לסדר במקום יותר ניטרלי? אין לו כל מושג, קשה לו להבין לאן חותרת החבורה להביאו עם הפגישה, הסיפור מדי עלום ואין לו מושג איך יתגלגל הסיפור.

כעת הוא נמצא בלי רשות בחדר, האם זה בסדר? או שהוא נכנס לצרה צרורה? מה עליו לעשות? אולי עליו לצאת מהחדר, כאן הוא נחשב כפורץ ומסיג גבול, עבירה גדולה גם לפי החוק האזרחי, לא כ”ש לחוק הצבאי הנוקשה, אם יצא אין לו שום כיוון לאן ללכת, אם יתפסו אותו הוא עלול להסתבך מאד, הוא נכנס למחנה בלי אישורים, אם יחקר על ידי אנשי המשטרה הצבאית מה יספר? אולי עדיף אם כך להישאר, אבל מה יהיה אם יגיע חיים שלום מאד מאוחר, מהו יעשה כל אותן שעות?

הוא גם לא יודע איך יקבל אותו חיים שלום כשיגלה את הביקור המפתיע במעוז הכי חסוי, הוא שמר על הסוד שלו כל כך הרבה שנים, להפתיע אותו ולתפוס אותו על חם, זה סיפור לא פשוט. כשנסעו להיפגש לא חשבו על כל הסיטואציות, הפחד מהסכנה הנוראה בו נמצא חיים שלום טשטשה את הדעת, אף אחד לא דיבר על אפשרות כזו, אם הסיפור אינו נכון.

איך באמת יגיב כשיראה אותו לפתע בתוך החדר, הוא הרי יהיה מופתע לחלוטין מהכניסה בלי הודעה מוקדמת ובלי קבלת רשות על כך, הוא עלול להגיב בצורה קשה מאד, הרי יהיו לו ביזיונות עצומים, להתגלות בפני אפרים זלמן המעריץ הגדול שלו

עירום ועריה, זה לא דבר פשוט, מלבד זה שהדבר בודאי יתפרסם בכל המחנה והוא יהיה לחוכא ואיטלולא בין כל הליצנים של המחנה, לחיים שלום יש כל מיני מצבים בלתי נשלטים, בפרט כשהוא מופתע, צריך הרבה רחמי שמיים איך להתנהל במצב כזה.

הוא גם מתכוון למצב קשה נוסף, מי אומר שרק הוא יגיע, בחדר הזה ישנן חמש מיטות, חמישה חיילים מתגוררים בחדר, אולי יגיעו החיילים האחרים לפניו וישאלו שאלות, מה יענה להם? הם עלולים לעשות בלגן גדול כשיגלו פולש זר בחדרם, הם עלולים אף למסור אותו להנהלת הצבא על הסגת גבול הוא יכול לשבת בכלא צבאי על כזה פשע חמור, מלבד זאת הם יהיו שותפים לפגישה, הם יכולים לקלקל את כל הפגישה העדינה, העסק מסתבך והולך, הוא צעד למקום כמו שוטה גמור, בלי לחשוב די לפני שנכנס לטריטוריה סגורה, מאיזה כיוון שהוא חושב הייתה זו שגיאה חמורה ביותר, להיכנס למחנה צבאי בלי סידור מראש.

שאלה נוספת צצה במוחו, מה יחשוב כעת אביו, הוא ראה אותו נכנס למחנה צבאי, אבל אין לו את האפשרות להיכנס, מה יעשה בעיר מנוכרת זו כל כך הרבה שעות? איך ידע מתי יצא מהמקום, ומה יהיה איתו עצמו, אם יסע לבדו לירושלים איך יחזור? מעולם לא דרכה רגלו בתל אביב, אין לו שום מושג איך למצוא דרך חזור.

אמנם הוא צייד אותו בכסף ואף באוכל, אבל זה לא מספיק, אין לו חצי מושג איך לצאת מתל אביב, איפה היא התחנה של האוטובוסים לירושלים, לקחת מונית לא בא בחשבון, אין לו מושג עם מי יסע לבדו, איך יגיע לביתו באישון לילה? מעולם לא התנסה בנסיעות כאלו.

אבל לאחר כמה דקות התנער מהמחשבות המפחידות.

איפה האמונה שלי? האם מכל ניסיון אשבר? הלא יש בורא לעולם, הוא סיבב את כל העניין בצורה הזו, כדי שאבוא להציל את חיים שלום מלעשות מעשים נוראים. אני לא יודע מה בדיוק הם מעשיו ומהי הסכנה שמרחפת עליו, אבל המו”צ שליט”א אמר לאבא שהוא חושש שעל חיים שלום מרחפת סכנה איומה אפילו יותר ממה שמשערים, מי יודע אולי זו סכנה רוחנית שיותר גרועה מהמוות עצמו.

כשהסתכל על שעונו ראה שהגיעה שעת ערבית, הוא יכול עכשיו להתפלל מעריב משם תגיע הישועה, עליו להתפלל מעריב בכוונה רבה ולכוון ב”חונן הדעת ובשמע קולנו” מה לעשות, אין ספק שה’ יחונן אותו בדעה הנכונה מה לעשות ואיך לצאת מהמצב הסבוך.

*

משפחת הרטשטיין בתחילת התיישבותה ב”איסטטייד” מנהטן.

אחר מסע טלטולים בן שלושה שבועות באוניה מעט רעועה שנעה באיטיות מרגיזה על פני הים שלא אחת סער עד שהאונייה חישבה להישבר, הגיעה משפחת הרטשטיין לחופי

ארה”ב, שמחה רבה הציפה את רב יואל כשראה את הדמות שמסמלת את החירות מרחוק, הודו לה’ כי טוב כי לעולם חסדו, זעק כשדמעות רבות מציפות את לחייו.

לא קל להגיע אל חוף מבטחים, אבל ב”ה הצליחו להימלט מהסכנה האיומה שעומדת להגיע בזמן, אחותו המתינה לו בקוצר רוח, כמעט יום שלם המתינה בשערי הנמל, לצידה עמד בעלה ר’ יעקב ברוכשטט, הוא היה כבר אזרח אמריקאי עשרים ושתיים שנה וניכר עליו כי השתקע בארה”ב, לבושו כבר לא היה חסידי, אבל חלילה וחס לא זנח את דרך האבות אלא שנעשה אזרח המקום (אמעריקאנער בירגער) והדבר ניכר בבושו הקצר ובזקנו המצוחצח.

גם אחותו גב’ בת שבע שתחי’ לא הלכה עם הכובע הרגיל שלבשה בפולין על גבי חצי פרוק -פאה- (כיום יש שקוראים לזה א’פריזעט) אלא לבשה שייטעל (פאה) שהייתה מעוצבת במיטב המסורת.

רב יואל הרטשטיין שמח מאד לראות את קרובי משפחתו, אבל ציין לעצמו ”אמריקה לא בשבילי” אם גיסי היקר ר’ יענקלה כבר לא הולך עם הלבוש החסידי ואחותי היקרה גם היא נראית ”אמעריקאנערקע ליידי” (גברת אמריקאית) זאת לא שייוואלע הפארפרומטע (שבי הדתיה מאד) זה אומר שהאווירה משפיעה, אין לי כל קשר ושייכות אם כך עם אמריקה, אני רוצה להישאר עם כל לבושי בלי לשנות אפילו בפרט אחד.

(אבי זצ”ל סיפר שהיה יהודי בירושלים שסבל מאשתו שנקראה חיה, היא ידעה לעשות לו חיים מרורים כמרור, עד שכמעט קץ בחייו, התייעץ עם איזה משכין שלום מקצועי שייעץ לו לשנות מקום, בגדר ”משנה מקום משנה מזל” הכי טוב שתהגר לאמריקה, היא תתרגש מהשינוי הגדול בחיים, היא תהיה עסוקה ראשה ורובה במציאת עצמה במקום החדש, עד שהיא תשכח ממך, הדבר ישפיע לטובה וכך יסתדרו חיך בהרבה. שמע אותו יהודי לעצת היועץ החכם והיגר לאמריקה, אלא שלהוותו הרבה התברר לו במהרה שאם בארץ ישראל הרימה מעט את האף, הרי באמריקה היא נעשתה ”ליידי או מיסיס” (בהיגוי האמריקאי) מושלמת וגאוותה הרקיעה שחקים, עתה על כל דבר קטן שילמה לו בריבית דריבית. נאנח אותו יהודי ואמר עתה התברר לי פירוש הנאמר לאחר שמו”ע ”עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי” הפשט הוא כך, אם כשאשתי נקראה רק ”חיה” לחוד הייתי אצלה עפר, קל וחומר כשנעשתה ל”מיסיס” עתה אני אצלה ”עפר ואפר” שניתן לדרוך עליו כל היום).

אבל עם כל השינויים החיצוניים התברר שמשפחת ברוכשטאט נותרה חמה ולבבית כימים ימימה, הם היו מסורים בלב ונפש למשפחת הרטשטיין כדי שיוכלו להתאקלם במקום, הם עשו את מיטב השתדלותם ליישב את משפחת הרטשטיין בדירה מכובדת למדי בשכונת ”איסטסייד” (הצד המזרחי של הנהר) במנהטן שם היה את הריכוז הגדול יהודים חרדיים, הם עשו את כל יכולתם שהשהות במקום תנעם להם.

חודש לאחר מיכן, החל רב יואל לחפש ישיבה מתאימה לנפתלי העילוי הגדול שלמד עד עתה בפאר ישיבות פולין ”ישיבת חכמי לובלין” קשה למצוא עבורו ישיבה חסידית

שמתאימה להליכותיו, באותם ימים לא תקעה החסידות יתד איתנה בארה”ב, הישיבות הבודדות שמצא היו ליטאיות או יותר נכון אמריקאיות, לאחר הרבה תהיות החליט לשלוח אותו לישיבת ”תורה ודעת” ראש הישיבה מאד הרשים אותו ובלב בוטח שלח את נפתלי בנו שהיה כבר בן 19 ולמדן עצום בקי בכל המסכתות הישיבתיות ומעבר לכך.

למרות שנפתלי למד בהתמדה עצומה, לא חש את עצמו בנוח בישיבה, הוא היה נראה שונה מאד בלבושו החסידי המובהק בישיבה שתלמידיה לבושים קצרות, מספר פעמים אמר לאביו כי הוא מעדיף ללמוד בבית מדרש לבד ולא בישיבה בו הוא נראה ”עוף מוזר” לחלוטין, אך רב יואל הסביר לו כי קשה להצליח בלימוד לבד, יעבור זמן נוסף הוא יתרגל למצב ואף הם יתרגלו אליו, אין כמו לימוד בצוותא, רק בודדים מאד צמחו לבד ואי אפשר לקחת סיכונים.

נפתלי הסכים בדיעבד לדברי אביו, אך לא חש את ה”לבו חפץ” במקום זה. עברה תקופה עד שמצא לעצמו בית כנסת בשם ”אחוות אחים” שנראה מתאים להתבודדות ושכן לא הרחק מהישיבה, הוא הצליח לסכם עם ה”פרזידנט” (נשיא בית כנסת מעמד של גבאי על) של בית הכנסת שיתן לו מפתח כדי שיוכל לשקוד על לימודו, לבית כנסת זה הייתה מעלה שמשכה אותו לקבוע שם את מיטב סדריו, בשל הספרייה שהייתה יחסית מכובדת, בן הפרזידנט שלמד אף הוא בישיבה אהב להשיג ספרים מיוחדים, הוא טיפח את הספרייה במשך שנים והעשיר אותה בספרים שהיו יחסית נדירים לאותם ימים.

כעת חש נפתלי את עצמו כדג במים, הוא ישב שעות רבות בבית הכנסת ולמד כפי שלבו חפץ, מסכתות שבכלל לא היו מסדרי הישיבה, הרבנים דיברו עמו וניסו לשכנעו, לא לפרוץ גדר אלא ללמוד את סדרי הישיבה, אבל נפתלי שטעם הנערות לא סר ממנו, סבר שהוא חכם יותר מכולם ולפיכך לא סר למשמעת, הישיבה לא רצתה לפגוע בבחור שיצא מאירופה בטרם קץ ונותר כבן יחיד להוריו, לפיכך הגיבו ברכות, נפתלי תרגם זאת כחזקה שלו וחולשה של הישיבה והוא רשם את זה אצלו.

*

אפרים זלמן עמד הפעם בתפילה זמן רב כמו בתפילת נעילה, הרבה היה לו להתפלל, שלא תצא חלילה תקלה מתחת ידו, שימצא את חיים שלום במצב טוב, באם חלילה וחס לא, שתהיינה לו את המילים המתאימות שתשפענה עליו לטובה, במידה וחלילה וחס התרחק מאד עד שהגיע עד לשאול תחתית וצריך הרבה רחמי שמים שיצא מהשאול, שלא יקלקל וירע את המצב, אלא יעורר בקרבו את השאיפה לשוב אל בית המדרש כבראשונה, המקום הטוב ביותר שיש ברחבי תבל.

הוא לא ינסה לתאר בפניו את חשיבות הלימוד, את זה יודע הוא יותר טוב ממנו ולמרות הכל קם ועזב בשל חשבונות הבל, לא זה יגרום לו לחזור, הוא צריך לעורר אותו בעניינים גשמיים שמדברים כעת אל לבו.

עדיף שיספר לו על הכבוד הגדול שיש לו בתור ”משיב” של קרוב למאה משפחות שמאד בוטחות בהכרעה ההלכתית שלו, למרות שלא הוכתר כ”משיב” בצורה רשמית,

אבל כך קרה בפועל, אנשים רבים צריכים לו, כשיש לחץ ברחוב הקטן ליד ”בית ההוראה” ואין להם סבלנות לעמוד בתור המשתרך, הם הולכים אליו אל בית המדרש ב”קהל יראים” בו קבע את לימודיו וב”ה הוא עונה להם תשובה שמתיישבת על דעתם, פעמים הדברים נוגעים ממש ל”שלום בית” וגם בזה יש לו הצלחה מעל ומעבר למשוער.

אין כמעט יום שלא נכנסים אליו שנים שלושה אברכים ומתייעצים איתו בכל מיני בעיות הלכתיות, בהתחלה באו אליו בשעות לא מסודרות, זה הפריע לו למהלך הסדרים והחברותות, לפיכך הודיע לכל אלו שבאו לדרוש תורה מפיו, שישתדלו לבוא אליו בשעה 4 אחה”צ, הוא הקציב חצי שעה לתשובות, מאז נעשה כדבר רשמי למחצה, בחצי שעה זו היה יכול לענות לשלושה ארבעה אנשים.

את זה ידגיש לו ויעשה לו ק”ו, אם הוא ברמתו הבינונית הצליח בס”ד להגיע כה רחוק, אין ספק שאם חיים שלום יתפוס את עצמו וישוב ל”עולם הישן” אותו נטש, יצליח פי כמה וכמה, הוא ישתדל עבורו עד כמה שידו מגעת, לקרב אותו שוב אל המרכז, הוא גם יוכל לשוב אל צארטיל שממתינה לו שנים רבות כל כך, הדלת לא נעולה בפניו, יש לו את כל הסיכויים להקים בית נפלא, לעומת זאת מה צופן לו העתיד בעולם החולף שבחר לעצמו, בו איש לרעהו זאב, כל אחד דואג אך ורק לעצמו, אף פעם אי אפשר לדעת, מי הוא אויב ומי הוא ידיד, מניין מובטח שמזלו ישפר שם? כמעט אין מי שעזב שעשה עסק טוב.

(לצערנו ישנה נטישה של שוטים רבים שחושבים כי בצד ההוא מחכה להם עולם נפלא, בתמימותם מנתקים הם כל מגע עם העולם הישן, לאחר זמן מגלים כי הם קרחים מכאן ומכאן, הם שרפו את כל הגשרים ולהקים חדשים לא הצליחו, רבים מהם טורפים נפשם בכפם מרוב צער, כך איבדו את הכל בשל תמימות וטיפשות, כי בצד השני הכל זוהר ונהפוך הוא).

הוא שקע ב”שמע קולנו” וניסה להעתיר כי יצליח בדבריו, ואם לא ישפיע עליו, לכל הפחות יינטע את הזרעים הראשונים, בעיקר שהקשר יתחדש מכאן והלאה, כך יוכל להצליח להשפיע עליו בהמשך.

*

באמצע התפילה נכנס לחדר חייל כשהוא שופע עליצות, הייתה לו סיבה כנה לכך, הייתה לו הצלחה מיוחדת היום והדבר השפיע על מצב רוחו, הוא גם אפוף חדווה מהקורס שישתתף בו בשבוע הבא, אין ספק שזה יקדם אותו מאד, יתכן שיעלה דרגה, כל דרגה זו תוספת משכורת והרבה כבוד, מכל הבחינות הוא כעת בשיא ויש לו הרבה לשמוח, הדרך לעתיד מזהיר בעתיד נסללת לה היטב.

כשהגיע שעת ארוחת הערב, נכנס לחדרו לקחת מספר דברים לפני שיכנס לחדר האוכל, איך שהוא נכנס לחדר עמד מופתע לחלוטין, מישהו זר חדר לחדר, דבר שלא אירע עד ליום זה. וזה רק קצה הקרחון, הפולש הוא לא אחד משלנו, אלא אברך חסידי מובהק שעומד כשפניו צמודות אל הקיר ומתפלל באדיקות כמו בתפילת ”נעילה”.

מי זה שהעז לפלוש לחדרו בלי כל הודעה? מי הכניסו לכאן ומה יש לו לעשות במקום כזה? מעולם לא נשמע כדבר הזה, שיכנס אדם חרדי לאחד מחדרי החיילים, מי זה שהכניסו לחדר ומאיזה טעם?

הוא עמד כמסומר למקומו, גלי חמה הציפו אותו, הוא לא יכול היה להכיל את החוצפה של הפלישה הזו לחדרו, אמנם לא היה זה חדרו הבלעדי, אבל יש לו חלק מכובד בחדר, המעמד שלו גבוה מכל יתר חברי החדר, הוא קצין די בכיר ואילו הם חיילים זוטרים, ולכן צריכים לשאול אותו בטרם עושים כאן הכנסת אורחים, הסיפור הזה שהכניסו לחדר אדם חרדי והשאירו אותו לבד בחדר נראה לו דבר מוגזם בהחלט אם לא התעללות, את מי התכוונו להרגיז, אם לא אותו? בגלל רגישות היתר שלו אלו שלא סובלים אותו יודעים לדרוך על הפצעים שלו, זה הציף אותו לחלוטין וגרם לו לכעס עצום.

הוא התיישב על מיטתו בהמתנה מתוחה מאד, לראות מי הוא אותו פולש, היה לו הרבה מה לחרוד מהדמות החסידית המסתורית, זה הזכיר לו את החיים של פעם, כשהוא עצמו היה לבוש את אותה תלבושת, אף הוא השתייך לקבוצה החסידית ולמד תורה בעיון, אך הגיעו ימים סוערים ודעותיו השתנו מאד, כיום הוא רחוק מאד ולא אוהב להיזכר בימי העבר, הדמות החסידית ננעצה כמו חץ בלבו, היא דרכה על פצעיו המדממים שעדיין לא נסגרו, וזה הכעיס אותו מאד.

אבל אולי זה חייל שהתחפש לחרדי ואולי אפילו אחד מחברי החדר, יש אחד שמסוגל לשחק בצורה מעולה, אולי זהו הוא? אבל זה לא יתכן, כל חברי חדרו הם חילונים לחלוטין איש מהם אינו פורש כמוהו, אף אחד מהם לא יוכל להציג חרדי מבטן ומלידה, אין חילוני אחד שלא יטעה בעת שינסה להציג דמות שאינו מכיר. זה ודאי חסיד שנפל עליו מהשמים. אבל איך למען האמת הגיע לחדר, איך נכנס למחנה צבאי וטייל את כל שטח המחנה בלי להיחשף, מי פתח לו את החדר והשאיר אותו בפנים, איך דבר זה לא עורר מהומה, אין לו על כך כל מענה.

כך ישב משך עשר דקות מתוחות ביותר, ממתין מתי יפסע החסיד לאחור ויוכל לברר אצלו על מה ולמה נכנס לחדר ומי הכניסו בלא רשותו. בלי משים לב מרט את שערו, זה היה סימן מובהק שהעניינים אינם בשליטה. משום מה יש לחסיד הזה זמן רב כדי למרוט את עצביו, הוא מתפלל ומתפלל כאילו נמצא ב"קהל יראים" או בבית כנסת של "ברסלב".

כל דקה שעוברת מפלס העצבים עולה, אם היה יכול לתפוס הפולש ולזרוק אותו מהחדר היה עושה זאת בשמחה, אבל משום מה יש לו פחד וגם "דרך ארץ" כלפי אותו חסיד שמתפלל כמונה מעות, בלב פנימה עדיין לוחשת בעירה קטנה שמפעילה את המצפון שכמעט נרקב כולו, בעירה זו לא מניחה לו ליהנות מהחיים המופקרים, היא מזכירה לו מפעם לפעם שיש בורא ומצווה, ישנה תורה וישנן תרי"ג מצוות ואי אפשר לחמוק מזה.

בשל זה הוא שומר על הגחלת, מקיים מצוות מסוימות אך בחר אותן בצורה סלקטיבית מאד, יש דברים שנוח לו לשמור ויש דברים שהוא בוחר להתעלם. כל עוד הוא נמצא בתוך המחנה הצבאי ורואה רק את הצד החילוני נרגע המצפון והולך לישון שינה עמוקה.

אך בלילות מסוימים מציפים אותו ביעותים, כאשר דמויות העבר באות אליו בחלומות ומציקות לו על כל ההתנהגות שלו, אין דרך לחסום אותם והם לא שותקים לו. אביו ז”ל מייסר אותו כי אין לו מנוחה בעולם העליון כשבנו יקירו חוטא ואמו העדינה אינה מייסרת, רק בוכה ובוכה וזה כואב יותר. הוא קם כמעט מידי בבקר כולו שטוף זעה ומגלה שכל זה רק בחלום, איש לא חטף אותו וגם אינו מאיים עליו, הוא נרגע ומתיר את כל נדריו שנדר בעת מצוקה, כך שוכח הוא עם שגרת החיים את כל מה שעבר בלילה, עד שבא החלום והסיפור חוזר חלילה. הנס הגדול שלו שזה לא מתרחש בכל יום אלא אחת לכמה שבועות, אבל פעמים שהסיוטים היו חוזרים ונשנים בזה אחר זה עד שכמעט הורידו אותו מדעתו.

לא אחת היה בולע כמה כדורי שינה כדי שישן שינה עמוקה ביותר ולא יחוש בחלומות הביעותים, אבל לא תמיד זה עזר, פעמים להיפך, ככל ששנתו עמוקה כך נצרבו בתוכו חלומות קשים שייסרו אותו עד דכא, עד שכל ההנאה שלו מהשינוי במצבו נמוגה כליל, הוא כבר חשב לשוב בתשובה ולברוח מהמחנה לעיר או ארץ רחוקה שם לא מכירים אותו שם, כך יתחיל לחיות מסלול חדש, אבל ההצלחות המסחררות שלו במישור הצבאי ועוד עניינים חשובים מנעו זאת ממנו.

כשראה את החסיד פוסע לאחוריו חש רגשות מעורבים, שמח מאד שכעת ידע מיהו הפולש ומהי מטרתו, מאידך פחד מאד מפני הפגישה, מי יודע אולי הגיע במיוחד בשבילו כדי לייסרו על פחזותו, מי יודע אולי אף ינסה להשיבו בתשובה שלימה, הוא התחיל לחשוב שאולי בשמים לא שוקטים ומנסים לייסר אותו שבע על חטאותיו.

החסיד לא הפנה אליו את ראשו, הוא צריך לומר “עלינו לשבח” בכוונה גדולה כמונה מעות, הוא גם אמר אחרי כן עשרה פרקי תהילים, החייל לא היה צריך להתאמץ לדעת מהו אומר, הוא הכיר את פרקי התהילים על בורים יש לו ראש פנומנלי, מה שקרא פעם אחת זכר היטב, הזיכרון שלו היה חזותי, עד שידע גם היכן ממוקם כל קפיטל (פרק) היכן הוא מתחיל ומסתיים בספר (באותן שנים לא היו הוצאות כפי שקורה כיום, מלבד אחד שניים) הוא היה מסוגל עתה לתקן אותו בכמה טעויות קטנות שלא הבחין, שגיאות בהברות ובהגייה, מילא, לא כל מי שאדוק יודע להתפלל כהוגן, לפעמים תפילתו רצופה שיבושים חמודים, לעומת זאת הוא יודע את כל התפילות על בוריין אלא שכמעט שאינו מתפלל.

כשגמר החסיד את תפילתו הפנה לפתע את ראשו, שני האנשים הסתכלו זה על זה בחוסר אמון מוחלט, שתי זעקות נזרקו לחדר והידדו בחלל הלילה.

חיים שלום....אפרים זלמן... זעקות שיכולות לבקוע רקיעים. תנסו לדמיין מה יכול להתרחש בעקבות הגילוי המדהים שקבע אחת ולתמיד כי חיים שלום נמצא וגם היכן הוא, האם יש לכולנו את העט לתאר זאת?! לא אין לנו!

בעד אחד הקירות עמד חייל כשעיניו לטושות, מה הולך כאן? כדבר הזה עוד לא ראיתי בחיי! אמר לעצמו כמה וכמה פעמים תוך שצובט את עצמו לדעת שהכל בהקיץ. אין ספק שמי שתזמן את המאורע גאון, בשום סקץ' (מערכון) לא נוכח בכאלו קטעים. וכאן זה ממש בלייב (חי ואמיתי) הוא עומד כבר שעתיים ומחכה לאקשן המובטח לו, המתח גואה עד לשמיים.

מרגע שנכנס ”החסידון” הייתה לו שעת קורת רוח, גם בלי לקרוא את ההבעות המתחלפות על פני האורח, ניכר היה עליו כי הוא נמצא במבוכה איומה, איך הצליח בנגי' לקחת חסידון מלב מאה שערים מעוז ”נטורי קרתא” ולגרור אותו לתוך מחנה צבאי, לסגור אותו בחדר בלי לתת לו איזה סידור מרגיע, זה כמו לזרוק אותו לתוך גוב האריות, שיא הסדיסטיות.

כמה זה מתאים לאותו בנגי' שחי מקטעים כאלו, עכשיו צריך לראות איך תהיה הפגישה.

הוא הספיק לראות את חיים שלום נכנס בסערה לחדר כולו שופע עליצות אלא שלפתע הוא קולט את החרדי שעומד ומתפלל כשהוא דבוק לקיר, ברגע זה הוא קופא על מקומו הוא מתיישב בחוסר אונים על מיטתו וכבר עשר דקות שהוא מסומר במקומו, הוא לא מסוגל לעכל את הקטע הזה, הוא נראה כאילו אחד שעומד לקבל איזו התקפת עצבים.

ולחסידון יש זמן, הוא שקוע בפינה בתפילה עסיסית, איזה קטע מעניין... השאלה, כמה זמן זה ימשך? דבר אחד ברור, יש לו מה לספר לחברה, איש לא יוכל לקטוע אותו כשיספר את סיפור השנה.

כל רגע שהחסידי שקוע בתפילה נראה שחיים שלום מתוח יותר ויותר ועכשיו זה השיא, רגע המפגש, ההלם ההדדי הצעקות החנוקות מעידות כי עומד להיות כעת התפרצות הרגע, איזו לבה תשפך כעת? חשוב שהסילונות יותזו עד למרחקים, לחיילים במחנה תהיה תעסוקה מלאה להרבה זמן ולחיים שלום יהיו חיים לא נעימים על דרך ההמעטה.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

יש מאין

מעשה שהיה עם אחד מטובי המרצים באשדוד (הרב ש. ק. שליט"א), כאשר להתחיל לעבוד עם אחד הארגונים הגדולים שמקרבים רחוקים על ידי הרצאות.

יום אחד הזמינו אותו למסור הרצאה בעיר ראשון לציון. ההרצאה הייתה אמורה להיות בשעה 20:00 בעיר ראשון לציון ברחוב שפירא, ובעיר ראשון לציון ישנם שני רחובות בשם שפירא. אחד בשם צבי שפירא, ואחד בשם חיים משה שפירא.

הוא חשב שההרצאה ברחוב חיים משה שפירא, וזה היה קרוב אליו. ולכן הוא נסע לשם בעשרה לשמונה. כשהוא מגיע קרוב לרחוב התקשרו מהאירגון לשאול אותו "למה עוד לא הגעת".

הוא ענה להם שהוא עוד דקה אני ברחוב חיים משה שפירא, ואני יורד שמה. אמרו לו טעית הכוונה היתה לרחוב צבי שפירא, ואיך טעית וכו'. הוא הצדיק ואמר שיש לו מפה ועליה הוא מסמן לעצמו את המסלול. והוא כעת יסמן מסלול חדש ויגיע.

מטעם האירגון לעגו לו, "מרצה" מיושן, בלי גיי פי אס... הוא מאוד נפגע במקום שיעודדו אותו עוד שופכים לו שמן למדורה, והוא הרגיש שלא בנוח עם הצעקות שהוא קיבל. לכן הוא אמר להם: "תשמעו, אם יש לכם מרצה אחר להזמין היום, אני חוזר הביתה ותזמינו אותו. קשה לי לבוא למסור הרצאה בצורה שכזו".

מהאירגון ענו לו: "נראה לך שאם היה לנו מרצה אחר היינו מזמינים אותך להרצות? נו באמת... רק בגלל שאין לנו אין אף אחד שירצה היום הזמנו אותך להרצות כאן".

הוא נפגע מאוד אבל למרות זאת - הגיע להרצאה.

כשהוא הגיע, אמרו לו: "תשמע, זה הרצאות לאקדמאים, אנשים רציניים מאוד, אל תדבר איתם לא על מיסטיקה, ולא על כל מיני דברים אחרים, אלא רק על חינוך".

המרצה טען: "אני נמצא שתי דקות לפני תחילת ההרצאה, ויש לי נושאים אחרים שיש לי משנה שנונה בהם, ובנוסף אני לא יודע מתמחה בנושא החינוך, אין לי נסיון בזה, הילד הכי גדול שלי הוא בן שלוש".

מהאירגון ענו לו: "אין מה לעשות אתה חייב למסור על חינוך, מה שלא יהיה".

המרצה הבין שאין עם מי לדבר ועל מה לדבר, הוא הבין שרק בורא עולם יכול לעזור לו.

תמיד הוא הבין שגם בורא עולם עוזר לו הוא מכין הרצאה ובס"ד היא יוצאת יפה, עכשיו הוא לא הכין כלום כלום...

המרצה מספר, שלפני כל שיעור הוא מנדב סכום לצדקה, ונושא תפילה לבורא עולם שישים בפיו את המילים הנכונות לדבר, אך הפעם נתן לצדקה סכום כפול. ואיזו תפילה מעומק הלב הוא נשא, שיזכה לקדש שם שמים.

הוא אמר לה': "תראה את הבזיונות שאני מקבל, אני בא לזכות את הרבים, אנשים שופכים את דמי, ואומרים לי שאם היה מרצה אחר לא מזמינים אותי, כאילו רק בלית ברירה אני מוזמן... אנא ה' שים לי בפה את המילים הנכונות להגיד. אני לא יכול לבד אין לי שום דבר לדבר. אין לי מישהו אחר שיכול לעזור לי, רק את ריבונו של עולם."

הוא סיים את התפילה מעומק ליבו, ובלב כבד הוא נכנס להרצאה.

הוא התחיל לדבר ו...הוא מרגיש איך שה' שם ממש בפיו את המילים הנכונות! זו הייתה הרצאה שהקנתה לו מעמד של מרצה מיוחד.

אנשים כל כך התלהבו מההרצאה, וזה גרר שהוא יוזמן לעוד הרבה הרבה הרצאות. והוא עצמו לא הכין שום דבר.

כי זה היסוד כאשר אתה פונה באמת לבורא עולם בתפילה, אז הקדוש ברוך הוא עוזר לך. ואם אתה חושב שאתה מסתדר לבד - אז ה' משאיר אותך להסתדר לבד...